

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR DOKTORI ISKOLA

BAKONYI MÁRIA

**A BEISMERŐ VALLOMÁS FONÁKJA ÉS SZÍNE –
A KÉNYSZERTŐL A KONSZENZUSIG**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Témavezető: PROF. DR. TÓTH MIHÁLY MTA DOKTORA

Pécs, 2019.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	1
I. Bevezetés	5
1. Témaválasztás indokolása, aktualitása	5
2. Az értekezés témája és szerkezete	10
3. Az értekezésben alkalmazott módszerek.....	17
II. A beismerő vallomás megszerzésének módozatai – kezdetektől a XVIII. századig	20
1. Az ókor tortúrája	20
2. A bűnvádi eljárás jellegzetességei a középkorban	22
2.1. Általános jellemzők.....	22
2.2. A kínvallatás célja, rendeltetése	23
2.3. Az inkvizitórius eljárás jellemzői.....	24
2.3.1 Az inkvizíció fajtái	28
3. Kínvallatás Magyarországon.....	31
4. Törekvések a tortúra eltörlésére Európában és Magyarországon.....	34
III. A kínvallatás tilalmának kodifikációja Magyarországon	38
1. Törvénytervezetek.....	38
2. A kényszervallatás XIX. századi első, írott törvényi szabályozása Magyarországon és a bűnvádi perrendtartás tilalmai a terhelt kihallgatásánál	41
3. A II. világháború utáni korszak jellemzői, a szocializmus időszakának büntető anyagi és eljárási törvényei.....	47
3.1. Az 1951. évi III. törvény és a korszak büntetőeljárásainak jellemzői	49
3.2. Az 1961. évi V. törvény	52
3.3. Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet	54
3.4. Az 1973. évi I. törvény	55
3.5. 1978. évi IV. törvény.....	55
4. A terhelt kihallgatásának szabályozása az 1989-es rendszerváltást követően, valamint a kényszervallatás a legújabb Btk-ban	57
4.1. Az 1998. évi XIX. törvény	57
4.2. A 2012. évi C. törvény	59
5. A kényszervallatás napjainkban – az Amerikai Egyesült Államokban és Európában	60
IV. A kényszervallatás törvényi tényállása és az elkövetés bizonyításának nehézségei.....	63
1. A kényszervallatás, mint hivatali bűncselekmény.....	63
1.1. A jogi tárgy és a „kényszer” mint a bűncselekmény központi eleme	63
1.2. A célzat.....	66

1.3. Elkövetési magatartások.....	66
1.4. Az aktív alany, az elkövető	69
1.5. A passzív alany, a „sértett”	70
2. Egység, többség, halmazat	70
3. Tapasztalataim a gyakorlatból.....	72
4. Statisztikai adatok.....	73
V. Nemzetközi szabályozás és elvárások	76
1. Az ENSZ szabályozásai az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatától napjainkig.....	76
2. Az Európa Tanács egyezményei.....	79
3. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának megszegése esetén	80
3.1. Általános szabályok.....	80
3.1.1. Kínzás	81
3.1.2. Embertelen bánásmód	83
3.1.3. Megalázó bánásmód	86
4. A hazai hatóságok által lefolytatandó eljárásokkal kapcsolatos EJEB elvárások	92
5. Bizonyítási nehézségek a kényszervallatás miatt indított ügyekben	93
6. A kényszervallatás okai és Janus-arcúsága	102
VI. Bizonyítás a büntetőeljáráásban.....	107
1. Általánosságban.....	107
2. A bizonyítás fogalma a büntetőeljáráásban.....	108
3. A bizonyítás tárgya.....	110
4. A bizonyítékok szabad értékelésének elve	111
5. A bizonyítás törvényessége és a bizonyítási tilalmak.....	114
5.1. A bűncselekmény útján megszerzett bizonyítékok.....	121
5.2. Más tiltott módon megszerzett bizonyítékok.....	122
5.3. A résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével megszerzett bizonyítékok.....	124
6. A „mérgezett fa gyümölcse mérgező” és az ezüsttálca elve.....	125
6.1. A rendőri jelentésbe foglalt az intékezés helyszínén tartózkodó személyek „meghallgatásának” felidézése a rendőrök tanúkenti kihallgatása révén	128
6.2. A szakértői burkolt kijátszás doktrínája	130
VII/A. A gyanúsított kihallgatása - a gyanúsított oldaláról.....	132
1. A terhelt, mint „ügyfél” és mint bizonyítási eszközt szolgáltató személy.....	132
2. A gyanúsított kihallgatása – általánosságban	134
2.1. A gyanúsított kihallgatásának szabályai.....	134
3. Az ártatlanság vélelmének jogi természete	142
3.1. Néhány eset EJEB gyakorlatából az ártatlanság vélelmével kapcsolatban	148

4. Az önvádra kötelezés tilalma	153
5. Jog a hallgatáshoz.....	155
5.1. A Miranda ügy és a Miranda-elv.....	156
5.2. A Miranda-elv utóélete.....	159
5.3. Az önvádra kötelezés tilalma és a hallgatás joga	160
6. A gyanúsított védekezési lehetőségei.....	163
6.1. A hallgatás, mint a védekezés egyik módja.....	163
6.2. A vallomástételben rejlő védekezési lehetőségek	166
6.2.1. Valós és valótlan vallomások	166
6.2.2. A gyanúsított ténybeli, jogi és vegyes ténybeli védekezése.....	168
6.2.3. A gyanúsított jogszerű és jogszerűtlen védekezése.....	169
7. A vallomásértékelés mércéi.....	175
9. A beismerő vallomás	183
VII/B. A gyanúsított kihallgatása- a hatóság oldaláról	185
1. A gyanúsított kihallgatásának törvényes taktikai fogásai és a neuralgikus pontok.....	185
1.1. A kihallgatásra való felkészülés	187
1.2. Kérdésfeltevés módja	189
2. Dezinformáció alkalmazása a leplezett eszközök alkalmazása során	196
3. A megtévesztés tilalma, avagy a krimináltaktikai blöff alkalmazása a gyanúsított kihallgatásánál	200
3.1. A krimináltaktikai-blöff fogalma, vélemények az alkalmazhatóságával kapcsolatban.....	204
3.2. A krimináltaktikai blöff fajtái.....	207
3.3. Szabad-e megtéveszteni a gyanúsítottat a kihallgatás során?.....	209
VIII. A beismerő vallomás az új Be. középpontjában.....	214
1. Általánosságban	214
2. A beismerő vallomás – régen és napjainkban	215
3. Legalitás és opportunitás.....	216
3.1. A megoldási lehetőségek.....	218
4. A nyomozás vizsgálati szakaszában rejlő lehetőségek.....	221
4.1. Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése – az általános feltételek	222
4.1.1. Az elterelés két formája: a közvetítői eljárás és a büntetés feltételes ügyész felfüggesztése	224
4.1.2. A közvetítői eljárás.....	224
4.1.3. Feltételes ügyészi felfüggesztés	227
4.2. Az eljárás bírósági szakaszában az eljárás hatékonyságát és gyorsítását elősegítő módszerek	229
4.2.1. Bíróság elé állítás	229

4.2.2. Büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás.....	230
5. Vádalku vagy valami más? Egyezség az új Be.-ben	232
6. Az előkészítő ülés, a mértékes indítvány.....	239
7. Fennmaradó kérdések.....	241
IX. Összefoglalás.....	243
X. Summary.....	249
Felhasznált irodalom	255
Felhasznált Internet-letöltések.....	268
Felhasznált jogszabályok.....	273
Felhasznált alkotmánybírósági, bírósági határozatok, büntető elvi döntések, határozatok és ítéletek:	274

I. Bevezetés

1. Témaválasztás indokolása, aktualitása

Téma választásom indokát Csemegi Károly idézetével kezdem, aki szerint a büntetőeljárásban:

„Két érdek helyeztetik egymással ellentétbe: A társadalom érdeke, mely a társadalom biztonságának szempontjából az ezt megsértő gonosztevők felfedezése, bűnösségük bebizonyítása és azok megbüntetése céljából a társadalmi erő leghatályosabb kifejtését követeli, másrészt pedig a büntett elkövetésével gyanúsított vagy vádlott érdeke, a ki a hatalmas társadalmi erővel szemben, az elnyomás, a lenyűgözés, az üldözés ellen oltalmat követel. Az ellentétbe állítás ez alakban, nem helyes. A társadalom valódi érdekei nincsenek és nem is lehetnek ellentétben az egyén jogos érdekeivel. Csakis mindkét érdeknek egyiránt alapos és lelkiismeretes számbavételével lehet megfelelni a művelt, az önmaga felismerésére jutott társadalom jól felfogott érdekének.[...] Főleg a bűnvádi eljárás területén látja magát szemközt a törvényhozó avval a rengeteg problémával, melyet az egyéni szabadság jogának összeegyeztetése a közbiztonság érdekeivel állít útjába. Nem az ellentétbe állítás, hanem az összeegyeztetés a feladat.”¹

Csemegi Károly idézete híven tükrözi azt, hogy a büntetőeljárásban két érdek ütközik, mégpedig a társadalom és a büntett elkövetésével gyanúsított vagy vádlott érdeke.

Attól a pillanattól kezdve, hogy a társadalom rendjét egy bűncselekmény „megbolygatja”, elkezdődik a büntetőeljárás, amelyben a büntetőjogi hatóságok feladata, hogy a bűncselekmény elkövetőjének kilétét megállapítsák, kihallgassák, és a kihallgatás valamint az egyéb rendelkezésre álló bizonyítékok alapján felelősségre vonására sor kerüljön.

Ebben a néhány sorban ismertetett feladat végrehajtása azonban nem olyan egyszerű a hatóságok számára, mert a terhelt, aki ellen a büntetőeljárás folyik nem csupán kötelezettségekkel rendelkezik, amelyeket „teljesítenie kell”, hanem büntetőeljárási jogokkal is, amelyeket viszont az ügyben eljáró nyomozó hatóságnak, ügyészségnek valamint bíróságnak tiszteletben kell tartania, és ezen keretek között, „tiszteséges eljárásban” kell eljutni a végső célig, tehát a bűncselekmény *valódi* elkövetőjének a felelősségre vonásáig.

¹ CSEMEGI Károly művei: Bűnvádi eljárás. Franklin Társulat, Budapest, 2 kötet IV. 1904. 457. o.

Erre figyelemmel a büntetőeljárás felfogható sajátos rekonstrukciós tevékenységként is annak érdekében, hogy a feltételezett elkövető büntetőjogi felelősségéről megalapozott döntés születhessen.

Egy bűncselekményről nyilvánvalóan a terhelt rendelkezik a legtöbb releváns információval; amennyiben az eljárás során képes, és hajlandó is ezeket a nyomozó hatósággal közölni, jelentős mértékben megkönnyíti az eljárás sikeres lefolytatását, a vallomása alapján már könnyedén összegyűjthetők az előadását alátámasztó – esetleg részben cáfoló – további bizonyítékok is. Mivel a gyanúsított őszinte jellegű, beismerő vallomásának nagy jelentősége van, ezért a múltban – és nyilván majd a jövőben is – jogosan törekszik a nyomozást lefolytató arra, hogy szóra bírja, és próbál ki ennek érdekében minden olyan módszert, amelyről úgy véli, hogy az megkönnyítheti céljának az elérését.

A gyanúsított azonban általában nem „beszédese” az általa elkövetett bűncselekmény részleteivel kapcsolatban, mert az érdeke ellentétes az eljáróéval. Többnyire az eljárás kezdetétől fogva jól tudja, vagy legalábbis sejti, hogy bűnösségének a bizonyítása a hatóság feladata, és ha a vallomásával nem segíti a bizonyítást, esetleg akár „ki is menekülhet az eljárásból”. Ezen túl a mindenkor hatályos jogszabályok is éles határokat szabnak az eljárónak, akinek ezért egy egyre szűkülő jogi ösvényen haladva kellene elérnie a célt: megszólaltatni, és minél részletesebb vallomásra bírni a gyanúsítottat.

Király Tibort idézve: a büntetőeljárás feladata, hogy kiderítse az igazságot, ám ezt nem érheti el bármi áron. A társadalmi tapasztalat azt igazolja, hogy a törvényeket sértő önkényes módszerek végső hatásaikban rendkívül veszélyesek a társadalomra. Veszélyesebbek, mint amilyen hasznos a büntettek és a büntettek sikeres, de törvénytelen leleplezése.²

Az ókori büntetőeljárásban bizonyítási eszközök hiányában a bűncselekmény vélt elkövetőjét – amennyiben tagadott – kínvallatással bírták szóra, annak függvényében melyik társadalmi csoporthoz tartozott.

A feudalizmus időszakában a vádló – aki egyben a vallató is volt – az általa gyanúsított személy bűnösségének minden áron való bebizonyítására törekedett, a bűnösséget kizáró vagy enyhítő körülmények felderítését meg sem kísérelte, sőt az eljárás titkosságából adódóan a vádlottnak arra sem volt lehetősége, hogy az ellene felhozott gyanúról tudomást szerezzen, valamint az összegyűjtött bizonyítékokat – ha egyáltalán voltak – megismerhesse. [...] Rendes büntetést kiszabni csak közvetlen, meghatározott erejű bizonyítékok alapján lehet.

² KIRÁLY Tibor: Büntetőítélet a jog határán. KJK, Budapest, 1972. 140. o.

A legfontosabb, legegységesebb és minden további vizsgálatot feleslegessé tevő bizonyíték a vádlott beismerése volt. Beismerést elérni azonban pusztán a vallatás révén nyilvánvalóan nem mindig lehetett, ezért a tagadó vádlottakkal szemben – mintegy a közvetett és sokszor merőben szubjektív bizonyítékok közvetlenné tétele érdekében – általánosan elfogadott módszerként kényszervallatást, tortúrát alkalmaztak.³

A kínvallatás a felvilágosodás gondolkodóinak hatására megszűnt, majd a XIX. század elejétől a kontinensünkön a kínvallatást felváltotta a kihallgatás intézménye, melyben a vádlottat törvényes vallomás tételére már nem kényszerítették, de fenntartották a vallomástételi kötelezettségét, s ezt gyakran botozással, sötétzárkával, éheztetéssel kényszerítették ki. Könnyen belátható, hogy a védekezési jog határai a legálisan alkalmazható kényszervallatás eltörlésével valójában alig bővültek, hiszen a vallomás megtagadása, vagy a hazugnak tartott vallomás miatt alkalmazott szankciók kegyetlenségükben alig maradtak el a tortúra mögött, s ezek a „engetlenségi” büntetések” lényegében ugyancsak a beismerő vallomás kicsikarását célozták.⁴

A magyar büntető anyagi jog és az eljárásjog fejlődése különböző fokozatokon ment keresztül: a terhelt vallomástételre kötelezését, volt amikor nyomatékosabban „elvárták”, azonban volt, amikor a terhelt hallgatását és tagadását méltányolták, viszont kétségkívül az eljárást mindig megkönnyítette, ha volt egy beismerő vallomás.

A kényszervallatás előnyei roppant csábítóak és gyorsan mutatkoznak: azt az „élményt” nyújtják, hogy rövid úton, azonnal igazságot lehet vele szolgáltatni a biztosan bűnösnek gondolt gyanúsított ellenében, ráadásul rengeteg időt és energiát takarítunk meg a mielőbbi beismerő vallomással.⁵

A beismerés nem lehet mindig perdöntő, a gyakorlatban a hatóságok mégis fokozott erőfeszítéssel töreksenek a beismerés elérésére. Olykor a törvény is különleges szerepet szán a beismerésnek. A kényszervallatások miatt indult büntető eljárások is szinte kivétel nélkül a beismerő vallomás megszerzése érdekében alkalmazott hatósági kényszerről szólnak. A terhelt, ha védője nem volt jelen, a tárgyaláson gyakorlatilag bármikor hivatkozhat fizikai és lelki fenyegetésre, kényszerre, ígéretésre, meg nem engedett befolyásolásra vagy arra, hogy

³ TÓTH Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma a magyar büntető eljárásban, különös tekintettel a nyomozásra. Jogász Szövetségi Értekezések, Budapest 1982. 13. o.

⁴ TÓTH M. (1982): i.m. 13. o.

⁵ NÉMETH Zsolt: A kényszervallatás kriminológiája - avagy a kényszervallatás ártalmairól. Belügyi Szemle 2000/7-8. 108. o.

a hallgatás jogára nem figyelmeztették. A bíróság a terhelt nyomozati vallomását felolvashatja és a tárgyaláson tett vallomással szemben igaznak fogadhatja el, és perdöntő lehet az ügyben.⁶

Elméletileg – ezt azért írom, mert a mai napig a tétel ellenkezőjét a gyakorlat nem igazolta – a beismerő vallomás a bizonyításban központi szerepet tölt be. A középkorban a beismerő vallomást a „bizonyítékok királynőjének” tekintették, amelyhez az esetek legnagyobb részében nem mindig a legtörvényesebb módszerrel jutottak. A beismerő vallomásból – Tóth Mihály és Erdei Árpád szavaival élve – „trónfosztott királynő” lett, azonban az új Be. ismét a fejére tette a koronát.

Ugyanakkor akadályt jelentett/jelent a beismerő vallomás mindenáron és mindenfajta eszközzel való megszerzésére egyrészt a kényszervallatás büntetendőségének bevezetése, másrészt a bizonyítási tilalmak háromféle módon (bűncselekmény elkövetésével, más tiltott módon, és az eljárási résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével) beszerzett bizonyítási eszközök kizárása. Mind a kényszervallatás, mind pedig a bizonyítási tilalmak három fajta módszerének alkalmazása a büntetőeljárásban résztvevő hatóságok tagjainak tevékenységéhez köthetőek.

A kérdés az, hogy ez hatásos-e? Sem a kényszervallatási cselekményre előírt büntetés, sem az eljárásjogi bizonyítási eszközt kizáró szankciónak – álláspontom szerint – nem igazán volt visszatartó erejük, ráadásul a kényszervallatás miatt indított büntetőeljárásokban a tényállás bizonyítása nehézségekbe ütközik, kevés kényszervallatás miatt indított büntetőügy kerül a bíróság elé.

A megszólaltatás egyik formája a régmúltban a kényszervallatás (kínvallatás) volt, manapság pedig a konszenzusra törekvés. A 2017. évi XC. törvény a terhelt beismerő vallomását azzal „díjazza”, hogy beismerő vallomás esetén nem kerül sor vádemelésre vagy enyhébb elbírálásra nyílik meg a lehetőség, és az opportunitás elve kerül előtérbe az officialitás helyett.

A „kikényszerített” beismerő vallomás alternatívája jelent meg a büntetőeljárásról szóló törvényben, és a terhelt érdekeltté tételével, a büntetőeljárást az opportunitás felé eltolva olyan – korábbról már ismert, némileg újraszabályozott, valamint új – jogintézmények tűntek fel, amelyek ismét felerősítik a beismerő vallomás jelentőségét, és ezáltal az eljárások egyszerűbben, gyorsabban – nem utolsósorban – a terhelt számára enyhébbnek tűnő szankciók alkalmazásával fejeződ(het)nek be.

⁶ ELEK Balázs: Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 2016/1. 84. o.

A téma aktualitása ezáltal adott, a kérdés az, hogy valóban elérjük-e ezzel azt, amit szeretnénk? Nem lesznek-e olyan döntések a régi/módosított/új jogintézmények révén, amelyeknél a vádlott csupán azért, mert „szabadulni szeretne” a büntetőeljárás súlyos köteléke alól, beismerő nyilatkozatot tesz, abban a reményben, hogy így „olcsóbban megússza”. A garanciák elegendőek lesznek-e a terhelt érdekeinek és jogainak érvényesíthetőségére? Hosszú volt az út, amíg ide jutottunk, és az értekezésben ezt az utat próbálom meg bemutatni.

Bócz Endrét idézve: „...a büntetőeljárásban gyanúsítottként résztvenni még akkor is súlyos hátrány, ha az ártatlanság vélelmét szilárd garanciák biztosítják. A tapasztalat azt mutatja, hogy ez a vélelem a jog világában mást jelent, mint a mindennapi életben.”⁷

Tóth Mihály a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény hatályba lépését megelőzően több alkalommal tartott előadást. Előadásait többnyire azzal kezdte, hogy több gyakorló szakember – legfőképpen az ügyészek – úgy vélekednek az új Be.-ről, hogy „ők ugyan nem fognak egyezkedni egy bűnözővel”, de az élet úgy hozta, hogy fognak/fogunk. Törvényi előírás, lehetőség, amellyel lehet élni és azt ki is lehet hagyni. Lehetőség arra, hogy a terhelt beismerő vallomásának birtokában az eljárás hatékonyabbá, egyszerűbbé, gyorsabbá váljon, és a garanciális szabályok konkrét meghatározása révén átláthatóvá, az emberi jogokat tiszteletben tartó, a jogállamiság és jogbiztonság követelményeinek megfelelő.

Kétségtelen, hogy a kontinentális jogrendszerben ez a fajta szemlélet nem „megszokott”, de álláspontom szerint működőképes. A feladatok, jogok, kötelezettségek tisztázva vannak, csak az a kérdés, hogy a beismerő vallomás kényszerrel történő megszerzésének gyakorlata ki tud-e törlni az emlékeinkből, az előítéleteinket félre tudjuk-e tenni? Tudunk-e úgy tekinteni a beismerő vallomásra, hogy az önkéntes, kényszertől, befolyástól mentes? Ez tőlünk függ és rajtunk múlik.

A kényszerrel megszerzett beismerő vallomást tekinthetjük „fonáknak” – hiszen mint a ruhának belseje (fonákja) nem tudjuk, mit rejt –, míg az önkéntes, bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás – mint a ruha színe – egyértelmű és látható. De átmenetek és csalóka illúziók mindig előfordulhatnak.

Értekezésemben az ókortól napjainkig - a kényszertől a konszenzusig - a beismerő vallomás megszerzésének módozatait, értékelését mutatom be, annak buktatóival, pozitívumaival és a lehetséges megoldásokkal.

⁷ BÓCZ Endre: Az ún. „konceptációs perekről”. Élet és Irodalom LX. évfolyam, 50. szám, 2016. dec. 16., 10. o.

2. Az értekezés témája és szerkezete

Az értekezés bevezető részében a témaválasztás indokait és aktualitását, témáját továbbá szerkezetét valamint az alkalmazott módszereket ismertetem.

Már a rabszolgotartó társadalmakban is tisztában voltak a kényszervallatás lényegével (a vallomás kínzással, erőszakkal, fenyegetéssel befolyásolható), de a haladó gondolkodók talán a módszer „kétéltűségével” is (azt fogja tartalmazni, amit a kihallgató vár, s nem feltétlenül azt, ami igaz), erre figyelemmel először az ókor tortúráját – néhány példát megemlítve – mutatom be az értekezés II. részében. Ebben a részben elemzem a bűnvádi eljárás jellegzetességeit a középkorban, valamint a kínvallatás célját, rendeltetését, az inkvizíciós eljárás jellemzőit, valamint az inkvizíció fajtáit. Ugyanebben a részben tárgyalom a tortúra eltörléséhez vezető utat is, ugyanis a felvilágosodás gondolkodóinak hathatós, logikailag megingathatatlan indokai vezettek el odáig, hogy a kínvallatás törvényellenesnek minősült, és ezáltal a beismertő vallomáshoz vezető út tiltott módszeré vált.

Magyarországon – annak ellenére, hogy mi magyarok „jogásznemzetnek” tekintjük magunkat – a XIX. század végéig várni kellett, mire az első büntetőtörvénykönyv, a Csemegi-kódex „megszületett”. A kodifikáció néhány „elvetélt” büntetőtörvénykönyv tervezetet is produkált, amelyeket az értekezés III. részében sorolok fel, jellemzőikkel együtt. Az első, írott büntető törvénykönyv, az 1878. évi V. törvény – Csemegi-kódex – kényszervallatással kapcsolatos szabályait mutatom be, belefűzve a Büntetőperrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikknek (I. Bp.) a terhelt kihallgatására vonatkozó tilalmaival, majd végigkövetem az utat egészen napjainkig. Így ebben a részben a II. világháborút követően elfogadott büntető törvénykönyveink – az 1961. évi V. törvény, az 1978. évi IV. törvény, valamint 2012. évi C. törvény – és büntető eljárásjogi törvényeink – a büntetőperrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (II.Bp.), a büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet, az 1973. évi I. törvény, az 1998. évi XIX. törvény, továbbá a 2017. évi XC. törvény – kényszervallatást szabályozó törvényi tényállásainak összehasonlítását végzem el, valamint az ehhez szorosan kapcsolódó bizonyításra és kihallgatásra vonatkozó szabályokat hasonlítom össze. Az adott korszakra jellemző történelmi háttér bemutatásásától nem tekinthettem el, mert végső soron ezzel komplexen érthető maga a büntetőrendszer, és a kor irányadó bírósági gyakorlata. Egy táblázatban foglaltam össze a terhelt kihallgatására vonatkozó tilalmakat (módszereket és kérdéseket) valamint a III. rész tartalmazza a kényszervallatás törvényi tényállási elemeit, bemutatva ezzel a különbségeket és hasonlóságokat.

A kényszervallatás törvényi tényállásának elemzését tartalmazza az IV. rész, így a jogi tárgyat, a célzatot, az elkövetési magatartásokat, az elkövetőt, és a sértettet veszem alaposabb vizsgálat tárgyává. Figyelemmel arra, hogy a kényszervallatás a hivatali bűncselekmények között nyert szabályozást, a többi hivatali – esetleg más bűncselekménnyel (például testi sértés) – való kapcsolódása esetén az egység, többség, halmazat kérdéskört is megvizsgáltam.

Témaválasztásomat az is indukálta, hogy 14 évig nyomozó ügyészként dolgoztam, így a saját bőrömmön tapasztalhattam meg a kényszervallatás miatt indított büntetőügyekben a bizonyítás nehézségeit, amelyről szintén számot adok az IV. részben. A statisztikai adatok sokat mondóak, ezért azokat egy táblázatban ismertettem és értékeltem.

Előzetesen annyit jegyeznek meg, hogy „látszólag” egy egyszerű törvényi tényállásról van szó, azonban úgy vélem egy robbanótöltetekkel teli aknamezőre lépünk, ha mélyebben belebonyolódunk a törvényi tényállás során kibontakozó bizonyításba.

Kezdjük azzal, hogy a kényszervallatás hivatali bűncselekmény, amelynek jogi tárgya kettős: egyrészt elsődleges jogi tárgya a hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységébe, törvényes működésébe vetett bizalom, másrészt másodlagos jogi tárgya a hivatalos személy előtti eljárásban, az abban résztvevők emberi méltósága, az eljárás során gyakorolható akaratszabadsága. Tehát elméletileg és gyakorlatilag a kényszervallatásnak van természetes személy sértettje, de ez a sértett egy, az államtól felhatalmazást nyert, *quasi* hatalommal bíró hatósággal áll szemben, amely eleve „többletjogokkal” rendelkezik.. Lehet-e kiegyenlített erőviszonyokról beszélni? Lehet-e arra gondolni - laikusként - , hogy itt az „igazság győzni fog”? A választ ki-ki maga döntse el...

Az aktív alany (az elkövető, aki a kihallgatás foganatosítására felhatalmazott hivatalos személy) és a passzív alany (sértett, aki – a téma szempontjából kiemelve – a terhelt), hogy úgy mondjam más-más „kultúrkörből” származik, ami a bekötött szemű Iustitia számára talán nem probléma, mert nem lát, azonban az ügyben eljáró hatóság látnia kell a különbséget. Kinek a javára dől el a mérleg? Kinek hisz a hatóság? Ki mond igazat, kinek lehet egyáltalán hinni?

A kényszervallatás törvényi tényállásban meghatározott módszerek kétségkívül sértik az emberi méltóságot, amelynek tiszteletét Alaptörvényünk előírja és számos nemzetközi dokumentum is tartalmaz a kínzás tilalmával kapcsolatos szabályokat.

Az emberi méltóság az embert születésétől kezdve megilletti, és ez a jog elidegeníthetetlen, ezt a jogot semmiféle hatalom nem tudja létrehozni, és ebből kifolyólag elvenni sem. Ez a jog természet adománya, és nem az államé. „A méltóság az embert adottságától függetlenül megillető bánásmód igénye, amely „az emberi léttel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő [64/1991. (XII. 17.) AB hat. indokolás D/2/b) pontja].” Folytatva az előzőeket „az emberi méltóság védelméhez való jog azonban csak az emberi státusz jogi meghatározójaként korlátozhatatlan, míg mint általános személyiségi jog és a belőle származó személyiségi jogok korlátozhatók [7/2014. (III.7.) AB hat. indokolás (43) bek.] Az emberi méltóság az léttel egyidejűleg képez igazodási elvárást.⁸

Nemzetközi szinten számos dokumentum tartalmaz emberi méltóság tiszteletben tartására vonatkozó előírást, amely a kínzás tilalmát is jelenti egyben és feltétlen engedelmességet jelentő normának – *ius cogens* – minősül az ezt ratifikáló államok számára. Ezen nemzetközi dokumentumok felsorolása és a kínzás tilalmára vonatkozó lényeges szabályok a V. fejezetben találhatóak. A nemzetközi dokumentumokat egyetemes szintűekre (ENSZ égisze alatt létrejött) és regionális (európai) szintűekre osztottam.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság vagy EJEB) az 1950. november 4. napján, Rómában elfogadott Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (a továbbiakban: Római Egyezmény/Konvenció vagy EJEE) 3. cikkében rögzített kínzás tilalma miatt indított ügyekben több alkalommal kifejtette, hogy *a bántalmazásnak a súlyosság egy minimális fokát el kell érnie ahhoz, hogy a 3. cikk hatálya alá essék*. E minimum megítélése relatív: az ügy körülményeitől, így a bántalmazás időtartamától, fizikai és lelki hatásaitól és – bizonyos esetekben – az áldozat nemétől, korától, és egészségi állapotától is függ. Szabadságától megfosztott személy esetében az olyan fizikai erő használata, amit a személy magatartása nem feltétlenül tesz szükségessé, sérti az emberi méltóságot és a 3. cikkben lefektetett jogot.⁹

A kínzás tilalma miatt indult ügyekben a Bíróság több ügyben is úgy ítélte meg, hogy ha egy személyt egészségesen vesznek őrizetbe, de szabadon bocsátásakor sérülések vannak rajta, akkor a beperelt államnak kell elfogadható magyarázattal szolgálnia a sérülések keletkezését illetően.¹⁰ Szabadságától megfosztott személy esetében az olyan fizikai erő használata, amelyet a személy magatartása nem tett feltétlenül szükségessé, sérti az emberi méltóságot és

⁸ 28/2015. Büntető Elvi Határozat [53], [54],[55]

⁹Case of Tekin v. Turkey ügy <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/tekin-torokorszag-elleni-ugye-2249693> (Letöltés ideje: 2015.03.04.)

¹⁰ Balogh kontra Magyarország <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

az Egyezmény 3. cikkében lefektetett jogot.¹¹ A Bíróság azt is többször leszögezte, hogy abban az esetben, ha az állam szervei sikeresen emelnek vádat bántalmazás miatt, akkor is megállapíthatja a 3. cikk megsértését.¹² Az EJEB gyakorlata kimunkálta a kínzás, az embertelen, valamint megalázó bánásmód ismerveit is, amelyeket az értekezésben néhány esetben keresztül bemutatok.

A hazai hatóságok által lefolytatandó eljárásokat illetően az EJEB gyakorlata iránymutatásul szolgál, amikor pedig a magyar államot elmarasztalja a kínzás tilalmának megsértése miatt, akkor a konkrét ügy tanulságait levonva példaként kell, hogy szolgáljon a jövőre nézve, azzal, hogy ez többet, ilyen formában ne ismétlődjön meg. A V. rész befejezésében a kényszervallatás okait tekintem át, valamint kifejtem, hogy miért is Janus-arcú a kényszervallatás.

A bizonyítékok a büntetőeljárásban olyan adatok,

- amelyek a büntetőjogilag *releváns* tényekre vonatkoznak (tartalmi oldal), és
- amelyeket *a törvény által megengedett forrásokból* szereznek be (formai oldal),
- éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatóak, alkalmasak a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapítására.¹³

A terhelt vallomása a személyi bizonyítási eszközökhöz tartozik.

A terhelt vallomásának értékelését a büntetőeljárásban elfoglalt sajátos helyzete határozza meg. A terhelt egyik oldalról az a személy, akivel szemben a büntetőeljárást folytatják, a büntetőperbeli felek egyike, másik oldalról fontos bizonyítási eszközök forrása, akinek vallomása a büntetőeljárás törvény által felsorolt bizonyítási eszközök sorában kap helyet.¹⁴

Tisztességes eljárásban azonban minden bizonyíték értékeléséhez hozzátartozik a bizonyíték megszerzésének és törvényességének vizsgálata. Ha azonban az igazság megállapítása eljárási cél, akkor a hatóság által alkalmazott kényszerítésen túl sok egyéb tényező is vezethet hamis beismerő vallomásra. Sem a kényszermentes, de tartalmilag hamis, sem pedig a kényszerrel kivett, de egyébként helytálló beismerést nem lehet igazságos ítélet alapjaként elfogadni,

¹¹ Case of Tomasi v. France ügy [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57796%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57796%22]}) (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

¹² Case of Selmouni v. France ügy [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58287%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58287%22]}) (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

¹³ HERKE Csongor: Büntető eljárásjog B/2 témakör: Büntető eljárásjog. Ötödik átdolgozott kiadás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest- Pécs, 2014. 62. o.

¹⁴ KATONA Géza: Valós vagy valótlan? KJK Budapest, 1990. 199. o.

legalábbis akkor, ha az igazságos ítélet feltételeként a törvényes eljárásban megállapított objektív igazságot követelünk.¹⁵

Az angolszász és a kontinentális büntetőeljárású rendszerek megkövetelik a tisztességes eljárást (fair trial), amelynek egyik jellegzetessége abban nyilvánul meg, hogy „a felhasznált bizonyítékok a törvény által megkívánt minőségűek legyenek”. Ez a bizonyos minőségi követelmény kétirányú: egyfelől követelmény, hogy a megszerzett bizonyíték valóságtartalma ne legyen megkérdőjelezhető, másfelől pedig az, hogy a bizonyíték a jog által szabályozott keretek között keletkezzen. A jelzett követelmények jelentőségét mutatja, hogy ezek valamelyikének megsértése a megszerzett bizonyíték jogellenessége címén a büntetőeljárásból való kirekesztéshez vezet. Azzal ugyanis, hogy az állam (bűnügyi) hatóságai által maga is jogsértővé válik, elveszíti annak a morális alapját, hogy a jogsértő állampolgárait megbüntesse.¹⁶

A fentiekre tekintettel az értekezésben a VI. fejezet a „bizonyítás a büntetőeljárásban” címet viseli, melyben a bizonyítás büntetőeljárású fogalmát és tárgyát, a bizonyítékok szabad értékelésének elvét, továbbá a bizonyítás törvényességét és ezzel összefüggésben a bizonyítási tilalmakat mutatom be. Az akkuzatórius rendszer „mérgezett fa gyümölcs mérgező” és az „ezüsttálca elve” lényegét is érintem. A bizonyítási tilalmak – így a bűncselekmény útján, más tiltott módon és a résztvevők eljárású jogainak lényeges sérelmével megszerzett bizonyítékok – mibenlétét elemzem, és kitérek arra is, hogy a joggyakorlat a meglévő tilalmakra tekintettel milyen válaszokat adott egy-egy felmerülő problémával kapcsolatban.

A terhelt a mai jogfelfogás szerint a büntetőeljárás egyik jogalanya, akit processzuális jogok illetnek meg, és ügyféli pozíció is megilleti. A terhelt vallomásaival bizonyítási eszközt szolgáltat és a kényszerintézkedések passzív alanya. Ennek megfelelően a terhelt vallomásának is kettős szerepe van: egyfelől tartalmazhatja a terhelt védekezését, másfelől bizonyítékot szolgáltat.¹⁷

Az értekezés VII/A. részében a gyanúsított kihallgatására vonatkozó szabályokat foglalom össze a gyanúsított oldaláról. Itt tárgyalom az ártatlanság vélelmét, az önvádra kötelezés tilalmát és a hallgatás jogát.

¹⁵ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2007. 85. o.

¹⁶ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007. 117. o.

¹⁷ KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárású jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 294. o.

Az ártatlanság védelmének megsértésével kapcsolatban az EJEK számtalan esetet vizsgált, így e téren is gazdag esetjoggal rendelkezik, amelyből néhányat felidézek. Megállapításokat teszek az önvádra kötelezés tilalmának a hallgatás jogával összefüggésben, melyik jog a szélesebb, konkurálnak-e egymással.

Amikor a büntetőeljárás abba a stádiumba kerül, hogy egy meghatározott személy a Btk. Különös részében meghatározott bűncselekmény törvényi tényállását neki felróhatóan megvalósította, akkor a nyomozó hatóság vagy az ügyészség a megalapozott gyanú közli, és innentől kezdve nyílik meg a perbeli védekezésének a lehetősége, amely lehet hallgatás, és lehet vallomástétel. A gyanúsított megalapozott gyanúval szembeni védekezése lehet jogszerű és lehet jogszerűtlen, akaratán kívül lehet valótlan, hazugsággal is védekezhet, tagadhatja is a bűncselekmény elkövetését, és azt be is ismerheti. A beismerő vallomás azonban lehet hamis is, amelynek három fajtája ismert az önkéntes, a kikényszerített és „szolgálatkész” vagy elsajátított vallomások.¹⁸

A gyanúsított kihallgatását a hatóság oldaláról a VII/B. részben mutatom be. Figyelemmel arra, hogy a gyanúsított védekezése számtalan formát ölthet, a vele szemben álló büntetőügyben eljáró hatóság – nyomozó hatóság, ügyészség - sem lehet eszköztelen.

A kihallgatásra való felkészülés valamint a kérdésfeltevés módja nagyon fontos dolog a büntetőeljárásban, ezért erre részletesen kitérek.

A leplezett eszközök alkalmazása során magától értetődő, hogy dezinformáció (megtévesztő vagy valótlan információ) közlésére kerül sor, mert bizonyos leplezett eszközök alkalmazása nélkül nem lenne kivitelezhető, az alkalmazás előtt a „lebukás veszélye” állna fenn. Néhány ilyen módszert ismertetek, majd rátérek a nyomozás során a gyanúsított kihallgatása esetében – törvényileg nem szabályozott, azonban a gyakorlatban létező – krimináltaktikai blöff alkalmazásának kérdésére.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény úgy rendelkezik, hogy a gyanúsított kihallgatása után kezdődik a nyomozás vizsgálati szakasza, és az ügyészség irányítási jogkörét is ezt követően gyakorolhatja. Innentől kezdve az ügyészség az „ügy ura”.

Az angolszász eljárások beismerésre alapított egyszerűsítését a magyar jogtudomány jóformán mindig fenntartásokkal, gyakran ellenszenvvel ítélte meg, és nemcsak az amerikai vádalkunak (plea bargaining) az igazság megállapítására hivatott büntetőeljárás magasztos

¹⁸ ELEK B. (2007): i.m. 90-91. o.

elveitől idegen kufár szelleme miatt,¹⁹ azonban ennek az időszaknak vége, az eljárások hatékonyabbá tétele, egyszerűsítése és gyorsítása érdekében a jelenleg hatályos büntető eljárásjogi törvény „érdekeltté tette” a terheltet abban, hogy beismerő vallomást tegyen. A vádemelés előtt lehetőség van arra, hogy a terhelt együttműködése esetén közvetítői eljárás céljából az eljárást felfüggeszzék, feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazására kerüljön sor, amennyiben az egyéb törvényes feltételek is fennállnak. A terheltnek arra is lehetősége van, hogy az együttműködésére tekintettel vele szemben az eljárás megszüntetésre vagy a feljelentés elutasítására kerüljön sor.

A vádemelést megelőzően egyezség megkötését kezdeményezheti a terhelt és védője valamint az ügyészség, melynek tárgya a terhelt által elkövetett bűncselekmény vonatkozásában az, hogy amennyiben a terhelt bűnösségét beismeri, az ügyészség az egyezség következményeiről a szükséges felvilágosítást megadja a részére, és ebben az esetben a bíróság Be. XCIX. fejezetében meghatározott eljárást folytatja le.

A bíróság elé állításnak a jelenleg hatályos Be. két formáját ismeri: a terhelt beismerő vallomásra tettenérés esetében nincs szükség, míg a másik esetben éppen a terhelt beismerése alapozza meg annak lehetőségét.

A büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban, ha a büntetendő cselekmény három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő a terhelt beismerése nélkül a Be. 740. § (1) bekezdés a), b) és c) pontjaiban meghatározott feltételek esetén tárgyalás mellőzésével a bíróság hivatalból vagy az ügyész indítványára büntetővégzést hoz. A terhelt beismerése szükséges viszont Be. 740. § (3) bekezdésében szabályozott esetben, amikor a bíróságnak lehetősége van öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt is a büntetővégzés meghozatalára a Be. 740. § (1) bekezdésében meghatározott feltételek megléte esetén.

Az előkészítő ülés már a befejezett nyomozást követően a vádirat benyújtása után ad lehetőséget az eljárás bírósági szakaszában az ügy előkészítő ülésen való befejezésére.

Amennyiben a vádlott bűnösségét beismeri, és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tény, az eljárás ügyiratai, valamint a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott beismerő vallomását elfogadja-e.

¹⁹ KELEMEN Ágnes: A vádalku, illetve a megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog, 1990/10. 858. o.

A Be. ennek az újonnan bevezetett tárgyalási fajtának a keretében fejti ki a legrészletesebben, hogy a beismerő vallomás elfogadásának mik a feltételei, milyen kritériumoknak kell megfelelnie.

Ha ezen feltételeknek a beismerő vallomás megfelel, akkor azt a bíróság végzéssel elfogadja, mely ellen fellebbezésnek helye nincs. Ha a bíróság a bűnösség elismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja.

Az új Be. tehát a büntetőeljárást a régi/módosított-átnevezett/új jogintézmények révén egyszerűbbé, gyorsabbá és legfőképpen hatékonyabbá teheti, amelynek az a feltétele, hogy beismerő vallomás álljon rendelkezésre. A terhelti együttműködés alapja minden esetben a bizonyítás 163. § (4) bekezdés c) pontjában meghatározott szabálya, amely szerint a vádló, a terhelt és a védő által valósnak elfogadott tényeket nem kell bizonyítani. A konszenzus szabályai adottak.

A kérdés az, hogy a terhelt hogyan fog dönteni, mit fog választani: az egyszerű és gyors befejezést, amelynél „tudja” mi a kilátásba helyezett büntetés/intézkedés fajtája, mértéke vagy a bizonytalan végkimenetelű, hosszabb eljárást? A döntés alapján valóban nem fér kétség a beismerő vallomás önkéntességéhez, valódiságához?

Az új Be. konszenzuson alapuló megoldásait tekintem át – a teljesség igénye nélkül – VIII. fejezetben, a fentiekben ismertetettek szerint.

Az értekezés befejező részében összefoglalom a megoldásra váró problémákat, amelyeket álláspontom szerint a téma nyitva hagy, némely vonatkozásban pedig a megoldási javaslatokkal állok elő.

3. Az értekezésben alkalmazott módszerek

Az értekezés történeti részében elsősorban könyvtárban beszerezhető dokumentumokra illetve archív jogforrásokra támaszkodtam. Korabeli és jelenleg hatályos jogszabályokat, monográfiákat, kommentárokat, tankönyveket, valamint hazai és külföldi szaktanulmányokat idéztem.

A rendkívül gazdag jogtörténeti múlttal rendelkező kínvallatás esetében internetes forrásokat is felhasználtam.

A kényszervallatás büntető anyagi jogi, a bizonyítás és a gyanúsított kihallgatás büntető eljárásjogi szabályainak normatív és dogmatikai elemzését a törvényszöveg ismertetése után és az egymást követő szabályozások összehasonlítása kapcsán elvégeztem, időnként logikai és kritikai elemzést alkalmaztam.

Figyelemmel arra, hogy a beismerő vallomás „megszerzésének” módozatai az idők folyamán változtak, ezért a jogszabályi háttér kialakulásának érthetőbb megvilágítása céljából a történelmi időszak bemutatását is elvégeztem a korabeli vagy az adott korszakot később feldolgozó magyar és külföldi monográfiák, jogi szakkönyvek, történelmi könyvek megállapításait, kritikáit vagy éppen dicséreiteit ismertetve.

A Bibliából is felhasználtam néhány idézetet, mert az értekezésben az általam ismertetett kérdéskörrel kapcsolatban úgy éreztem az adott példázat kellőképpen illusztrálja a problémát vagy magyarázza meg az adott helyzetet.

Az értekezésből nem hagyhattam ki a releváns nemzetközi illetve Európa Tanácsi vagy Európai Unió dokumentumok, egyezmények felsorolását, és a fontosabb szabályok konkrét idézését, hiszen a kínzás tilalmának nemzetközi szinten való szabályozása kötelezettségeket ró az azt ratifikáló államokra, így hazánkra is, és amelyeknek a büntetőjogi szabályozásban is éreztetnie kell a hatását. Így az értekezésben az EJEB gazdag esetjogából is szemezgettem, annak érdekében, hogy részben a kínzás tilalmával, továbbá az ártatlanság védelmével, a letartóztatás indokoltságával, a tisztességes eljárás feltételeivel, a magánélet tiszteltetésével kapcsolatos jogszabályi előírásokat még jobban megvilágíthassam, és érthetőbbek legyenek.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletein kívül a külföldi joggyakorlatot is ismertettem, amelyekhez angol, német, francia, horvát, olasz, szerb és a magyar nyelvű szakirodalmat, monográfiákat, könyveket, tanulmányokat, szakkikket és konkrét bírósági ítéleteket is felhasználtam.

A magyar bírósági gyakorlat bemutatásakor régi és most hatályos bírósági határozatokat, büntető kollégiumi véleményeket, kúriai valamint alkotmánybírósági döntéseket idéztem, továbbá vettem össze a fejlődés nyomonkövethetősége érdekében.

Komparatív módszert alkalmaztam egyrészt a régi és most hatályos anyagi büntetőjogi szabályoknál, másrészt az eljárásjogi rendelkezéseknél, mert azok egyezősége valamint kifejezett különbségei miatt ez szükségesnek mutatkozott, néhol a nemzetközi és az uniós

szabályozáshoz is vissza-vissza kellett térnem, mert az annak való megfelelőségről illetve a hiányos jellegéről is véleményt nyilvánítottam. Komparatív módszert alkalmaztam a fentiekben már említett külföldi szakirodalom felhasználásakor is.

A statisztikai adatok nagyon sok mindenre rávilágítanak, ezért azok értékelését is elvégeztem az értekezésben.

A nyomozás során a gyanúsított kihallgatásánál krimináltaktikai és kriminalisztikai módszereket alkalmaznak a nyomozó hatóság tagjai valamint az ügyészség, ezért nem hagyhattam azokat figyelmen kívül és némelyeket részletesen be is mutattam.

II. A beismerő vallomás megszerzésének módozatai – kezdetektől a XVIII. századig

1. Az ókor tortúrája

Az „igazság érdekében” a hatalom az erőszak alkalmazásától soha nem riadt vissza. Az ókori Babilonban és Júdeában (a zsidó jogterületen) nincsenek róla írásos emlékek, de az asszírok és az egyiptomiak alkalmazták a kínvallatást.

A görögöknél a kínvallatás elsődleges célja azon információ megszerzése volt, amelyet a vallatott személy nem volt hajlandó önként, kényszerből mentesen megosztani. Athénban a szabadokat éppúgy kínvallatásnak vetettek alá, mint rabszolgákat, különösen politikai vagy gyilkossági perekben.

Egy i.e. 510-ben hozott törvény aztán betiltotta az athéni polgárok (tehát a szabadok) kínvallatását. Ezt követően a görög városállamok túlnyomó részében sem engedte meg a jog a város szabad polgárainak kínvallatását és megkínzását. Ugyanakkor a rabszolgák és a városban élő úgynevezett idegenek – akik nem rendelkeztek polgárjoggal – teljességgel védtelenek voltak a hatalommal szemben. Az eskü és a kínvallatással nyert tanúvallomás ugyanazt jelentette: a tett kijelentés megerősítését. A per lényegét azonban nem ezek a bizonyítékok képezték, hanem a retorika. Az nyert, aki ügyesebben beszélt.²⁰

Platón a kettős mérce szükségességét hangsúlyozta: egy törvénynek kellett vonatkoznia a szabadokra, és egy külön törvénynek a rabszolgákra.²¹ Arisztotelész Retorikájában is szó esett már a kínvallatásról, mégpedig mint valami magától értetődő dologról. Arisztotelész nem akad fölön a kínvallatás és humanitás ellentmondásosságán, hanem tanácsokat ad, hogyan értékeljük fel illetve le védő- illetve vádbeszédünkben a kínvallatás által nyert tanúvallomást, attól függően, hogy az ellenünk vagy mellettünk szól-e. *„Ha javunkat szolgálja, hajlamosak vagyunk eltúlozni a jelentőségét, azt állítva, hogy ez az egyetlen valódi bizonyítási eszköz, de ha érdekeinkkel ellentétes és inkább ellenségeink számára kedvező, kifejtjük elítélő álláspontunkat, és ezzel megdöntjük bizonyító erejét.”*²²

²⁰ KÓKAI Károly: Az igazság keresésének módszere.

http://acta.bibl.uszeged.hu/11495/1/gondolatjel_1993_1_2_067-079.pdf (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

²¹ PLATÓN: Az Állam. <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 6.) Idézte: Brian INNES: A kínzás és kínvallatás története, Canissa Kiadó, Nagykanizsa, 1998. 14. o.

²² KÓKAI K.: i.m. (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

A római jogban a rabszolgákat és idegeneket meg lehetett kínozni. A szabályok némileg eltértek a görög szabályoktól: a gazdája ellen valló rabszolganak nem kellett hinni, és ezen vallomásaért a tulajdonos jogosult volt belátása szerint elvenni szolgája életét. Ez a szabály akkor is érvényes volt, ha a rabszolgát a gazdája bűnében való bűnrészességgel vádolták, kivéve a felségárulás, házasságtörés és vérfertőzés eseteit. E büntettekkel kapcsolatos vád esetén, valamint ha egy asszonyt a férje megmérgezésével vádoltak, a terheltet „quaestio”, vagyis kínvallatást magában foglaló büntetőeljárás alá vonták.²³

Paulus Augustus császár edictumából idézi az alábbi jogeset: *„úgy vélem a kínvallatást nem szabad mindig minden ügyben és minden személynél megkívánni, amikor azonban a főbenjáró és súlyosabb gaztetteket nem lehet másként felkutatni, mint a rabszolgák kínvallatásán keresztül, azt hiszem igen hasznosak az igazság kiderítésére, így alkalmazni kell azokat.”*²⁴

A kereszténység, mint vallás, hivatalossá válása előtt a keresztényeket eretnekeknek tekintették, és azért kínozták meg őket, hogy elismerjék a császár fennhatóságát, valamint, azért, hogy megtagadják Krisztust.²⁵

Tertullianus, Apologeticum című művében a következőket írta: *„Ha a bűnözők ártatlannak vallják magukat, azért kínozzátok meg őket, hogy bevallják tetteiket. A keresztényeket viszont azért, hogy megtagadják hitüket... Mintha valami gaztettet követtünk volna el, tagadnunk kell bűnösségünket – ilyenkor pedig azért kínoztok meg bennünket, mert elismerjük (Krisztus nevét), és kínzással próbáltok arra kényszeríteni, hogy megtagadjuk őt. Valójában ezzel éppen arra kényszeríttek, hogy az általatok vélelmezett bűneinket megtagadjuk...”*²⁶

Az ókorban tehát már rájöttek arra, hogy a fájdalom okozása a kínvallatás alá vont személy nyelvét megoldhatja, és vallomás megtételére bírhatja rá, egyrészt a terhelteket, másrészt a tanúkat. A társadalom kettétagolása már ekkor adott: más szabályok vonatkoznak a szabadokra, a teljes polgárjoggal rendelkező személyekre és más szabályok érvényesek a rabszolgákra, az idegenekre, a társadalom és a császár ellenségeinek tekintett keresztényekre, az eretnekekre, a boszorkányokra és a mágia művelőire.

²³ INNES, B. (1998): i.m. 17. o.

²⁴ RIHMER Zoltán: Bevezetés a római jogforrások világába. Szeged, 2005. 10. Idézte: MOLNÁR Imre: Az ókori Róma büntetőeljárás jogának rendje, In: Sapienti Sat Ünnepi Kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szeged, 2012. 334. o.

²⁵ INNES, B. (1998): i.m. 17-19. o.

²⁶ INNES, B. (1998): i.m. 19. o.

2. A bűnvádi eljárás jellegzetességei a középkorban

2.1. Általános jellemzők

Az európai jogtörténelem kezdetén a mai korban létező büntető (bűnvádi) per nem létezett, a bíróságok előtti eljárásból hiányzott a vád és a védelem, abban nem vettek részt a mai értelemben vett vádlottak és ügyvédjeik, és nem dolgoztak még ügyészek sem. A *per lényege* nem is a valóság feltárása, mint inkább a *konfliktus megoldása* volt.

A germán társadalmakból átvett eljárás modellje a társadalmi összeütközések kiegyenlítését célozta, a megbékélést próbálta közvetíteni. Jellemzőbb volt a felek kompromisszumra való készítése, mint a hatalmi szóval történő megbüntetése. A törekvés néha-néha megbicsaklott, és egyes, jellegzetesen a közösség – a politikai szervezet, a törzs, a király, majd az állam – ellen irányuló cselekmények esetében alkalmazhatatlanná vált a mediáció. Ilyenkor – a felek megegyezésének híján – a bíró kénytelen volt hatalmával élve igazságot tenni.²⁷

A középkorban a vádlott, a bíró és a perlekedő felek az érdeklődő lakosság jelenlétében vívták jogi párharcukat. Nem a peres eljárás volt nyilvános, hanem maga a jog, a jogélet, ami átítatta a középkori ember egész életét. A felek (alperes és felperes, még akkor is, ha a mai értelemben vett büntetőügyről volt szó) a bíró és a széles nyilvánosság – a közösség tagjai, a falu, város lakói – előtt próbálták igazukat bizonygatni. A felperes, aki a sértés tényét állította – vagyis vádolta az alperest – a saját igazáról, tehát az alperes bűnösségéről igyekezett meggyőzni a bírót (innen az elnevezés: akkuzatórius vagy vádelvű per), az alperes pedig megkérdőjelezte a kereset helyénvalóságát.

Az *akkuzatórius per* működési alapelve a *szóbeliség* illetve a *nyilvánosság*, ami a szabad ég alatti illetve templomok környékén való pereskedést jelentette.²⁸

A késő középkorban a bíraskodás helyszíne sok esetben attól is függött, hogy a bíróság éppen milyen ügyet tárgyalt. Ha a várható ítélet súlyos testi sérülést eredményező büntetés volt, a tárgyalás lefolytatására a városon kívül, egy messziről jól látható helyen – dombon vagy utak

²⁷ MEZEY Barna: Kínzás, kinszenvedés, kivégzés, Rubicon 2006/7. 22. o.

²⁸ SALVIOLI, Giuseppe: Storia delle procedura civile e criminale – Dal VI secolo al XII secolo, in Storia del diritto italiano. III/1. Szerkesztette: del Giudice, Pasquale, Milano, 1925. 294. o.; Idézte: BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Jelképek és szertartások a középkori igazságszolgáltatásban. In: Eckhardt Ferenc emlékkönyv, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. 63-64. o.

keresztződésénél – került sor, ami az *elrettentést* is szolgálta. Kisebbsúlyú bűncselekmények elkövetőit pedig a *város piacterén* ítélték el.²⁹

Ebben az időszakban a bírónak nem álltak rendelkezésére a manapság igénybe vehető bizonyítási eszközök, nem volt még daktiloszkópia, nem léteztek igazságügyi szakértők, a mai értelemben vett orvostudomány, ennek ellenére ítéletet kellett hoznia.

A korai középkorban Európában és Magyarországon a „bíró” (judex) olyan személyt jelentett, akinek hatalma, ereje van,³⁰ aki joghatósággal (jurisdictio) rendelkezik.³¹ A bíró kötelessége [...], hogy „mindent éretten megvizsgáljon; az ítélethez ne legyen meggondolatlan és hirtelenkedő [...] egyik peres félnek ne kedvezzen inkább, mint a másiknak, ne legyen személyválogató, és másnak nyomorúságát úgy tekintse, mint a magáét. Mindenekelőtt pedig ment legyen a lelki szenvedélyektől, hogy könnyörgés, gyűlölség vagy szeretet ne vezérelje.”³²

További kritériumok „a bíró az ítélethez ne legyen sem túlságosan kegyetlen, se szerfölött kegyelmes: hanem *csak igazságos*. Ezeknek egyességében áll a méltányosság.”³³ Az eljárás során megköveteltetett vele szemben a maximális komolyság és figyelem, hiszen a hanyag vagy igazságtalan bírót Szent László például megvesszőzni, egy 1466-os székely jogszabály pedig egyenesen megnyúzni és testét szalmával kitömní rendelte.

Magyarországon a bírói hatalom gyakorlásáról rendelkező 1869. évi IV. törvénycikkig nem is volt elkülönült hatalmi ág a bírászkodás.³⁴

2.2. A kínvallatás célja, rendeltetése

A *kínvallatás* (tortúra) egyidős az osztályokra, rétegekre szakadt társadalommal. Amióta az embernek ember feletti hatalma kialakult, azóta dokumentálható a kínzás is.³⁵ A tortúra a hatalom birtokosainak az igazságszolgáltatás (vagy jogszolgáltatás) érdekében igénybevett eszköztárát jelöli, mely ilyen formán ősi jelenség.

²⁹ KOCHER, Gernot: Spätmittelalterliches städtisches Rechtsleben. In: Veröffentlichungen des Instituts für mittelalterliche Realienkunde Österreichs, 2. Das Leben in der Stadt des Spätmittelalters (Internationaler Kongress, Krems an der Donau 1976). Wien, 1977. 67. o.

³⁰ WERBŐCZY István: Hármaskönyv (1514): Előbeszéd, 14. Czim 2. § 'A joghatóság "jurisdictio" pedig közjogi hatalom és a "ditio" hatalom és a "juris" jogszavakból veszi nevét, mert mintegy: a jog hatalma.' http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

³¹ BÉLI G. (2000): i.m. 257. o.

³² WERBŐCZY I. (1514): i.m. Előbeszéd 14. Czim 4. §

³³ WERBŐCZY I. (1514): i.m. Előbeszéd 14. Czim 5. §

³⁴ 1869. évi IV. törvénycikk a bírói hatalom gyakorlásáról

³⁵ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

A középkori Európa sokat merített az antik előzményekből, de az inkvizitórius eljárás során kifejlesztett gyakorlat egészen különleges helyet biztosított a kínvallatásnak és a kínzásnak a büntető igazságszolgáltatásban.³⁶

Kínvallatás alatt a bűnvádi eljárásban a *terheltnak*, esetleg *tanúnak* pszikai vagy lélektani kényszer segítségével vallomásra bírását értjük, a Magyar Jogi Lexikon meghatározása szerint. A Magyar Katolikus Lexikonban³⁷ „kínvallatás” (latinul: *quaestio*, *tortura*) a beismerő vallomás kikényszerítésére alkalmazott, testi, lelki fájdalmat (vagy mindkettőt) okozó módszer. *Nem büntetés volt, nem is bizonyítási eszköz.* A bírák nem törekedtek a vallatott ember halálára, sőt a cél kimondottan a beismerő vallomás, mint legfőbb bizonyíték megszerzése.³⁸

A két fogalom-meghatározás közötti különbség tetten érhető a szavak logikus elemzése révén: míg a Magyar Jogi Lexikon kínvallatás passzív alanyának tekinti („esetlegesen”) a tanút is, addig a Magyar Katolikus Lexikon „csupán” a terhelttel szembeni alkalmazhatóságot tartja kínvallatásnak, mégpedig a beismerő vallomás kikényszerítése céljából.

A világi bíraskodás kölcsönvette az egyház hiedelmekben gazdag tanításait és kihasználta azokat. A népet azonban nem lehetett „sokáig” félrevezetni, az erőszak alkalmazása, a kínvallatás eszközeinek és módozatainak folyamatos „finomra hangolása” volt az, amely az államhatalmat gyakorló személyeket pozíciójukban erősítette, a bírói tisztet gyakorló személyek munkáját segítette, a nép számára pedig elrettentő példaként szolgált.

Az első európai forrás, mely a kínvallatásról szól a XIII. századi Ausztriából való. Az öreg kontinensen innentől kezdve egyre gyakoribbá válik a bizonyításnak ez a kegyetlen változata, mely azonban nem a középkor szimbóluma, sokkal inkább az újkor folyamán terjedt el.³⁹

2.3. Az inkvizitórius eljárás jellemzői

Az *inkvizitórius eljárás* hivatalból indult, mégpedig az eljárás megindítására hatáskörrel rendelkező személy vagy hatóság közvetlen észlelése, illetve feljelentése alapján. Az inkvizitórius eljárásban a funkciók teljesítéséhez fűződő tevékenységi köröket egyetlen személy, az *inquirens* látta el, aki elsősorban nyomozott és vádolt, ugyanakkor védelmi

³⁶ MEZEY B. (2006): i.m. 23. o.

³⁷ Magyar Jogi Lexikon: IV. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1903.797.o.

³⁸ <http://lexikon.katolikus.hu> (Letöltés ideje: 2014. január 22.)

³⁹ Válogatott kínvallatások a múltból. https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 06.)

feladatai is voltak, hiszen a terheltre vonatkozó enyhítő-mentő körülményeket is fel kellett tárnia, továbbá részt vett az ítékezésben is.⁴⁰

A szóbeli eljárást az írásbeliség váltotta fel, a nyilvánosságot pedig a titkosság, és erősödött a bizonyítási jog formális oldala. A terhelt előtt is titkos ez a processzus: vele sem feltétlenül közlik, hogy miért indítottak ellene eljárást. Titkos lett a pert megelőző nyomozás, és maga a kihallgatás is. A szerepek jelentősen megváltoztak. A bíró ura lett a pernek, hiszen az ő feladata volt felderíteni a körülményeket, és ha bűnösnek találta, elítélni a vádlottat. A vádlott pedig immáron nem alanya, hanem tárgya lett az eljárásnak.⁴¹

Az inkvizitórius perben már anyagi bizonyítás folyt, tehát a ténylegesen megtörtént eseményekről tanúskodó bizonyítékok megszerzése volt a cél. A bizonyítási rendszer ugyanakkor kötött is volt: a lehetséges bizonyítékok értékét, súlyát a jogszabályok, a jogtudomány, illetve az ítélezési gyakorlat előre meghatározta. Így például teljes bizonyítéknak tekintették a terhelt beismerő vallomását vagy két hiteles tanú egybehangzó tanúskodását.⁴²

A bírói ítélet a bizonyítékok matematikai összegzésén alapult. A bizonyítási jognak külön, részletesen kimunkált irodalma jelent meg, amelyben a legfinomabban elkülönítik egymástól formai szempontok szerint a bizonyítékokat és pontosan rangsorolják. Ennek a hierarchiának a csúcsára a *bizonyítékok királynőjének* elismert *terhelti beismerő vallomás* került.⁴³

Az inkvizitórius eljárás kötött bizonyítási rendszerét azon elgondolás alapozta meg, hogy az igazságos ítélelhozatal érdekében a bíró emberi gyarlóságát a tények megállapításából ki kell zárni. A megvalósítás útja az volt, hogy a jog mind a bizonyítékok megszerzésének módját, mind pedig a bizonyítékok értékét meghatározta, és ha megfelelő mennyiségű (értékű) bizonyíték szólt a terhelt ellen, bármit gondolt is a bíró, a bűnösséget ki kellett mondania.⁴⁴

E *pozitíve* kötött rendszert a XVIII. század fejleményei oldották, végül pedig a feladására is sor került.

⁴⁰ MEZEY B. (2004): i.m. 385. o

⁴¹ MEZEY B. (2004): i.m. 22. o.

⁴² MEZEY B. (2004): i.m. 385. o. A formális bizonyítási rendszer egyébként nyilván összhangban van az individuum szerepének jelentőségét elutasító középkori felfogással.

⁴³ KERTÉSZ I. (1965): i.m. 32. o.

⁴⁴ A formális bizonyítási rendszer egyébként nyilván összhangban van az individuum szerepének jelentőségét elutasító középkori felfogással. Lásd még: LANGBEIN, John H.: Torture and Plea Bargaining, The University of Chicago Law Review, vol.46/1, 1978. ősz. 4. o.

A kötött és a szabad bizonyítás vegyítéséből kialakult relatíve szabad bizonyítás az ismeretek, az emberi tapasztalat és a racionális gondolkodás alapján kialakult bírói belső meggyőződést fogadja el az igazság kritériumának.⁴⁵

A mintegy másfél évszázada uralomra jutott elmélet lényege azóta változatlan, de a jogtudomány számos fontos megállapítással gazdagította.⁴⁶

A terhelt kihallgatásánál minden módszer megengedett volt: lehetett hazudni, bocsánatot, jutalmat ígérni és kínozni. A jogszabályok általában nem a kínvallatásnak tulajdonítanak bizonyítóerőt, hanem az eskünek, ezért a kínvallatás alatt tett vallomást eskü alatt meg kell ismételni. Amennyiben valaki nem ismételte meg a beismerését, újra kínvallatásnak vetették alá. Ha kibírta egymás után háromszor a kínzásokat és ezután sem ismerte el a bűnét, utána szabadon engedték.⁴⁷ Ha a vádlott visszavonta a kínzókamrában tett nyilatkozatait, arra nem alapozhatták az ítéletet, tehát nem számított érvényes vallomásnak. Ha a vádlott tévedésével indokolta, a kínvallatás (elvileg) nem volt megismételhető, ha viszont a fájdalmak elviselhetetlenségére hivatkozott, ezzel vallomását érvénytelenítette ugyan, de a tortúrát még kétszer megismételheték.⁴⁸

A tortúra első fokozata a *kínzással való fenyegetés* volt. A makacskodó vádlottat ezután a hóhér a kínzókamrájába vezette, ahol *megmutatták neki az üzemképes állapotba helyezett kínzó eszközöket*. Ha ezután sem tört meg, *kezdődhetek a kínzások több fokozatban*, egymást követő súlyossági lépcsőkben: először „könnyebb” pszichikai kínzás, majd a test gyötrése. Az órákon keresztül a homlokra csöpögtetett víz is sokakat örületbe kergetett, de mindez semmi volt a nyújtáshoz, a test tüzes fogókkal csipkedéséhez, a szöges padra fektetéshez, a petróleummal leöntött fejbőr meggyújtásához képest. A kínvallatásnak hatalmas eszköztára alakul ki a létrától a csigáig, a tuskésnyúltól a spanyolcsizmaig.⁴⁹

⁴⁵ Ez az un. univerzális kompetencia” elve Lásd JACKSON. J.D.: Two Methods of Proof in Criminal Procedure. Modern Law Review, vol. 51/5. 1988, szeptember, 550.o., JESCHECK, H.H.: Principles of German Criminal Procedure in Comparison with American Law, Virginia. Law Review vol. 56. 139.o. és DAMAŠKA, Mirjan: Evidentiary Barriers to Conviction and Two models of Criminal Procedure: A Comparative Study Yale University of Pennsylvania Law Review vol. 121. 1973. 525-526.o.

⁴⁶ ERDEI Árpád: Az igazság megállapítása, törvényesség és igazságosság – szempontok a büntetőbírói döntés minőségének a megítéléséhez. In: Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Főszerk. HOMOKI-NAGY Mária. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012. 112. o.

⁴⁷ KERTÉSZ I. (1965): i.m. 32. o.

⁴⁸ Válogatott kínvallatások a múltból. https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

⁴⁹ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

A kínzások módszerei közismerten kegyetlenek voltak,⁵⁰ azonban tiltó szabályok is léteztek, a kínvallatást nem lehetett alkalmazni *köztiszteletben álló személyek, terhes nők és betegek* esetében, és *nem lehetett mértéktelen, nem okozhatott maradandó károsodást*.

„Mindaddig nem lehet ehhez a kínvallatáshoz folyamodni, amíg az igazság feltárásának egyéb eszközei ki nem merülnek, megfelelő módon, éles ésszel, a jó szándékú emberek figyelmeztetésével, de még akár mediációval vagy a börtön kényelmetlen érzésével is el lehet érni, hogy a bűnös beismerje tettet”⁵¹ áll a XIV. század második felében Nicolas Eymeric pápai inkvizítor Directorium Inquisitorium című művében, ami egyfajta törvénykönyvvé is vált.

Ennek alapján a tortúra alkalmazásának három esetköre volt:

- ha az eljárás alá vont személy a vizsgálat során megváltoztatta a vallomását,
- ha eretnek hírében állt, s bár nem vallott ellene senki, számos jel vagy bizonyíték mutatott eretnek hitére,
- amikor a vádlott nem volt közismert eretnekségéről, de legalább egy tanú és még egy alapos bizonyíték ezt a gyanút alátámasztotta.

A kínzókamrák megnyitása alapjaiban alakította át a pert, sőt a büntetés-végrehajtást is. Figyelemmel arra, hogy a kínvallatást megelőzően a hatóság még nem lehetett biztos az illető bűnösségében, ráadásul a kihallgatás brutalitása nem zajlott „hangtalanul”, nem folyhatott nyilvánosan az eljárás. A kínzókamrák a föld alá kerültek, gyakran a törvényház vagy a hóhér házának pincéjébe, mélyre s távol a lakott zónáktól, hogy az áldozatok sikolyait ne hallhassák a kívülállók.⁵²

A kínzókamrában tett vallomást jegyzőkönyvezték, tehát a kínzások alatt a hóhér nem „kettesben” volt a vádlottal. A beismerő vallomásra kényszerítés érdekében a bíróság rendelkezése alapján a vádlottakat szoros bírói ellenőrzés mellett kínozták, és az ennek során történt eseményeket – beleértve a vádlott sikolyait és nyöszörgését is – aprólékos részletességgel jegyzőkönyvbe foglalták.⁵³

A tortúra a büntető igazságszolgáltatás keretein belül maradt, és nem folyhatott ellenőrizetlenül. A *bírák igyekeztek a kor szempontjai szerint tisztességesen eljárni, így a kínvallatást szigorú előírások szabályozták*.⁵⁴

⁵⁰ <http://historia-cronologia.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1204156> (Letöltés ideje: 2019. okt. 5.)

⁵¹ INNES, B. (1998): i.m. 41. o.

⁵² MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

⁵³ BÓCZ Endre: Kihallgatás, kényszervallatás, Belügyi Szemle 2013/5. 6. o.

⁵⁴ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

A kínvallatás ugyanakkor egy igen jelentős csapdát rejtett: a sokszor nyomorékká kínzott vádlottat nem lehetett úgy kibocsátani az igazságszolgáltatásból, hogy ártatlannak bizonyuljon, ez ugyanis a bíróság, az igazságszolgáltatás tekintélyébe vetett hitet csorbította volna, így a tortúrát addig kellett folytatni, amíg a beismerő vallomást ki nem csikarták a vádlottból.⁵⁵

A központosító, majd abszolutizáló hatalom egyre inkább eszközének tekintette az igazságszolgáltatást, mely erejét az alattvalók fölötti uralmának teljességét volt hivatott kifejezni. A bírónak már nemcsak az „igazság kiderítése” volt a feladata, hanem az is, hogy bizonyítsa be a bűn és büntetés szerves kapcsolatát, illusztrálja az engedetlenek elkerülhetetlen bűnhődését. A büntetőper súlypontja a befejezés, az ítélethirdetést követően látványossá váló ítélet-végrehajtás lett. Ez pedig azt szimbolizálta, *hogy a hatalom erős, megtámadhatatlan, bosszúálló, és igazságos, mert lesújt a bűnösre, ki elnyeri méltó jutalmát.*⁵⁶

2.3.1 Az inkvizíció fajtái

A középkorban az inkvizíció⁵⁷ alapvetően a hit és erkölcs tisztaságának védelmére létrehozott egyházi bírósági intézmény, sajátos keverékét alkotva a hitvédelemnek és a világi igazságszolgáltatásnak. Eljárásait hitbéli kérdések alapján indította, az ítéletet azonban a világi hatalmak hajtották végre, sőt az inkvizíció eljárási és szervezeti rendszerének kialakulása után nem sokkal már az ítéleteket is világi bíróságok hozták meg.

Az inkvizíció, mint szervezet a XIII. században jött létre. Időrendi sorrendben négy szervezett, intézményes alapon működő inkvizíció létezett: püspöki (1184-től), a középkori vagy pápai (vagy dominikánus-ferences inkvizíció 1232-1234-től), a spanyol inkvizíció (állami intézményként: 1478-1833 között), és a római inkvizíció (vagy pápai inkvizíció: 1542-től napjainkig).⁵⁸

A püspöki inkvizíció az 1184. évi veronai zsinat döntése nyomán jött létre. A gyanús elemek felkutatása volt a célja a püspöki vizitációk során. Ekkor az egyháznak még saját szervezete nem volt, a gyanúsítottakat a világi hatalomnak adták át. Az eretnekekre máglyahalál várt. Fontos szerepe volt azonban annak a nem elhanyagolható körülménynek, hogy az eretnekeket vagyonekobzással is sújtották, és az eretnek elfogói is részt kaptak a felosztott vagyonból.

⁵⁵ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

⁵⁶ MEZEY B. (2006): i.m. 26. o.

⁵⁷ latinul: inquisitio haereticae pravitatis, magyarul a tévelygő eretnekség kinyomozása

⁵⁸ Válogatott kínvallatások a múltból. https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

1233-ban IX. Gergely pápa és Hódító Frigyes német-római császár létrehozta a *pápai inkvizíciót*, amely sikeresen lépett fel a dél-franciaországi albigens (katar és valdens) eretnység ellen. 1233-tól a „fertőzött” területeken már a pápa által kinevezett vizsgálók, inkvizítorok jártak el, akik a híveket meglátogatva igyekeztek felderíteni az eretnység forrásait. Domonkos (kisebb hányadban ferences) rendi szerzeteseket bízott meg a feladattal IX. Gergely pápa. Egy évvel később – 1234-ben – Toulouse székhellyel alakult meg hivatalosan a pápai inkvizíció. A kihallgatások során tilos volt kínzást alkalmazni. A tortúrát a pápai inkvizíció eljárásában IV. Ince intézményesítette, és így 1252-től kínvallatás is alkalmazható volt. Kínpadra csak egyszer lehetett vonni a gyanúsítottat, ezért míg a vádlott nem vallotta be a "bűnét", nem szüntették be a kínzásokat, csak esetleg felfüggesztették. A világi igazságszolgáltatás is szélesebb körben átvette, továbbfejlesztette és évszázadokig alkalmazta ezt az eljárásmodot – gondoljunk a Constitutio Criminalis Carolinára (1532), amely a kínvallatási módok széles tárházát vonultatta fel, használati utasításokkal és ábrákkal, vagy a francia királyok rendelkezéseinek sorára, amelynek XIV. Lajos Grande Ordonnance-a (1670) csak egy hosszú folyamat betetőzése volt.⁵⁹

A boszorkányüldözés egyik legjelentősebb mérföldköve és történeti forrása a Heinrich Kramer és Johann Sprenger által írt *Malleus maleficarum* című műve, közismert nevén a *Boszorkánypöröly* volt (1487). A Boszorkánypöröly mindkét szerzője eredetileg Domonkos-rendi szerzetes volt.

A Boszorkánypöröly kifejezetten az ígéret megszegésére szólítja fel az inkvizítort: „... *miután a boszorkány ily módon börtönre ítéltetett, az élete megkímélésére vonatkozó ígéretet meg lehet tartani egy ideig, de egy bizonyos idő után meg kell égetni!*” Ugyanez más módon: „... *a bíró megígéri a vádlottnak, hogy meghagyják életét, de ő később lemond az ítélet meghozataláról, és egy másik bírót neveznek ki a helyére.*”⁶⁰

A *spanyol inkvizíció* 1478-ban alakult. Az egyre több területet meghódító katolikus királyok, Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella, azzal szembesültek, hogy a meghódított új területeken számos zsidó és muszlim vallású alattvalójuk van, akiket igen hamar áttérésre kényszerítettek és attól tartottak, hogy az „újkeresztények” valójában megőrizték régi szokásaikat és belülről bomlasztják az egyházat, úgy, mint az eretnekek. Az uralkodók ezért engedélyt kértek IV. Sixtus pápától, hogy saját inkvizíciót hozhassanak létre, amely nem Rómától, hanem a spanyol királytól függött.

⁵⁹ Bócz Endre: Kihallgatás, kényszervallatás, *Belügyi Szemle* 2013/5. 6. o.

⁶⁰ Mindkét idézet: *Malleus maleficarum* <http://historia-cronologia.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1204156> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Rendkívüli önállóságra tett szert, eljárásait, közismert kegyetlenségét a pápák sem tudták befolyásolni. A tartományi inkvizíciós bíróságok felett az inkvizíció Legfőbb és Általános Tanácsa, a „Supréma” állt.⁶¹

A *római inkvizíció* a középkori illetve a pápai egyenes folytatása, és csak azért nevezik külön néven, hogy a spanyoltól el lehessen különíteni. A római inkvizíció egészen más utakat járt, mint a spanyol abban a tekintetben, hogy kiket tekintett ellenségnek.

III. Pál pápa „a licet ab initio...” kezdetű bullájával 1542-ben felállított egy bíborosokból és más egyházi tisztviselőkből álló testületet, amelynek feladata a hit megőrzése, a hibák és téveszmék felkutatása volt. Fő testülete a Szent Római Kongregáció (röviden általános Inkvizíció, vagy Szent Hivatal) lett, amely a protestantizmus ellen lépett fel. A Szent Hivatalnak volt egy nemzetközi tanácsadó testülete is, amely a teológia és a kánonjog tudósaiból állt. 1616-ban ezek a tanácsadók ítélték eretnekségnek azt a nézetet, hogy a Föld forog a Nap körül. Emiatt a döntés miatt került a tiltott könyvek listájára Kopernikusz *De Revolutionibus Orbium Coelestium* című műve és ugyanez a testület ítélte el Galileo Galileit is.⁶²

XXIII. János pápa 1959-ben ökumenikus zsinat összehívására készült⁶³, és ezen a zsinaton az inkvizíció felszámolása is napirendre került volna. Az elkövetkező évek azzal teltek el, hogy a bíborosok többsége akadályokat gördített a reformzsinat terve elé. 1963. október 11-én végül összeült a második vatikáni zsinat és jelentős változásokat hozott a Vatikán belső szervezetében, többek között *látszólag* megszűnt az inkvizíció a pápa akarata szerint. A vatikáni zsinat végeredményben nem megszüntette, csak átalakította az inkvizíciót.

A zsinaton a kölni érsek többek között a következőket mondta: „*Senkit sem lehet bíróság elé vinni és elítélni anélkül, hogy ki ne hallgatnánk, anélkül, hogy ne tudná, mivel is vádolják...*”⁶⁴

E felszólalás is mutatja, hogy 1963-ban még létezett a vádlottak vádirat nélküli beidézése és elítélése.

⁶¹ <http://historia-cronologia.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1204156> (Letöltés ideje: 2019. okt. 5.)

⁶² <http://historia-cronologia.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1204156> (Letöltés ideje: 2019. okt. 5.)

⁶³ A második vatikáni zsinatot 1962. október 11. napján XXIII. János pápa nyitotta meg, és 1965. december 8. napján VI. Pál pápa zárta le.

⁶⁴ <http://historia-cronologia.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1204156> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

3. Kínvallatás Magyarországon

A feudális Magyarországon a kínvallatás *rendszeresítve nem volt*, egyrészt azért, mert sem a központi államhatalom, sem az egyház nem volt elég erős ahhoz, hogy a büntető igazságszolgáltatást a maga céljaira felhasználja, másrészt mert Magyarországon az *accusatorius per* volt elterjedve, amiről Európa akkor még csak álmodott.⁶⁵

Magyarországon az *accusatorius* rendszer ellenére a terhelt vallomásra bírásánál a mohácsi csata 1526 előtt is *ismert volt* a tortúra, de alkalmazásának részleteiről csak a XVII. századtól kezdve, különösen a *Praxis Criminalis* megjelenése óta tudunk. A *Praxis Criminalis* az *inquisitorius* rendszeren alapult, és a tortúra alkalmazása benne szabályozva volt, ebből adódóan a nem-nemesek elleni eljárásban, mint bizonyítási eszköz lassanként alkalmazást nyert. A *Praxis Criminalis* a kínvallatás különböző fokozatait sorolta fel: a hóhérral fenyegetés, a kínzó eszközök elő- és bemutatása, a csigázó állványra vonás, a spanyolcsizma, de a tortúra első lépcsőfoka lehetett a terhelt hóhér általi levetkőztetése, illetve a ruhájától megfosztott személy ún. csikóra történő ültetése.

A helyi szokások és az elkövetett bűncselekmény súlyától függően vetették alá a terheltet egy vagy több fokozat elszenvetésének.⁶⁶

A kínvallatás az *inquisitorius* rendszert alkalmazó államokban alakult ki, ott tudott „meghonosodni”, továbbá Magyarországon az Aranybulla második cikke⁶⁷ és a *primae nonus*⁶⁸ lehetetlenné tették az *inquisitorius* rendszer kifejlődését, és ebből adódott, hogy a

⁶⁵ 1832-ben Ferenc király kegyelmet adott egy szász szék által halálra ítélt embernek, ugyanis a szász szék az *inquisitorius* rendszert követte a perben és az ítéletet úgy terjesztette fel a királynak, hogy azt előtte az elítéltnak kihirdették volna. A kegyelem kérdésében való döntés előtt Ferenc király az osztrák államtanács kezdeményezésére az erdélyi udvari kancelláriához kérdést intézett, hogy így történik-e ez Erdélyben a többi nemzet bíróságainál is? Az erdélyi udvari kancellária erre azt felelte, hogy a magyar és a székely bíróságoknál az *accusatorius* rendszer uralkodik, melynek részletei a következők: a vádat valamennyi terhelő bizonyítékkal a *magistratus fiskus* nyújtja be, és erre teszi meg a vádlott a maga kifogásait. Valamennyi ítéletet, akár szabadságvesztésre, akár halálbüntetésre szólnak, a vádlott és védője jelenlétében hirdetik ki. Ha pedig a vádlott szegény ember, akkor a szegények ügyvédje támogatja, hogy törvényes jogorvoslattal élhessen. Ezen eset kapcsán szerzett tudomást az osztrák államtanács arról, hogy Magyarországon oly bünvádi eljárás uralkodik, mely közelebb áll az angol eljárási rendhez, mint a kontinentálishoz. In: FAYER László (szerk.): Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, IV. kötet. Budapest, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1902. XX. o.

⁶⁶ BÓDINÉ BELIZNAI K. (2004): i.m. 76. o.

⁶⁷ “Továbbá azt is akarjuk, hogy sem mi, sem az utánunk való királyok, valami hatalmasabb kedvéért, valamikor a nemes embert meg ne fogják, vagy meg ne nyomorgassák, ha csak előbb meg nem idézik és a törvény szerint el nem marasztalják.”. <http://aranybulla.hupont.hu/> (Letöltés ideje: 2019. július 18.)

⁶⁸ *primae nonus*: Werbőczy Hármaskönyv Első rész 9. cím: A nemeseknek négy fő- és kiváltságos jogáról

1. § Az első tehát az: hogy őket előzetes idézés vagy perbe hívás és törvényes elmarasztalás nélkül, senkinek unszolására, panaszára vagy kérésére személyükben senki sehol le nem tartóztathatja.

2. § Megszorítást szenved azonban ez a jog büntettek és bűnügyek, ugmint: a szándékos gyilkosság, faluk felgyujtása, tolvajság, rablás, vagy haramiaság, sőt az erőszakos paráznság esetében is, a melyekben a nemesség tisztségét, címét és szabadságát mindenki elveszti. És így az ilyent a tett színhelyén parasztkézzel is szabad mindig letartóztatni és kihágásához képest elmarasztalni és megbüntetni.

kínvallatás ebben az időszakban nem fejlődött rendszerre.⁶⁹

Werbőczy Tripartituma szerint Magyarországon csak olyan személy ellen alkalmazhatták a kínvallatást, akit a tanúk vagy más bizonyítékok alapján a bűnösség gyanúja terhelt.⁷⁰ A nemeseket pedig a büntett helyén kívül (*extra delicti locum*) kínvallatásnak alávetni nem lehetett.⁷¹

Amíg a kínvallatás a középkori Európában a boszorkányperekben elég sűrűn került alkalmazásra, Könyves Kálmán dekrétumainak első könyvében az 57. fejezetben a boszorkányokról a következőket írta: „*A boszorkányokról, pedig mivelhogy nincsenek, emlékezet ne legyen.*”, és állítja ezt már akkor, amikor Európában még „fel sem tűntek” a boszorkányok, tehát kuriózum és unikum ebben a korban ez a fajta meglátás és megközelítés.

A kínzást a per folyamán, a bizonyítási eljárás során folytatták le. A büntetés-végrehajtásnak is volt kínzás jellege, de annak már csak a kivégzés teatralitása, a nézősereg elrettentése volt a célja. Ilyen büntetés volt az úgynevezett minősített halálbüntetés, ami Magyarországon a kerékbetörést, a karóba húzást, a felnegyelést és a megégetést jelentette. Különösen súlyos büntetéseknél alkalmazták a lófarokra kötést. Ekkor az elítéltet egy deszkára vagy zsákba kötözték és a város utcáin végig vágatva húzták a vesztőhelyig.⁷²

Buda város XV. századi jogkönyve részletes szabályokat tartalmazott a tortúrával kapcsolatban, korlátozó jelleggel: nem szabad kínvallatás alá vetni azt, akit nem értek tetten, és nincs ellene közvetlen bizonyíték.

3. § Ha azonban a tett színhelyéről elfutott és ellenfeleinek kezei közül kimenekült; azután nem másképp, hanem csak idézés vagy perbe hívás és törvénykezési eljárás útján lehet őt elítélni és büntetni.

4. § A második főjog az: hogy az egész ország nemesei (a mint előbb említve van) senki másnak hatalma alatt nem állanak, mint a törvényesen megkoronázott fejedelmeknek; sőt fejedelmünk maga is, rendes hatalmánál fogva, bárkinek pusztá panaszára és gonosz besugására, közülök senkit, a törvény útján kívül és kihallgatása nélkül, sem személyében, sem vagyonában meg nem háboríthat.

5. § A harmadik az: hogy törvényes jogaikkal és földbirtokuk határain belül fekvő minden jövedelmeikkel, tetszésük szerint mindenkor szabadon élhetnek; midennemű jobbágyi szolgálat, adakozás alól, rovás és egyéb adó, vám és harminczad fizetésétől mindörökké teljesen mentesek és ki vannak véve, csupán csak az ország védelmére tartoznak katonáskodni.

6. § A negyedik és utolsó (hogy a többi mellőzzem) az: hogyha bármelyik királyunk vagy fejedelmünk, a néhai második, vagy melléknevén Jeruzsálemi András király úr és fenséges fejedelem országos végzeményében (a melynek megtartására minden magyar király, mielőtt a szent koronát fejére tennék meg szokott esküdni) kinyilvánított és kifejezett nemesi jogok ellenére tenni merészelné, akkor örök időre szabadságukban áll, annak ellene szegülni és ellene mondani a nélkül, hogy a hűtlenség vétkébe esnének.

7. § A nemesek alatt pedig értsd e helyen általában az összes főpap, báró urakat és a többi mágnásokat, valamint az ország más előkelőit, a kiket (a mint előbb mondtam) mindenkor egy és ugyanazon szabadság előjoga védelmez.

⁶⁹ FAYER L. (1902): i.m. XX. o.

⁷⁰ WERBŐCZY I. (1514): i.m. Előszó 16 Czim 4. §

⁷¹ WERBŐCZY I. (1514): i.m. Harmadik rész 20. Czim

⁷² Válogatott kínvallatások a múltból. https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

Pozsony jegyzőkönyveiben az 1430-as évekből található kínvallatásra vonatkozó bejegyzések.⁷³ Újlak város jogkönyve külön fejezetben foglalkozott azzal, hogy az elfogott éjjeli kóborlókat milyen kínzásokkal vallassák.⁷⁴

A XVIII. században alkalmazott kínvallatást illetően Bodó Mátyás fő munkájában⁷⁵ nemcsak a kínvallatás elrendelésének feltételeit sorolja fel, hanem csokorba szedi a kínvallatás ellenzőinek érveit is, nyomatékkal hangsúlyozva, hogy csak közbenső ítélettel lehet elrendelni a tortúrát.

1751-es munkájában Bodó Mátyás a 11 grádusú tortúrát ismerteti, ennek részei, amelyet egyébként törvénykönyvként is használtak:

- bíró általi kínvallatással fenyegetés (előbb szelíd, majd szigorú szavakkal és kifejezéssel),
- hóhér általi fenyegetés,
- a bakó előkészületei, fenyegető szavak kíséretében, a kínvallatás végrehajtására (a vádlott levetkőztetése, végtagjai összekötözése, a kínzóeszközök bemutatása a gyanúsítottnak, égő tűznek a gyanúsított testéhez közelítése),
- kezek és ujjak összeszorítása vékony zsineggel,
- létrára fektetés, a test és végtagok erőszakos nyújtása,
- forró vassal égetés,
- az ujjak összepréselése, éles vas behelyezése a nyelv alá,
- a test égetése gyertyával, szurokfáklyával vagy szalmával,
- a lenyírt és leborotvált fejbőrre jéghideg víz lassú csepegtetése,
- a test forró fémmel vagy szurokkal égetése,
- lábszáraknak a közönségesen spanyolcsizmának nevezett kivájt és éles szerszámokkal való összepréselése.⁷⁶

Bodó szerint *csak akkor kerülhet sor kínvallatásra, ha a cselekményt törvény vagy szokásjog halállal illetve testi büntetéssel (poena afflictiva) fenyegeti.* A magyar büntetőjogi gyakorlatban azonban alig akadt olyan bűncselekmény, amelynek elkövetőjére ne lehetett volna halálbüntetést kimondani,⁷⁷ olyan meg éppenséggel egy sincs, amelynek tettesére ne lehetett volna szankcióként botot veretni.⁷⁸

⁷³ DEGRÉ Alajos: A kínvallatás bevezetése a magyar büntetőperbe. Jogtudományi Közlöny, 1974/7. 382. o.

⁷⁴ HEGEDŰS Antal (fordította és a kísérő szöveget írta): Népelet és jogalkotás a középkori Újlakon. Újvidék, 1983. 168. o. Idézte: BÓDINÉ BELIZNAI K. (2004): i.m. 75. o.

⁷⁵ Jurisprudentia criminalis. (Büntetőjog) Pozsony, 1751. (2. kiadás. Nagy-Szombat, 1758.)

⁷⁶ HAJDU Lajos: Büntett és büntetése Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985. 84-85. o.

⁷⁷ ANGYAL Pál véleménye szerint a XVI.-XVIII. század közötti időszak a büntető igazságszolgáltatásban is a vadság és kegyetlenség kora, a törvények alig írnak elő más büntetést, mint halálbüntetést.

⁷⁸ HAJDU L. (1985): i.m. 81-82. o.

Ebben az időszakban bizonyos személyek ellen tilos volt kínvallatást alkalmazni, ilyenek voltak pl. a serdüetlenek (gyerekek), elmebetegek, süketek, némák, terhes nők, öregek.⁷⁹

4. Törekvések a tortúra eltörlésére Európában és Magyarországon

„A középkor óta a büntetőper valamennyi fontos mozzanatát valamennyi népnél a titokzatosság és önkényes homály fedi. Az ártatlanul gyanúsított nem tud semmit, azt sem tudja, mivel vádolják, csak azt látja, hogy viharfelhők gyűlnek a feje fölött. Ha nem tartozik egyik kiváltságos rendhez sem (vagy idetartozik ugyan, de súlyos büntetettel vádolják) megfosztják szabadságától, becsületétől, vagyona élvezetétől, elszakítják családjától. Senkivel nem érintkezhet, sokszor hónapok múlva tudja meg, mivel vádolják, ezalatt ezernyi pszichikai kínszenvedésben van része.⁸⁰ Filangieri konklúziója: a gyanúsítottal azonnal közölni kell a vádat, vagy a letartóztatás okát, az ártatlan polgár bizonytalanságban tartása embertelenség, a törvény nem hozhatja őt súlyosabb helyzetbe, mint a társadalom érdekei ellen vétő gonosztevőt (aki nagyon jól tudja miért került sor ellene kényszerintézkedések fogantatására, vagy az eljárás megindítására.)⁸¹

A felvilágosítók egyöntetűen kárhozzátják a feudális eljárásnak azt a gyakorlatát, hogy a per gyakran névtelen feljelentés (esetleg fizetett besúgó delatioja) vagy csupán kósza hír alapján indul meg. Filangieri mutat rá arra, hogy a vádemelés szabadságának megszüntetésével (az inquisitorius elv uralkodóvá válásával) alakul ki a besúgási szabadság. Akkuzatórius perben a felek a bíró előtt azonos eszközökkel vívták harcukat, azonos volt a harc kockázata is mindkét fél számára. A besúgás, a névtelen feljelentés ezzel szemben alattomos törszúrás, amelyet a polgár előtt ismeretlen kéz úgy mér az emberre, hogy nem vállalja férfiasan a harc kockázatát. A polgárok nyugalmanak megzavarására ez a legbiztosabb módszer, de egyúttal aláássa a polgárok közötti bizalmat.⁸²

A középkorban az egyes bizonyítékok közül a legtöbb felvilágosító a *beismerést támadja* és ezek a kritikák a legkíméletlenebbek. A filozófusok szerint „a természet lezárja a gyanúsított száját, lehetetlen morál az, amely megköveteli, hogy a gyanúsított a bíró előtt maga alatt vágja a fát, hogy saját magának gyilkosa legyen”.⁸³ A tapasztalat is azt mutatja, hogy a gyanúsított

⁷⁹ HAJDU L. (1985): i.m. 83. o.

⁸⁰ FILANGIERI, Gaetano: La scienza della legislazione.T.III-IV. Venezia, 1813. 3-4. In: HAJDU Lajos (b): A felvilágosodás büntető eljárásjogi követelése. Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Szerk.: TÓTH Mihály, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 16. o.

⁸¹ FILANGIERI, G. (1813): i.m. 16. o.

⁸² FILANGIERI, G. (1813): i.m. 16. o.

⁸³ FILANGIERI, G. (1813): i.m. 19. o.

nyelvét a kétségbevonhatatlan bizonyítékok oldják meg (ilyenkor nincs mit tagadnia) ennek ellenére a feudális jog mégis ezt a bizonyítékot tartja a legjelentősebbnek (*confessio est regina probationis*) és a bíróságok ennek kicsikarására törekszenek. A beismerés kikényszerítésének fő eszköze a tortúra: azokban az államokban, ahol abszolutizmus megszilárdult, bárkivel szemben alkalmazható volt, ott ahol a nemesség politikai hatalma még jelentős a nem kiváltságos társadalmi osztályok, rétegek tagjaival, a plebejusokkal szemben folytatták le.⁸⁴

Cesare Beccaria *Dei Delitti e delle Pene* (1764) című művében a kínvallatásról a következőket írta: „a legtöbb népnél a szokás meghonosította azt a kegyetlenséget, hogy a vádlottat a per folyamán megkínózzák, vagy azért,

- hogy a bűntett bevallására kényszerítsék,
- mert ellentmondásba keveredett, vagy
- bűntársai kitudása végett, vagy
- hogy a becstelenségtől – nem tudom milyen metaphysikai módon – tisztázza magát, vagy végre
- más bűntettek miatt, melyekben bűnös lehet, de melyekkel vádolva nincs...[...]

Régi dilemma, hogy a bűntett vagy bizonyos, vagy nem, ha bizonyos, nem illeti más, mint törvényes büntetés és felesleges a kínvallatás, mert nincs szükség a bűnös vallomására; ha nem bizonyos, akkor nem szabad ártatlant kínozni, mert ilyenek a törvény szerint kell tekinteni azt, kinek büntetetei bizonyítva nincsenek [...] Biztos mód ez arra, hogy a nagy erejű gonosztevő szabaduljon, a gyenge ártatlan pedig elítéltesék. Ilyen vészes következményei vannak az igazság ezen állítólagos próbakövének.[...] Alkalmazzák a kínvallatást arra is, hogy kitudódjék, vajjon a vádlott nem bűnös-e más bűncselekményekben is, mint amelyekért vádolva van. Ez annyi, mint így okoskodni: „Bűntettbe estél, tehát lehetséges, hogy száz más is elköveltél, ez kétség engem nyugtalanít, tisztába akarom hozni bizonyítási eszközeimmel. A törvény kínoz, mert bűnös vagy, kínoz, mert az lehetsz, kínoz, mert akarom, hogy bűnös légy.”⁸⁵

A felvilágosodás korában utat tört az a felismerés, mely szerint a bizonyítási eljárás során alkalmazott tortúra *káros* (lényegében büntetés, amelyet a bíró már akkor alkalmaz gyanúsítottal szemben, amikor még kétséges a bűnössége). Emellett *igazságtalan* is (a nagy erejű gonosztevő, ha „kiállja a próbát” megszabadul a büntetéstől, a gyenge fizikumú ártatlant viszont, aki a szenvedések hatására „beismerést” tesz, elítélik).

⁸⁴ HAJDU L. (2003): i.m. 19. o.

⁸⁵ TÓTH Mihály (2017b): A bizonyítás a büntetőeljárásban. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntetőeljárásjog. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. Harmadik aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 141. o.

A kínvallatás *felesleges* is (statisztikai adatok alapján kimutatták, hogy az esetek túlnyomó többségében eredménytelen a „csigázás”, nem tesz vallomást a gyanúsított). Ha a bírónak joga lenne a beismerés kicsikarására, akkor a gyanúsítottnak kötelessége volna közölni a saját bűnösségére vonatkozó adatokat.

A felvilágosításban megfogalmazásra került, hogy *a törvény két támasza a félelem és a remény*, ezért a büntetőeljárás szabályaival szembeni elsődleges követelmény: *a törvények ébresszenek a bűnösben félelmet, az ártatlanban pedig bizalmat.*⁸⁶ A felvilágosítás büntetőeljárás reformcéljait a következőkben határozza meg Filangieri: olyan eljárási szisztéma kidolgozására van szükség, amely az ártatlant minden félelemtől, a bűnöst minden reménytől, a bírót pedig az önkényes eljárási cselekmények elkövetésének összes lehetőségétől megfosztja.⁸⁷

A felvilágosult gondolkodók hatására XVIII. század közepén Európa több államában sorra megérték a feltételek kínvallatás felszámolására: Poroszországban Nagy Frigyes az 1740. évi rendeletével csak általában tiltotta el a kínvallatást, de felségsértés, hűtlenség és több emberen elkövetett gyilkosság esetében mégis megengedte az alkalmazását.⁸⁸ Szászországban 1772-ben, Ausztriában 1776-ban, Franciaországban 1780-ban, Magyarországon 1790-ben, Bajorországban 1807-ben adtak ki törvényrendeletet a kínvallatás eltörléséről, a cári Oroszországban I. Sándor pedig 1801-ben tiltotta be a kínvallatást.

Mária Terézia büntetőtörvénykönyve – a *Constitutio Criminalis Theresiana* – 1768. december 31. napján lépett hatályba, mely az osztrák örökös tartományokban a kínvallatást korlátozta, azonban akkor még nem szüntette meg teljesen. 1776. március 22. napján Mária Terézia rendeleti úton vonta ki a Lajtán túli területeken, vagyis az „osztrák birodalomfélben” a büntetőjogból ezt a brutális eljárást:

*„Hozzánk benyújtott kérelmek és peranyagok alapján ismeretessé vált előttünk, hogy könnyelműen rendelnek el kínvallatást olyan esetben is, amikor nincs elég terhelő vétejjel a gyanúsított ellen, nem veszik figyelembe a cselekmény és a büntetés közötti arányt, de a gyanúsított testi erejét és egészségi állapotát sem, ezért a megcsigázottak gyakran munkaképtelenné válnak, vagy fájdalom hatására olyan büntetést is megvállanak, amit soha nem követtek el, és ily módon érdemtelenül sújtják őket. Ezért a tortúra egyetlen örökös tartományunkban, semmilyen esetben sem alkalmazható, egyszerűen eltöröltetik és megszüntetettik.”*⁸⁹

⁸⁶ HAJDU L. (2003): i.m. 15. o.

⁸⁷ FILANGIERI, G. (1813): i.m. 15-16. o.

⁸⁸ Magyar Jogi Lexikon: i.m. 797. o.

⁸⁹ HAJDU L. (1985): i.m. 87. o.

Ez a rendelkezés átment II. József 1787-es büntető rendtartásába, a Sanctio Criminalis Josephina-ba.⁹⁰

Fayer a Pesti hírlapban „Szelíd tortúra” címmel megjelent cikkében a következőket írta: „A kínfaggatás (tortura) az 1791. évi 42. törvényczikkkel eltürültetett, s némi nemes önérzettel szabad emlegetnünk, hogy az emberi nem imez ördögbélyegét hamarabb törlé el a magyar, mint némely nemzetek, melyek magukat a civilisatio kengyelfutóinak tekintetik, sőt némi nemes önérzettel szabad említenünk, hogy a kínvallatás e honban világos törvény által sanctionálva soha nem is volt.” A továbbiakban így folytatja: „nyilvános vádpör mellett kínvallatásról szó sem lehetett: a tortura csak azután csúszott be, miután faggatópör (processus inquisitorius) - ellentétben a vádpörrel (processus accusatorius) - legelőbb az egyházi jog s bíróság útján embertelen czélok embertelen eszköze gyanánt életbe jött, utóbb ököltörvényes középkor feudális zsarnoksága által századokon át megőriztetett. [...] A kínvallatásról pedig így szól a törvény: szűnjék meg mindenütt egyáltalában; mert nem alkalmas eszköz valóságot kipuhatolni, s büntetés inkább, hogy sem nyomozás.” Ennek ellenére állapítja meg Fayer László, hogy „a tortura él és uralkodik csaknem mindenütt az egész honban”, ami – sajnálatos módon – azóta is változatlan.

A kínvallatás eltörlését indokolta az is, hogy az ennek hatása alatt tett *beismerő vallomást a bíróságok minden esetben döntő bizonyítéknak tekintették, még akkor is, ha az a józan észszel ellentétben állt.* Visszaélések az akkori körülményekhez képest természetesen gyakoriak voltak.⁹¹ Példa erre Botos János és Zudor Bálintné paráználkodása, amellyel mindkettőjüket vádolták, és Botos János újrakérdezésekor ismét tagadta a Zudor Bálintnéval folytatott paráználkodását, holott azt a megvádolt asszony is a szemébe mondta. A tanúk szintén arról számoltak be, hogy Botos „gyakorta gyanús társalkodásokat” folytatott Zudornéval. A törvényszék ezen adatokra tekintettel Botos 50 pálca alatti vallatását rendelte el, azonban Botos az ütlegelés alatt sem tett beismerő vallomást és a vád alól fel is mentették, viszont Zudornét beismerése alapján 30 korbácsütésre ítélték a Botossal véghezvitt paráználkodása miatt.⁹²

⁹⁰ FAYER L. (1902): i.m. XVI. o.

⁹¹ FAYER L. (1902): i.m. XVII. o.

⁹² NAGY Sándor: Kínvallatás a hajdúvárosok és hajdúkerületi törvényszék előtt indított bűnügyekben III. fejezet, 11. eset <http://hbml.archivportal.hu/data/files/145061653.pdf> (Letöltés ideje: 2016. június 29.) A paráználkodáshoz „általában”, „legalább” két ember szükséges, így Zudor Bálintné elítélése paráználkodás miatt a „józan ész” kívánalmának némileg ellentmond.

III. A kínvallatás tilalmának kodifikációja Magyarországon

1. Törvénytervezetek

1790-es országgyűlés volt az, amely bizottságot küldött ki a büntető törvény kidolgozására, amely a javaslat alapján klasszikus elveket követett volna. Átfogó szabályozás lett volna az egész országra, de ekkor még bizonyos rendi különbségek fennmaradtak volna.⁹³

A jogügyi bizottság ülésein a tortúra kérdésében szenvedélyes vitákra került sor: voltak, akik bizonyos körülmények fennforgása esetében a kínvallatást megengedhetőnek tartották, mások viszont – ellenérveik kifejtésével – határozottan elleneztek. Az 1795. február végére elkészült tervezet a tortúra ellen foglalt állást, amikor is alapelvként szerepelt benne, hogy minden büntettnél ugyanazokkal az eszközökkel kell az igazságot megállapítani, ezért a súlyosabb büntettek kinyomozására sem vehetők igénybe erre alkalmatlannak bizonyult eszközök.⁹⁴

A gyanúsított kihallgatását illetően a javaslat úgy rendelkezett, hogy tartózkodni kell minden fondorlatos rábeszéléstől, nem szabad sem kegyelmet, sem a büntetés elengedését kilátásba helyezni, sőt tartózkodni kell a fenyegetéstől, az ütlegetéstől, valamint a keményebb szavaktól is.⁹⁵ Az 1796. november 6-ára összehívott országgyűlést december 11.-én berekesztették, így a büntetőtörvény javaslat napirendre tűzésére nem kerülhetett sor.

A második magyar büntetőtörvény javaslat, az 1827-es, mely „telve van reakcionárius eszmékkel”. Széles körben alkalmazta volna a halálbüntetést, a testfenyítőt, és a becstelentető büntetéseket. Ebből a javaslatból sem lett törvény.⁹⁶

Az 1843. évi Büntetőjogi Javaslat megalkotásában a korszak legkiválóbbjai – Deák Ferenc, Eötvös József, Dessewffy Aurél, Szalai László, Klauzál Gábor – vettek részt.

A Büntetőjogi Javaslatot a Code Napoleon valamint még 14 további külföldi büntető anyagi és eljárásjogi törvény figyelembevételével készítették el. A törvényjavaslat a maga nemében az európai szakirodalom szerint is úttörő jellegűnek volt mondható.⁹⁷

⁹³ <http://cograf.hu/tudastar/az-1843-evi-bunteto-torvenyjavaslatok-es-a-csemegikodex>, (Letöltés ideje: 2017. május 11.)

⁹⁴ HAJDU Lajos: Az első /1795-ös/ magyar büntetőkódex tervezet. KJK, Budapest, 1972. 394. o.

⁹⁵ Hajdu L. (1972): i.m. 414. o.

⁹⁶ <http://cograf.hu/tudastar/az-1843-evi-bunteto-torvenyjavaslatok-es-a-csemegikodex> (Letöltés ideje: 2017. május 11.)

⁹⁷ https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch01s02.html (Letöltés ideje: 2019. február 10.)

Az 1843-ik évi javaslatnak „A büntettekről és büntetésekről” c. része Deák Ferenc művének tekinthető, „teljesen önálló, az azonkori összes európai BTK.-eket messze tulszárnyaló alkotás, a humanus és jogászai gondolkodás valódi remeke” (Finkey Ferenc 1914). A neves német szerző, Mittermaier szerint „a legeredetibb és a legbátrabb törvényhozási kísérlet Európában.”⁹⁸

Az 1843. évi törvényjavaslat a maga 1300 §-ával annak idején nem került elfogadásra az Országgyűlés által – hiszen megvitatására sem került sor – így hatályba léptetéséről nem lehetett döntené – habár szóba került –, mert sem a bírák, sem a nép nem ismerte.

Az 1843. évi Büntetőjogi Javaslat a vádlott kihallgatásával kapcsolatban azt tartalmazta, amit 27 évvel később Pauler Tivadar az 1870. évben kiadott Büntetőjogtan könyvében⁹⁹ lerögzített: „A vizsgáló bírónak illedelemmel, szelídséggel, szenvedelem nélkül kell eljárni. A bámulat, harag, bosszankodás érzelmeinek kijelentése helyén nincs, gyakran a vallomásra kártékony hatással van. A vádlottat sem megeskettetni, sem ígéretek, ámtások, kecsegtetések annál kevésbé akármiféle testi fenyegetések, kényszerítő eszközök bántalmazások által vallomásra vagy bármely nyilatkozatra bírni nem szabad, az utóbbiak alkalmazása legszigorúbban hivatalvesztés terhe alatt alkalmaztatik.”¹⁰⁰

Az 1848/49-es szabadságharc előtt Szlemenics Pál azon a véleményen van – amelyet tankönyve is tartalmaz –, hogy „azt semmi sem tilalmazza, hogy a vallató bíró a felelni nem akaró, dühösködést színlelő, feleleteivel csínytalankodó, vagy ellentmondásait megegyeztetni nem akaró rabnak makacsságát mértékletes veretéssel meg ne zabolázza”.¹⁰¹

Az 1848/49-es szabadságharc leverése után Magyarország alkotmányos státusza alapvető változásokon ment keresztül: [...] az volt a cél, hogy hazánk beolvasztásra kerüljön a Habsburg Birodalomba. 1850-ben megkezdődött az Osztrák Császárság „egységesítése”, így több osztrák jogszabály hatályát kiterjesztették az öt magyar koronatarományra. [...] A büntető eljárásjog területén ez mindenféleképpen visszalépést jelentett.¹⁰²

⁹⁸ https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch01s02.html (Letöltés ideje: 2019. február 10.)

⁹⁹ Ebben a zavaros helyzetben rendkívül nagy jelentőségű volt egy elméleti munka megjelenése PAULER Tivadar két kötetes munkája, mely nélkülözhetetlenné vált e korban majd minden bíró számára.

¹⁰⁰ PAULER Tivadar: Büntetőjogtan. Anyagi büntetőjog különös része. Alaki jog. Második javított és bővített kiadás. Kiadja: Pfeifer Ferdinánd, 1870. 393. o.

¹⁰¹ SZLEMENICS Pál: Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Buda, 1836. 177-178 o.

¹⁰² KÉPESSY Imre: Büntetőjogi kérdések az Országbírói Értekezleten. In: Emberek őrzője, Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. Átdolgozott kiadás, Szerkesztők: HACK Péter-KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 43-44. o.

Az igazságszolgáltatás újbóli megszervezése Magyarországon Apponyi György, mint újonnan kinevezett országbíró feladata lett. Az Országbírói Értekezlet¹⁰³ legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy amíg az Országgyűlés kodifikációs munkáját megkezdeni nem tudja, ideiglenes rendszabályokat alkossanak annak elkerülése érdekében, hogy az egyes vármegyékben illetve általánosságban véve egyes bíróságokon ne alakuljon ki eltérő gyakorlat az ítélezésben, ami rövidtávon anarchiához vezethetett volna.¹⁰⁴

Degré Alajos szerint „szerencsétlen lépés volt ez, mert a régi magyar büntetőjog nemcsak kodifikálatlan volt, de még általános elvei sem voltak leszögezve.”¹⁰⁵

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (a továbbiakban: ITSZ) mindössze kilenc §-ban foglalkoztak a büntetőjog, azon belül pedig a bűnvádi eljárás kérdéseivel¹⁰⁶ és a tortúrát illetően megállapították, hogy: „a vallatásnál bármi kínzás vagy testi bántalmazás alkalmazását már az 1790/1791. évi XLII. törvénycikk¹⁰⁷ eltiltotta, ezért e törvényi tilalom megszegésével netalán történő visszaélésének megszüntetése iránt újabb intézkedések szüksége fenn nem forog.” (ITSZ II. Bűnvádi eljárás 8. §)

Az ITSZ II. Bűnvádi Eljárás 9.§-a szerint: „a magyar büntetőtörvények és törvényes gyakorlat az osztrák büntetőtörvénynél szelídebbek lévén, azok szerint lesznek a magyar törvények visszaállítása előtt elkövetett büntettek és kihágások elítélendők”. Ezzel újra hatályba léptek a korábbi magyar jogszabályok. Az ITSZ két kisebb, humánusnak tűnő intézkedést vezetett csak be: deklarálták az 1848-ban már a törvény előtti egyenlőség keretei között kimondott elvet, miszerint „a nemes és nem nemes között többé különbség nem lehet” továbbá leszögezték, hogy „a testi büntetés alkalmazásának helye büntetteknel egyáltalán nem leend”.(ITSZ II. Bűnvádi eljárás 2. §)

Az első magyar írott büntetőtörvény előtt 1870. augusztus 11. napján kelt 12270. igazságügyminiszteri rendelet a következőket rendelte el: [...] *Mindannyiszor határozottan kárhoztatandó azon eljárás, melynél a törvényeink ellenére a régi vallató rendszerrel egybekötött kínzó mód alkalmaztatik.* [...] Még mindig többfelé fordulnak elő esetei a kínzó vallatásnak, ezennel felhívom a közönséget, hogy *gondosan őrködjék a felett, hogy ezentúl közegei a testi bántalmazással járó vallatási rendszertől szigorúan tartózkodjanak, továbbá,*

¹⁰³ 1861. január 23-tól március 4.-ig 18 ülést tartott, és e rövid idő alatt rendkívül jelentős munkát végzett.

¹⁰⁴ KÉPESSY I. (2014): i.m. 49. o.

¹⁰⁵ https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_jogtortenet/ch02s04.html Ideiglenes Törvénykezési Szabályok magyarázat (Letöltés ideje: 2016. szeptember 27.)

¹⁰⁶ KÉPESSY I. (2014): i.m. 43-44. o.

¹⁰⁷ II. Lipót 1790/1791. évi dekrétumának XLII. törvénycikkelye szerint: „A kínvallatás, mivel nem alkalmas eszköz az igazság kiderítésére, hanem inkább büntetést képez, addig is, míg országos bizottság útján végleges intézkedés történik, egyszerűen tiltva lesz.”

hogy azok, kik e tekintetben hivatalos hatalmukkal visszaélnek, szoros feleletre vonassanak, s érdemlett büntetéssel fenytessenek.”¹⁰⁸

Visszaélések ebben az időben is voltak, mint például a következő esetekben:

Lopás és orgazdaság miatt indított ügyben a vádlottak a szoboszlói csendbiztos előtt tett vallomásukat azért vonták vissza, mert kínzás hatása alatt tették, de kijelentették, hogy állításukat tanúkkal bizonyítani nem tudják. Vizsgálat elrendelésére nem került sor, de a vádlottak ellen hozott ítéletben a törvényszék kifejtette, hogy *a csendbiztos magatartása nem kerülte el a törvényszék figyelmét, mert a jelen polgárisodás időszakában a valónak kínzás általi kicsikarása el nem tűrhető*, és figyelmeztette: *„a kor szellemével homlokegyenest ellenkező ilyetén eljárást a jövőben alkalmazásba senki ellen ne vegyen”*, hanem a bizonyítékokat úgy derítse fel, hogy a gyanúsítottaknak ne legyen módjuk az elkövetett cselekményt tagadással elpalástolni.” Ugyanígy hivatali hatalmával élt vissza a *dorogi csendbiztos*, mert egy szappanlopással gyanúsított nőt úgy hallgatott ki, hogy a kezét hátrakötötte és többször megütötte. E fenytést érdemlő cselekménye miatt hivatali állásából azonnal felfüggesztendő lett volna – állapította meg a törvényszék ítéletében – miután azonban arról már korábban „önként lelépett”, ezért elegendőnek találta annak kijelentését, hogy *állására eddig is érdemtelen volt és végképpen alkalmatlanná vált.*¹⁰⁹

2. A kényszervallatás XIX. századi első, írott törvényi szabályozása Magyarországon és a bűnvádi perrendtartás tilalmai a terhelt kihallgatásánál

Az 1878. évi V. törvénycikk¹¹⁰ – a Csemegi kódex – XLII. fejezetének 477. §-ában a hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek között – külön nevesítés nélkül –, a hivatali visszaélés egyik formájaként szabályozza a mai büntetőjogi terminológia szerint kényszervallatás néven ismert bűncselekményt:

„Öt évig terjedhető börtönnel büntetendő azon közhivatalnok, a ki azon célból, hogy a vádlottól, tanútól, vagy szakértőtől vallomást vagy nyilatkozatot csikarjon ki, ezek valamelyike ellen bármily törvényellenes kényszereszközt alkalmaz vagy alkalmaztat.”

¹⁰⁸ FAYER László: A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala. Franklin Társulat, Budapest, 1899. 123.o.

¹⁰⁹ NAGY S. i.m. (Letöltés ideje: 2016. június 29.)

¹¹⁰ 1878. évi V. törvénycikk: a magyar büntetőtörvénykönyv, a büntettekről és vétségekről

Csemegi Károly értelmezésében „(...) úgy az erőszak, valamint a fenyegetés jelentősége a „kényszer” eszméjében találja jogi jelentőségét, s mint a kényszer létrehozatalának két külön eszköze jó tekintet alá, s foglalja el helyét mind a büntető, mind a polgári törvényekben (...)”¹¹¹

A Csemegi-kódex az e fejezethez tartozó bűncselekmények aktív alanyaira vonatkozóan a 461. §-ban határozza meg, hogy kik tekinthetők közhivatalnokoknak. A definíció pedig a következő: „Közhivatalnokoknak tekintendők azok, kik az állam közigazgatási vagy igazságszolgáltatási, vagy valamely törvényhatóság vagy község hatósági teendőjének teljesítésére hivataluknál, szolgálatuknál, vagy különös megbízatásuknál fogva kötelezvék, úgyszintén azok is, a kik az állam, törvényhatóság, vagy község által közvetlenül kezelt közalapítványoknál, kórházaknál, tébolydákknál, mint felügyelők, orvosok, hivatalnokok vagy szolgák vannak alkalmazva.”¹¹²

A Csemegi-kódex 484. §-a szerint „a jelen fejezetben (a szerző megjegyzése: 1878. évi V. törvénycikk XLII. fejezet: A hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek) meghatározott büntettek miatt a megállapított büntetésen fölül a hivatalvesztés s a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése is, a vétségek miatt pedig a viselt hivatal vagy állás illetőleg az ügyvédség elvesztése kimondandó.”¹¹³

Nem feltételes módot használ a törvény, hanem *kategorikusan kimondja* – úgymond megköveteli – a hivatalvesztést (mai jogi terminológia szerinti foglalkozástól eltiltást), politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését (mai ismert nevén a közügyektől eltiltást). A jelenlegi szabályozás – amint azt a későbbiekben látni fogjuk – a büntetést illetően erre nézve utalást sem tartalmaz.

A Csemegi-kódexben szabályozott „kényszervallatást” alapul véve, annak törvényi tényállásában szereplő „törvényellenes kényszereszköz” fogalmát az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, a Bünvádi Perrendtartásról (a továbbiakban: I.Bp.) 135. §-a tölti ki, így: *az ígéret, a biztatás, az ámtítás, a fenyegetés, az erőszak, vagy a kényszer alkalmazását tiltotta, továbbá tilalmazta az éjszakai kihallgatást és a terhelt más módon való kifárasztását*

¹¹¹ Az 1878. évi V. törvény a magyar büntetőtörvénykönyv, a büntettekről és vétségekről indokolása. A 335. §-hoz.

¹¹² Codex Hungaricus 1876-1880. Magyar Törvények. Az alkalmazásban lévő magyar törvények gyűjteménye. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911. 327. o.

¹¹³ A Csemegi-kódex 54. §-a szerint „A jelen törvényben meghatározott esetekben, a szabadságvesztés büntetésen felül hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának ideiglenes felfüggesztése, mint mellékbüntetés együtt vagy külön állapítandó meg.” Ezen némileg lazított a Csemegi-kódex 1908. évi XXXVI. törvény-czikkkel történő módosítása: „Azokban az esetekben, amelyekben a bíróság hivatalvesztést és a politikai jogok felfüggesztését mellőzheti, a szakképzettséget kívánó hivatás vagy foglalkozás (Btk.60. §) gyakorlatától való eltiltás, valamint a viselt hivatal és állás, illetőleg az ügyvédség elvesztésének kimondása is mellőzhető.”

*beismerő vallomás megtétele céljából. További szabály volt a terhelt kihallgatására nézve, hogy nem volt szabad a terhelttel határozatlan, homályos, többértelmű, fogásos, vagy olyan kérdést intézni, mely feleletre útmutatást tartalmaz, vagy melyben valamely be nem ismert tény beismertnek vagy be nem bizonyított tény bebizonyítottnak van véve. A lehetőségig kerülni kellett minden kérdést, mely csak a terhelt feleleteivel megállapítandó ténykörménynt foglal magába.*¹¹⁴

1896. évi XXXIII. törvénycikk 135. §

A terhelt kihallgatására vonatkozó szabályok

Tiltott módszerek	ígéret
	biztatás
	ámítás
	fenyegetés
	erőszak
	kényszer
Tiltott kérdések	határozatlan
	homályos
	többértelmű
	feleletre útmutatást tartalmaz
Kerülendő kérdések	be nem ismert tény beismertnek
	be nem bizonyított tény bebizonyítottnak van véve
Nem intézhető kérdés	ha csak a terhelt feleleteivel megállapítandó ténykörménynt foglal magában
	olyan körményntre nézve, melyet hivatalánál vagy közszolgálati viszonyánál fogva titokba tartani köteles

Ugyanakkor az I.Bp.137. §-a előírta azt is, hogy „Ha a terheltnek későbbi vallomása a korábbitól eltér, különösen ha beismerését visszavonja, az eltérés illetőleg a visszavonás okát mindig meg kell tőle kérdezni.”

Csemegi Károly azonban világosan látta, hogy a kínvallatás eltörlésével a tortúra különféle szelídített változatai fejlődtek ki, amelyek ellen határozottan fel kell lépni.

¹¹⁴ Codex Hungaricus 1894-1896. Magyar Törvények. Az alkalmazásban lévő magyar törvények gyűjteménye. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911. 294. o.

Ezzel kapcsolatban a következőket írja:

„... a fogásos kérdések, a biztatások, a vádlott folyamatos zaklatásai, egyrészt a kilátásba helyezett enyhébb elbánás és a kegyelmes ítélet, másrészt a nélkülözések, a vizsgálati fogság beláthatatlan ideig tartó kiterjesztése és súlyosbítása, elvonása minden lehetőségnek, hogy a vádlott övével érintkezzék, a vizsgáló által megengedett hazugságok, tehát a közvetlen mechanikai kínzáson kívül a tortúra minden más nemének és fájának felhasználása azon szerencsétlen ember ellenében akit a sors védtelenül és minden oltalom nélkül az inquisitio titkos mesterségeinek martalékául dobott: ezek voltak a vizsgálat eszközei ... és maradnak mindaddig, míg az inquisitionalis rendszer fennáll és mindenütt ahol azt az emberiség és jog legfelsőbb igazságaitól vezetett magasabb szellemű törvényhozás mesterkedéseivel, kelepcczéivel, valótlanágaival, formalismusával, áldástalan sophismáival, átkos eredményeivel együtt el nem törli.”¹¹⁵

Csemegi Károly fentebb idézett kínvallatással kapcsolatos megállapításaihoz kívánczik Kozma Sándor *„Főügyészi utasítás valamennyi ügyész számára 1880. augusztus 17.”* címmel¹¹⁶ kiadott utasítása, amely azért került kiadásra, mert *„a sajtó valamint egyesek részéről többszörös panasz merült fel amiatt, hogy a vádlottak ok nélkül vettettek vizsgálati fogságra”*. Az utasítás egyik része szerint: *„Vizsgálati fogság legtöbbször két okból rendeltetik el. Az indokok egyike a megszőkésnek, a másik a vizsgálat megghiúsításának vélelme. Mindkettő jelentkezik komoly alakban, hogy azokkal a személyes szabadság ideiglenes felfüggesztését indokolni tudjuk. De meg kell gondolni, hogy a szegény még nem egyértelmű a csavargóval, s hogy a szegénység magában véve még nem elég metus profugii vélelmezésére. A helytálló zsellér, a mesterlegény, a cseléd, a jó életű napszámos, habár vagyontalan, nem eshetik a vélelmezett szökevények kategóriájába. Rejtélyes, bonyolult és nagyobb fontosságú esetekben, melyekben csak a gyorsan, közvetlenül felfogott vallomások nyomán lehet várni eredményt, a gyanúsítottat szintén le lehet tartóztatni, nehogy megghiúsítsák a vizsgálat. De ezzel a joggal óvatosan kell élni, mert ezen cég alatt jelentkezik a legtöbb visszaélés. A vádlottat nem szabad letartóztatni, csak azért, mert azt a vizsgálóbíró vagy az ügyész kényelme úgy kívánja. A vizsgálati fogság nem rendelhető el csak azon reményben, hogy a hiányzó adatok majd a vizsgálat alatt valahogy kipótoltathatnak [...] Komolyan figyelmeztetem a kir. ügyész urat, hogy vizsgálatot, különösen vizsgálati fogságot, ezen ürügy alatt hosszúra nyújtani, halasztgatni nagy tévedés volna.”*

¹¹⁵ TÓTH Mihály: Csemegi Károly és a magyar büntető eljárásjog fejlődése. In: TÓTH Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi Olvasókönyv, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 31. o.

¹¹⁶ FAYER László idézi: A magyar bűnvádi eljárás mai érvényében. Budapest, 1899. 135-138. o. In: TÓTH Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi Olvasókönyv, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 261-264. o.

A vizsgálati fogság indokolatlan elrendelése kapcsán az első királyi főügyész felismerte, hogy azt nem igazán célszerű „úton-útfélen” elrendelni, ezért elvárta, hogy annak indítványozására a királyi ügyészség részéről csak komoly okkal kerüljön sor, másrészt a leírtakból kiténik az is („a hiányzó adatok majd a vizsgálat alatt valahogy kipótolhatnak”) vizsgálati fogságot már abban az időben is a „nyomásgyakorlás” eszközeként használ(hat)ták.

Az utasításban a büntető törvénykönyv hatálybalépésére is utalás történik: „*tartozunk úgy e nagy reformműnek, valamint nemzetünk reputációjának azzal, hogy késedelem nélkül határozottan hozzáfogjunk azon visszasságok kiirtásához, melyek sajátos viszonyok következtében büntetőeljárássunk ösvényén felburjánzanak.*”

A korszak jogalkotásának szellemiségét tükrözi az 1886. évi igazságügyminiszteri körrendelet (86.42123.) is, mely a következőket tartalmazta:

„*Ismételve fordult elő azon eset, hogy vádlottak a végtárgyalás során korábbi beismerő vallomásaikat azon indokolással vonták vissza, miszerint a beismerésre a csendőrség részéről szenvedett bántalmazások által kényszerítették. A csendőrök ellen ez alapon megindított vizsgálat rendszerint a vádaknak az alaptalanságát derítette ki. Habár a fogházak és börtönök kezelése tárgyában 2106/80. sz. alatt kiadott szabályrendeletnek 111. §-a elrendeli, hogy valamely letartóztatott betegen vagy testi sérülésnek nyomaival kísértetik a fogházba, a fogházorvos által azonnal megvizsgálendő, mégis egyrészt, hogy az alaptalan és közbiztonsági közegeknek tekintélyét is sértő vádaknak eleje vétessék, másrészt pedig mellőzhetővé válják minden új vizsgálat, mely egyébként az ily alaptalan vádakot követni szokta, a fogházrendtartás fentebb idézett §-a rendelkezéseinek fenntartása mellett utasítom a (czímet), intézkedjék hogy minden egyes esetben, midőn a csendőrség részéről valaki fogházba bekísértetik – ha csak az illető letartóztatottnak az egyénisége a későbbi alaptalan vádaskodást a priori kizártnak nem tünteti föl – ugyanaz tekintet nélkül arra, hogy az átadáskor emel panaszt vagy nem, az őt bekísért közegek bánásmódja ellen, a bíróság egyik bírói tisztet viselő tagjának, járásbírósnál pedig magának a bíróság vezetőjének személyes jelenlétében kihallgattassék,¹¹⁷ és ha a rendőri közegek részéről történt bántalmaztatását panaszolná, a fogházorvos által azonnal és tüzetesen megvizsgáltassék.*”¹¹⁸

A korabeli döntésekből szemezgetve a Csemegi-kódex 477. §-ában meghatározott „hivatali visszaélés” megítélése szempontjából az alábbi esetek említhetők meg:

¹¹⁷ A kihallgatás során az alábbi kérdésekre kell választ adni: 1.) Mi a neve? mikor, hol és ki tartóztatta le? 2.) Volt-e eddig elzárva? Hol? 3.) Egészségi állapota milyen? 4.) Vannak-e testen sérülések vagy sebhelyek, s ha igen, hogyan és mikor keletkeztek azok?

¹¹⁸ FAYER L. (1899): i.m. 123-124.o.

„Azon közhivatalnok, a ki hivatalból folyólag nem bír hatáskörrel vallomások felvételére, és valakit vallomástétel kieszközlése végett bántalmaz, nem a Btk. 477. §-ába, hanem a Btk. 473. §¹¹⁹-ába ütköző cselekményt követ el.”¹²⁰

„Rendőrok, kik a feljelentett buzatolvajt a nyakába akasztott buzakötéllal a faluban körülvezették, a 475. §¹²¹ alapján büntetettek”.¹²²

„A testi fenyíték el lévén feltétlen törölve, azt a hatóság semmi körülmények közt, még az apa biztatása folytán sem alkalmazhatja.”¹²³

A Btk. 477. §-ában körülírt hivatali büntettet követte el viszont a „pénzügyőri közeg” azáltal, hogy a pénzügyőri főnök a vallomás kicsikarásánál maga kényszereszközt éppen nem alkalmazott, de szavakkal biztatta alárendeltjeit a kínzásra, és „tettetársaság” is megállapítható volt az eset kapcsán.¹²⁴ Ez a döntés egyébként arra is kitért, hogy „több ember kínzása anyagi halmazatot képez”¹²⁵

Ugyancsak a 477. § és a 303. §¹²⁶ halmazatát mondta ki a Curia¹²⁷ abban az ügyben, amikor a rendőrbiztos és „ennek meghagyására” a városi csendőr legény K. F. Jánost gúzsba kötötték s abban felfüggesztve, hosszabb ideig függni hagyták, azon felül korbáccsal súlyosan ütlegelték. K. F. János súlyos betegségbe esett és rövid idő múlva meghalt.

A halmazat vonatkozásában Fayer László büntetőjog kézikönyvében az alábbi esetet is ismerteti: „Azon közhivatalnok, ki hivatala gyakorlatában valakit tetteg annyira bántalmaz, hogy ez a bántalmazás folytán testi sértést is szenved, nemcsak hivatali hatalommal való visszaélést, hanem testi sértést is követ el, úgy hogy ilyen esetben anyagi bűnhalmazat forog fenn.”¹²⁸

¹¹⁹ 1878. évi V. törvény-cikk 473. §: „Azon közhivatalnok, a ki hivatala gyakorlatában valakit tetteg bántalmaz, vagy bántalmaztat, a mennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik; a hivatali visszaélés vétségét követi el. A mai büntetőjogi terminológia szerint ez a bűncselekmény a bántalmazás hivatali eljárásban büntetnének felel meg.

¹²⁰ Döntvénytár XXXIX. 78. szám In: FAYER László: A magyar büntetőjog kézikönyve. 2. kiadás. Franklin Társulat, 2. kötet, Különös rész. Budapest, 1900. 531. o.

¹²¹ 1878. évi V. törvény-cikk 475. §: A hivatali hatalommal való visszaélés vétségét követi el (...) azon közhivatalnok, a ki hatalmával visszaél a végett, hogy valakit jogtalanul valaminek eltűrésére vagy elhagyására kényszerítsen. A kísérlet büntetendő.

¹²² BJT. XXVIII. 10. In: FAYER L. (1900): i.m. 531. o.

¹²³ Döntvénytár XV. 114. szám, In: FAYER L. (1900): i.m. 532. o.

¹²⁴ Latinul: Omissio általi commissiv delictum

¹²⁵ Döntvénytár XXXIV. 92. szám, In: FAYER L. (1900): i.m. 532. o.

¹²⁶ 1878. évi V. törvény 303. §-a: Öt évig terjedhető börtönnel büntetendő a testi sértés, ha annak következtében a sérült testének valamely nevezetesebb tagját, vagy érzékét, beszélő, halló, látó vagy nemző tehetségét elvesztette, ha e tagok érzékek vagy tehetségek valamelyike használhatatlanná lett, ha a sérült nyomorékká vált, ha elméje megzavarodott, ha előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett vagy rendes foglalkozásának folytatására végkép – vagy előreláthatólag hosszú időre képtelenné vált vagy feltűnően eltorzított.

¹²⁷ Döntvénytár VII.30. szám, In: FAYER L. (1900): i.m. 532. o.

¹²⁸ Döntvénytár II.71. szám, In: FAYER L. (1900): i.m. 533. o.

3. A II. világháború utáni korszak jellemzői, a szocializmus időszakának büntető anyagi és eljárási törvényei

1931-ben az Orosz Föderáció, majd 1935-ben a Szovjetunió főügyészévé kinevezett Andrej Januarjevics Visinszkij „*A perbeli bizonyítás elmélete*” című művében ismét visszatért a feudalizmus alaptételéhez és élte tovább azt az elvet, mely szerint „a bizonyítékok királynője a vádlott beismerő vallomása”. A háború után Visinszkij, és a korabeli szovjet jogtudósok¹²⁹ tanai rányomták bélyegüket a magyar igazságszolgáltatásra.

A totális diktatúra elveinek megfelelően olyanokat is letartóztattak, akik nem politizáltak, nem fordultak szembe a hatalommal, sőt még a leghűségesebb híveik közül is sokakat halálra ítélték vagy bebörtönöztek. *Azt akarták elérni, hogy mindenkit félelemben tartsanak.*¹³⁰

Ami az ide sorolt perek első változatát illeti, ezeket a politikai életben jelentősnek tekintett személyek ellen indították. Büntetőjogi szempontból *hamis vádon* alapultak; soha meg nem történt – kitalált és kizárólag túlnyomó részben hamis bizonyítékokkal igazolt – tetteket róttak a vádlottak terhére, amelyek, ha valóban elkövették volna őket, főbenjáró bűncselekmények *lettek volna*. Az elgondolás lényege arra korlátozódott, hogy a kiszemelt egyén (legalábbis adott pozíciójában) megsemmisítendő, és erre a büntetőjog használandó fel. Valóban megtörtént eseményekből és kitalált, de lehetséges tények kombinációjából szőtt „tényállást” vád tárgyává téve, a bíróság cinkos együttműködésével egy büntetőper látszatát keltő színjáték keretében ítélték el őket.¹³¹

A második változat „nyersanyaga” abból adódott, hogy a Szociáldemokrata Párt és számos szakszervezet a két világháború között éveken át legálisan működött. Az előbbi parlamenti párt volt, a szakszervezetek pedig a munkásmozgalom logikájának megfelelő megmozdulásokat – tüntetéseket és sztrájkokat is – szerveztek. Mindez értelemszerűvé tette a hatóságokkal való szabályozott kapcsolatokat. Ez együtt járt bizonyos információk cseréjével, egyezkedésekkel, alkukkal és kompromisszumokkal.” [...] A 1440/1945. (V.1.) miniszterelnöki rendelet 9. § (1) bekezdés c) pontja népellenes büntett¹³² címén *visszaható hatállyal* büntetni rendelte azt „*aki a demokráciaellenes törekvések [...] célját szolgáló hivatalos szerv [...] számára adatokat szolgáltatott.*” [...]

¹²⁹ Feofanov J., Pasukanisz, Sargorodszkij, Pointkovszkij, Beljajev, Bujusev, Golcev V., Sisov O. F., Karpec I.I.

¹³⁰ HORVÁTH Attila: A büntető eljárásjog, különös tekintettel a koncepciók perekre a szovjet típusú diktatúra korában. In: Emberek őrzője Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. Szerkesztők: HACK Péter-KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 23. o.

¹³¹ BÓCZ E. (2016): i.m. 9. o.

¹³² Hatályos Anyagi Büntetőjogszabályok Hivatalos összeállítása (BHÖ) 86. pont

Ellenkezőjére fordult tehát a korábbi államrend keretei között legálisan végzett munkásmozgalmi tevékenység ideológiai megítélése. Ennek jegyében már a munkásmozgalom bármelyik résztvevőjét, aki a rendőrség részére valamilyen információt adott, az eset körülményeire (például a kihallgatásoknál köztudomás szerint rutinszerűen alkalmazott kényszerre) tekintet nélkül „áruló”-nak („rendőrspicli”-nek) lehetett bélyegezni.¹³³

Az „objektív ellenség” megnevezés az aktuális politikai céloknak megfelelő bővítése tömegindulatot váltott ki. A „nép ellensége” nem számíthatott irgalomra, a likvidálandók listájára kerültek a „reakciósook”: a volt uralkodó osztály tagjai, az úri-keresztény középosztály tagjai, a kulákok, a közép- és gazdag parasztok, a malomtulajdonosok, az „ingadozó” középparasztok; az „úri bitangok”: a gyárosok, a kispolgárok, a bürokraták, a gyanús értelmiségiek, a papok, a klerikális reakció tagjai, az imperialisták ügynökei, a munkát kerülő lumpenproletárok, a trockisták, a titoisták, a cionisták, a kozmopoliták, a nacionalisták, a Szovjetunió és a béketábor ellenségei, a munkásosztályt eláruló „álfasiszta” szociáldemokraták, stb.¹³⁴

A bűnösségi körülmények vizsgálatának élén a (vélt) társadalomra veszélyesség központi kérdése állt. Azt is mondhatjuk – állapította meg Tóth Mihály – hogy ennek az egyetlen körülménynek volt a büntetés kiszabására valóban érzékelhető hatása. [...] Általános tapasztalat, hogy a származás és a neveltetés mellett egyéb körülményeknek nem volt jelentősége. [...] Kíméletlenül jártak el olyan személyekkel szemben, akik a „múlt rendszerben vezető beosztásban dolgoztak” (Budapesti megyei Bíróság B.II.001278/1951.) sőt az ilyen személyek hozzátartozóival (Budapesti megyei Bíróság B.III.001202/1951.) Nyomatékos súlyosító körülmény volt a nyilas múlt, a szerzetesrendhez tartozás, a kulák mivolt, a jugoszláv állampolgárság stb., mert az ilyen személyek valamennyien „engesztelhetetlen gyűlölettel viseltetnek népi demokráciánk iránt”.

Számos ügyben leplezetlen módon mutatkozik meg a politika kiszolgálása: a büntetőeljárást eszközként használták egyes polgári pártok vezetői vagy tagjai diszkriminálására, ezáltal az egész párt befeketítésére.¹³⁵

¹³³ BÓCZ E. (2016): i.m. 9. o.

¹³⁴ HORVÁTH A. (2014): i.m. 25. o.

¹³⁵ TÓTH Mihály (2017 a): A „konceptiós perek” egykori hétköznapijai és megismétlődésük veszélyei. A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 201. o.

3.1. Az 1951. évi III. törvény és a korszak büntetőeljárásainak jellemzői

Ilyen körülmények között került elfogadásra az 1951. évi III. törvény a Büntetőperrendtartásról (a további szövegben: II. Bp.), amely az Igazságügyi Közlönyben olvasható bevezetője szerint: „[...] hatalmas lépést jelent előre a büntető igazságszolgáltatás területén a szocializmus építésének munkájában. Olyan jogszabálytömeget tesz félre és vált fel, amelyet eredetileg még a kapitalista társadalom épített fel a maga rendszerének védelme érdekében, és amely eszerint a kapitalista jogrendszer jellegzetes terméke volt. [...] Az új büntető perrendtartás az eljárásban mindössze három szakot ismer: a nyomozás szakát, tehát a büntető per előkészítésének fázisát, az elsőfokú bírói eljárás szakát, amely az ügy közvetlen bírói megvizsgálásában és érdemi tárgyalásban csúcsosodik ki, végül a másodfokú bírói eljárás fázisát, amelynek leglényegesebb feladata a per szorosabb értelemben vett jogi szempontból való felülbírálata.”¹³⁶

Az 1951. évi III. törvénynek valóban sikerült „egyszerűsíteni” a büntetőeljárást és a I. Bp. után „némi” visszalépést jelentett. Az „alapvető elvek” bizonyítás címszó alatt a 4. § (1) bekezdése rögzíti, hogy „a büntető eljárás során eljáró hatóság alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve és szabadon felhasználhat minden bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet, majd a 4. § (2) bekezdésében hozzáfűzi: „*A terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítási eszközök alkalmazását feleslegessé nem teszi*”.

E rendelkezéssel szemben Tóth Mihály szerint ebben az időszakban „a beismerést az eljárás valamennyi szakaszában még csak nem is a „bizonyítékok királynőjének”, hanem a bizonyítékok egyeduralkodó diktátorának tekintjük.”¹³⁷

Az 1951. évi III. törvény 94. § (4) bekezdése rendkívül lakonikus tömörséggel csupán a következőket rögzítette a terhelt kihallgatása során alkalmazandó szabályokat illetően: „*Erőszakkal, fenyegetéssel, vagy más kényszerítő eszközzel a terheltet vallomástételre kötelezni nem lehet.*”¹³⁸

A vallomás megtagadása miatt a terheltet elvileg természetesen semmiféle hátrány nem érte, ám ezt csak akkor tudhatta meg, ha már a hallgatás mellett döntött. Ám vajon nem kellett-e hátránytól tartania a gyakorlatban sem?

¹³⁶ Igazságügyi Közlöny LX. 5. szám, Budapest, 1951. május 31., 241-242. o.

¹³⁷ TÓTH M. (2017 a): i.m. 204.o.

¹³⁸ Hatályos jogszabályok gyűjteménye 1945-1958, I. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 74.o.

Ebben nem lehetünk biztosak, hiszen a törvény egyik kommentátora szerint „ha a terhelt magatartásából okszerűen arra lehet következtetni, hogy a vallomás megtagadásával beszámíthatatlanságot igyekszik színlelni... ez előzetes letartóztatásának alapjául szolgálhat.”¹³⁹

Az mindamellett tény: nem a törvény tehet arról, hogy a koncepciók perek időszakát a kényszervallatás legújabbkori „fénykorának” tekinthetjük.¹⁴⁰

Ebben az időszakban „lényegében minden ügyben *a nyomozó hatóság volt az ügydöntő szerv*, ezt azonban legtöbbször – az eljárási szabályok betartásának látszata érdekében – nem tették felismerhetővé. Az ügyészség szerepe [...] meglehetősen formális volt. Az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) szervei szinte minden ügyben elkészítették a vádirat tervezetét, amit az ügyészség – általában a szóhasználatot is követve – átvett és továbbított a bírósághoz. [...]

Az ügyész szerepe a továbbiakban a vád képviselőjére és a szinte kötelezően bejelentett fellebbezésre terjedt ki. [...] A bíróságok – alig fellelhető kivételektől eltekintve – éppúgy az ÁVH kiszolgálói voltak, mint az ügyészség.”¹⁴¹ Tóth Mihály szerint a törvényben rögzítettek ellenére „az önvádolás további terhelő tények beszerzését feleslegessé tette, a hiteltérdemlőséget sohasem vizsgálták, megelégedtek a beismerés pusztá tényével, ahhoz azonban olyan mértékben ragaszkodtak, hogy annak kieszközléséig a nyomozást be sem fejezték. [...] A beismerés megszerzése érdekében minden módszert megengedhetőnek tartottak. Szinte általános volt a naponta ismétlődő többórás kihallgatás, melynek eredményét sokszor csak néhány soros feljegyzésben rögzítették.

A beismerő vallomások hitele sokszor pusztán azon az alapon megkérdőjelezhető, hogy sem szóhasználatukat, sem tartalmukat tekintve nem származhattak a kihallgatott személyektől.”¹⁴²

Ez nem a nyomozók túlkapasai miatt volt így, hanem mert parancsba adták nekik. Farkas Vladimír¹⁴³ feljegyzéséből tudjuk, hogy azokat a kihallgató tiszteket, akik nem ezeket a

¹³⁹ TÓTH Mihály (2004 a): A kényszervallatás bűncselekményének hagyományos formái és újabb határesei. In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Pécs, 2004. 285. o.

¹⁴⁰ TÓTH M. (2004 a): i.m. 286. o.

¹⁴¹ TÓTH M. (2017 a): i.m. 204.o.

¹⁴² TÓTH M. (2017 a): i.m. 204. o.: „A pálos rend a felszabadulás előtt a Horthy rendszer kiszolgálója volt. A rendtagok beállítottsága a felszabadulás után sem változott meg. Kolostorainkat felhasználtuk gyilkosok, fasiszták, és más népellenes bűnösök rejtegetésére. [...] A hatóságok elől bujkáló személyek rejtegetésével és külföldre csempészésével igyekeztem ártani a népi demokratikus rendszernek, miután demokrácia-ellenes, szovjetellenes beállítottságú voltam. Demokrácia-ellenes beállítottságunk folytán egymás büntársai lettünk. (Budapesti Megyei Bíróság B.I.001249/1951.) Ilyen és hasonló vallomásokot a vádlottak önként nem tehetek-jegezte meg Tóth Mihály.

¹⁴³ FARKAS Vladimír (1925-2002) államvédelmi alezredes, az ÁVH egyik vezetője, FARKAS Mihály (1948-tól 1953-ig) honvédelmi miniszter fia volt.

módszereket alkalmazták, megbüntették.¹⁴⁴ Az ártatlanság véelme helyett a bűnösség gyakorlatilag megdönthetetlen véelme érvényesült.¹⁴⁵ A gyanúsítottakat rendszeresen éjjel hallgatták ki, nappal pedig nem alhattak. A kihallgatások alatt pedig a gyanúsítottaknak sokszor órákig mozdulatlanul kellett állniuk. Súlyos testi és lelki terrort alkalmaztak, létrehoztak egy „verőcsoportot”, amely mintegy hivatásszerűen, kizárólagos feladatként kínozza a letartóztatott személyeket.¹⁴⁶

Az erőszak vagy fenyegetés alkalmazása rányomta a bélyegét az egész eljárásra.¹⁴⁷ *Ha a vádlott emiatt tiltakozott a bíróság előtt, vagy a vallomás kikényszerített voltára hivatkozott, a bíróság ezt a nyilatkozatot soha nem fogadta el.*¹⁴⁸

A bíróság előtt visszavont vallomások esetén az ítéletek mindig a korábbi beismerések „meggyőző erejére” és a vádlottak későbbi összebeszélési lehetőségeire hivatkoztak.¹⁴⁹ Az is előfordult, hogy a hamis vallomásokot tartalmazó jegyzőkönyveket el sem olvashatták, úgy írárták alá a gyanúsítottakkal. Olti Vilmos¹⁵⁰ az egyik legtöbb koncepciós pert tárgyaló bíró kijelentette, hogy „... a való tényállás megállapításánál a bíróságnak a szokottnál nagyobb mértékben kell támaszkodni az előkészítő eljárás során tett, s a főtárgyaláson legtöbbször visszavont vagy módosított vallomásokra, mint bizonyító eszközre.”¹⁵¹

Az ügyekben a *tanúbizonyítás* jelentősége csekély, a tanúvallomások törvényessége gyakran aggályos. Sorozatban találni olyan ügyeket, amelyekben a terhelő tanú már súlyos börtönbüntetést tölt, vagy nem jogerősen halálra ítélték. (Budapesti megyei Bíróság B.II.2102/1952., Budapesti Központi Járásbíróság B.02106/1953.)¹⁵²

Az okiratok és tárgyi bizonyítási eszközök kezelése igen felületes és ellentmondásos, így például az egyik ügyben – idézi fel Tóth Mihály – a vádlott védekezésének meghatározó momentuma volt az a tény, hogy egy bizonyos levelet külföldön adott postára. Az iratokhoz mellékelt levélről azonban ismeretlen körülmények között letépték a bélyeget, a bélyegző lenyomattal együtt. [...]

¹⁴⁴ HORVÁTH A. (2014): i.m. 33. o.

¹⁴⁵ TÓTH M. (2017 a): i.m. 203. o.

¹⁴⁶ HORVÁTH A. (2014): i.m. 33. o.

¹⁴⁷ TÓTH M. (2017 a): i.m. 206. o.

¹⁴⁸ HORVÁTH A. (2014): i.m. 33. o.

¹⁴⁹ TÓTH M. (2017 a): i.m. 206. o.

¹⁵⁰ OLTÍ Vilmos (1914-2005) a koncepciós perek bírása, ő tárgyalta a legfontosabb egyházellenes pereket. 1956. után Kádár János alatt rossz híre miatt nem engedték bírászkodni, ügyvédként praktizált 1960-ig.

¹⁵¹ OLTÍ Vilmos: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló bűntettek. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 1947. december 20. 353. o. Idézte: HORVÁTH A. (2014): i.m. 33. o.

¹⁵² TÓTH M. (2017 a): i.m. 206. o.

Gyakran nyilvánvaló tényként hivatkoztak a bűncselekmény minősítésénél figyelembe vett okiratok tartalmára, anélkül hogy ezek rendelkezésre álltak volna. [...] *Szakértőként* kizárólag a fegyverszakértőt „ismerték”, aki minden rozsdás leletet fegyvernek minősített. Elmeorvos szakértőt a nyomozás során sohasem alkalmaztak, egyszerűbb volt elmebetegség vagy gyengeelméjűség nyilvánvaló gyanúja esetén vádjavaslatlall élni. (Budapesti V. kerületi Bíróság B.0546/1954.)

A beépített, letartóztatottnak álcázott (vagy más ügyekben tényleg fogvatartott) személyek besúgókénti alkalmazása többé-kevésbé közismert, [...] legfeljebb felhasználásuk gyakorisága volt szembetűnő. Feladatuk az volt, hogy férközzenek a megfigyelt személy bizalmába, puhatolják ki, mi a vizsgált ügygel a tényleges kapcsolatuk, melyek a sebezhető „gyenge” pontjai és számoljanak be magatartásáról. Ezt – látszólag kihallgatásra történő előállításuk során – le is írták, és jelentésük olvasható a házi iratokban.

Az ügynökök – saját alkalmasságukat bizonyítandó – jelentéseikben igen részletesen leírták azt is, mit mondott nekik a megfigyelt gyanúsított. E jelentések tehát a megfigyelt személlyel szemben alkalmazott módszerek tekintetében hézagpótló és hitelt érdemlő bizonyítéknak tekinthetők. A fogdaügynököknek ugyanis semmi szín alatt nem állt érdekében, hogy a hatóság tevékenységéről (mai szemmel nézve) kompromittáló valótlanosságokat foglaljon a jelentéseibe.

Néhány részlet az ilyen jelentésekből: „Azt mondta, hogyha megmondanák neki a bűnököt, ő boldogan aláírná, csak ne bántsák többet.” (Budapesti megyei Bíróság B.III.001249/1951.) „Elmondta, hogy eleinte durván beszéltek vele, a körmére ráütöttek, a talpát is kezdték ütni. [...] pofont is kapott. Igen, attól tart, hogy megverik. Egyik kihallgatója kérdezte, hogy volt már lent. Ezt valami különleges bunyós zárkára értette.” „Főleg az bántja, hogy nem tud semmit mondani, és így vereti meg magát.” „A kihallgatás szépen indult, de később sokat kellett egy lábon állva vallania. Egy ízben el is esett, a kihallgató emelte fel.” (Budapesti megyei Bíróság B.III.002169/1952.)¹⁵³

3.2. Az 1961. évi V. törvény

Az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről XI. fejezetében az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni büntettek, és a hivatali büntettek cím alatt a 146. §-ban szabályozta a kényszervallatást: „Az a hivatalos személy, aki abból a célból, hogy

¹⁵³ TÓTH M. (2017 a): i.m. 203. o.

vallomást vagy nyilatkozatot csikarjon ki törvényellenes eszközt alkalmaz hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Hivatalos személy fogalmát az 1961. évi V. törvény a VIII. fejezetben, az értelmező rendelkezések között a 114. §-ban határozta meg.

A Csemegi-kódexben található törvényi tényállásához képest *változás*: „azon” helyett „*abból*” a *célből*, az elkövető személyének meghatározása: a közhivatalnok helyett *hivatalos személy*, azonban nincs részletezve a törvényben, hogy a vallomást illetve nyilatkozatot vádlottól, tanútól vagy szakértőtől lehet kicsikarni.

A Csemegi-kódexben meglévő felsorolásból egyszerűen a „*valakit*” passzív alany került meghatározásra – bár nincs is nevesítve – a „*törvényellenes kényszereszköz*” szóösszetételből pedig „*törvényellenes eszköz*” kifejezés maradt és a „*vagy alkalmaztat*” is törlésre került a szövegből.¹⁵⁴

*A törvényellenes eszköz pedig a korabeli Büntető eljárásjogi törvény szabályait alapul véve: az erőszak, a fenyegetés, illetve más kényszerítő eszköz.*¹⁵⁵

A módosítást azzal indokolták, hogy a felsorolás „a cselekmény elkövetési területét a büntető ügyekre szorítja le”, és ez Bócz Endre szerint indokolatlan, a műveltetői igealakokkal jellemzett elkövetési magatartás pedig a felbujtás és a közvetett tettesség fogalomrendszerét feleslegessé tette.¹⁵⁶

A Bírósági Döntvénytárban egy 1965. évből származó döntés található, amely önmagában is – és a későbbi kialakult joggyakorlatot alapul véve is – figyelemre méltó:

„A vádlott nyomozati tevékenységet végzett. Az eljárás ismeretlen tettes ellen lopás miatt folyt, és gyanúsítottként szerepelt az ügyben többek között az igen súlyos bűncselekmények miatt büntetett előéletű K.I. is. A vádlott K.I. kihallgatása során – abból a célből, hogy őt beismerő vallomásra, vagy tettes megnevezésére bírja – több alkalommal arcul ütötte úgy, hogy nyolc napon belül gyógyuló sérülést okozott. A katonai bíróság a törvénynek megfelelően értékelte a vádlott cselekményét kényszervallatásnak. Tévedett azonban, mikor a büntetett halmazatban a könnyű testi sértést is megállapította.

¹⁵⁴ BÓCZ E. (2013): i.m. 15. o.

¹⁵⁵ 1951. évi III. törvény 94. § (4) bek.

¹⁵⁶ BÓCZ E. (2013): i.m. 15. o.

Lényegében ugyanis a sértettel szemben alkalmazott törvényellenes eszköz: a kényszer a bántalmazásban nyilvánult meg, *a bántalmazásnak pedig általában velejárója a nyolc napon belül gyógyuló sérülés*. Így a könnyű testi sértésként értékelt magatartás a kényszervallatás tényelemein belül jelentkezik, és önálló jogi értékelést nem igényel. A vádlott bűnös tevékenysége tehát egységesen a Btk. 146. §-ában meghatározott kényszervallatásnak minősül. A Legfelsőbb Bíróság ennek megfelelően a minősítést megváltoztatta.¹⁵⁷

3.3. Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet

Az 1962. évi 8. tvr. az első olyan büntető rendelkezéseket tartalmazó jogszabály, amelyet nem törvényi formában fogadtak el.

Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntetőeljárásról az I. fejezetben „a bizonyítás és a bizonyítékok értékelésének szabadsága” között a 6. §-ában lényegében megismételte az 1951. évi III. törvény 4. § (1) és (2) bekezdésében „bizonyítékok” címszó alatt szereplő szabályokat.¹⁵⁸

A büntető eljárás során eljáró hatóság alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve és szabadon felhasználhat minden bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet. Majd a 6. § (2) bekezdésében hozzáfűzi: *„A terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítási eszközök alkalmazását feleslegessé nem teszi.”*

A 117.§ (4) bekezdésben pedig az 1951. évi III. törvénytől már ismertett módszerek megisméltése következik, mely szerint *„Erőszakkal, fenyegetéssel vagy más kényszerítő eszközzel a terheltet vallomástételre vagy beismerésre bírni nem szabad.”*

„Mai szemmel nézve azonban már okkal megfogalmazható, az is, hogy e jogszabály [...] meglehetősen egyoldalú, praktikus szemléletet tükrözött. A jogszabály alkotói – szintén bizonyos fokig a történelmi fejlődés adott szakaszának megfelelően – inkább tartották szem előtt az eljárás szakszerűségét, mint demokratizmusát.

¹⁵⁷ 2626. BDT (Legf. Bír. Katf.II. 286/1965. szám) In: Büntetőjogi Döntvénytár, Bírósági Határozatok (1963. november-1965. december) KJK, Budapest 1966.,134. Ez ellentétes a későbbi döntésekkel, így az BH 1980/314: Amennyiben a kényszervallatás során alkalmazott erőszak könnyű testi sérülést is okoz, a kényszervallatás büntette mellett halmazatban a könnyű testi sértés is megvalósul A Csemegi-kódex alapján kialakult joggyakorlat is a halmazat megvalósíthatósága mellett foglalt állást. Ezt az értekezésben már kifejtettem a Döntvénytár II. 71.számú döntésének ismertetésekor.

¹⁵⁸ „A büntető ügyekben eljáró hatóságok alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincsenek kötve, és szabadon felhasználhatnak minden olyan bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet. A terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítékok beszerzését feleslegessé nem teszi.”

A 60-as évek elején ugyanis még erősen hatottak olyan nézetek, amelyek szerint a büntető eljárás csupán mögöttes forma, szemben az elsődleges tartalommal: az anyagi joggal. [...] A tvr. a társadalmi érdekek és az egyén jogainak szükségszerűen gyakori összeütközése esetén minden esetben szinte automatikusan a vélt társadalmi érdeket helyezte előtérbe.”¹⁵⁹

3.4. Az 1973. évi I. törvény

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény a II. Bp.-ben a gyanúsított kihallgatására vonatkozó kérdésfeltevési módszerek tilalmainak felsorolását mellőzte, elegendőnek tartotta az általános szabályok körében rögzíteni a kényszervallatás tilalmát. Ezt követően az 1989. évi XXVI. törvény, mely 1990. január 1. napján lépett hatályba, hozott lényeges változást, amely megtiltotta valamennyi, a törvény rendelkezéseivel ellentétesen lefolytatott bizonyítás eredményeképpen szerzett bizonyíték felhasználását.¹⁶⁰ A gyakorlat azonban nem tudott a törvénymódosítással mit kezdeni, mert az nem tett érdemi különbséget formális és tartalmi szabályszegések között, és a kihallgatási szabályok törvényi részletezésének hiányában sem fordulhatott elő, hogy e tilalomra a kihallgatás-taktikai módszer törvénysértőnek állított volna miatt hivatkozhattak volna.¹⁶¹

3.5. 1978. évi IV. törvény

Az 1978. évi IV. törvény „Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet elleni bűncselekmények” XV. fejezetében, a IV. cím alatt „A hivatali bűncselekmények” között a 227. § (1) bekezdésében szabályozta a kényszervallatás büntetést. E törvényhely szerint: *„az a hivatalos személy, aki annak érdekében, hogy más vallomást vagy nyilatkozatot tegyen, illetőleg ne tegyen, erőszakot, fenyegetést, vagy más hasonló módszert alkalmaz, büntetést követ el és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”* A (2) bekezdés amely a bűncselekmény előkészületet, mint vétséget rendeli büntetni, 2 évig terjedő szabadságvesztéssel a 2008. évi LXXIX. törvény 6.§-ával került a törvényi tényállásba. Ennek indoka az volt, hogy a hivatalos személy elleni erőszak büntetéként előkészülete is ekkor vált büntetendő cselekménnyé. Dr. Bárándy Gergely országgyűlési képviselő felszólalásában a következőket mondta: „az előkészületi magatartás a közhiedelemmel ellentétben nemcsak az, amikor valaki beszerzi a szükséges eszközöket, vagy megkönnyíti a

¹⁵⁹ TÓTH Mihály (1982): i.m.: 19.o.

¹⁶⁰ 1989. évi XXVI törvény 5. § a Be. 60. § -át a (3) bekezdéssel egészítette ki: „Az e törvény rendelkezéseivel ellentétesen lefolytatott bizonyítás eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe.”

¹⁶¹ TÓTH M. (2004 a): i.m. 287. o.

bűncselekmény elkövetésének feltételeit [...], hanem az is, ha valaki bűncselekmény elkövetésére felhív, ajánlkozik, vagy közös elkövetésben megállapodik.”¹⁶²

Ami valóban így van, azonban tapasztalataim alapján a kényszervallatás nem egy előre eltervezett cselekmény, amelyre „előkészületi cselekményeket kell/lehet tenni”, általában nincs közös megállapodásra lehetőség, (sőt idő sem), az esetek legnagyobb részében ad hoc jellegű az elkövetés, hiszen soha nem lehet előre tudni, hogy a beidézett vagy előállított gyanúsított tagadni fog, vagy a – számára törvényileg biztosított - hallgatás jogával él.

Megjegyzem, a kényszervallatás befejezett alakzatát sem lehet az esetek legnagyobb részében bizonyítani, az előkészületi cselekmény pedig mégannyira sem megfogható.

Hivatalos személyt érintő rendelkezések ebben a büntető anyagi-jogi törvényben is az értelmező rendelkezések között található (Btk. 137.§ 1. pont)

A célzat tömörebben – vallomás vagy nyilatkozat kikényszerítése céljából – került meghatározásra, az elkövetési magatartás pedig a törvényellenes eszköz helyett erőszakot, fenyegetést vagy más hasonló módszert szavakkal helyettesíti. A „kicsikar” ige helyett a „kikényszerítés” ige került a törvény szövegébe.¹⁶³

A miniszteri indokolás szerint a „más hasonló módszer” kifejezés az erőszakon és a fenyegetésen kívül minden olyan eszköz, amelyek a pszichés és morális kényszer fogalma alá vonható és alkalmas arra, hogy a sértett magatartását döntően befolyásolja.¹⁶⁴

Az időszak jogeseteiből az alábbiak említésre méltók:

8334 BDT és a 9056 BDT illetve a BH1980.314 Amennyiben a kényszervallatás során alkalmazott erőszak könnyű testi sérülést is okoz, a kényszervallatás büntette mellett halmazatban a könnyű testi sértés vétsége is megvalósul.

9054 BDT illetve a BH1982.38. A kényszervallatás elkövetési magatartása nem szükségszerűen valósítja meg egyszersmind a hamis vád büntettét.

¹⁶² https://www.parlament.hu/web/guest/kepviselok-elozo-ciklusbeli-adatai?p_p_id=hu_parlament_cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p__state=normal&p_p_mode=view&p_auth=EpW5VvIG&_hu_parlament_cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcplsql%2Fogy_naplo.naplo_fadat%3Fp_ckl%3D38%26p_uln%3D165%26p_felsz%3D90%26p_szoveg%3D%26p_felszig%3D90

¹⁶³ BÓCZ E. (2013): i.m. 15. o.

¹⁶⁴ BÓCZ E. (2013): i.m. 15. o.

BH1982.222 illetve 9055 BDT I. A kényszervallatás büntettével bűnhalmazatban az aljas indokból elkövetett jogellenes fogvatartás büntette is megvalósul, ha a hivatalos személy ugyanazon intézkedése során a nyilatkozat kikényszerítése után a sértettet bosszúból személyes szabadságában is jogellenesen korlátozza. II. A kényszervallatást és a jogellenes fogvatartás büntettét kirívóan durva módon elkövetett rendőrrel szemben hosszabb tartamú szabadságvesztés és lefokozás kiszabása is indokolt.

BH1983.147 A hivatalos személy által működése során elkövetett bántalmazás csak akkor valósítja meg a kényszervallatás büntettét, ha az erőszak vagy fenyegetés alkalmazásának célja vallomás vagy nyilatkozat kikényszerítése.

BH1987.462 A kényszervallatás nemcsak a büntető eljárásban, hanem bármely hatóság előtt folyamatban levő eljárásban megvalósul, ha a hivatalos személy erőszakot vagy fenyegetést alkalmaz vallomás vagy nyilatkozat kikényszerítése céljából.

4. A terhelt kihallgatásának szabályozása az 1989-es rendszerváltást követően, valamint a kényszervallatás a legújabb Btk-ban

4.1. Az 1998. évi XIX. törvény

A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 77. § (2) bekezdése szerint: „A bizonyítási cselekmények végzésekor az *emberi méltóságot*, az érintettek *személyiségi jogait* és a *kegyeleti jogot* tiszteletben kell tartani, és biztosítani kell, hogy a *magánéletre vonatkozó adatok* szükségtelenül *ne kerüljenek nyilvánosságra*.”

Általános tilalomként – visszatérve az 1896-os I. Bp. szelleméhez – a Be. 78.§ (4) bekezdésében lerögzíti, hogy *nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.*¹⁶⁵

Ez a szabályozás azonban a kényszervallatás tilalmát szó szerint nem rögzíti, az 1973. évi I. törvényben foglaltaktól eltérően, melynek 60. § (2) bekezdése szerint „erőszakkal, fenyegetéssel vagy más hasonló módon senkit sem szabad vallomásra kényszeríteni.”

¹⁶⁵ Be. 78. § (4) bek.

Az 1998. évi XIX. törvény 180. § (1) bekezdése szerint: „Nem tehető fel a gyanúsítottnak a választ, illetőleg nem bizonyított tény állítását magában foglaló, a *törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet* tartalmazó kérdés.”

A bíróság gyakorlatából az alábbi jogeset származik:

BH2000.525 I. A kényszervallatás büntettét és egyéb hivatali bűncselekményt megvalósító rendőrőrs-parancsnokkal szemben végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása indokolt. II.

A hivatali visszaélés büntettének megállapítása szempontjából hivatali visszaélésként kell értékelni, ha a hivatalos személy fellépése a hivatali jogosultság törvényes feltételeinek a hiányában kizárólag személyes célból és érdekből történik.

*A terhelt kihallgatására vonatkozó szabályok a II. Bp-ben, az 1962. évi 8. tvr.-ben,
az 1973. évi I. törvényben, és az 1998. évi XIX. törvényben*

	Tiltott módszerek	Tiltott kérdések
1951. évi III. tv.	erőszak más kényszerítő eszköz fenyegetés	
1962. évi 8. tvr.	erőszak más kényszerítő eszköz fenyegetés	
1973. évi I. tv.	erőszak más kényszerítő eszköz fenyegetés	
1998. évi XIX. tv.	bíróság, ügyész, nyom. hatóság bűncselekmény útján más tiltott módon résztevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával	választ, nem bizonyított tény állítását magában foglaló törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmazó kérdések

4.2. A 2012. évi C. törvény

A 2013. július 1. napján hatályba lépett legújabb Büntető Törvénykönyvünk, a 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.), amely XXVIII. fejezetében „A hivatali bűncselekmények” között, a 303. §-ban szabályozza immár legújabban a kényszervallatást:

(1) Az a hivatalos személy, aki annak érdekében, hogy más vallomást vagy nyilatkozatot tegyen, illetve ne tegyen, erőszakot fenyegetést vagy más hasonló módszert alkalmaz, bűntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt csoportosan követik el.

(3) Aki kényszervallatásra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetésének körülményeit a vádirat benyújtásáig a hatóság előtt feltárja.

Újdonság valamennyi korábbi szabályozáshoz képest a *csoportosan elkövetett kényszervallatás* büntetének minősített esetként való szabályozása, valamint e minősített eset kapcsán a büntetés korlátlan enyhítésének lehetősége a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén.

A büntetés korlátlan enyhítésének indoka – a törvényhozó bizodalma szerint – az, hogy a résztvevők érdekegységének megbontásával az eljáró hatóságok számára a bűncselekmény elkövetési körülményeinek bizonyítása könnyebb lesz.¹⁶⁶

Tekintettel arra, hogy az 1978. évi IV. törvény 227. §-ában szabályozott kényszervallatásnak nincs minősített esete, a 2013. július 1-je előtt elkövetett csoportos elkövetés esetén az 1978. évi IV. törvény rendelkezései szerint öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő a csoportos elkövetés. Igaz, hogy az elbíráláskori új törvény egy évtől öt évig, a csoportos elkövetéssel megvalósuló minősített eset pedig két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett, de a Btk. 303. § (4) bekezdésében írt korlátlan enyhítési lehetőség azt jelenti, hogy bármely büntetési nem legkisebb mértéke is kiszabható [Btk. 82. § (5) bekezdés].

¹⁶⁶ TÓTH Mihály-NAGY Zoltán (szerkesztők): Magyar büntetőjog. Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 313. o.

Ezért az elbíráláskori új törvény kedvezőbb a csoportos elkövetőkre, amennyiben a (4) bekezdésben írt feltételek megvalósulnak. Ilyenkor a hatályos törvény visszaható hatályú alkalmazására kerülhet sor. Ha a Btk. 303. § (4) bekezdése nem alkalmazható, akkor a csoportos elkövetés esetén az elkövetéskori „rég” törvényt kell alkalmazni, hiszen az elbíráláskori súlyosabb lenne.¹⁶⁷

A kényszervallatás törvényi tényállásának elemei az eddigi büntető törvénykönyvekben

	célzat	aktív alany (elkövető)	passzív alany (sértett)	módszer	büntetés
1878. évi V. törvény	vallomás vagy nyilatkozat kicsikarása	közhivatalnok	vádlott, tanú, szakértő	törvényellenes eszköz alkalmazása, vagy alkalmaztatása	5 évig terjedő szabadságvesztés
1961. évi V. törvény	vallomás vagy nyilatkozat kicsikarása	hivatalos személy	„valaki” (nincs nevesítve)	törvényellenes eszköz alkalmazása	6 hónaptól 5 évig terjedő szabadságvesztés
1978. évi IV. törvény	vallomás vagy nyilatkozat kikényszerítése	hivatalos személy	más	erőszak, fenyegetés, vagy más hasonló módszer alkalmazása	5 évig terjedő szabadságvesztés
2012. évi C. törvény	vallomást vagy nyilatkozatot tyeen illetve ne tyeen	hivatalos személy	más	erőszak, fenyegetés, vagy más hasonló módszer alkalmazása	1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztés

5. A kényszervallatás napjainkban – az Amerikai Egyesült Államokban és Európában

A XXI. században joggal feltételezhetnénk a kényszervallatásról, hogy – miután bebizonyosodott, hogy inkább káros, mint előnyös – nincs helye a büntetőeljáráásban. Sajnálatos módon ennek ellenkezője tapasztalható, mégpedig az Amerikai Egyesült Államokban és a legősibb kontinensen, Európában is. Ma „társadalomvédelmi okokból”, a demokrácia bölcsőjének tartott országban, kormányzati jóváhagyással ismét megengedetté vált a kényszervallatás, ezzel megnyitva annak lehetőségét, hogy megismétlődjék mindaz, amiben nekünk egyszer már részünk volt.

¹⁶⁷ MEZŐLAKI Erik: XXVIII. Fejezet. A hivatali bűncselekmények. In: KARSAI Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest, 2013. 630. o.

Az Amerikai Egyesült Államokban a 2001. szeptember 11. napján történt terrortámadást követően a kínzás tilalmának elvét félretéve egyre nagyobb számban alkalmazták a kényszervallatást, kifejezetten olyan személyekkel szemben, akik terror(gyanús) cselekményt követtek el.

Kiderült, hogy Afganisztánban és Irakban az Egyesült Államok felügyelete alatt álló börtönökben történt kínzások csak a „jéghegy csúcsát jelentik” Az amerikai biztonsági szervek által akár meg nem erősített gyanú alapján elfogott személyeket titkos börtönökben vallatták információk szerzése érdekében. 2002-től hivatalosan is megengedhetőnek tartották bizonyos esetekben a kínzást, ami „továbbfejlesztett kihallgatási módszerek” (enhanced interrogation techniques) néven él tovább.¹⁶⁸

A „továbbfejlesztett kihallgatási módszerek” közé tartoznak többek között: verések, alvásmegvonás, tartós, fájdalmas pozíciókban való állás, hideg cellában (10°C) való tartás, időközönkénti hideg vízzel való leöntés, erős zajnak való kitétel, a kihallgatott főbiáival való visszaélés (például valamely rovarnak vagy kutyának a kihallgatott közvetlen közelébe helyezésével, akinek patológikus féelme van az adott állattól). A legsúlyosabb intézkedés a „waterboarding”, amely egyébként a kínzás legklasszikusabb módszerének is tekinthető. A módszer lényege az, hogy a kihallgatandó személyt egy ferde deszkára fektetik, úgy hogy a lábai magasabban helyezkednek el, mint a feje (a fej majdnem a talajszinttel érintkezik), a fejet bekötik egy szövet- vagy műanyagzsákkal, amelyre vizet öntenek, mellyel azt érik el, hogy az ily módon kínvallatott személy reflexszerűen fulladni kezd és pánikfélelem uralkodik el rajta.

Az Egyesült Államokban „bocsánatos bűn” kategóriába tartozik, ha egy olyan terroristát kínoznak, aki (feltehetően) nyilvános helyen bombát rejtett el, mert az ő kínzással beszerzett vallomása alapján a bombát hatástalanítani lehet, ezáltal ártatlan emberek menekülnek meg.¹⁶⁹ Ez a szemlélet álláspontom szerint felcseréli a fogalmakat: nem foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a kínzás maga elfogadható eszköz lehet-e, hanem csakis azzal, hogy hatására az adott pillanatban és körülmények között el lehet-e érni valamely üdvösnek vélt eredményt. Amennyiben a kínzás erkölcsileg megengedett volna, tágabb tere lenne a törvényességéről folyó vitáknak.

¹⁶⁸ Erről lásd részletesebben: <https://www.mediamatters.org/sean-hannity/architect-cias-waterboarding-program-and-fox-friends-host-mislead-about-torture> illetve <https://www.hrw.org/news/2006/04/05/open-letter-attorney-general-alberto-gonzales>, <https://www.hrw.org/news/2005/11/20/cia-whitewashing-torture> https://web.archive.org/web/20090426200132/http://www.rasmussenreports.com/public_content/politics/general_politics2/58_say_release_of_cia_memos_endangers_national_security (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

¹⁶⁹ Lásd erről bővebben: Alan M. Dershowitz: Why Terrorism Works. Understanding the Threat, Responding to the Challenge, New Haven-London, 2002. Yale University Press, 131-163. o.

Eközben Európában sincs még meg minden okunk a büszkeségre. Az EU Tanácsának emberi jogi biztosa Thomas Hammarberg 2007 decemberében tartott beszédében vizsgálati tapasztalatait összegezve megállapította: *„A rendőrség agresszív fellépései gyakran nem elszigetelt példák, hanem mentalitás termékei. Néhány rendszerváltozáson keresztülment országban megmaradt az a korábbi hit, hogy az a jó rendőrség, amely beismerő vallomás megszerzésével „megoldja a ügyet”. Ugyanakkor a bíróságok rendkívüli módon támaszkodnak az így aláírt vallomásokra ahelyett, hogy másfajta bizonyítási eszköz beszerzéséről gondoskodnának.”*¹⁷⁰

¹⁷⁰ HAMMARBERG, Thomas. “There must be no impunity for police violence” (Nasilje policije ne smije proći nekažnjeno <https://www.osce.org/sr/odihr/37971?download=true> (Letöltés ideje: 2018. július 8.) és részletesebben lásd még: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/raa2007_/raa2007_en.pdf (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

IV. A kényszervallatás törvényi tényállása és az elkövetés bizonyításának nehézségei

1. A kényszervallatás, mint hivatali bűncselekmény

A kényszervallatás – jelenleg - hivatali bűncselekmények között nyert elhelyezést. A bűncselekmény kettős jogi tárggyal rendelkezik, célzata speciális, az „aktív alany” csak meghatározott feladatokat ellátó hivatalos személy lehet, ezért a bűncselekmény törvényi tényállásának elemeit szükséges elemezni.

1. 1. A jogi tárgy és a „kényszer” mint a bűncselekmény központi eleme

A bűncselekmény elsődleges jogi tárgya a *hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységébe, törvényes működésébe vetett bizalom*. Másodlagos jogi tárgya *a hivatalos személy előtti eljárásban, az abban résztvevők emberi méltósága, az eljárás során gyakorolható akaratszabadsága*.¹⁷¹

A kényszervallatás védi az állampolgárok azon jogát, hogy nyilatkozataikat a saját akaratukból tegyék meg. Amit nem lehet eléggé kihangsúlyozni: a bűncselekmény akkor is megvalósul, ha a valóságnak megfelelő vallomás illetve nyilatkozat kerül rögzítésre, azonban azt a törvényi tényállásban meghatározott „tiltott” módon szerezték be.¹⁷²

Általános eljárásjogi alapelv, hogy nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a hatóság bűncselekmény útján szerzett meg,¹⁷³ e szabályt a Be. 167. § (5) bekezdése tartalmazza, ezen túl pedig több nemzetközi egyezmény¹⁷⁴ is tiltja a kínzás, embertelen, valamint megalázó bánásmódok alkalmazását. Az Emberi Jogok Európai Bírósága is komolyan veszi azokat a bejelentéseket, amelyek arra engednek következtetni, hogy a bejelentő emberi méltóságát a kihallgatás során megsértették, kínzást vagy más kegyetlen, embertelen, vagy magalázó bánásmódot alkalmaztak, illetve büntetést szabtak ki vele szemben.

¹⁷¹MEZŐLAKI E.: (2013): i.m. 629. o.

¹⁷²KÖHALMI László: XXVIII. fejezet: A hivatali bűncselekmények. Főszerk. POLT Péter, Új BTK kommentár 5. kötet, Különös rész. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013. 218. o.

¹⁷³SINKU Pál: Btk. XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények, In: BELOVICS Ervin-MOLNÁR Gábor-SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján. Második, hatályosított kiadás. Szerkesztő-lektor: BUSCH Béla, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 476. o.

¹⁷⁴ ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya, Kínzás elleni egyezmény, Római Konvenció

A bűncselekményi tényállás elemzése előtt indokolt néhány megállapítás a bűncselekmény elnevezésével, először a „kényszer” szóval kapcsolatban.

A kényszer és a fenyegetés büntethetőséget kizáró okok, és az elkövető beszámítási képességét zárják ki, amelynek „külső oka” lehet a kényszer vagy a fenyegetés. Ez a két ok a beszámítási képesség egyik elemét, az *akarati képességet* (azt, hogy képes-e az akaratának megfelelő cselekmény tanúsítására) befolyásolják.

A kényszer fogalmát sem a jelenlegi Btk., de a két korábbi Btk. (1978. évi IV. törvény, valamint az 1961. évi V. törvény) sem határozta meg. Az 1961. évi Btk. nagykommentárja *kényszer alatt az emberi testre gyakorolt fizikai ráhatást, erőszak alkalmazását értette, ami kifejeződik* bántalmazásban, lekötözésben, fájdalomokozásban. Az ezzel ellentétes álláspont szerint azonban a kényszer nem merül ki pusztán a fizikai erő, az erőszak alkalmazásában, hanem felölel minden olyan fizikailag érezhető behatást, mely képtelenné teszi a hatása alá került személyt az akaratának megfelelő magatartásra.¹⁷⁵

A kényszer nem azonosítható az erőszak fogalmával, annál – álláspontom szerint is – tágabb fogalmat ölel fel, ahogyan azt Györgyi Kálmán is meghatározta. Szerinte az erőszak és a fenyegetés a kényszerítés két formája, és a kényszer megnyilvánul a gyakorta egymásba fonódó testi erőszakban vagy pszichikai ráhatásban.¹⁷⁶

A legújabb Btk.-hoz fűzött kommentár¹⁷⁷ szerint a kényszer a fenyegetés kivételével minden olyan ráhatás, amely a kényszerített személy cselekvési akaratát befolyásolja.

Ennek a meghatározásnak viszont ellentmond a kényszervallatás szóban szereplő „kényszer” törvényi tényállásban szereplő meghatározása, mert az elkövetési magatartások közé beletartozik a fenyegetés is. A *kényszer*, ha a kényszerítés (Btk. 195. §) bűncselekményéből indulunk ki magában foglalja az erőszakot és a fenyegetést is, amellyel a passzív alany arra kényszeríthető, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, és ezzel jelentős érdekséreelmet okoz.

¹⁷⁵ KÁDÁR Miklós-KÁLMÁN György: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 129. o.

¹⁷⁶ WIENER A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához. MTA Jogi Tudományi Intézete, Budapest, 2000. 97. o.

¹⁷⁷ KARSAI Krisztina: IV. Fejezet A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok. In: KARSAI K. (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest, 2013. 80. o.

Bár a Btk. Általános része is, a Különös Részben a kényszerítés bűncselekménye - és végeredményben maga a kényszervallatás is – tartalmazza a kényszer kifejezést, annak azonban definíciója nem adott.

Álláspontom szerint a kényszer magában foglalja – amint az már a fentiekben kifejtésre került – magát az erőszakot és a fenyegetést is.

Kényszervallatásnál pedig a „kényszer” hatására vallomást tett vagy vallomást nem tett személy nem az akaratának megfelelő magatartást tanúsítja, ebből kifolyólag vallomása, bizonyítékként nem vehető figyelembe. Az elkövetési magatartás *a kényszerítés*, amely a büntetőjogban mindig *valamilyen magatartás megtételére* való kötelezést jelent. A törvény szövege részleges taxációval határozza meg az elkövetési magatartásokat így *az erőszakot, a fenyegetést vagy a más hasonló módszert*.

Tehát a kényszert úgy kell meghatározni, amely a hatása alá került személy *saját* akaratának a „megölését” vagy teljes elfojtását eredményezi, és nem képes *saját* elhatározása/akarata szerint cselekedni, és így már értelmet nyer a büntethetőséget kizáró okként való szabályozása.

Ugyanakkor a kényszervallatásnál nem a sértett magatartása a döntő, nem az ő magatartása ütközik a Btk. ezen tényállásba, hanem az elkövetőé, aki törvényellenes módon szerzi be a bizonyítékot. Tehát kényszervallatás esetében a kihallgatásra feljogosított hivatalos személy „kényszer” (erőszak, fenyegetés vagy más hasonló módszer) alkalmazásával olyan jellegű „vallomáshoz” illetve „nyilatkozathoz” jut – választása függvényében, hogy azt akarja-e, hogy a kihallgatott tegyen, illetve, hogy ne tegyen vallomást – amely nem a kihallgatott akaratát tükrözi. A lényeg azonban a „törvényellenes módszer” a kényszer alkalmazása.

Az angol szabályozásban a Police and Criminal Evidence Act 1984. 76. § (8) bekezdése meghatározza a kényszer fogalmát: *„Kényszer ezen törvényhely alkalmazása szempontjából magában foglalja a kényszervallatást (torture) az embertelen vagy lealacsonyító bánásmódot (inhuman or degrading), a kényszervallatást el nem érő erőszakot, vagy az azzal történő fenyegetést.”*

A kényszervallatás törvényi tényállásában „más hasonló módszer” alkalmazását illetően szintén kérdőjelekkel kell jelezni annak pontos tartalmát, de erre az értekezés bizonyítás részében térek ki részletesen.

1.2. A célzat

Kényszervallatásnál a sértett – a bűncselekmény passzív alanya – olyan vallomást tesz, vagy nem tesz, amelyet egyébként az őt ért kényszer – erőszak, fenyegetés vagy más hasonló módszer – nélkül nem tenne.

A kényszervallatásnál az *erőszak, a fenyegetés és a más hasonló módszer alkalmazása a lényeg*, nem a vallomás, nyilatkozat stb. kikényszerítése, ugyanis ez a cél.¹⁷⁸ A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazástól való elhatárolása abban rejlik, hogy kifejezetten vallomás vagy nyilatkozat *kikényszerítése céljából* kerül alkalmazásra.¹⁷⁹

A bűncselekmény *csak szándékosan és kifejezetten egyenes szándékkal – célzatosan* – követhető el, az elkövető célja annak a kikényszerítése, hogy valaki – akaratával ellentétesen – vallomást, vagy nyilatkozatot tegyen, illetőleg ne tegyen.

1.3. Elkövetési magatartások

Az *erőszak* fogalmát a Btk. nem adja meg. A Btk. értelmező rendelkezése (Btk. 459.§ 4. pont) azonban az erőszakos magatartásra nézve azt a meghatározást adja, hogy „*a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására*”.

Törvényi meghatározás hiányában az általános bírói gyakorlat szerint az erőszak a sértett testére való fizikai ráhatás, tetteleges bántalmazás,¹⁸⁰ amely lehet akaratot bénító (*vis absoluta*) vagy akaratot hajlító (*vis compulsiva*).

Akaratot bénító erőszak esetében a sértettnek az akaratelhatározásra lehetősége sincs, míg akaratot hajlító erőszak esetében objektív lehetősége van az akaratelhatározásra, de a fizikai ráhatás olyan mérvű, amelynek eredményeképpen mégis az elkövető által kívánt magatartást tanúsítja.¹⁸¹

Az erőszak – a jogértelmezés általános síkján maradva – Bócz Endre szerint az emberi testre való olyan ráhatás, amelynek közvetlen célja vagy az, hogy nyomban fizikai fájdalmat, vagy lelki gyötrelmet okozzon, avagy olyan helyzetet teremtsen, amelyben a tevőleges ellenszegülés automatikusan testi fájdalommal jár (például a kar kicsavarásán stb. alapuló

¹⁷⁸ KÖHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

¹⁷⁹ KÖHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

¹⁸⁰ KÖHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

¹⁸¹ TÓTH M.-NAGY Z. (2014): i.m. 119. o.

úgynevezett „elvezető fogások” és hasonlók). Az erőszak „működési mechanizmusa” az, hogy a passzív alany a szenvedést igyekszik elhárítani, és pedig az első változatnál elejét venni azzal, hogy felhagy az (aktív tevőleges vagy mentális) ellenszegüléssel, és tevőleges együttműködésbe kezd, ezzel elkerüli a további fizikai szenvedést, vagy úgy, hogy nem is kezd tevőleges ellenszegülésbe, amivel elejét veszi annak.¹⁸²

Egyetértek Bócz Endrével abban, hogy az erőszak alkalmazásával okozott testi szenvedés mindig együtt jár az emberi méltóság megsértésével, és az egyértelműen *súlyos hátránynak* minősül.¹⁸³

Fenyegetés a Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pontja szerint – amely már az 1978. évi IV. törvényben is ugyanilyen meghatározással szerepelt – eltérő rendelkezés hiányában *súlyos hátrány kilátásba helyezése, mely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen*. A fenyegetésnél – ugyanúgy, mint az előzőekben részletezett erőszaknál is – elegendő az akaratot hajlító fenyegetés használata, nem feltétel, hogy az akaratot megtörje és lenyűgözze.¹⁸⁴

Az akaratot bénító, cselekvési szabadságot megszüntető erőszak illetve fenyegetés esetében, miután ez az állapot véget ér (például a bántalmazástól eszméletét veszítő gyanúsított magához tér), lehet csak arról szó, hogy a „kihallgatásáról” készített jegyzőkönyvet ismertessék, és azt aláírassák vele, hiszen – logikusan eszméletlen állapotában – erre nem képes.

A fenyegetés meghatározásában szereplő hátrány *testi* vagy *lelki szenvedés*, amelynek (további) ellenszegülés esetére való *ígérése* a meghatározásbeli *kilátásba helyezés*. A kilátásba helyezett „ígéret” valóra váltásának gondolati (képzeletbeli) átélése, a testi szenvedés elképzelés maga is „lelki szenvedéssel” jár, és ez váltja ki a félelmet.¹⁸⁵

A fenyegetés fogalmi elemét jelentő „hátrány” mindig valamilyen birtokolt érték elvesztését, vagy megszerezhetőnek ígérkező érték megszerzési esélyének csökkenését jelenti. A hátrány kilátásba helyezésének félelemkeltésre való „alkalmassága” csak részben függ a hátrány súlyosságától. Fontos összetevő a hátrányos intézkedés tényleges alkalmazásának (látszólagos) hihetősége is, ami részben a közlés módjától és körülményeitől, részben a megfenyegetett fogékonyságától, a passzív alany személyes (szubjektív) sajátosságaitól függ.

¹⁸² BÓCZ E. (2013): i.m. 16. o.

¹⁸³ BÓCZ E. (2013): i.m. 17. o.

¹⁸⁴ SCHUBAUER László: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények. In: BLASKÓ Béla-MIKLÓS Irén-PALLAGI Anikó-POLT Péter-SCHUBAUER László: Büntetőjog. Különös rész. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013. 411. o.

¹⁸⁵ BÓCZ E. (2013): i.m. 16. o.

Minél hihetőbbnek látszik, hogy a fenyegető az intézkedés megtételére képes lesz, és minél fogékonyabb a megfenyegetett arra, hogy hitelt adjon neki, annál alkalmasabb a fenyegetés a félelemkeltésre. Mindez azonban csak a körülmények mérlegelésének eredményeként dönthető el.¹⁸⁶

Lehetséges, hogy a kilátásba helyezett hátrányt csupán az érintett értékeli „súlyosnak”, környezete nem, a fenyegetésnek az akaratelhatározásra gyakorolt hatását a megfenyegetett (passzív alany) éli át, a fenyegetés (aktív alany) szándékossága, és ezzel bűnössége szemszögéből viszont inkább a közösség mércéje lenne a mértékadó. Az alkalmazandó mércék eltérése esetén nem könnyű – de nem is lehetetlen – a helyes (bár kényes) egyensúlyt megtalálni.¹⁸⁷

*Más hasonló módszeren a pszichés és morális kényszer „enyhébb” eszközeit kell érteni, például a fogvatartott személy kifárasztását, éheztetését, kedvezményeinek jogtalan megvonását a vallomás megtagadása vagy a bűncselekmény elkövetésének be nem ismerése esetén, különféle előnyök ígérését a beismerés fejében, stb.*¹⁸⁸

Egy másik meghatározás szerint ezek „minden olyan, az erőszakon és a fenyegetésen kívüli módszerek, amelyek a passzív alanyban pszichés, biológiai, fiziológiai hatásokat idéznek elő, amelyek alkalmasak akaratának befolyásolására. Ez utóbbiakba szintén a jogtalan juttatások, kedvezmények, előnyök ígérete az emberi méltóságot sértő kihallgatás, olyan kihallgatás, amelyből a gyanúsított menekülni igyekszik (éheztetik, szomjaztatják, éjszaka felébresztik és kihallgatásra kísérik stb.) tartoznak.”¹⁸⁹ Ebbe a kategóriába tartozik még a kihallgatandó személy gyógyszerétől való megfosztása, meg nem felelő ruházat engedélyezése, dohányzás lehetőségének megvonása erősen dohányzó személynél stb.”¹⁹⁰

A törvényi tényállásban szereplő mindhárom módszer sajátossága az, hogy *a sértett olyan vallomást tesz, amelyet egyébként nem tenne.*

A kényszervallatás csak olyan hivatali eljárásban valósulhat meg, amelyben a hivatalos személy előtt vallomás vagy nyilatkozat megtételére kerül sor.

¹⁸⁶ BÓCZ E. (2013): i.m. 17. o.

¹⁸⁷ BÓCZ E. (2013): i.m. 18. o.

¹⁸⁸ MÉSZÁR Róza: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények. Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 1158. o.

¹⁸⁹ KÖHALMI L. (2013): i.m. 2013. 218. o.

¹⁹⁰ TÓTH M.-NAGY Z. (2014): i.m.119. o.

Ilyen eljárás elsősorban a büntető-és a szabálysértési eljárás, de megvalósulhat polgári, közigazgatási, munkajogi és fegyelmi eljárásban is.¹⁹¹

A bűncselekmény tárgyi elemei közül a *hely és az idő* grammatikailag együttes értelmezése emelendő ki: a kényszervallatás csak azokban a hivatalos eljárásokban valósulhat meg, amelyekben a hivatalos személy előtt teendő vallomás vagy nyilatkozat megtételére sor kerülhet,¹⁹² más esetekben a vallomásra kényszerítés hivatali visszaélésként értékelendő.

1.4. Az aktív alany, az elkövető

A kényszervallatást tettesként csak *speciális alany* követheti el: olyan *hivatalos személy*, akinek feladatkörébe tartozik a vallomás felvétele, illetve rögzítése valamint felhívhat „mást” hogy vallomást, nyilatkozatot tegyen.¹⁹³

A hivatalos személy fogalmát a Btk. 459. § (1) bekezdés 11. pontja határozza meg, azonban a hivatalos személy fogalma alatti felsorolásból csak azok lehetnek e bűncselekmény tettesei, elkövetői, akiknek kihallgatási joguk van.

A 2012. évi C. törvény kommentárja¹⁹⁴ szerint *közvetett tettese* is lehet a kényszervallatásnak: olyan személy, aki nincs tisztában azzal, hogy az erőszakot, fenyegetést illetve más hasonló módszert vallomás, nyilatkozat stb. kikényszerítése céljából alkalmaztatják vele. Amennyiben a céllal tisztában van, társtettesnek minősül.

Társtettségét illetően kétféle nézet ismert: az egyik szerint a bűncselekmény társtettese csak hivatalos személy lehet,¹⁹⁵ míg a másik nézet szerint nem kell, hogy a társtettes is hivatalos személy legyen (e nézet egyébként az elfogadhatóbb, bár a joggyakorlat nem ezt a nézetet tükrözi), mert ha a hivatalos személy célzatának ismeretében vele szándékegységben cselekszik, az a bűncselekmény megvalósulásához tökéletesen elegendő.¹⁹⁶

¹⁹¹ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1156. o.

¹⁹² TÓTH M.-NAGY Z. (2014): i.m. 314. o.

¹⁹³ KARSAI K. (2013): i.m. 630. o.

¹⁹⁴ KÖHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

¹⁹⁵ MEZŐLAKI E.:(2013): i.m. 631. o. A társtettségénél megemlítendő, hogy csak hivatalos személy lehet az elkövető, de nem feltétlenül olyan hivatalos személy, akinek hatáskörébe tartozik a vallomás, nyilatkozat felvétele. Például az eljárásban résztvevőt a rendőr nyomozó hallgatja ki, ennek során a szolgálatban lévő rendőrrjárőr egyik tagjával szándékegységben bántalmazza azért, hogy vallomást tegyen. Sinku Pál (In: BELOVICS E.-MOLNÁR G.-SINKU P. (2013): i.m. 476. o.) álláspontja szerint, ha az elkövetési magatartás célja a vallomás vagy a nyilatkozat meg nem tétele, bármelyik hivatalos személy a bűncselekmény önálló tettese.

¹⁹⁶ KÖHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

Bűnrészes bárki lehet, bűnsegéd az a hivatalos személy, aki az előjárója által fogatosított kényszervallatásnál jelen van, nem emel ellene szót, sőt a bántalmazáshoz a tettesnek ütleget ad. (BH.1983/223.)

1.5. A passzív alany, a „sértett”

Vallomást tehet különösen a terhelt, a szabálysértési vagy fegyelmi eljárás alá vont személy, a tanú, nyilatkozatot tehet a peres fél (alperes-felperes), a sértett, a tanú, de az eljárások más résztvevője is.¹⁹⁷

A bűncselekmény passzív alanya a kihallgatásra, illetve nyilatkozat tételre kötelezett személy,¹⁹⁸ egyébként „bárki” lehet, akivel szemben a hivatalos személy az elkövetési magatartást kifejti.¹⁹⁹

A kényszervallatás törvényi tényállásait áttekintve megállapítható, hogy csupán a Csemegi kódex tartalmazta – nevesítve – kivel szemben követhető el a kényszervallatás.

2. Egység, többség, halmazat

A halmazati kérdéseket illetően a kommentárok szerint *természetes egység*, ha ugyanazon személytől egyazon vallomás kikényszerítése céljából különböző (erőszak, fenyegetés, más hasonló módszer), a törvényi tényállásban szereplő módszereket alkalmaznak, azonos módszerek ismételt alkalmazása – rövid időközökkel, tehát több napon – folytatólagos egységként értékelhető.²⁰⁰

Több ügyben ugyanannak a személynek a sérelmére vagy *több személynek* akár ugyanabban az ügyben elkövetett kényszervallatása bűnhalmazat.²⁰¹

A kényszervallatás a bántalmazás hivatalos eljárásban bűncselekményéhez és a hivatali visszaéléshez képest *speciális tényállás*; találkozásuk esetén a kényszervallatás valósul meg.²⁰²

¹⁹⁷ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1156. o.

¹⁹⁸ SINKU P. (2013): i.m. 476. o.

¹⁹⁹ KÓHALMI L. (2013): i.m. 217. o.

²⁰⁰ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1158. o.

²⁰¹ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1156. o.

²⁰² MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1156. o.

A kényszervallatás és a jogellenes fogvatartás bűnhalmazatot alkot.²⁰³

Abban az esetben azonban, ha a bántalmazás testi sérülést is okoz, a hivatali bűncselekménnyel halmazatban a testi sértés bűncselekményét is meg kell állapítani, könnyű testi sértésnek minősülő cselekmény esetében azonban csak akkor, ha a sértett magánindítványt terjesztett elő.²⁰⁴ (Az ezzel kapcsolatos bírósági határozatot (BH 1980/314.) már ismertettem.)

A tetteges becsületsértés beleolvad a hivatali bűncselekménybe, ahogy a szóban elkövetett becsületsértés is, mind az első eset alaki, mind a második eset anyagi halmazata látszólagos, így a halmazat megállapításának nincs helye.²⁰⁵

Ha a hivatalos személy büntetőügyben olyan vallomást kényszerít ki, amelyről tudja, hogy hamis, és a vallomásról készült jegyzőkönyvet az iratok közé csatolja, bűnhalmazat létesül a Btk. 268. § (1) bekezdésének b) pontja szerinti hamis váddal (BH.1982/38.) A bírói gyakorlat egyébként töretlennek mondható abban a tekintetben is, hogy ha a kikényszerített valótlan tartalmú vallomás alapján a sértettel szemben alaptalanul folyik büntetőeljárás, a kényszervallatással nem állapítják meg halmazatban a régi Btk. 233. §-a – a jelenlegi Btk. 268. § -a - szerinti hamis vád bűncselekményét (Legf. Bír. Katf.III.346/1981.)

Ha a kényszervallatás vallomás vagy nyilatkozat meg nem tételére irányul, úgy a hatósági eljárás akadályozása látszólagos alaki halmazat, figyelemmel arra, hogy a kényszervallatás a speciális törvényi tényállás.²⁰⁶

Csoportosan elkövetett kényszervallatásnál legalább három személy részvétele szükséges a bűncselekmény minősített esetének megvalósításához.

A most hatályos Btk. szerint az alábbiakban ismertetésre kerülő esetben szóba kerülhetett volna a kényszervallatás minősített esetének megállapítására, azonban az elkövetés 2009 évben történt, a büntetőtörvénynek azonban enyhébb elbírálás esetében van visszaható hatálya:

Három körzeti megbízott 2009. október 10-én egy akkor 17 éves decsi fiút és 19 éves bátyját bántalmazta, akiket tanúként és gyanúsítottként hallgattak ki egy lopás ügyében.

²⁰³ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1156. o.

²⁰⁴ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1158. o.

²⁰⁵ MÉSZÁR R. (2016): i.m. 1158. o.

²⁰⁶ SINKU P. (2013): i.m. 477. o.

A nyomozás során az idősebbik fiút azzal vádolták, hogy három hónappal korábban egy 24.000 forint értékű mobiltelefont lopott el Alsónyéken a „Sárközi lakodalom” nevű rendezvényen. A III. r. vádlott a decsi körzeti megbízotti irodában a fiatalabb fiút pofon ütötte, majd bátyját mindhárom vádlott bántalmazta: a fején és arcán ütötték, egyikük pedig a szekrénynek lökte. Mindkét sértett nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. Az idősebbik fiú a kihallgatáson beismerő vallomást tett.

A bíróság előtt mindhárom vádlott fenntartotta korábbi vallomását, és tagadták a bűncselekmény elkövetését, két vádlott azonban elismerte, hogy követtek el hibákat az eljárás során, például a tanúként idézett fiatakorút nem a törvényes képviselője, hanem nagyanyja jelenlétében hallgatták ki, nem írásban, hanem szóban idézték a fiút, és az – általuk megtartottnak mondott – házkutatást halaszthatatlan nyomozati cselekményként, határozat nélkül végezték el.

A Pécsi Ítéltábla Bf.I.87/2011. számú jogerős ítéletében a Tolna Megyei Bíróság B.82/2010. számú ítéletét megalapozottnak találta, és – szerepüktől függően – bűnösnek mondta ki az I. r., II. r. és III. r. vádlottakat 2 rendbeli társtettesként elkövetett kényszervallatás büntetében, 1 rendbeli hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás büntetében valamint 2 rendbeli könnyű testi sértés vétségében, amely miatt 1 év 2 hónap illetve 10-10 hónap börtönbüntetéssel sújtotta őket, melynek végrehajtását két évi próbaidőre felfüggesztette. Az ítéltábla az elsőfokú bíróság döntésétől eltérően a vádlottakat előzetes mentesítésben részesítette, mely azt jelenti, hogy mentesülnek a büntetett előlethez fűződő hátrányos következmények alól, és a jövőben is rendőrként dolgozhatnak.

3. Tapasztalataim a gyakorlatból

A saját eljárásaim kapcsán eddig szerzett tapasztalataim érdekes bizonyítási problémákat vetnek fel az ilyen elkövetésekkel kapcsolatban.

Több ügyben felmerült, hogy a kihallgató megkezdte a kihallgatást, majd valamilyen okból ideiglenesen eltávozott az irodából, a távollétében pedig néhányan bementek, és bántalmazták vagy presszionálták a kihallgatott személyt. A jegyzőkönyvön a nevük természetesen nem szerepelt, sőt aggályosnak tűnt az egész történet, hiszen ha valaki nem hallgat ki, miért bántalmazna és presszionálna bárkit is? A „sokadik” eset után vált érthetővé: ezzel a „megoldással” nehézségekbe ütközik az elkövetők azonosítása, hiszen a kihallgató „nem követett el semmit” („csak” lehetőséget biztosított a kollégáinak a „törvényellenes módszer

alkalmazására”), a többiek pedig ismeretlenek. A felderítésükhöz megoldásnak tűnt az adott időszakra vonatkozó szolgálatvezénylésben szereplő személyekkel felismertetésre bemutatást tartani, ami vagy eredményre vezetett vagy nem, ha ugyanis szabadidejét töltő rendőr „ugrott be valamiért” a kollégáihoz, rendkívül nehézkesen volt kideríthető a személye.

Nem volt ritka a „jó zsarú-rossz zsarú” módszer, amelyet az amerikai filmekből ismert. A „rossz zsarú” a szerepét túljátszva néha erőszakkal vagy fenyegetéssel is megtette „túlzottan határozott” fellépését.

Több gyanúsított párhuzamos kihallgatása alkalmával előfordult, hogy a nyomozók bementek egymás kihallgatására és a vallomások „egyeztetése” céljából (megspórolva ezzel az esetleges szembesítést) bántalmazták illetve különböző hátrányok kilátásba helyezésével – néha őrizetbe vétellel vagy előzetes letartóztatással – fenyegették meg „az együttműködést nem tanúsító”, vagy esetleg a bűncselekmény elkövetését konokul tagadó gyanúsítottakat.

4. Statisztikai adatok

A hivatali bűncselekmények előfordulásának gyakorisága 2005-től 2017-ig

Év	Regisztrált bűncselekmények	Hivatali visszaélés	Bántalmazás hivatalos elj.	Kényszervallatás	Jogellenes fogvatartás
2005.	436 522	368	59	13	8
2006.	425 941	203	60	4	3
2007.	426 914	148	180	10	8
2008.	408 407	141	75	10	9
2009.	394 034	1 574	800	145	65
2010.	447 186	2 311	1 086	200	83
2011.	451 371	2 160	883	170	88
2012.	472 236	2 047	899	202	93
2013.	377 829	2 732	868	214	74
2014.	329 303	1 271	286	225	34
2015.	280 113	168	210	4	4
2016.	290 779	242	81	5	2
2017.	226 452	180	212	10	2

**A kényszervallatás miatt indított büntetőügyek befejezési módjai
(1978. évi IV. tv. 227. §)**

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Összesen	13	4	10	10	145	200	170	202	200
Feljelentés elutasítása	0	1	2	0	29	56	44	68	67
Nyomozás megszüntetése	2	0	4	1	113	135	126	128	129
Vádemelés	10	2	4	9	3	8	0	5	2
Egyéb befejezés	1	1	0	0	0	1	0	1	2

**A kényszervallatás miatt indított büntetőügyek befejezési módjai
2013. július 1. napja után, a 2012. évi C. törvény hatálybalépését követően**

	2013	2014		2015		2016		2017	
	II. félév								
	<i>Btk.</i>	<i>Btk.</i>		<i>Btk.</i>		<i>Btk.</i>		<i>Btk.</i>	
	<i>303.§</i>	<i>227.§</i>	<i>303.§</i>	<i>227.§</i>	<i>303.§</i>	<i>227.§</i>	<i>303.§</i>	<i>227.§</i>	<i>303.§</i>
Összesen	14	98	127	4	0	4	0	2	8
Feljelentés elutasítása	10	29	54	1	0	2	0	0	1
Nyomozás megszüntetése	4	66	73	1	0	2	0	1	0
Vádemelés	0	3	0	1	0	0	0	1	7
Egyéb befejezés	0	0	0	1	0	0	0	0	0

Amint az látható a regisztrált bűncselekmények százezres nagyságrendű számához képest a kényszervallatások miatt indított büntetőeljárások száma rendkívül alacsony, 2006-ban és 2015-ben évente, országosan Magyarország 19 megyéjében plusz a fővárosban 4(!) volt, ami egy alkalommal (2016-ban) 5-re emelkedett, majd 2005, 2017, 2008 és 2017 években ez a szám 10 körüli volt.

A „kiemelkedőnek” tekinthető kényszervallatások száma – 200 körüli – 2010, 2012, 2013-és 2014 években volt. Az emelkedés 2009-ben kezdődött és 2014-ig tartott, utána ismét drasztikusan csökkent – 10 alattira – a kényszervallatások miatt indított büntetőügyek száma.

Ami még feltűnő, annak ellenére, hogy 2010-ben, 2012-ben és 2013-ban a kényszervallatások miatt indított büntetőeljárások száma megemelkedett.

Az elintézési módok között nagyon magas a nyomozás megszüntetések valamint a feljelentés elutasítások száma. 2009-ben 145 ügyből 113 ügyben, 2010-ben 200 ügyből 135 ügyben, 2011-ben 170 ügyből 126 ügyben, 2012-ben 202 ügyből 128 ügyben, 2013-ban 214 ügyből 132 ügyben, 2014-ben pedig 225 ügyből 139 ügyben került sor a nyomozás megszüntetésre, ami riasztóan magas, azonban ez is azt támasztja alá, hogy nagyon nehéz a bűncselekmény elkövetését bizonyítani.

A legtöbb vádemelésre 2017-ben került sor: 8 kényszervallatás miatt indult ügyből 7 esetben vádemelésre került sor.

A statisztikai adatokból egyértelműen az a következtetés vonható le, hogy nagyon kevés esetben tesznek feljelentést a kényszervallatás elszenvedői a sérelmükre elkövetett bűncselekmény miatt, ennek okaira és az okok vizsgálatára a későbbiekben kitérek.

V. Nemzetközi szabályozás és elvárások

1. Az ENSZ szabályozásai az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatától napjainkig

A hazai, belső jog szabályain kívül vannak olyan nemzetközi egyezmények is, amelyek a kínzás tilalmát írják elő, ezáltal szintén megkövetelve az emberi méltóság mindenekfelett való tiszteletben tartását.

Az 1945 után megalkotott univerzális és szektorális nemzetközi jogi egyezmények kategorikusan tilalmazzák a kínzás minden formáját.

Az ENSZ 1948. december 10-én fogadta el az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amely nem szerződés, így olyan rendelkezés sem található benne, amely a tagállamok számára a formális ratifikációra vonatkozó szabályokat tartalmazna, erre figyelemmel a dokumentum magyarországi kihirdetéséről sem intézkedik jogszabály.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 1. cikke a következőket tartalmazza: *„Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell, hogy viseltessenek.”*

A nyilatkozat 5. cikkében a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód alkalmazását megtiltotta: *”Senkit sem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni.”*

Az 1949-ben elfogadott négy genfi egyezmény²⁰⁷ megállapítja az irányadó alapvető nemzetközi jogi szabályokat fegyveres konfliktusok esetén. A genfi egyezmények valamennyi államot arra kötelezik, hogy az illetékességük alá tartozó személyekkel szemben mindig emberségesen – humánusan – járjanak el és a kínzás valamint a hozzá hasonló bánásmódok minden formáját tiltsák meg. Az egyezmények elsősorban nemzetközi fegyveres konfliktusok esetében alkalmazandó szabályokat tartalmaznak, de megállapítják azokat az alapvető kötelezettségeket is, amelyeket minden fegyveres összetűzés esetében tiszteletben kell tartani, amely azt jelenti, hogy ezeket az alapvető kötelezettségeket soha semmilyen körülmények között nem szabad megsérteni, tekintet nélkül a háború vagy konfliktus természetére.

²⁰⁷ Lásd: Michael S. Green: The Privilege’s Last Stand: The Privilege Against Self-Incrimination and the Right to Rebel Against the State, Brooklyn Law Review, vol 65, 1999 őszi szám, 706-707.o

Emberséges bánásmódot írnak elő, tilalmazott a személyek életét, fizikai vagy szellemi jólétét fenyegető erőszak alkalmazása. „Tilos olyan értelmű parancs kiadása, hogy túlélők nem maradhatnak.”

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, melyet az ENSZ Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16.-án fogadott el, és azt hazánk az 1976. évi 8. tvr-rel ratifikált, 7. cikkében lényegében megismétli az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 5. cikkében megfogalmazottakat, mely az eredeti szöveghez képest így szól: „Senkit sem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni, *különösen tilos bárkit szabad hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletnek alávetni.*” A 7. cikkben szabályozott tilalom alól az Egyezségokmány még rendkívüli helyzet esetén sem engedélyez eltérést.

1975-ben fogadta el az ENSZ Közgyűlése a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni védelemről szóló nyilatkozatot,²⁰⁸ mely jogilag nem volt kötelező. Ezt követte 1984-ben az ENSZ Közgyűlése által elfogadott a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezmény, melyet Magyarország az 1988. évi 3. tvr-rel hirdetett ki. Az ENSZ kínzás elleni egyezménye 1988. évi 3.tvr. 17. cikk 1. pontja egy kínzás elleni bizottságot (angol rövidítése: CAT) is létrehozott, amelynek feladata az egyezményben lefektetett szabályok ellenőrzése, és az egyezményt ratifikáló államok az ENSZ Főtitkárának közvetítésével a Bizottsághoz jelentést terjesztenek be az Egyezmény értelmében vállalt kötelezettségeik teljesítését célzó intézkedéseikről az 1988. évi 3. tvr. 19 cikk 1. pontja alapján.

A ENSZ egyezmény a kínzás nemzetközileg elfogadott definícióját határozta meg, melynek lényege: *kínzás az az éles testi vagy lelki fájdalommal vagy szenvedéssel együtt járó olyan cselekmény, amelyet vallomástétel kikényszerítése céljából vagy büntetési célzattal, hivatalos személy ösztönzésére vagy hozzájárulásával követnek el.*²⁰⁹

²⁰⁸ A kínzás fogalmát ez a dokumentum fogalmazta meg először, és felsorolta, hogy a kínzás megszüntetése érdekében a tagállamok milyen intézkedéseket tegyenek. In: HARASZTI Margit Katalin: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetések tilalma az ENSZ és az Európai Tanács legfontosabb dokumentumaiban, valamint az állampolgári jogok biztosának tevékenységében. Acta Humana 2008/3. 49. o.

²⁰⁹ 1988. évi 3. tvr. 1. cikk 1. bek.: Az Egyezmény szempontjából a „kínzás” kifejezés minden olyan cselekményt jelent, amelyet szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben, hogy tőle, illetőleg harmadik személytől értesüléseket vagy vallomást csikarjanak ki, vagy hogy olyan cselekmény miatt büntessék, amelyet ő, vagy harmadik személy követett el, illetőleg amelynek elkövetésével őt vagy harmadik személyt gyanúsítanak, hogy megfélemlítsék, vagy nyomást gyakoroljanak rá, illetőleg hogy harmadik személyt félemlítsenek meg, vagy hogy harmadik személyre gyakoroljanak nyomást, valamint bármilyen megkülönböztetési formára alapított más okból alkalmaznak, ha az ilyen fájdalmat vagy szenvedést közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy vagy ilyen személy kifejezett vagy hallgatóságos ösztönzésére vagy ennek hozzájárulásával bárki más okozza. A kínzás definíciója a magyar kényszervallatás büntette törvényi tényállásának felel meg, hiszen e

A kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot illetően azonban semmiféle definíció nem található az ENSZ kínzás elleni egyezményében.

A kínzás elleni egyezmény definíciójának három lényeges ismérve van:

- 1.) éles testi vagy lelki fájdalom okozása,
- 2.) közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy részvétele
- 3.) a speciális célzat pedig értesülés vagy vallomás kicsikarása.

A gyakorlatban a fájdalom magas fokát rendkívül nehéz megállapítani, de erre az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának ismertetésekor részletesen kitérek.

A hivatalos személy illetve közfeladatot ellátó személy részvétele a cselekmény elkövetésében egyértelműen az állam „részvételét” sugallja, amely megvalósulhat közvetlenül, *más személy kínzásra való ösztönzése révén, és kifejezett vagy hallgatólagos beleegyezéssel.*

A célzat meghatározása:

- 1.) más személytől értesülés illetve beismerés megszerzése,
- 2.) az áldozat megbüntetése olyan cselekmény miatt, amelyet ő vagy harmadik személy követett el, vagy azzal gyanúsítják,
- 3.) megfélemlítsék vagy nyomást gyakoroljanak rá,
- 4.) diszkrimináció szándékos elkövetése.

Az ENSZ Egyezmény 15. cikke szerint: *„Minden részes állam biztosítja, hogy olyan nyilatkozatra, amelyről bebizonyosodott, hogy kínzással csikarták ki, semmiféle eljárásban ne lehessen, mint bizonyítékra hivatkozni, annak az eljárásnak a kivételével, amelyben azt a kínzással vádolt személy ellen használják fel annak bizonyítására, hogy a nyilatkozatot megtették.”*

A magyar büntetőeljárásba ezen előírás a Be. 167. § (5) bekezdéssel került, azonban sajnálatos módon nincs arra utalás sem, hogy ez a nyilatkozat csak abban az eljárásban használható fel, amelyben a *„kínzással vádolt személy ellen használják fel annak bizonyítására, hogy a nyilatkozatot megtették.”*

bűncselekményben szerepel a kínzás elleni egyezményben meghatározott célzat, mégpedig a „vallomás kicsikarása”.

Az ENSZ Közgyűlése a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezményhez 2002. december 18.-án fakultatív jegyzőkönyvet fűzött, melyet az Országgyűlés 2011. évi CXLIII. törvénnyel kötelező hatállyal elismert, ezáltal jogrendszerünk részévé vált.

A kiegészítő jegyzőkönyv *„célja egy olyan rendszer létrehozása, amelyben független nemzetközi és nemzeti testületek – a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése céljából – olyan helyszínekre látogatnak el rendszeresen, ahol embereket fosztanak meg a szabadságuktól.”* A szabadságelvonás definícióját is megadja a kiegészítő jegyzőkönyv, mely *„mindennemű fogvatartást vagy bebörtönzést jelent, valamint egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú, őrizetbe vételi környezetbe, amelyet az illető valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására önként nem hagyhat el.”*

2. Az Európa Tanács egyezményei

A második világháborút követően, 1949-ben létrejött az Európa Tanács, amely „az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről” szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt egyezményt és a hozzá tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet fogadta el, melyet Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdetett ki (a továbbiakban: Egyezmény vagy EJEE)

Az EJEE 5. cikkében a kínzás tilalmát fogalmazza meg: „senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.” Ez a definíció nem tartalmazza az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmány 5. cikkében szereplő orvosi vagy tudományos kísérletnek való alávetés tilalmát szabad akarat elhatározás hiányában, továbbá a „kegyetlen” jelző sem szerepel benne.

Az EJEE 15. Cikke szerint „az Egyezmény hatályának felfüggesztése sürgősségi helyzet esetén” címet viseli, és úgy rendelkezik, hogy *„háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot esetén* bármely Magas Szerződő Fél a jelen Egyezményben meghatározott kötelezettségeitől *eltérő intézkedéseket tehet* a helyzet szükségessége által feltétlenül megkívánt mértékben, feltéve, hogy az ilyen intézkedések nem ellentétesek egyéb nemzetközi jogi kötelezettségeivel.” A 2. bekezdés azonban *az Egyezmény 2. cikkében* (élethez való jog), *3. cikkében* (kínzás tilalma), *4. cikk 1. bekezdésében* (senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani), valamint *a 7. cikkében* (büntetés kiszabásának tilalma törvényi

rendelkezés nélkül) alól *abszolút tilalmat állít fel: még háború és a nemzet létét fenyegető rendkívüli állapot esetén sem engedi meg az eltérést.* Tehát a fentiekben felsorolt tilalmak a „ius cogens” kategóriába tartoznak, azaz feltétlen alkalmazást igénylő szabályok.

1989 óta az emberjogi védelem strasbourgi rendszerét a Kínzás Elleni Bizottság tevékenységével egészítették ki.

3. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának megszegése esetén

3.1. Általános szabályok

Az emberi jogok értelmezése rendkívül dinamikus. Általánosan elfogadott az a nézet, hogy az EJEE-ben szereplő emberi jogokat a mai kornak és felfogásnak megfelelően kell értelmezni, nem pedig az Egyezmény elfogadásának időpontjában megfelelő értelmezés szerint. Az EJEB több alkalommal kifejtette, hogy az emberi jogokat az „Egyezmény általános szellemében” kell értelmezni.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának megszegése miatt kezdeményezett ügyekben több alkalommal lerögzítette, hogy az Egyezmény 3. cikke a demokratikus társadalom egyik alapvető fundamentális alapjogát védi, ez az alapérték az emberi méltóság. Az emberi méltóság pedig elidegeníthetetlen, olyan jog, amely az állam létezése előtt (is) létezett, és az állam lététől független, az embert születésétől fogva megilleti.

A 3. cikk megsértése miatt indított ügyekben a Bíróság több ítéletében is kimondta, hogy az emberi méltóság, és annak megsértése semmiféleképpen nem tekinthető jogszerűnek.²¹⁰

Amint azt már a fentiekben idéztem, az Egyezmény még a legnehezebb körülmények között, így a terrorizmus és a bűnözés elleni harccal összefüggésben is tiltja a kínzást, illetve az embertelen vagy megalázó bánásmódot vagy büntetést. Az Egyezmény és az ahhoz fűzött jegyzőkönyvek legtöbb, anyagi jogi szabályt tartalmazó rendelkezésétől eltérően a 3. cikk nem tesz lehetővé kivételeket, a 15 cikk alapján pedig a 3. cikktől még a nemzet létét fenyegető szükségállapot esetén sem megengedett az eltérés.

²¹⁰ Case of Selmouni v. France, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58287%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58287%22]}) (Letöltés ideje: 2015. március 4.) és a Case of Tomasi v. France ügy: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57796%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57796%22]}) (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

A kínzás tilalma miatt indult ügyekben a Bíróság több ügyben is úgy ítélte meg, hogy ha egy személyt egészségesen vesznek őrizetbe, de szabadon bocsátásakor sérülések vannak rajta, akkor a beperelt államnak kell elfogadható magyarázattal szolgálnia a sérülések keletkezéséről.²¹¹ A Bíróság azt is többször leszögezte, hogy abban az esetben, ha az állam szervei sikeresen emelnek vádat bántalmazás miatt, akkor is megállapíthatja a 3. cikk megsértését.²¹²

Amikor a strasbourgi bíróságnak a 3. cikkben foglalt kínzás tilalma miatt kell döntést hoznia a bántalmazásnak a súlyosság egy minimális fokát el kell érnie ahhoz, hogy a 3. cikk hatálya alá essék.

E minimum *megítélése relatív*: az ügy körülményeitől, így a bántalmazás időtartamától, fizikai és lelki hatásaitól és – bizonyos esetekben – az áldozat nemétől, korától, és egészségi állapotától is függ. *Szabadságától megfosztott személy esetében az olyan fizikai erő használata, amit a személy magatartása nem feltétlenül tesz szükségessé, sérti az emberi méltóságot és a 3. cikkben lefektetett jogot.*²¹³

3.1.1. Kínzás

Bár a kínzás ENSZ Egyezmény szerinti definíciója adott, az EJEB gyakorlatában a *kínzás az olyan súlyos és szándékos kegyetlenséggel elkövetett cselekmény, amely komoly testi vagy lelki sérülést okoz*. Így kínzásnak minősítette a Selmouni Franciaország elleni ügyben²¹⁴ az áldozat testének kézzel, gumibottal és baseball ütővel történő ütlegelését, illetve rugdosását, továbbá az Aydin Törökország elleni ügyben²¹⁵ a kurd szeparatisták támogatásával gyanúsított apa vallatása során 17 éves lányát a rendőrök meztelenre vetkőztették, majd egy gumiabroncsba préselték, miközben magas nyomású vízzel locsolták, és egy irodában körbe-körbe görgették, valamint a lányt fogvatartása során többször megerőszakolták és súlyosan bántalmazták. A „palesztin akasztás” módszert alkalmazták az Aksoy Törökország elleni ügyben²¹⁶, amelyben a kurd szeparatisták támogatásával gyanúsított személyt a háta mögött összekulcsolt két karjánál fogva felakasztották, egyidejűleg elektrosokkot alkalmaztak, és

²¹¹ Balogh kontra Magyarország. <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

²¹² Case of Selmouni v. France <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58287%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

²¹³ Case of Tekin v. Turkey <https://www.legal-tools.org/doc/b67a39/pdf/> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

²¹⁴ Case of Selmouni v. France <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58287%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

²¹⁵ Case of Aydin v. Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58371%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2019. január 21.)

²¹⁶ Case of Aksoy v Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58003%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2019. január 21.)

folyamatos ütlegelés közben vallatták, amely az áldozat kezeinek végleges bénulásához vezetett.

Ide tartozik az elektrosokk alkalmazása a nemi szervek környékén, a körmök kiszakítása, de nemcsak ezek a legsúlyosabbnak ítélt módok képezik a kínzást, hanem egyéb más módszerek is, így a talpak eszközzel (bottal) való ütlegelése, a szexuális erőszak, az ún. látszat kivégzések vagy amputálások, élő személy eltemetése.

Ebben a kategóriában azonban található „szürke zónába” tartozó módszerek is, így a halál büntetés különböző fajtái, a halálbüntetés végrehajtására való várakozás, sötétzárkában való elhelyezés, a rossz börtönkörülmények egyes aspektusai.

A Selmouni Franciaország elleni ügyből nagyon sok tanulság levonható, ezért azt röviden ismertetem:

Ahmed Selmouni kettős – holland és marokkói – állampolgár. A Selmouni ellen indított büntetőügy előzményei röviden a következőkben foglalhatók össze:

1991. november 20-án a rendőrség letartóztatta Géray Tarekot, Dominique Keledjiant és barátnőjét egy kábítószer-kereskedelem miatt indított ügyben . Dominique Keledjian úgy nyilatkozott a rendőrségen, hogy a heroint Amszterdamban szerezte be egy bizonyos „Gaby”-nál, aki segített neki a kábítószer elrejtésében, hogy azt néhány alkalommal átcsempéssze Franciaországba. A rendőrségnek Keledjian átadott egy amszterdami telefonszámot, és ennek alapján Selmouni kiléte megállapítást nyert és egy megfigyelés alatt tartott párizsi szállodában 1991. november 25-én Selmouni elfogására került sor. Ezt követően Dominique Keledjian és barátnője is azonosította Selmounit, aki azonban kijelentette, hogy ő Dominique Keledjiannal textiliákkal kereskedett, és tagadta, hogy bármi köze is lenne a kábítószer-kereskedéshez.

Az EJEB ítéletében a következőket rögzítette: A kérelmező többféle bántalmazást említett, amellyel őt beismerő vallomás megtételére kívánták rávenni. Így ököllel ütötték, rugdosták, baseball ütővel ütlegelték, ezenkívül letérdeltetésre kényszerítették egy fiatal nő előtt, akinek az egyik rendőr azt mondta: „Nézd csak, most majd valaki elkezd énekelni”. A Selmounit kihallgató rendőrök egyike hímveszőjét elővette és arra szólította fel Selmounit, hogy „Gyerünk, szopjál!”, azonban a felszólítás eredménytelen maradt, ezért levizelte őt. A fenyegetések közül a led-lámpával szembe világítást és a fecskendővel való fenyegetést a Bíróság súlyosnak ítélte meg.

Bár az orvosszakértő a szexuális erőszak tényét – hosszú idő eltelte miatt - nem tudta megállapítani, a Bíróság az ítéletben a tényállás részévé tette, Selmouni állítása szerint ugyanis kis fekete furkósbottal megerőszakolták, miután azt mondták neki a rendőrök, hogy „Ti arabok szeretitek, ha valaki megkúr benneteket”.

A Bíróság tényként állapította meg, hogy Selmouni az általa elmondottakat sohasem változtatta (variálta), és az eljárás folyamán állításai következetesek maradtak, amelyet az orvosszakértők véleménye és az öt megvizsgáló orvosok által kiállított bizonyítékok (orvosi látleletek és más dokumentációk) alátámasztottak, melyek révén az ok-okozati összefüggés kimutatható volt azokkal az eseményekkel, amelyek Selmouni rendőrségi őrizetben tartásának idején történtek, és állításait hitelt érdemlővé tették.

A Bíróság leszögezte, hogy az események nem szorítkoztak csupán egy-egy elszigetelt helyzetre a rendőrségi őrizet tartama idején, amikor, a megemelt feszültség és az érzelmek következtében sor került effajta „kicsapongásra”, habár a Bíróság még ezt sem tekintette igazolásnak. Egyértelműen megállapítást nyert, hogy Selmouni folyamatos tetteles támadásokat szenvedett el néhány napon keresztül, amíg tartott a kihallgatása (szerző megjegyzése: 1991. november 25-26-27 és 28.án).

Az adott körülmények mellett, a Bíróság véleménye szerint, teljes egészében szemlélve, a panasztevő által elszenvedett tetteles és lelki erőszak „súlyos” fájdalmakat és szenvedést okozott, és kiemelten komoly és kegyetlen volt, ezért a bánásmódot kínzásnak kell tekinteni, az Egyezmény 3. szakaszának értelmében.

Összefoglalva: ebben az ügyben kicsúcsosított valamennyi az Egyezmény 3. cikkében foglalt elkövetési mód: a kínzás, az embertelen és a megalázó bánásmód is, amelyeket a Bíróság „komolynak” és egyben „kegyetlennek” is minősített, és ezeket kínzásnak minősítette.

3.1.2. Embertelen bánásmód

Az EJEB gyakorlatában *embertelen az a bánásmód vagy a büntetés*, amely ha nem is okoz feltétlen sérülést, de amelynek következtében mindenképpen erős testi és lelki szenvedést él át az áldozat.

A jogesetek közül a Gäfgen Németország elleni ügyet²¹⁷ emelem ki és ismertetem részletesen ahol az EJEB embertelen bánásmódot állapított meg, és az eset kapcsán Németországban éles hangú viták lángoltak fel az állami kényszer megengedhetőségének alkalmazása kapcsán: meghatározott dilemmák fennállása esetében a vallomás kikényszeríthető lehessen a büntetőeljárásban, és így alakult ki a „Rettungsfolter” (magyarul: mentőkényszer) fogalma.

2002. szeptember 27. napján Magnus Gäfgen joghallgató iskolába menet elrabolta egy bankár fiát. Szeptember 29-én 1 millió Euró váltságdíjat követelt a fiúért, a gyermek szabadon bocsátását ettől tette függővé. A kért váltságdíjat a fiú szülei a rendőrök tanácsára ki is fizettek, és a pénz átvételétől kezdve a rendőrök követni és figyelni kezdték Gäfgent, majd szeptember 30-án egy utazási irodában elfogták. Kihallgatására 2002. október 1. napján került sor, ekkor a rendőrök már tudták, hogy bűntársai nincsenek, azonban továbbra sem volt információjuk arról, hogy a 11 éves fiút hová rejtette el.

A kihallgatást végző főnyomozó az összes törvényileg biztosított kihallgatási technikát igénybe vette, ez azonban nem vezetett eredményre, a gyanúsított hallgatott. *A rendőrkapitány-helyettes súlyos és példanélküli dilemmába került: mérlegelnie és döntenie kellett az elrabolt gyermek élete valamint a gyermekrabló emberi méltósága között.* Féltve az elrabolt fiú életét, tartva attól, hogy a fiú esetleg éhen vagy szomjan hal mire megtalálják, elhatározta, hogy a gyanúsítottat kínzás kilátásba helyezésével megfenyegetti a beosztottjával, annak érdekében, hogy elárulja hová rejtette el a gyermeket.

A főnyomozó a következőkkel fenyegette meg Gäfgent: „Helikopterrel úton van egy kínzás specialista, aki olyan fájdalmat fog neked okozni, amit korábban még soha nem éltél át”, „Mi azt csinálunk veled, amit akarunk”, sőt azt is mondta „Bezárunk egy cellába két hatalmas néger közé, akik szexuálisan érdeklődnek irántad”. A kínzással való fenyegetés alkalmazásával Gäfgen lelkiismeretére akartak hatni illetve olyan kíméletre számítottak a részéről, amellyel az általa elrabolt fiú életét még megmentheti. A fenyegetések hatására Gäfgen megtört, azonban a szabadítási akció nem vezetett eredményre, mert a megadott helyen – egy erdőben – az áldozatot holtan találták a rendőrök, ugyanis Gäfgen már korábban meggyilkolta.

²¹⁷ Case of Gäfgen v. Germany [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-99015%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-99015%22]}) (Letöltés ideje: 2019. január 28.) részletesebben lásd még: <https://www.ejiltalk.org/%E2%80%98is-torture-ever-justified%E2%80%99-the-european-court-of-human-rights-decision-in-gafgen-v-germany/>, <https://www.hrlc.org.au/human-rights-case-summaries/gafgen-v-germany-2010-echr-759-1-june-2010>, FEIKJE VAN DER BERG, Else: *Das Spannungsverhältnis zwischen dem Grundrechtsschutz für den Beschuldigten und der materiellen Wahrheitsfindung im Rahmen des fair trial Grundsetzes*, Hamburg, Diplomica Verlag GmbH 2014. 1-84. o. és FEIKJE VAN DER BERG, Else: *Folter, unmenschliche und erniedrigende Behandlung in der Rechtsprechung des EGMR und die strafprozessualen Konsequenzen*, Schriften zum Internationalen und Europäischen Strafrecht, 37. Nomos Verlagsgesellschaft, 2019. 1-334. o.

A rendőrkapitány-helyettes eljárását – a német precizitásra és pontosságra figyelemmel – *írásban dokumentálta*, annak ellenére, hogy tisztában volt azzal, hogy *a módszer*, amelyet ebben az ügyben alkalmazott *jogállami és törvényességi szempontból is erősen megkérdőjelezhető*.

Az ügyészség ebből szerzett tudomást a gyanúsított kihallgatása során alkalmazott fenyegetésekről és 2003. január 23.-án büntetőeljárást indított ellene alárendelt felbujtása kényszer alkalmazására (Verleitung eines Untergebenen zur Nötigung StGB 357. § Abs.1), míg a főnyomozó ellen hivatalos személy által elkövetett kényszer (Nötigung im Amt (Nötigung in einem besonders schweren Fall) StGB 240. § Abs.4. Nr.3) miatt.

Gäfgen 2003. július 28. napján életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték emberölés miatt. A Frankfurti Tartományi Bíróságon a két rendőrt szimbolikus jellegű pénzbüntetésre ítélték: a rendőrkapitány-helyettes 90 napi tétel, a napi tétel összege 120 Euró, összesen 10.800 Euró összegre, a főnyomozót 60 napi tétel, napi tétel összege 60 Euró, összesen 3.600 Euró összegre.

2005 júliusában az Emberi Jogok Európai Bíróságán a már elítélt Gäfgen emberi jogainak megsértése miatt eljárást kezdeményezett a német állam ellen. Panaszának alapja a rendőrkapitány-helyettes utasítására alkalmazott kínzással való fenyegetés, amit a kérelmező úgy ítélt meg: *„Németország második világháború utáni történelmében ez volt a legdurvább, ismertté és bizonyíthatóvá vált megsértése az emberi jogoknak és a kínzás tilalmának”*.

A Bíróság 2008. június 30-án elutasította Gäfgen panaszát, de rögzítette, hogy az Egyezmény 3. cikkében meghatározott emberi jogai megsérültek, akkor is, ha a kínzással való fenyegetés nem minősült kínzásnak, „csak” embertelen bánásmódnak. *A Bíróság álláspontja szerint a „mentő kényszer”, mint bűnmegelőzési és felderítési módszer továbbra is kizárt, és nem megengedhető módszer.*

A Bíróság álláspontja szerint Gäfgen „megfelelő mértékű elégtételt” kapott azáltal, hogy emberi jogainak a megsértését elismerték a német bíróságok azáltal, hogy a két rendőrt elítélték, ezért Gäfgen a továbbiakban *nem állíthatja azt, hogy ő egy sérelemnek az áldozata.*

Gäfgen a döntés ellen fellebbezést nyújtott be, így ügye az Emberi Jogok Európai Bíróságának Nagykamarája elé került. A Nagykamara 2010. július 1. napján hozta meg döntését, és az előző fokon megállapítottakkal ellentétben *a német bíróságok részéről nyújtott elégtételt nem találta megfelelőnek.*

A Nagykamara többek között erősen *kritikai hangot ütött meg* azon megállapításával, mely szerint a német bíróságok által a két rendőrrel szemben kiszabott büntetéseket nem tekintette a 3. cikk megsértésére megfelelő reakciónak, a meglévő enyhítő körülmények ellenére ellenére sem. Tekintettel arra, hogy az Egyezményben szereplő egyik alapvető jognak az emberi méltóságnak a megsértéséről van szó, *a büntetések nyilvánvalóan aránytalanok és „súlytalanok” voltak.*²¹⁸ A Nagykamara megállapítása szerint *a kiszabott büntetéseknek nincs megfelelő visszatartó ereje*, amellyel a jövőben a kialakuló nehéz helyzetekben az embertelen bánásmód tilalmának a megsértését meg lehetne akadályozni.

3.1.3. Megalázó bánásmód

A kínzás és az embertelen bánásmód alkalmazásától eltérően – amelyek fizikai vagy lelki megterheléssel járnak – *megalázó bánásmódról* az EJEB gyakorlatában akkor van szó, ha az áldozat akár saját maga, akár mások előtt megszégyenül. Megalázó bánásmód alkalmazása esetében azt vizsgálja a Bíróság, hogy a bánásmód célja az érintett személy megalázása illetve lealacsonyítása volt-e, azonban ilyen cél hiánya nem zárja ki teljes bizonyossággal a 3. cikk megsértését.

Magyarország ellen az EJEE 3. cikk tilalmába ütköző cselekmények miatt több eljárás indult, azonban ebbe a körbe tartoznak a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazások is.

A kényszervallatásnak minősülő cselekményekkel kapcsolatban Magyarország ellen indított ügyek közül kettőt – egy 1995-ben és egy 2013-ban történt esetet ismertetek.

A 3. cikk sérelmét állapította meg az EJEB a *Balogh kontra Magyarország* ügyben,²¹⁹ anélkül azonban, hogy azt kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak minősítette volna, azonban álláspontom szerint az esetben szereplő cselekmény megalázó bánásmód alkalmazására utal.

Balogh 1995. augusztus 9. napján egy nő és egy férfi társa kíséretében házaló kereskedőként szemet árusított Orosházán. Egy meghiúsult üzlet után néhány vásárló feljelentést tett a rendőrségen a három személy ellen, akik úgy hagyták el udvarukat, hogy nem adták vissza szénvásárlási utalványaikat.

²¹⁸ A német szövetségi Alkotmánybíróság 1957. január 16.-án meghozott ítéletében (BvR 253/56) „Kernbereich”-nek nevezte el a személyiség abszolút védelmét igénylő területét és amely az állammal szemben feltétlen védelmet élvez. „Kernrechte” jelentése „magjog” amely a személyiség legbelső szféráját jelenti.

²¹⁹ Balogh kontra Magyarország <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

Délután 17 óra 45 perc körüli időben két helyi rendőr megállította Balogh teherautóját és arra utasította őt, valamint társait, hogy jelenjenek meg az Orosházi Rendőrkapitányságon. A kapitányságon két rendőr hallgatta ki Baloghot.

Balogh szerint kihallgatása során az egyik rendőr többször megütötte az arcát és a bal fülét, a másik rendőr pedig a vállára mért ütések. Kihallgatás közben a rendőrök azt követelték, hogy Balogh mondja meg, hova rejtette az ellopott szénvásárlási utalványokat. Amikor két órás kihallgatás után elengedték, a rendőrkapitányság földszintjén találkozott vele két társa és további két helyi ismerősük, ekkor a bal arcfelén vöröses-kékes elszíneződések látszottak, bal fülének környéke is vörös volt, és arra panaszkodott, hogy bal fülére nem hall. A társainak arra a kérdésére bántalmazták-e a rendőrök azt válaszolta, hogy „egy kicsit”.

Balogh 1995. augusztus 11. napján – tehát két nappal a rendőrségi kihallgatást követően – ért haza Miskolcra és ekkor kereste fel házi orvosát, aki azt tanácsolta neki, hogy menjen el a diósgyőri kórház fül-, orr-, gégészeti osztályára, ahol 1995. augusztus 14. napján dobhártya-operációt végeztek Baloghon. Az operációt végző orvos 1995. augusztus 16. napján jelentette az esetet. Az 1995. augusztus 28. napján kiállított zárójelentés *konkrét időpontra utalás nélkül* megállapította, hogy a kérelmező bal oldali dobhártyája sérülés következtében átszakadt.

A Csongrád Megyei Ügyészségi Nyomozó Hivatalnál kényszervallatás büntette miatt indított büntetőeljárásban az igazságügyi orvosszakértő megállapította, hogy *nem zárható ki, hogy Balogh sérülése olyan módon keletkezett, ahogyan azt ő állította, ugyanakkor nem lehetett megállapítani, hogy Balogh fülén a szóban forgó sérülés kihallgatása előtt, kihallgatása alatt vagy pedig azt követően keletkezett.* Legnagyobb mértékben az igazságügyi orvosszakértői véleményre figyelemmel a Csongrád Megyei Ügyészségi Nyomozó Hivatal bizonyítottság hiányában a nyomozást megszüntette a rendőrökkel szemben.

A nyomozást megszüntető határozat ellen Balogh panaszt jelentett be, mely alapján a nyomozást megszüntető határozat hatályon kívül helyezésére valamint az eljárás továbbfolytatására került sor. Ezt követően ismét megszüntették a nyomozást, azonban ekkor már azt is tartalmazta a határozat, hogy az incidensnek közvetlen szemtanúja nem volt, a Balogh mellett tanúskodó személyek nem tekinthetők elfogulatlannak, a rendőrökkel lefolytatott szembesítések pedig nem vezettek eredményre. Balogh ezt a megszüntető határozat ellen panaszt nem jelentett be.

1998. április 22. napján Balogh a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Jogvédő Irodáját (a továbbiakban: NEKI) kérte fel, hogy ügyében eljárjon.

A NEKI 1998 augusztusában egy újabb igazságügyi orvosszakértői véleményt szerzett be, mely szerint a dobhártyasérülés miatti átszakadást rendszerint a fülre mért ütés okozza. Ezen orvosszakértői vélemény alapján, a Legfőbb Ügyészségen panasz bejelentésére került sor a NEKI részéről a Csongrád Megyei Ügyészségi Nyomozó Hivatal második nyomozást megszüntető határozata ellen, és az eljárás újbóli megindítását indítványozták. A Csongrád Megyei Főügyészség érdemben megvizsgálta a panaszt, és azt elutasította.

A strasbourgi bíróság 4 szavazattal 3 ellenében megállapította, hogy az Egyezmény 3. Cikkét megsértették. *3 bíró²²⁰ külön véleményt csatolt az ítélethez, mert nem értettek egyet a Bíróság többségével abban, hogy a hazai hatóságok megsértették az Egyezmény 3. cikkét.*

A különvélemény lényege a következő volt: „A kollégák többsége helyesen mutatott rá arra, hogy a Bíróság jól megalapozott esetjoga szerint amennyiben egy személyt egészségesen vesznek őrizetbe, de szabadon bocsátásakor sérüléseket találnak rajta, akkor az államnak kell elfogadható magyarázattal szolgálnia a sérülések keletkezését illetően. Ha azonban ezt nem teszi meg, akkor az ügy egyértelműen a 3. cikk hatálya alá esik. Jelen ügyben azonban a körülmények teljesen mások: a kérelmező elhagyta a kapitányság épületét ahol állítólag bántalmazták. Az állítólagos incidens estjén nem kért orvosi segítséget. Másnap sem. Csak két nappal később ment orvoshoz. Nem a kormánynak kell magyarázatot adni egy olyan sérülésre, amelyet a kérelmező a szabadon bocsátása és az orvoshoz való fordulása közötti időszakban bármikor elszenvedhetett. A kérelmezőnek szabadon bocsátását követően azonnal jelentenie kellett volna a hatóságoknak sérüléseit, és késedelem nélkül orvosi szakvéleményt kellett volna beszerezni. Ha valaki ezt elmulasztja vagy késedelmesen teszi meg, akkor el kell fogadni, hogy az ilyen személynek jelentősen csökken az esélye arra, hogy valószínűsítse fogvatartása alatt elkövetett bántalmazását, és nagyon nehéz, sőt lehetetlenné teszi a független nyomozó hatóság számára, hogy felderítse a valós tényállást.”²²¹

Mint láthatjuk a három bíró különvéleményében a „nem azonnal történő” orvosi látlet beszerzése miatti kifogásra hivatkozott: a kérelmező véleményük szerint szabadon bocsátása után és orvoshoz való fordulása közötti időszakban bármikor elszenvedhette a rajta lévő sérüléseket. (Erre még kitérek a kényszervallatás bizonyítási nehézségei című részben.)

Azonban véleményem szerint az áldozatnak a vele történt cselekményt „meg kell emésztienie”, gondolkodnia kell: ha korábban még nem történt vele ilyen, erős megfontolás

²²⁰ Baka, Jungwiert és Butkevych bírák csatoltak külön véleményüket az ügghöz

²²¹ A késedelmes orvoshoz fordulással kapcsolatban Balogh azt állította, hogy az incidenst megelőzően nem volt dolga a rendőrséggel és más hatósággal sem, ezért nem tudta, hogy sérülései miatt fontos azonnal orvoshoz fordulni, bár sérülései azonnali orvosi ellátást igényeltek volna, megalázottságot és szégyent érzett az eset miatt.

tárgyát képezi: tegyen-e feljelentést, hisznek-e majd neki, hogyan tudja bizonyítani az általa történeteket. Kétségtelenül igaz, hogy az orvosi látlelet egy bizonyíték lenne, de ilyenkor a sérelem „átélése” és „túlélése” a reális gondolkodásnak útját állja.²²²

Csonka Zsolt az EJEE 3. cikkében foglaltak miatt – megalázó bánásmód, valamint panasza alapos és hatékony vizsgálatának hiánya miatt indított eljárást a magyar állam ellen.²²³

Csonka Zsoltot 2013. február 4. napján 11.00 órakor lakhelyéről, Szigetvár- Becsfáról a Sellyei Rendőrörsre állították elő falopásokkal kapcsolatban. Csonka Zsoltot először tanúként hallgatták ki, majd amikor a bűncselekményben való részvételét elismerte, került sor 12 óra 12 perces kezdettel gyanúsítottkénti kihallgatására, melynek során úgy nyilatkozott, hogy védő kirendelését nem kéri, és megnevezte a bűntársait, akikkel a bűncselekményt elkövette. Ezt követően a rendőrök a kérelmezőt hazavitték, mert a cipőjét le akarták foglalni, majd helyszíni kihallgatásra vitték, ahonnan visszaszállították a rendőrségre.

A Sellyei Rendőrörsről 16.00 órakor a kérelmezőt szabadon bocsátották, miután aláírta, hogy a rendőri intézkedés ellen panasza nincs és sérülései nem keletkeztek.

A rendőrségről való távozást követően Csonka Zsolt találkozott nagynénjével valamint egy falubeli férfival a rendőrség épülete előtt, akik őt valamint unokatestvérét várták, akit szintén gyanúsítottként vontak felelősségre, mint Csonka Zsolt bűntársát.

2013. február 4. napján 16 óra 56 perckor a sellyei háziorvos megvizsgálta a kérelmezőt, akinek a bal arcfelén egy 8 cm átmérőjű hiperaemia (vérbőség) volt látható, szájüregében pedig egy kisebb seb volt, amely vérzett. A kérelmező mellkasának érzékenységét is szóvá tette. 2013. február 6. napján egy pécsi kórházban röntgen és ultrahangvizsgálatokat végeztek, melyek eredménye szerint törés nem volt kimutatható, azonban a bordák között véraláfutás volt látható.

2013. február 6. napján a kérelmező feljelentést tett kényszervallatás büntette miatt, és vállalta a poligráfos vizsgálaton való részvételt az általa elmondottak valódiságának igazolására.

²²² Vesd össze: BAKONYI Mária: Kényszervallatások az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt. Magyar Rendészet 2016/1.11-24.o.

²²³ Case of Csonka v. Hungary
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22JUDGMENTS%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-192465%22%5D%7D> (Letöltés ideje:2019.08.16.)

2013. március 28. napján a pécsi ügyészségen a kérelmező elmondta, hogy 2013. február 4. napján reggel előállítását követően 5 rendőr hallgatta ki. A kérelmező tagadta a bűncselekmény elkövetésében a részvételt, ezért az egyik rendőr kesztyűben mindkét arcfelére több pofont adott, miközben a másik rendőr felszólította, hogy álljon fel. Amikor a kérelmező felállt a székből a rendőr mellkason rúgta úgy, hogy a kérelmező visszaesett a székre, a harmadik rendőr pedig egyszer vagy kétszer pofon vágta, és egy alkalommal ököllel gyomorba vágta. A bántalmazó rendőrökről a kérelmező részletes személyleírást adott, és kihangsúlyozta, hogy a kihallgatást vezető rendőr őt nem bántalmazta.

2013. október 16. napján került sor a rendőr gyanúsítottkénti kihallgatására. A rendőr határozottan tagadta, hogy bántalmazta volna a kérelmezőt, sőt arról is tudomása volt, hogy a kérelmező szabadon bocsátását követően találkozott „valakivel”, aki a bűncselekmény elkövetésében vele együtt részt vett, és nagy valószínűséggel ennek a találkozásnak a következtében keletkeztek sérülései. A rendőr vallomásában azt is előadta, hogy amikor 2013. február 4. napján a kora délutáni órákban a kérelmezőt hazavitték, ahol találkozott az édesanyjával, akinek nem tett említést az őt ért bántalmazásról.

A nyomozó ügyészségen kihallgatták a kérelmező nagynénjét, aki a rendőrség épülete előtt várakozva az épületből kilépő kérelmezőn látta, hogy vérzik a szája.

Tanúként hallgatták ki a nagynéni fiát (aki a kérelmező büntársa volt), és ő is a kérelmező száján található vérző sérülésről számolt be.

Az igazságügyi orvosszakértői vélemény szerint a kérelmező arcán a hiperaemia és a szájában lévő kis seb valószínűleg egy közepes erejű ütéstől keletkezett. A szájnyálkahártyán lévő seb pedig annak következtében alakult ki, hogy az ütés következtében a kérelmező ráharapott a nyelvére. A mellkas érzékenységét orvosszakértőileg – külsérelmi nyom hiányában – értékelni nem lehetett.

A kérelmező ellen folytatott büntetőügyben a nyomozás megszüntetésre került, egyrészt, mert a kérelmező beismerő vallomását visszavonta, másrészt testvére alibit biztosított neki.

A Bíróság nem osztotta a magyar állam által előterjesztett védekezést, mely szerint a kérelmező több ütésre illetve a mellkasát ért rúgásról tett említést, holott az orvosszakértői vélemény egy erőbehatástól eredeztette a kérelmező arcán illetve szájában található vérző sérülést, továbbá a rendőrség épületének elhagyását követően a kérelmező egy óra elteltével fordult orvoshoz. A magyar állam kifogásolta még azt is, hogy a kérelmező a rendőrökkel szemben meghozott nyomozást megszüntető határozat ellen panasszal nem élt, és azt is

figyelemre méltó ténynek tekintette, hogy gyanúsítottkénti felelősségre vonása miatt sem terjesztett elő panaszt a kérelmező, valamint azt a dokumentációt is aláírta, hogy sérülésmentesen engedték el a rendőrségről.

A Bíróság ítéletében megállapította, hogy a felek nem vitatták, hogy a kérelmező sérülésmentes volt az előállítását megelőzően, azonban fogvatartásából való szabadulása után legalább egy olyan sérülése volt, amely orvosszakértőileg bizonyított módon tompa erőbehatástól – közepes erejű ütéstől – származhatott, amely a Bíróság szerint eléri azt az előírt minimális súlyossági szintet, amely alapján megállapítható a 3. cikkben foglaltak megsértése. Ez akkor is így van, ha a kérelmező mellkasának újabb sérülését nem veszik figyelembe, tekintettel annak orvosszakértőileg nem bizonyítható voltára.

A Bíróság elismerte a kérelmező állítását, mely szerint vele szemben „megalázó bánásmód” tanúsítására a kihallgatás részeként, a rendőrségi fogvatartása során került sor. A Bíróság szerint a magyar állam nem nyújtott be olyan meggyőző vagy hiteles érvet, amely megalapozná a sérülés keletkezésének magyarázatát vagy igazolását.

Az a magyarázat, hogy szabadon bocsátását követően röviddel a kérelmezőt egy ismerőse bántalmazta, semmilyen bizonyíték nem támasztja alá. Az a tény, hogy a kérelmező aláírta, hogy sérülésmentesen távozott a rendőrségről kevés jelentőséggel bír, ugyanis ez akkor történt, amikor a kérelmező még mindig a rendőrségen volt, és nagy valószínűséggel a kihallgatása alatt tapasztalt helyzet hatása alatt állt, továbbá a dokumentáció aláírásakor jelen voltak azok a rendőrök, akik őt bántalmazták.

A Bíróság kifejtette, hogy vonakodva tulajdonít bármilyen döntő jelentőséget annak, hogy a kérelmező őrizetből történő szabadon bocsátása és az orvosi ellátás igénybevétele közötti, rövid, egy órás késést, amelyet nem lehet úgy tekinteni, hogy aláássa az ügyét a 3. cikk alapján.

A két magyar eset kapcsán egyértelműen levonhatók a következtetések: a magyar állam az ellene a 3. cikk megsértése miatt indított perekben arra hivatkozik, hogy a jogorvoslati lehetőségeket a kérelmező nem merítette ki teljesen, későn fordult orvoshoz, az igazságügyi orvosszakértői vélemény nem támasztja alá a kérelmező által a sérülések keletkezési módjára vonatkozó elmondását, a kérelmező mellett tanúskodó személyek pedig nem tekinthetők elfogulatlanoknak. Ezek egyébként a kényszervallatás miatt indított ügyek neuralgikus pontjainak is tekinthetők.

4. A hazai hatóságok által lefolytatandó eljárásokkal kapcsolatos EJEB elvárások

Az EJEB gazdag esetjoga egyértelmű sztenderdeket dolgozott ki a hatékony nyomozás fogalmával kapcsolatban.²²⁴

A nyomozás hatékonyságának feltétele, hogy azt az ügyben érintettektől független hatóságok folytassák le. Ez nemcsak a hierarchikus vagy intézményi kapcsolat hiányát jelenti, hanem gyakorlati függetlenséget is.

Az eljáró hatóságoknak mindig komoly kísérletet kell tenniük annak felderítésére, hogy mi történt, és nem hagyatkozhatnak elhamarkodott vagy megalapozatlan következtetésekre a nyomozás lezárása érdekében vagy egyéb döntéseik alapjaként. Meg kell tenniük minden ésszerű intézkedést annak érdekében, hogy az esettel kapcsolatban összegyűjtsék a bizonyítékokat, beleértve a tanúvallomásokat és az igazságügyi szakértői véleményeket is. Az orvosi dokumentációt és jelentéseket mindig független orvosnak kell kiállítania.

A nyomozást megfelelő időben kell lefolytatni. A nyomozás hosszának összhangban kell lennie az eset komplexitásával, amelynek indokolatlan késedelme arra utal, hogy a hatékony nyomozással kapcsolatos komoly szándék hiányzik.²²⁵

Ha valaki hitelt érdemlő állítást tesz arra vonatkozóan, hogy egy hivatalos személy által elkövetett bántalmazás áldozata volt, a Bíróság meg fogja vizsgálni, hogy a nemzeti hatóságok hatékony nyomozást folytattak-e az ügyben.²²⁶

Magyarországon a rendőrök által elkövetett bűncselekmények nyomozása az ügyészség kizárólagos hatáskörébe tartozik. Az ügyészség funkcionálisan független mind a rendőrségtől, mind a büntetés-végrehajtástól, azt azonban meg kell jegyezni, hogy az 1990-es megalapításuk idején az ügyészségi nyomozó hivatalok sok korábbi rendőrt alkalmaztak, akiknek korábbi kollégáikkal szemben kellett nyomozniuk. Volt/van olyan vélemény is, hogy fennáll egyfajta összeférhetetlenség is, mert az ügyészségnek egyébként a nyomozások során a rendőrségre kell hagyatkoznia. [...]

²²⁴ SVANIDZE, Eric: Effective investigation of ill-treatment. Guidelines on European Standards Council Europe, Second Edition, Council of Europe 2014.38.o. <https://rm.coe.int/16806f11a3> Letöltés ideje: 2019. október 8.

²²⁵ Magyar Helsinki Bizottság: A hivatalos személyek által elkövetett bántalmazások nyomozása Európában, Hét országban végzett kutatás alapján készült összehasonlító elemzés, 2017. 12. o.

²²⁶ Magyar Helsinki Bizottság (2017): i.m. 12. o.

2014. január elseje óta a katonai ügyészség kizárólagos hatáskörébe került a rendőrök által elkövetett cselekmények nyomozása, így azóta minden ilyen cselekmény kivizsgálására katonai büntetőeljárás keretében kerül sor.²²⁷

A hazai hatóságok által lefolytatandó nyomozással kapcsolatos elvárások: egy hivatalos személy által elkövetett bántalmazás gyanúja miatti eljárásnak meg kell felelnie az alaposág kritériumának is. [...] A nyomozást azonnal meg kell indítani és gyorsan le kell folytatni. A nyomozást folytató szerveknek rendelkezniük kell minden olyan hatáskörrel, amely a tényállás megállapításhoz, az elkövetők azonosításához és felelősségre vonásához szükséges [...] továbbá arra is hatáskörrel kell, hogy rendelkezzenek, hogy a szolgálat vagy konkrét feladatok/kötelesség alól felmentsék a nyomozással érintetteket. A bántalmazás bebizonyosodása esetén megfelelő büntetést kell kiszabni.²²⁸

Tóth Mihály szerint a strasbourgi gyakorlat tükrében is elengedhetetlen, hogy a hazai hatóságok alaposan, részletesen és elfogulatlanul vizsgálják ki a hatóságokkal bármely okból konfrontációba kerülő személyek panaszait. Elmarasztalásaink ugyanis – amelynek gondolatmenete egyébként e körben számunkra némileg szokatlan – a kivizsgálás hiányosságai, vagy a nem kellően hatékony jogorvoslat biztosítása esetén magára az alapul szolgáló jogsértésre is kiterjednek. Az államot tehát *a kínzás tilalmának megsértése* miatt marasztalhatják el akkor is, ha a kínzást állító panaszt nem megfelelően vizsgálták ki.²²⁹

5. Bizonyítási nehézségek a kényszervallatás miatt indított ügyekben

Rendőrök és ügyészek között komoly nézeteltérés van a kényszervallatások miatti eljárásokat illetően. A rendőrök a felelősségük tisztázására irányuló eljárásokat sértőnek, megalázónak, és időpocsékolásnak tartják. Nehezen akarják tudomásul venni, hogy a hivatali bűncselekmények is társadalomra veszélyes tettek, amelyek feltárására a rendőrök által is alkalmazott felderítési technikák és eljárási módok használatosak.²³⁰

Amikor ilyen váddal illetik a nyomozó hatóság tagjait bennünk, ügyet nyomozókban is felmerült konkrét kérdésként, hogy mennyi ennek a valóságalapja, és bármennyire is

²²⁷ Magyar Helsinki Bizottság (2017): i.m. 102-103. o. Tegyük hozzá az ügyészségi nyomozó hivatalok ma már nem léteznek a legújabb átszervezést követően. A volt katonai ügyészségek pedig mint a Központi Nyomozó Főügyészség Regionális Főosztályai működnek.

²²⁸ DIČIĆ KOSTIĆ, Nevena: Zabrana zlostavljanja i izveštavanje medija. Priručnik za novinare. Biblioteka Ljudska prava 24. Beograd, 2011. 25. o.

²²⁹ TÓTH M. (2004 a): i.m. 289.o.

²³⁰ NÉMETH Zs. (2000): i.m. 108. o.

elítélendő, de megnéztük, *kinek* a szájából hangzik el a súlyos vád. A kényszervallatás miatt indult büntetőeljárásban a bekötött szemű Iustitia kezében lévő mérleg egyik serpenyőjében az egyik vallomás olyan személytől származik aki „hatalommal” rendelkezik, az igazságszolgáltatásban dolgozik, míg a másik serpenyőben található vallomás egy bűncselekmény gyanújával terhelt személy nyilatkozata vagy egy tanú vallomása.

A kényszervallatás hivatalból üldözendő, tehát ha bármely hatóság hivatalosan tudomást szerez róla, kötelessége feljelentést tenni.

A gyakorlatban ez azonban úgy néz ki, hogy a sértettet tájékoztatják arról, hogy írásban saját maga tegyen a feljelentést. Ilyenkor persze más az ügy indulása: egy olyan személy tesz feljelentést a rendőrök ellen, aki gyanúsított, és az ügyben tett beismerő vallomását negligálná ezzel, vagy tanú, aki a már megtett vallomását szeretné visszavonni. Ezért bennünk is kétely merült fel, akik az ügy nyomozását végeztük, hogy miért is került sor feljelentés megtételére: azért, hogy gyanúsítottként felösségre vont személy meneküljön a büntetőjogi felelősségrevonás alól vagy azért, mert valóban kikényszerítették a vallomását?

Amennyiben az elkövetett bűncselekmény súlyossága folytán, vagy a gyanúsított személyében (is) rejlő körülmények miatt személyi szabadság korlátozásával járó kényszerintézkedés elrendelésére került sor a gyanúsítottat a fogdában illetve BV intézetben való elhelyezése előtt rendőrorvos vagy a rendőrséggel szerződéses viszonyban álló orvos vizsgálja meg, aki nem igazán tekinthető függetlennek a rendőrségtől, és így függetlenségük sokszor kritika tárgya. Nagy általánosságban elmondható, hogy az orvosi dokumentációban csak a kirívóan durva sérülést okozó erőszak alkalmazása esetén kerültek rögzítésre a fogvatartott személy sérülései, de akkor sem mindig. Olyan is előfordult – mivel a fogvatartott személynek panasza nem volt –, hogy nem került sor „alapos”, tehát a teljes testet magában foglaló vizsgálatra.

Az orvos köteles minden látható sérülést rögzíteni, és leírni azok keletkezési körülményeit, avagy a látható sérülések hiányát rögzíteni. [...] A gyakorlatban azonban a sérülés valószínű keletkezési körülményeivel kapcsolatban az orvosok semmilyen nyilatkozatot nem szoktak leírni, azzal érvelve, hogy a következtetések levonása igazságügyi orvosszakértő feladata, és hogy minden elfogultságot kizárjanak, az orvosnak nem szabad e tekintetben semmilyen megállapítást tennie.[...] Az orvosok szinte soha nem készítenek fotókat a sérülésekről, mivel nincs ilyen jogi kötelezettségük, sokszor fényképezőgépük sem.²³¹

²³¹ Magyar Helsinki Bizottság (2017): i.m. 104-105. o.

Megjegyzem a mai okostelefonok világában ezt akár a megvizsgált személy mobiltelefonjával is megoldható lenne, ha korábban már nem vették el tőle.

Az orvosok az orvosi vizsgálat írásbeli dokumentációját a kísérést végző rendőröknek adták át, és ezáltal az orvosi adatok bizalmas kezelése sem volt biztosított, továbbá az orvosi láttelepet, ha utólag hivatalból kérte be az eljárást lefolytató nyomozó ügyészség, ingyenes volt, ha a sértett személy igényelte, akkor meghatározott díj fizetése ellenében adták ki.

A MHB 2014-es kutatásában a bíróságon, ügyészségen, rendőrségen dolgozó szakemberek többsége úgy vélte, hogy *az orvosok függetlenségének hiánya nincs hatással arra, hogy az orvosok miként rögzítik a sérüléseket, hogyan látják el szakmai feladataikat*. Ennek ellenére az MHB e tárgykörben készített kérdőíves felmérése mást mutatott.²³² A saját választás szerinti orvoshoz való jogot a jogszabályok nem biztosítják, és nincs speciális igazságügyi ismeretekkel kapcsolatos elvárás sem a vizsgálatot végző orvosokkal szemben.

A Magyar Helsinki Bizottság (a továbbiakban: MHB) 2015-ben *„Lejt a pálya - a hivatásosok által elkövetett bántalmazások”* címmel összefoglaló anyagot adott ki. Eszerint a CPT²³³ 2009. évben Magyarországon tett látogatásáról szóló jelentésében már rámutatott: az orvosi vizsgálatok alatt *„minden esetben halló- és látótávolságon kívül kell, tartózkodjon a felügyeletet ellátó a rendőr, kivéve, ha az egészségügyi személyzet kifejezetten ennek ellenkezőjét kéri.”* Ennek ellenére *„a rendőrök gyakorlatilag valamennyi fogvatartott egészségügyi vizsgálatán jelen vannak, függetlenül attól, hogy azt rendőrségi fogdán vagy külső kórházban független szakértői vélemény beszerzése érdekében végzik”*.²³⁴ Az ajánlások végrehajtására kiadott ORFK utasítás a felügyelet jelenlétében folytatott orvosi vizsgálatokat főszabályként, nem pedig kivételként határozta meg.²³⁵ A fogvatartott, sérült személynek ilyen körülmények között nem igazán volt/van lehetősége elmondani az őt ért bántalmazást, hiszen a jelenlévő felügyeletet ellátók részéről ekkor még mindig retorzió érheti, mert akik a rendelőben a felügyeletét végzik, ugyanolyan egyenruhások, illetve ugyanannak a rendvédelmi szervnek az alkalmazottjai, akiknek a tagjait a fogvatartott saját magával szemben agresszív fellépéssel „vádolja”.

²³² Magyar Helsinki Bizottság: *„Lejt a pálya - a hivatásosok által elkövetett bántalmazások”* 6. o. https://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_APT_kinzas_tanulmany_osszefoglalo_fin.pdf. 2015. (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

²³³ Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága

²³⁴ Magyar Helsinki Bizottság (2015): i.m. 6. o.

²³⁵ 22/2010(OT) ORFK utasítás

Ami nagy problémát okozott – és amely az EJEB előtt Magyarország ellen a 3. cikk tilalmának megsértése miatt indított ügyek ismertetéséből kiderült - az az volt, hogy a személy, akit vallomásának kikényszerítése céljából megvertek és sérülései keletkeztek, majd szabadon bocsátására került sor, nem fordult *azonnal* orvoshoz.

Volt, aki még szabadon bocsátásának órájában, vagy néhány óra múlva, de olyan is előfordult, aki bántalmazása másnapján fordult orvoshoz, ugyanakkor néhány nap elteltével kiállított orvosi láttelepek is becsatolásra kerültek. (És itt visszaköszönni látszik az EJEB különvéleményt megfogalmazó bírának álláspontja a Balogh-ügyben!)

Ilyenkor a rendőrök részéről soha nem maradt el az az észrevétel, hogy a személyt a szabadon bocsátását követően mások is megverhették (lásd Csonka Magyarország elleni ügye), esetleg saját maga is beverhette például a fejét és törhette el a bordáit, csak azért, hogy ellenük feljelentést tehesen.

Nem volt ritka az a magyarázat sem, hogy a terhelt agresszív magatartása, támadó magatartása adott okot arra, hogy vele szemben a rendőrségi törvényben meghatározott testi kényszer alkalmazására került sor elfogásakor – amely sérülést okozott –, majd ezt követően került sor gyanúsítottkénti kihallgatására, és a beismerő vallomás érdekében szintén némi „ráhatás” következményeképpen sérülése keletkezett. Elválasztani és elkülöníteni a két erőszak alkalmazást nem lehetett, és ha tanúk is voltak a terhelt támadó magatartásának tanúsítására, a vele szemben alkalmazott testi kényszer jogszerűnek (is) minősülhetett, így ha a kihallgatás során bármi is történt nem lehetett bizonyítani.

Az orvosi láttelepek alapján előterjesztett igazságügyi orvosszakértői véleményekkel csak abban az esetben tudtunk kezdeni „valamit”, amikor a nyomozás bizonyítottság hiányában történő megszüntetéséről döntöttünk. Az olyan kitételekkel, hogy orvosszakértői módszerekkel „kétséget kizáróan nem lehetett megállapítani, hogy a feljelentő sérülése a rendőr bántalmazása következtében alakult-e ki” nem lehetett megállapítani az erőszak alkalmazását. Visszatérő megállapítás a szakvéleményekben, hogy „a sérülések keletkezettek a sértett által előadott módon, de ez kétséget kizáróan nem állapítható meg”, vagy “a feljelentő sérüléseiről nem lehetett megállapítani, hogy a kihallgatást megelőzően, a kihallgatás során, vagy azt követően”, vagy „a sérülések elhelyezkedéséből azok önkezű okozása nem zárható ki”. Így a legtöbb ügyben nem lehetett vádat emelni.

A fenyegetésekkel kapcsolatban általánosságban elmondható, hogy azok még annyira sem megfoghatóak, mint az erőszak alkalmazása.

Ha a kihallgatás „normál” esetét vesszük alapul: volt egy kihallgató és volt egy kihallgatott. A későbbi eljárásban lesz egy állítás és lesz egy tagadás, ilyen körülmények között, nem igazán bizonyítható, hogy történt-e a presszió alkalmazása. A kihallgatás eléggé feszült hangulatú: a kihallgató beismerő vallomást szeretne hallani, a kihallgatott pedig hallgat vagy tagad. Feloldhatatlan ellentét.

Az általában „csendőr pertuban” elhangzó fenyegetés “ha nem mondd el, hogy te követted el a bűncselekményt, őrizetbe veszek, és előzetes letartóztatásba kerülsz, ott aztán gondolkodhatsz”, vagy “elvesszük a gyerekedet, és állami gondozásba kerül, majd felneveli a magyar állam” hihetőségét a körülmények nagyban befolyásolják. A fenyegetés a már korábban büntetőeljárás alatt állt személyekkel szemben általában nem szokott eredményre vezetni, fiatalkorúaknál, fiatal felnőtteknél, első bűntényeseknél inkább hatásos, mert nincsenek tisztában azzal, van-e az őrizetbe vételnek és az előzetes letartóztatásba helyezésnek reális esélye.

Az őrizetbe vétellel illetve letartóztatásba helyezéssel kapcsolatos fenyegetések is gyakoriak. Herke Csongor szerint a törvényes letartóztatási okok mellett léteznek ún. apokrif letartóztatási okok is, amelyek a döntéshozó bírót befolyásolhatják a letartóztatás elrendelésekor, azonban ezekre a határozatot alapozni nem lehet (mivel ezek az okok a törvényben nem szerepelnek). Ilyen lehet pl. a beismerés kicsikarása, a terhelt pszichikai befolyásolása, a végrehajtás veszélye, a letartóztatás előrehozott büntetésként való alkalmazása az eljárás megkönnyítése, a terhelt rendelkezésre állásának biztosítása, a nyilvánosság megnyugtatója, nevelési célzat.²³⁶

A letartóztatás okainak vizsgálata köréből az EJEB gyakorlatából csak néhány példát említenék meg:

Az általános okokat illetően az alábbiak fontosak: letartóztatni csak olyan személyt lehet, akit bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja terhel. A megalapozott gyanúnak ésszerűnek kell lennie, amely feltételezi a „tiszteességet” és olyan tényeken vagy értesüléseken kell alapulnia, amelyek tárgyilagosak, és összefüggésbe hozzák a gyanúsított személyét a terhére rótt bűncselekménnyel. Másszóval, a megalapozott gyanú nem alapulhat csupán a bíró érzelmein (megérzésén), ösztönein vagy előítéletein. Természetesen, a letartóztatásról szóló döntés meghozatalakor nem szükséges, hogy a megalapozott gyanú alapjául szolgáló bizonyítékok elegendőek legyenek valakinek az elítéléséhez, sőt még a vádemeléshez sem.

²³⁶ HERKE Csongor: Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján, Jogtudományi Közlöny, 2002. január. 13-14. o.

Maga az a tény, hogy valaki korábban már elkövetett egy ahhoz hasonló bűncselekményt, mint amilyennel most gyanúsítják, nem elegendő letartóztatásának elrendeléséhez.

Amikor a megalapozott gyanú fenn áll, az önmagában még nem elegendő ok a gyanúsított letartóztatására. A letartóztatás csak akkor rendelhető el, ha léteznek arra utaló bizonyítékok, hogy a gyanúsított:

- megszökhet, illetve a bíróság számára elérhetetlenné válhat,
- akadályoztathatná az eljárást (pl. megfenyegethetné a tanúkat, megsemmisíthetné a bizonyítékokat vagy tiltott egyezségeket köthetne az eljárás más részvevőivel),
- folytathatná vagy ismét elkövetné a bűncselekményt,
- veszélyeztethetné a közrendet és a közbiztonságot.

A szökés, elrejtőzés veszélyének okával kapcsolatban a Mansur kontra Törökország ügyben az EJEB megállapította az Európai Egyezmény 5. cikkének megszegését, éppen azért, mert a bíróság az előzetes letartóztatás elrendelésénél csupán a kiszabható büntetés nagyságát vette figyelembe.

Emellett, a Bíróság álláspontja szerint az is téves, ha a letartóztatásról hozott határozataiban a bíróság ugyanazt az egy okot ismételteti vagy sztereotípiákat alkalmaz a letartóztatás meghosszabbításáról szóló határozat indokolásában.

Annak veszélye, hogy a terhelt bizonyítási eljárást magatartásával pl. a bizonyítékok megsemmisítése, vagy tanúk befolyásolása révén – akadályozná, elegendő ok a letartóztatás elrendeléséhez, amelyeket az EJEB szerint a terhelt letartóztatásba helyezéséről szóló határozatban fel kell sorolni, és azoknak az adott eset konkrét körülményein kell alapulniuk. A tárgyi bizonyítékokat leggyakrabban már az eljárás elején lefoglalják, így az eljárás későbbi szakaszában már nehezebb megsemmisíteni őket, és a tanúk befolyásolási lehetősége is általában megszűnik miután sor került a kihallgatásukra.

A Letterier kontra Franciaország ügyben az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy a vádirat benyújtása előtt a letartóztatás indokolt, mert fennállt a tanúk befolyásolásának a veszélye, de a vádemelést követően ez a veszély fokozatosan elenyészik.

A letartóztatás elrendeléséről szóló határozat kellő indokoltságához szükséges, hogy tartalmazza az összes meghatározó tényezőt, illetve mindazokat a tényezőket, amelyeken a határozat alapul. Nem lehetnek törvényszerűek azok határozatok, amelyek csak azoknak törvényhelyeknek a felsorolását tartalmazzák, amelyek lehetővé teszik a terhelt letartóztatását az eljárás folyamán.

A Boicenco kontra Moldávia ügyben²³⁷ a Bíróság úgy találta, hogy megsértették a kérelmező személyi szabadságához és biztonságához való jogát, mivel a letartóztatást elrendelő és meghosszabbító határozatok csupán a hatályos törvény rendelkezéseinek a felsorolását tartalmazták, azon állítás megalapozottságának indoklása nélkül, hogy a kérelmező az eljárást akadályozná, megszökne vagy bűnismétlést követne el.

Lényeges, hogy a letartóztatást elrendelő határozat indokolásában látni lehessen, hogy a bíróság a határozat meghozatala során valamennyi döntő tényt figyelembe vett. A Mamedova kontra Oroszország ügyben²³⁸ az Európai Bíróság úgy vélte, hogy fennáll a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog megsértése, mivel a letartóztatásról szóló bírósági határozatból kiderült, hogy a bírák a határozat meghozatala során figyelmen kívül hagyták a kérelmező személyi körülményeit, amelyek döntő jelentőségűek voltak.

Egy fiatalos gyanúsítottat már egy verbális fenyegetés is megtörhet, míg a „vagányabb bűnelkövetőnél” ez esetleg csak a folyamatos, súlyos bántalmazás hatására következhet be. Az alkalmazott eszközök testre szabott „relatív” alkalmasságának megítélése bonyolult feladat.

A hatóság őrizetébe került személlyel először a védője találkozik, továbbá a fogvatartottnak lehetősége van arra, hogy egy általa megjelölt hozzátartozót értesítsenek.

Az ezekkel kapcsolatos anomáliák a következők voltak:

A régi Be. (1998. évi XIX. törvény) alapján a védelem kötelező jellege sem tette elengedhetlenné a védő jelenlétét az egyes nyomozati cselekményeken. [...] Az ORFK 2006-ban végzett, valamennyi megyei rendőr-főkapitányságra kiterjedő felmérése szerint az első gyanúsított-kihallgatásról a védőt csak igen röviddel a nyomozati cselekmény kezdetét megelőzően értesítették. Az egyik megyében például az átlagos időtartam csupán harminc perc volt, ami nyilvánvalóan az esetek legtöbbszörében nem elegendő a védő megjelenéséhez. 16 megyében az értesítéseket átlagosan egy órával a gyanúsított meghallgatás előtt küldték ki a védőknek, ugyanakkor 11 megyéből azt jelezték, hogy a védő részvételre irányuló jelzése esetén a rendőrök készek voltak új időpontra tűzni a kihallgatást.²³⁹

A jogsértő állapot kiküszöbölését jelentősen akadályozta, hogy az ügyészek és a bírók elzárkóztak a védő nélküli kihallgatások bizonyítékok közül való kirekesztésétől.²⁴⁰

²³⁷ Case of Boicenco v Moldova 4108/05. számú kérelem

²³⁸ Case of Mamedova v Russia <http://echr.ketse.com/doc/7064.05-en-20060601/> (Letöltés ideje: 2019. okt.5.)

²³⁹ SZABÓ Zsolt-SZOMOR Sándor: Fegyveregyenlőség. Rendészeti Szemle, 2007/3. 35. o.

²⁴⁰ KÁDÁR András: Szabadságkorlátozások. Fundamentum, 2005/2. 55. o.

Az Alkotmánybíróság 2013 márciusában hozta meg döntését,²⁴¹ amely szerint „alkotmányos követelmény, hogy a büntetőeljárásban a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelti kihallgatás helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben értesítsék, hogy a kirendelt védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni és a terhelti kihallgatáson részt venni. Az ilyen jellegű értesítés elmaradása esetén a terhelt vallomása a büntetőeljárás későbbi szakaszaiban bizonyítási eszközként nem értékelhető és nem vehető figyelembe.”

Az 1998. évi XIX. tv. szerint a nyomozati szakban a nyomozást folytató rendőr végezte a kirendelést. Ez két vonatkozásban is igen súlyos problémát jelentett: egyrészt a rendőrség nyilvánvalóan nem (volt) érdekelt a hatékony védelemben, másrészt néhány ügyvéd a kirendelésekre alapozza a praxisát, amelynek következtében anyagi függésbe kerülhetett a rendőrtől, aki a kirendeléseket végezte. A MHB közérdekű adatkérésére érkezett rendőrségi válasz szerint egyértelművé tette, hogy „házon belüli” védőkirendelés gyakorlata elterjedt [...].²⁴²

A Be. a kirendelt védőnek az illetékes területi ügyvédi kamara által működtetett információs rendszer kijelölés útján való „spontán” módon kiválasztása a „házon belüli” védőkirendelés gyakorlatát kizárta. A vádemelés előtt a nyomozó hatóságnak vagy az ügyészségnek helyettes védő kirendelésére a Be. 47. § (1) bekezdés a)-c) pontjaiban illetve a 49. § (1) bekezdés a)-d) pontjaiban meghatározott esetekben van lehetősége.

A terhelt jogait és kötelezettségeit tartalmazó Be. 39. § (1) bekezdésének b) és e) pontjaiban²⁴³ foglaltak tartalmát a Be. 39. § (6) bekezdése adja meg, mely szerint a fentiekben meghatározott jog gyakorlása érdekében a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény megkezdését vagy elvégzését legalább egy órára elhalasztja, ha a terheltnek a védekezésre való felkészülésre, vagy a védővel való tanácskozásra az eljárási cselekmény megkezdése előtt – a terhelt és a védő önhibáján kívüli okból – nem volt lehetősége.

Kényszervallatás esetében a bizonyíthatóság szempontjából jelentősége lehet(ne), ha az eljárási cselekményről – konkrétan a kihallgatásról – hangfelvétel vagy kép- és hangfelvétel készülne.

²⁴¹ 8/2013 (III.1) AB. határozat

²⁴² Magyar Helsinki Bizottság (2015): i.m. 5. o.

²⁴³ Be. 39. § (1) A terhelt jogosult arra, hogy b) a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság megfelelő időt és körülményeket biztosítson számára a védekezésre való felkészüléshez, illetve e) pont a védőjével ellenőrzés nélkül tanácskozzon

Hang-és képfelvételek készítését illetően a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényt (a továbbiakban: Rtv.) módosító 2014. évi LXXII. törvény 7. § (1) bekezdése iktatta be az Rtv. 42. § (5c) bekezdését, továbbá a Be. 361. § (3) bekezdése szerint az intézkedésről folyamatos hangfelvétel vagy kép- és hangfelvétel készíthető.

A büntetőeljárásban a Be. 85. § (1) bekezdés j) pontja a különleges bánásmódot igénylő személy részvételét igénylő eljárási cselekményről kép- és hangfelvételt készítésének lehetősége törvényileg adott: a Be. 87. § (1) bekezdés a) pontja szerint a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény esetén a kép-és hangfelvétel készítése csak lehetőség, míg a Be. 88. § (1) bek. d) pontja viszont a tizennegyedik életévét be nem töltött személy estében a kép-és hangfelvétel készítése kötelezővé teszi.

Az eljárási cselekményről készített felvétel szabályait a Be. 358. §-a rögzíti. Ennek lényege, hogy az ügyészség és a nyomozó hatóság a jogszabályban meghatározott eseteken kívül indítványra vagy hivatalból is elrendelheti az eljárási cselekményről egyidejűleg végzett jegyzőkönyvezés mellett folyamatos hangfelvétel vagy kép- és hangfelvétel készítését. A védő, a gyanúsított és a sértett indítványára – a költségek egyidejű megelőlegezése mellett – az eljárási cselekményről folyamatos hangfelvételt vagy kép- és hangfelvételt kell készíteni.

Bencze Mátyással egyetértve én is értetlenül állok az előtt a tény előtt, hogy a „technika mai fejlettségi szintjén miért kell egyáltalán a költségek megtérítéséhez kötni az eljárási cselekmények audiovizuális rögzítését, és milyen módon hátráltatná ez az eljárást.”²⁴⁴

A 12/2018. (VI.2) IM. rendelet szabályozza a kép-és hangfelvétel készítésének költségét és részletes szabályait, mely szerint az eljárási cselekmény időtartamához igazodóan megkezdett a költség óránként 5.000 forint, de minimum 10.000,-Ft, melyet az eljárási cselekmény előtt öt nappal meg kell előlegezni. További feltétel pedig az, hogy a kép-és hangfelvétel készítéséhez szükséges technikai eszközök egyébként az adott nyomozó hatóság vagy ügyészség rendelkezésére álljanak. A megfizetett költség összege a kép- és hangfelvételt, illetve folyamatos hangfelvételt készítő ügyészség vagy nyomozó hatóság bevétele - ami szintén némileg magyarázatra szorul, mert egyébként miért ne minősülhetne bűnügyi költségnek, amit adott esetben annak a gyanúsítottnak kellene megfizetnie, akinek az érdekkörében ez az indítvány felmerült.

²⁴⁴ Bencze MÁTYÁS: A kor színvonalán?- Az új büntetőeljárás kódex válasza a jelen kihívásaira, Pro Futuro 2018/3. 27. o.

Ugyanakkor, ha az adott eljárási cselekmény törvényességét hivatott a kép-és hangfelvétel, akkor álláspontom szerint azt nem kellene a költségek megelőlegezéséhez kötni.

A hamis vád büntette miatti eljárás megindításának lehetősége szintén visszatartó erejű abban a vonatkozásban, hogy kényszervallatás büntette miatt feljelentést tegyenek az azt elszenvedő személyek. A MHB megállapítása szerint „az nem jellemző, hogy hamis vád miatt büntetőeljárás indulna olyan terhelt ellen, aki állítása szerint bántalmazás sértettje volt.” Ennek indoka, hogy ezen eljárások az esetek legnagyobb részében bizonyítottság hiányában kerülnek megszüntetésre, ezen eljárást megszüntető ok alapján pedig nincs lehetőség a hamis vád miatt történő eljárás megindításának.

Összefoglalva: Nem minden kényszervallatás miatt tettek/tesznek feljelentést a sértettek, a bűncselekménynek magas a látenciája, „kiegyenlítően erőviszonyok” vannak az ügyben, bizonyítékok – főleg tanúk – nem mindig állnak rendelkezésre, ha pedig vannak, vagy bűntársak, vagy hozzátartozók jönnek szóba, akiknek a vallomása nem tekinthető elfogulatlanoknak. Az orvosi látlet és az alapján készített igazságügyi orvosszakértői vélemény – az ismertetett előzmények tudatában – némileg aggályos.

6. A kényszervallatás okai és Janus-arcúsága²⁴⁵

A kényszervallatás is szükségszerűen olyasmi, amivel valaki jól jár. A kényszervallatás haszna azonban módfelett viszonylagos, az előny rendszerint rövidtávon is csak virtuális, de mindenképpen megalázza valamennyi résztvevőjét: elszenvedőjét és tanúsítóját, de még tanúját is, az akaratlanul részvevő kollégát. [...] Kollektíven soha nem süllyedhetünk le az egyes emberek aljasságának a színvonalára, a közösségnek jobbnak kell lennie a közösséget alkotó egyénekénél.²⁴⁶

Kérdésként merülhet fel, hogy miért történik mindez? Miért van szükség a kihallgatók által alkalmazott erőszak, fenyegetés és más hasonló módszer alkalmazására? Miért gondoljuk azt, hogy a gyanúsítottból nem törvényes módszerrel kicsikart beismerő vallomás, mint a „bizonyítékok királynője” megkönnyíti a helyzetünket a büntetőeljárásban?

²⁴⁵ ugyanezzel a címmel lásd: BAKONYI Mária: A kényszervallatás Janus- arcúsága. Büntetőjogi Szemle 2019/1. 3-14.o.

²⁴⁶ NÉMETH Zs. (2000): i.m.108. o.

Több válasz is adható ezekre a kérdésekre, de értelmes, elfogadható magyarázat – szerintem – nincs. Nem mondhatom azt, hogy a büntetőeljárásban nem könnyíti meg a rendőrök, az ügyész és a bíróság munkáját az, ha a terhelt beismerő vallomása a rendelkezésre áll, mert ilyen esetekben mindenki kényelmesen hátradőlhet, és azt mondhatja: felesleges a többi bizonyítékot beszerezni, hiszen a terhelt beismerte a terhére rótt bűncselekmény elkövetését.

Amikor kiderül, hogy egy személyt kényszer hatására tett beismerő vallomása alapján ítélték el, akkor nyomban az emberi méltóság tiszteletben tartására a tisztességes eljárás elvére, az ártatlanság vélelmére, az ENSZ valamint az Európai Unió emberi jogi és kínzás elleni egyezményeire, valamint a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteire hivatkozunk. Ilyenkor felvetődik azt is, hogy „Magyarország rendőrállam, elharapózott a rendőri brutalitás, az emberi jogokat lábbal tiporják” stb.

A nyomozó hatóságok tagjainak feladata többek között a bűncselekmények felderítése és azok elkövetőinek gyanúsítottként való felelősségre vonása a büntetőeljárás nyomozati szakában.

Amikor egy súlyos bűncselekmény történik – például néhány évvel ezelőtt Pécsen a pszichológusnő sérelmére elkövetett emberölés, vagy a Kaposváron megölt gyermekkorú Szita Bence brutális meggyilkolása a nevelőanyja és két hajléktalan által, vagy szintén Kaposváron a trafikban megölt 20 éves lány esete stb. – akkor mi, társadalmat alkotó egyének elvárjuk, hogy azonnal találják meg az elkövetőket és példás büntetést statuáljon a bíróság. Sőt, ilyen esetekben majdnem mindig fellángolnak az indulatok, a halálbüntetés visszaállítását követelve; arra hivatkozunk, hogy ilyen és ehhez hasonló esetekben az elkövető nem érdemel semmifajta könyörületes, hiszen ő sem volt irgalmas áldozatához, és miért kellene még az állam pénzén etetni, legrosszabb esetben életfogytiglan.

Az említett esetekben *különösen nagy a társadalmi elvárás* a bűnüldöző szervek irányában. A bűnüldözés révén megvalósuló közbiztonság megteremtése az egyik, azonban nem a legfontosabb feladata az ügyekben eljáró hatóságoknak. Ezzel az elvárással szemben áll a büntetőeljárásban részvevő személyek – különösen a terhelt – emberi jogainak, legfőképpen emberi méltóságának a tiszteletben tartása. El kell azonban ismerni, hogy vannak a társadalmi elváráson kívül is olyan körülmények, amelyek lehetővé teszik e bűncselekmény elkövetését.

A rendőrök *hierarchikus szervezetben* dolgoznak, tehát *alá-fölé rendeltségi viszonyban*, és valamilyen szinten „kompenzálniuk” kell azt, hogy a munkahelyükön ők alárendeltek; valahol, valahogyan meg kell mutatniuk a „nagyságukat” és a „kegyetlenségüket”, például egy-egy kihallgatás során; hogy igenis van hatalmuk, hogy „mennyire kemények”.

Ezzel az igazságosztó szerepében való tetszelgéssel, az omnipotenciát, a mindenhatóság-hitet sugározzák magukból, és már nyomozati szakban is hajlamosak az ítélkező szerepében tetszelegni, sőt a büntetést valamilyen formában előzetesen végre is hajtják. Németh Zsolt szerint ilyen esetekben „általános benyomás szerint az elkövető maga is sérült integritású, alávetett helyzetű. Alávetettsége nem a katonai hierarchiában elfoglalt helyéből fakad, hanem egzisztenciális fenyegetettségéből. A szerző Gönczöl Katalint is idézi, aki szerint „irreális elvárni a rendőrtől, akinek emberi jogait nem biztosítják a munkarendben, hogy ő másokét, az intézkedési körbe kerültekét tiszteletben tartsa”.²⁴⁷

A *parancsnokok hozzáállásán* is sok múlik: ha a parancsnok elnéző ezekben az esetekben, sőt hallgatólagosan beleegyezik az ilyen módszerek alkalmazásába, ez bátorítólag hat a rendőrökre, sőt magára az egész kollektívára. Ha eljárás indul a rendőr ellen a „mundér becsülete” elv alapján kollégáik és főleg a parancsnok mellettük tesznek vallomást, és legközelebb ők ezt majd viszonozzák.

A *statisztikai szemlélet*, hogy minél több ismeretlen elkövető ellen indult eljárásban legyen meg a tettes, szintén motiválja a rendőröket, néha erőteljesen negatívan (ami nem a „kis rendőr” kívánalma, hanem a felsőbb vezetése).

A kényszervallatások száma annak függvényében nő illetve csökken, hogy az állam – a jogalkalmazó – tétlen illetve megengedő magatartást tanúsít, vagy „keményebben” lép fel. Az én gyakorlatomban a „kelléténel többször” fordult elő, hogy bírósági tárgyaláson arra hivatkoztak a vádlottak, hogy „kihallgatás közben megverték azért, hogy gazdátlan, uratlan bűncselekmények elkövetését is ismerjem el”, tehát olyan bűncselekményeket, amelyeknek akkor még nem volt meg az elkövetőjük. Ezáltal kevesebb a lesz a felderítetlen bűncselekmények száma, és az emberek közbiztonságérzete is jobb lesz. Ez pedig az állam intézményrendszerére, működési mechanizmusaira, és a teljesítménykényszerre vezethető vissza, amely sugalmazhatja, leplezetten szorgalmazhatja, elvárhatja, vagy csupán megtűri a kényszervallatást.

A magas látencia egyik lehetséges oka továbbá, hogy mind a tanúk, mind a gyanúsítottak számtalan alkalommal hivatkoznak arra: azért nem tettek feljelentést, mert „nem látták értelmét.”²⁴⁸ Korábbi panaszaik ugyanis rendre reakció nélkül maradtak, sőt esetleg számolniuk kellett a hamis vád miatti felelősségre vonással is (ami bizonyítottság hiányában

²⁴⁷ NÉMETH Zs. (2000): i.m. 112. o.

²⁴⁸ Magyar Helsinki Bizottság (2015): i.m. 9. o.

történő megszüntetés esetében nem lehetséges), ugyanakkor a megtorlástól való félelem sem elhanyagolható tényező ennél a bűncselekménynél.

A rendelkezésre álló statisztika csak azokat az ügyeket tartalmazza, amelyek miatt feljelentést tettek, azonban bírósági szakban, amikor arra a kérdésre „miért nem tartja fenn a nyomozás során tett vallomását,” a kihallgatott azt válaszolja – részletezve és sokszor valószínűsítve –, hogy meg nem engedett kihallgatási módszert alkalmaztak vele szemben a kihallgatása alkalmával, következtetni lehet arra, hogy a rendelkezésre álló statisztikai adatok csak a jéghegy csúcsát engedik láttatni.²⁴⁹

Természetesen a felsorolt okok a teljesség igénye nélkül kerültek megemlítésre, számtalan egyéb ok is van, többek között az ember személyiségében rejlő agresszivitásra, brutalitásra való hajlam – amelyet a Németh Zsolttól átvett idézet is alátámaszt - és amelyet nem lehet kiszűrni az alkalmassági vizsgán, és így védekezni sem lehet az ellen, hogy ilyen személyiségjegyű emberek felvételére kerüljön sor a rendőrség kötelékébe.

A kényszervallatás Janus-arcú, több szempontból is, ami a gyökereit jelenti a máig ható problémáknak is. A kényszervallatás Janus arcúságának okai – a teljesség igénye nélkül – a következők:

Egy folyamatban lévő büntetőügyben az igazságszolgáltatásban dolgozóknak – és a társadalomnak is – az az érdeke, hogy a bűncselekményt elkövető személy minél előbb elfogásra és felelősségre vonásra kerüljön. Az elkövető érdeke ezzel ellentétes: ne derüljön ki, hogy ő volt az adott bűncselekmény elkövetője. Ha egyedüli elkövetőről van szó, és nincs különösebb tárgyi és személyi bizonyíték, a kényszervallatás jellemzően „enyhébb formái” – mint „egyedüli üdvözítő” eszközök – gyakran felmerülnek. Az így nyert beismerő vallomás bírósági szakban visszavonható ugyan, ez azonban, mint láttuk, ritkán eredményes. Egyértelműen megállapítható, hogy sajnos nem múlt el nyomtalanul a terhelti beismerő vallomás primátusa: az ügyet nyomozó szervek/személyek a beismerő vallomás jegyzőkönyvbe foglalásával – látszólag teljesen jogosan – úgy vélik, hogy az ügyben immár felesleges a többi bizonyíték beszerzése, hiszen már mindent tudunk, elvégre a terhelt mindenre kiterjedő, őszinte beismerő vallomást tett.

A kétségnek azonban mindig fenn kell állnia. E kétségeket ugyan gyakorta felülírja a magától értetődőnek tűnő válasz: a terhelt aláírta a jegyzőkönyvet, ezt a tényt elvitatni nem lehet! Ám lehet-e azt állítani, hogy mindez valóban olyan perdöntő tény, amellyel szemben

²⁴⁹ Magyar Helsinki Bizottság (2015): i.m.10.o.

ellenbizonyításnak, magyarázatnak nincs helye? Ha az ügyben több elkövető van, még tágabb tér áll a kihallgatók rendelkezésére: eldönthetik, kit lehet a leginkább „megpuhítani” a törvényi tényállásban írt módszerekkel, majd felhasználni kikényszerített vallomását a tettestársak befolyásolására is. A jórészt jegyzőkönyvben rögzítetteken kívül történtek bizonyítása úgyszólván lehetetlen.

A jogalkalmazók – és itt különösen az ügyészekre és a bírákra gondolok – a kényszervallatás nyomozása, és az ügyek tárgyalása alkalmával „két ellentétes tábor” – a sértett és a hozzá kapcsolódó személyek (általában hozzátartozók vagy bűntársak), illetve a hivatalos személy elkövető köré csoportosuló kollégák, parancsnokok – vallomásait mérlegelik. Utóbbiak állításainak természetesen eleve több hitelt tulajdonítanak. Nem sokszor fordult elő, hogy konkrét tárgyi bizonyíték – videón, hangszalagon vagy CD-n rögzített kép-és/vagy hangfelvétel – állt a rendelkezésünkre, vagy olyan orvosi látlelet, amely kétséget kizáróan – a sértett vallomásával egyezően – olyan sérüléseket dokumentált, amelyekről az igazságügyi orvosszakértő a keletkezési mechanizmust illetően is azt támasztotta volna alá, amit a sértett következetesen, egyértelműen és mindig ugyanúgy mondott el.

A bíróság az érdemi döntés során szintén mérlegeli a bizonyítékokat, és ennek során gyakran beéri azzal a következtetéssel, hogy „törvénytörő módszerek alkalmazása a nyomozóknak nem állt érdekében”.

A megoldást illetően azt javaslom, hogy a büntetőeljárásban a törvények maradéktalan betartására kell(ene) törekedni, és jól felfogott érdekünkben is – hogy ne kerüljünk emberi jogok megsértése miatt a strasbourgi bíróság elé, és ne a „folyamatosan megbélyegzett” országok számát gyarapítsuk – a kényszervallatás büntetést valóban annak súlya szerint kell megítélni, és bátrabban kellene vádat emelni valamint elmarasztaló ítéleteket hozni, amitől akkor talán a látencia is csökkenne. Látszólag valóban van különbség egy pofon, ököllel való ütés, rugdosás, vagy például gumibottal történő ütlegelés, továbbá az őrizetbe vétellel vagy letartóztatással való fenyegetés között, azonban valamennyi elkövetési mód a gyanúsított emberi méltóságát sérti, azt a sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogot, amely nem az államtól ered, és azt sem az állam, sem az állam képviselőiben eljáró igazságszolgáltatási szervek tagjai nem vehetik el, pláne olyan céllal, hogy „igazságot szolgáltatnak”. Az igazságszolgáltatás nem használhat fel olyan bizonyítékot, amelyhez törvénybe ütköző módon jutott. Ez degradálja magát azt a szót is, hogy „igazság”, a „valóság-hű tényállás” megállapítása pedig nem alapulhat kényszervallatással beszerzett beismerő vallomáson, ahhoz más (is) kell(enne).

VI. Bizonyítás a büntetőeljárásban

1. Általánosságban

A kényszervallatással nyert beismerő vallomást – mivel bűncselekmény útján beszerzettnek minősül – ki kell zárni a bizonyítékok köréből, ugyanakkor a más tiltott módon illetve a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával beszerzett bizonyítékok is ugyanerre a sorsra jutnak, a kérdés pedig az, hogy mi a megkülönböztetés alapja. Mi lesz a három különböző típusú bizonyítási tilalomba ütköző módon beszerzett beismerő vallomás illetve más jellegű bizonyíték sorsa a büntetőeljárásban, azonkívül, hogy velük tulajdonképpen bizonyítani semmit nem lehet, mert olyan módszerrel jutottak hozzájuk, ami a tisztességes eljárást (is) megkérdőjelezi. További kérdést vet fel az a tény, hogy amennyiben az ily módon beszerzett bizonyítékok (például terhelt beismerése) további bizonyítékokat hoznak a felszínre (például az elkövetés eszközét, ami emberölés esetében például egy lőfegyver) azt a büntetőeljárásban fel lehet-e használni, hiszen a büntetőeljárási törvénybe ütköző, tilalmazott módszer útján került a hatóság látókörébe.

Azt, hogy a büntetőeljárásban mit jelent a bizonyítás, mi a bizonyítás tárgya mindenféleképpen be kell mutatnom az értekezésben, hiszen a beismerő vallomás bizonyítási eszköz, amelyhez elméletileg törvényesen kellene eljutnunk, de megszerzhető a törvényben felsorolt bizonyítási tilalmak megszegése révén is, így különösen kényszervallatással, amely mint láthattuk nem igazán törvényes módja a bizonyítékszerzésnek. A bizonyítékok szabad értékelésének elve, – amely tulajdonképpen nem teljesen „szabad”, hiszen a már említett három tilalomfajta útját állja ennek is fontos kérdéseket vet fel. Végül a bizonyítási tilalmak témakörének részletes bemutatása következik, mellyel kapcsolatban a mérgezett fa gyümölcse mérgező elvet ismertetem, amely ugyan nem a kontinentális, vegyes büntető eljárásjogi rendszer találmánya, hanem az angolszász - kifejezetten pedig az amerikai – akkuzatórius rendszeré, de az idők folyamán begyűrűzött eljárásjogunkba. Ezen elv alóli kivételeket szabályozta az ezüstartalca elve, amelyről a mai napig úgy beszélünk, mintha ma is élő része lenne az amerikai büntető eljárásjognak, azonban ahogy azt Gácsi Anett Erzsébet kifejtette, az elvet mindössze 46 évig alkalmazták, 1914 és 1960 között.²⁵⁰

²⁵⁰ GÁCSI Anett Erzsébet: A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban. PhD értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2015. 13. o. Szeged. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2738/1/Gacsi_Anett_Erzsebet_ertekezés.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 9.)

2. A bizonyítás fogalma a büntetőeljárásban

A bizonyítással kapcsolatban a szakirodalomban többnyire egységes a szerzők álláspontja.

Tóth Mihály szerint a büntető eljárásjogi bizonyítás az a processzuális folyamat, amelyben a bizonyítékok beszerzése és értékelése révén annak megállapítása vagy kizárása folyik, hogy e bizonyítékok alapján a feltárt „történeti tényállás” beleilleszthető-e valamely absztrakt törvényi tényállás keretei közé; a bizonyítékok alkalmasak és elegendőek-e arra, hogy a bíróság kimondhassa, hogy:

- meghatározott személy
- konkrét bűncselekmény tényállási elemeit
- bűnösen

megvalósította.²⁵¹

Erdei Árpád definíciója alapján a bizonyítás az a tevékenység, amelynek során a büntetőeljárás tárgyául szolgáló emberi magatartást kitevő tények megállapítására kerül sor. Az eljárási bizonyítás sajátosságait éppen az határozza meg, hogy olyan múltbeli tények megismerését kell lehetővé tennie, amelyek megállapítása a büntetőjogi felelősség kérdésének helyes eldöntése érdekében szükséges. Ebben a bizonyításban mind az *érzéki*, mind a gondolkodás útján megvalósított *értelmi* elem jelen van.²⁵²

A büntetőeljárásban – mint minden emberi megismerő tevékenységben – a megismerés mindkét egymást követő és összefüggő fokozatának, az *érzékinék* és a *racionálisnak* is szerepe van. Minthogy a megismerés igényli az ember gondolkodását, gondolati tevékenységét, a logika szabályaival – a dedukciót, indukciót, hipotézist, analogikus következtetést is használva – össze kell vetnünk. A logika értelmében a bizonyítás gondolati művelet, amelyben valamely kijelentés igazságát más igaz kijelentésekkel igazolunk, illetve kijelentésekből új igaz kijelentéseket vezetünk le, állapítja meg *Király Tibor*.²⁵³

A büntetőeljárásban a bizonyítás jellegzetesen a tényállás megállapításához kapcsolódik, ezért mint *ténybizonyítást* határozhatjuk meg – írja *Tremmel Flórián*.²⁵⁴

²⁵¹ TÓTH Mihály: Közvetett bizonyítás, prekonceptiók és előítéletek. In: A büntetőítélet igazságtartalma. Szerkesztő: ERDEI Árpád, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 74. o.

²⁵² ERDEI Árpád: A bizonyítás. In: Büntetőeljárás jog VII. fejezet. Szerk.: HACK Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 127. o.

²⁵³ KIRÁLY T. (2003): i.m. 219. o.

²⁵⁴ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006. 59. o.

A bizonyítékok a büntetőeljárásban olyan adatok,

- amelyek a büntetőjogilag *releváns* tényekre vonatkoznak (tartalmi oldal), és
- amelyeket *a törvény által megengedett forrásokból* szereznek be (formai oldal),
- éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatóak, alkalmasak a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapítására.²⁵⁵

A büntetőeljárásban a bizonyítás a résztvevő hatóságok – a nyomozó hatóságok, az ügyészség, és a bíróság, – és más résztvevők megismerő tevékenysége, melynek során egy múltbéli eseményt próbálnak gondolatban rekonstruálni és az oksági összefüggések feltárásával az *objektív igazságot* kívánják megállapítani.

A büntetőeljárás jog a bizonyítás körében több személy tevékenységéről szól, és ebből kifolyólag a bizonyítás *átfogó, többjelentésű kifejezés*.²⁵⁶

Az eljárási bizonyítást a következők is jellemzik:

- a hatóság a bizonyítás útján *közvetett* ismereteket szerez,
- a büntetőügyben folyó bizonyítás *ténybizonyítás*, és
- egyben *jogi bizonyítás* is.²⁵⁷

A bizonyítás elvei a büntetőeljárás általános alapelveivel együttesen érvényesülnek az igazság megállapítására irányuló tevékenységben. A bizonyítás saját (*speciális*) elvei: a bizonyítás törvényessége, a bizonyítási kötelezettség, a bizonyítás szabadsága, a bizonyítékok szabad mérlegelése, az érintettek kímélete. A bizonyítás elveit az érvényesülésüket biztosító illetőleg korlátozó rendelkezések figyelembevételével kell értékelni. Érvényük ugyanis nem feltétlen, más elvek (elvi követelmények) érvényesülése megkívánhatja a korlátozásukat.²⁵⁸

²⁵⁵ HERKE Cs. (2014): i.m. 62. o.

²⁵⁶ KIRÁLY T. (2003): i.m. 220. o.

²⁵⁷ ERDEI Á. (2014): i.m. 128. o.

²⁵⁸ ERDEI Á. (2014): i.m. 139. o.

3. A bizonyítás tárgya

A bizonyítás tárgyát a büntetőjogi felelősséget eldöntő alapvető bizonyítandó tények jelentik.²⁵⁹

A bizonyítás részben fizikai, részben gondolati jellegű tevékenység. Konkrét fizikai cselekvést igényel a tárgyi bizonyítási eszközök biztosítása, a szakértői vizsgálat, a vallomások rögzítése, míg a bizonyítékok értékelése, összehasonlítása logikai művelet.²⁶⁰

A Be. 163. § (1) bekezdése szerint „A bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában *jelentősek*. A bizonyítás a büntetőeljárás járulékos kérdéseinek elbírálásban jelentős tényekre is kiterjedhet.

A törvényhozó az új Be. elfogadásakor szem előtt tartotta az „igazság megállapításának igényét”, amelyet a törvény Preambulumában fejezett ki, majd a Be. 163.§ (2) bekezdésében kifejti, hogy „a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság a döntését *valóságghű tényállásra* alapozza. Ez a norma lényegében az anyagi igazság (ami a valóságban történt) és az eljárási igazság (amit az eljárásban bizonyítani lehet) maximális közelítésének követelménye. Ugyanakkor az anyagi igazság is csak az eljárási igazság szabályain keresztül teljesezhet be, vagyis a kétséget kizáró módon nem bizonyítható tény akkor sem lehet bizonyítottnak tekinteni, ha az a nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság meggyőződése szerint beilleszthető a valóságghű tényállásba, ugyanez vonatkozik a Be. alapján kizárt bizonyítékokra is.

Az 1998-as Be. a bizonyítás céljául a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására való törekvést írta elő. Az új. Be. a valóságghű tényállás követelményével magasabbra tette a szakmai és erkölcsi mércét a nyomozó hatóság, ügyészség és a bíróság számára.²⁶¹

Minden egyes ügy esetében a jogalkalmazónak kell meghatározni – a törvények által megszabott keretek között –, hogy az adott egyedi ügy eldöntése szempontjából mely tényeket tart jelentősnek, vagyis melyek az ügy bizonyítandó, releváns tényei. A releváns tények köre menetközben változhat, annak függvényében, hogy a tényállás felderítése milyen irányban halad. Ebből adódóan egyes – korábban releváns – tények háttérbe szorulhatnak és helyette más addig nem szereplő tények, illetve körülmények is előtérbe kerülhetnek.

²⁵⁹ TÓTH M. (2010): i.m. 74. o.

²⁶⁰ MEGYERI Gábor (2018 b): XXVIII. Fejezet: A bizonyítás általános szabályai. Kommentár a büntetőeljárás törvényhez, Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluver Hungary, Budapest, 2018. 379. o.

²⁶¹ MEGYERI G. (2018 b): i.m. 381. o.

A bizonyíték relevanciája nem függ attól, hogy a bizonyítandó tényhez fűződő kapcsolatát felismerjük-e. A valóságban a bizonyítandó tényhez szorosan kötődő tény csak akkor kaphat szerepet a bizonyításban, ha ezt a (lehetséges) kapcsolatot a bizonyítás folytatója felfedezi.²⁶²

Összességében tehát az a tetszetős elméleti konstrukció, mely szerint a releváns bizonyítékok bizonyító erejének mérlegelése útján jutunk el a perbeli igazsághoz, gyakran önámítás: a folyamat voltaképpen fordított, a megállapított perbeli igazság minősíti a hozzá vezető bizonyítás és bizonyítékok relevanciáját.²⁶³

4. A bizonyítékok szabad értékelésének elve

A szabad bizonyítás egyébként, ha a „szabad” jelzőt a szó igazi (kötöttségektől mentes) értelmében fogjuk fel, törvényi szabályozottság esetén fogalmi képtelenség vagy félrevezető illúzió. [...] Ahol valamilyen tilalom van, abszolút szabadságról szó sem lehet (amit egyébként a bizonyítás szabadságának természetes korlátai, pl. az ésszerűség szabályai amúgy is kizárnának). Az pedig gyakorlatilag evidencia, hogy a bizonyítás szabadsága a magyar büntetőeljárás jogban a bizonyítékok mérlegelésének szabadságát jelenti. [...] A bizonyítás szempontjából (megkockáztatom: általában a büntetőeljárás szempontjából) alighanem értelmezhetetlen, ha ugyan nem értelmetlen, az az egyébként anyagi értelemben helyes szabály, hogy ami a törvény szerint nem tilos, az megengedett is. Az eljárási jog természetéből következik, hogy intézményeinek alkalmazása szabályozott (vagy olyannak kell lennie). Az eljárás nem „tűri” a szabályozatlanságot, ha tisztességesnek kíván legalább látszani.²⁶⁴

A szabad bizonyítási rendszer alapján álló modern eljárási jogokban a törvényi szabályozás előírásai (tilalmai, kötöttségei) nem érinthetik a bizonyítási tevékenység érdemét, vagyis azt, hogy a hatóságok a rendelkezésre álló – ellentétes vagy egybehangzó – bizonyítékokat hogyan mérlegelik, azok végső értéke tekintetében miként foglalnak állást.²⁶⁵

²⁶² Lásd még: ENGISCH, Karl.: Der Unrechtstatbestand im Strafrecht, *Eine kritische Betrachtung zum heutigen Stand der Lehre von der Rechtswidrigkeit im Strafrecht*, In: Hundert Jahre deutsches Rechtsleben, Festschrift zum hundertjährigen Bestehen des deutschen Juristentages, 1860–1960, Bd. 1, Karlsruhe 1960, S. 401–437.o. illetve EXSHAW, E.Y.: La définition des crimes, *Revue de science et de droit pénal comparé*, Paris, 1960. 2. szám

²⁶³ TÓTH M. (2010): i.m. 76. o.

²⁶⁴ ERDEI Árpád: Tilalmak a bizonyításban. In: Tények és kilátások Tanulmányok Király Tibor tiszteletére. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1995. 50-51. o.

²⁶⁵ CSÉKA Ervin: A bizonyítást kizáró szabályok a büntetőeljárásban In: TÓTH Károly (szerk.): In memoriam Dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár. Szeged, 1991. 71. o. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00051/00191/juridpol_040.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 9.) Lásd még: PRADEL, Jean: *Procédure Pénale*, Paris, 1985. 300. o.

Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról „bizonyítás” címszót nem tartalmazott, viszont külön volt meghatározva, hogy mi a nyomozás tárgya²⁶⁶ illetve a vizsgálat²⁶⁷ célja.

Az 1951. évi III. törvény a II. Bp. az „alapvető elvek” között a 4. § (1) és (2) bekezdésében „bizonyítékok” címmel azt rögzítette, hogy „a büntető eljárás során eljáró hatóság alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához, vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve és szabadon felhasználhat minden bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet. *A terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítási eszközök alkalmazását feleslegessé nem teszi.* A II. Bp. a bizonyítási eszközök felsorolásánál az 53. §-ban tartalmazza a „különös” szót, és első helyen szerepelteti a „terhelt személyes nyilatkozatait”, mint a bizonyítás eszközét.

Az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról I. Fejezet I. címében „a büntetőeljárás alapelvei” között az 5. §-ban, „a tényállás felderítése és a bizonyítékok szabad értékelése” címszó alatt az (1) bekezdésben szabályozta azt, hogy „a hatóságok feladata, hogy az eljárás minden szakaszában a tényállást alaposan és hiánytalanul tisztázzák, a valóságnak megfelelően állapítsák meg, a terhelt és mentő, valamint a büntetőjogi felelősséget súlyosító és enyhítő körülményeket egyaránt figyelembe vegyék. [...] Majd a (2) és a (3) bekezdés a következőket írja: „Az eljárásban részt vevő személyek az e törvényben meghatározott esetekben és módon kötelesek és jogosultak a bizonyításban közreműködni.

A büntetőeljárásban szabadon felhasználható minden olyan bizonyítási eszköz és bizonyíték, amely a tényállás megállapítására alkalmas lehet; a hatóságok ezeket egyenként és összességükben szabadon értékelik, és ezen alapuló meggyőződésük szerint bírálják el.”

Az 1973. évi I. törvény IV. fejezetében tartalmazott „Bizonyítás” című részt, amelyben „a bizonyítás általános szabályai” között a bizonyítás tárgyára, törvényességére és eszközeire nézve szerepeltek előírások.

Az 1998. évi XIX. törvény az alapvető rendelkezések között csak a „bizonyítási teher”-t VII. fejezetében szintén a „bizonyítás”-t szabályozta, így az I. címben „a bizonyítás általános szabályai” között a bizonyítás tárgyát, eszközeit, törvényességét és a bizonyítékok értékelését.

²⁶⁶ Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról 83. §: A nyomozás tárgya: azoknak az adatoknak kipuhatólása és megállapítása, melyek a vád emelése vagy nem emelése kérdésében a vádló tájékoztatására szükségesek. A nyomozás e határon túl nem terjeszkedhet.

²⁶⁷ Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról 102. § A vizsgálat célja: azoknak az adatoknak bírói kiderítése és megállapítása, melyek alapján eldönthető, hogy van-e helye főtárgyalás elrendelésének, vagy hogy meg kell-e szüntetni a bünvádi eljárást. A vizsgálat e cél szabta határokon túl nem terjedhet.

A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról – folytatva az 1973. évi I. törvény és az 1998. évi XIX. törvények által kialakított, immár már „hagyományosnak” mondható szabályozást, az Ötödik Részben a „bizonyítás”-t, azon belül is a XXVIII. fejezetében „a bizonyítás általános szabályai” között helyezte el a bizonyítás tárgyára, eszközeire, törvényességére és értékelésére vonatkozó előírásokat, ugyanakkor az „alapvető rendelkezések” tartalmaz egy „a bizonyítás alapvetései” című részt, mely szerint

7. § (1) A vád bizonyítására a vádló köteles.

(2) A terhelt nem kötelezhető az ártatlanságának bizonyítására.

(3) A büntetőeljárásban senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen vagy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.

(4) A kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére.

(5) Abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el bűncselekményt, a bíróságot, az ügyészséget és a nyomozó hatóságot nem köti a polgári, a közigazgatási, a szabálysértési, a fegyelmi vagy más eljárásban hozott határozat, illetve az abban megállapított tényállás.

A Be. 167.§ tartalmazza a bizonyítékok értékelése címszó alatt a bizonyítékok szabad értékelésének elvét is.

A jogalkotói megfogalmazásból egyértelműen következik: a büntetőeljárásban főszabály szerint nem kötelező egyes bizonyítási eszközök, s azokból nyerhető bizonyítékok beszerzése, ugyanakkor csak a Be. 165. §-ban rögzített, kimerítő felsorolásban szereplő bizonyítási eszközökből származhat törvényes bizonyíték. A szabad bizonyítás mind teljesebb érvényesülését hivatott szolgálni az a törvényi rendelkezés, mely szerint a büntetőeljárásban fel lehet használni azokat a tárgyi bizonyítási eszközöket is, amelyeket valamely hatóság jogszabályban meghatározott feladatai során a büntetőeljárás megindítása előtt, vagy azzal egyidejűleg készített, vagy szerzett be.²⁶⁸

A szabad bizonyítás talán legfontosabb jellemzőjének az tekinthető, hogy a törvény értelmében *a bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyító erejük*. A bíróság, az ügyészség, és a nyomozó hatóság a beszerzett bizonyítékokat szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. Vagyis a jogalkalmazó az előtte lévő konkrét ügy egyedi bizonyítékait mérlegelve dönti el, hogy melyik bizonyíték „mennyit ér”, melyik az, amelyik végső soron meggyőzi a terhelt bűnösségéről, vagy éppen ártatlanságáról.

²⁶⁸ MEGYERI G. (2018 b): i.m. 386. o.

Mindehhez hozzá kell tenni: a bizonyítékokat nemcsak egyenként kell értékelni, hanem összefüggésükben is. Ebből következően egy önmagában meggyőző bizonyíték sem feltétlenül elegendő arra, hogy a tényállás alapja legyen, szakszerű vizsgálattal kell tisztázni a bizonyítékok egymáshoz való viszonyát. (nem véletlenül rendelkezik a Be. 183. § (4) bekezdése arról, hogy – egyes kivételektől eltekintve – a terhelt beismerése esetén is be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat.)²⁶⁹

A bírói gyakorlat is számos döntésében hangsúlyozza, a bíróság szabad, de felelős mérlegelési jogát. Az, hogy egyes bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyító ereje, értelemszerűen nem vezethet a bizonyítékok önkényes értékeléséhez, mérlegeléséhez. A bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét határok közé szorítja, többek között az *in dubio pro reo* elve, amely szerint a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére.²⁷⁰ Tehát a mérlegelés szabadsága sem abszolút, mert a bizonyítékok mérlegelésének logikai folyamatáról a bíróságnak a határozat indokolásában számot kell adnia.²⁷¹ A teljeskörűen lefolytatott bizonyítási eljárást követően a mérlegelés körébe kell vonni valamennyi releváns bizonyítékot és azokat a logika szabályainak, valamint az *in dubio pro reo* elvének megfelelően kell mérlegelni, értékelni. Ebből következően a valószínűség szintjén megállapítható tények a terhelt terhére nem értékelhetők, ugyanis ítéleti bizonyossággal csak a kétséget kizáróan megállapítható tények rögzíthetőek a vádlott terhére megállapított történeti tényállásban. (ÍH.2014.12)

5. A bizonyítás törvényessége és a bizonyítási tilalmak

Tremmel Flórián a jogellenes bizonyítékokkal kapcsolatban Benedict Jérôme-t idézte: „a bizonyításelmélet és a bizonyítási jog talán legkényesebb területe a jogellenes bizonyítékok keletkezése és felhasználása a bűnügyekben. Ez a jelenségkör végigkíséri a büntetőeljárás történetét és valószínűleg soha nem fog teljesen megszűnni, kiküszöbölődni, minthogy a bűnügyekre [...] nem a bizonyítékbőség, hanem sokkal inkább a bizonyítékínség a jellemző.”²⁷²

A bizonyítási tilalmakat (a bizonyítást kizáró szabályokat gyűjtő kategóriaként kell értelmezni, így a magyar büntetőeljárás jogban a bizonyítási tilalmak vonatkozhatnak a

²⁶⁹ MEGYERI G. (2018 b): i.m. 387. o.

²⁷⁰ TÓTH M. (2017 b): i.m. 154. o.

²⁷¹ ERDEI Á. (1995): i.m. 51. o.

²⁷² TREMMEL F. (2006): i.m.152. o.

bizonyítás tárgyára (egyres tényekre, amelyekre bizonyítás nem folytatható) a bizonyítás eszközeire, valamint a bizonyítás módjára is.²⁷³

Egy Ernst Beling által 1902-ben tartott előadáson vált ismertté a „bizonyítási tilalmak” fogalma („Beweisverbote”),²⁷⁴ és Beling azokra a bizonyítási módokra alkalmazta, amelyek az európai kultúrkörhöz tartozó országokban a XIX. században kristályosodtak ki, majd azokat a tételes jogszabályok átvették. Ezek a bizonyítási tilalmak annak ellenére megengedhetetlenek voltak – az immár kodifikált jogszabályok szerint (is) –, hogy egyébként a bűncselekmények felderítésében és a vád bizonyításában hasznosnak tűntek volna. Ilyennek minősítették a kényszervallatás tilalmát, vagy a terhelt közeli hozzátartozójának tanúvallomás megtagadási jogát, amelynek nyomán tilos volt olyan bizonyítást kezdeményezni, illetve lefolytatni, amely e jog sérelmével jár. A bizonyítási tilalmak fogalma ezt követően nemcsak a német, hanem az egész kontinentális jogtudomány részévé vált. Az angolszász jogelmélet pedig hasonló tartalommal a bizonyítékokra vonatkozó „kizárási szabályokat” („exclusionary rules”) alkalmaz, azonban ezeket egy kicsit később ismertetem.

A bizonyítási tilalmak kérdését legalaposabban a német jogirodalom tárgyalja²⁷⁵, ahol különbséget tesznek *bizonyítékszerzési (Beweisverbote)* és *bizonyítékértékelési (Verwertungsverbote) tilalmak* között.

A német jogi szakirodalomban a bizonyítékszerzési tilalmak közé sorolják a bizonyítási eszközök és módszerek tilalmát. A bizonyítékértékelési tilalmak közé sorolják azokat az önállóan nevezett eseteket, amelyeknél nem feltétel a hatóság jogellenes cselekedete, ugyanis különbséget tesznek az *abszolút jellegű bizonyítékértékelési tilalmak* és az *önállótlan, azaz kifejezetten a hatóság jogellenes magatartását feltételező bizonyítékértékelési tilalmak* között.

²⁷³ CSÉKA Ervin: A bizonyítást kizáró szabályok a büntetőeljárásban In: TÓTH Károly (szerk.): In memoriam Dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár. Szeged, 1991. 76. o. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00051/00191/juridpol_040.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 9.)

²⁷⁴ BELING, Ernst: előadása 1903-ban jelent meg írásos formában: Die Beweisverbot als Grenzen der Wahrheitforschung in Strafprocess (Strafrechtliche Abhandlungen Heft 46.) Berlin, 1903. Unverraenderter Nachdruck in 1968. Lásd még: ROXIN, Claus: Strafverfahrensrecht, München, 1983. 183.o.

²⁷⁵ Lásd: MEYER-MEWS, Hans: Beweisverwertungsverbote im Strafverfahren. In: Juristische Schulung 2004, Werner Beulke: Strafprozessrecht. 13. Auflage. C. F. Müller, Heidelberg 2016

FINGER, Thorsten: Prozessuale Beweisverbote – Eine Darstellung ausgewählter Fallgruppen. In: Juristische Arbeitsblätter 2006, KINDHÄUSER, Urs: Strafprozessrecht. 4. Auflage. Nomos, Baden-Baden 2015, GOLLWITZER, Walter: § 252, Rn. 3. In: LÖWE, Ewald, ROSENBERG, Werner (Hrsg.): Die Strafprozeßordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz. Bd. 6. Teilbd. 1: §§ 213–255a. 26. Auflage. De Gruyter, Berlin 2010, DIEMER, Herbert: § 136a, Rn. 2. In: HANNICH, Rolf (Hrsg.): Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung : mit GVG, EGGVG und EMRK. 7. Auflage. C. H. Beck, München 2013, HELLMANN, Uwe: Strafprozessrecht. 2. Auflage. Springer-Verlag, Berlin 2006 SCHROTH, Ulrich: Beweisverwertungsverbote im Strafverfahren – Überblick, Strukturen und Thesen zu einem umstrittenen Thema. In: Juristische Schulung 1998, Andreas MOSBACHER: Aktuelles Strafprozessrecht. In: Juristische Schulung 2017, BEULKE, Werner: Strafprozessrecht. 13. Auflage. C. F. Müller, Heidelberg 2016, GRÜNWALD, Gerard: Beweisverbote und Verwertungsverbote im Strafverfahren JuristenZeitung 21. Jahrg., Nr. 15/16 (12. August 1966), 489-501. o.

Szintén komoly viták alakultak ki a körül, hogy milyen kritériumok vizsgálata mellett lehet helyesen eldönteni azt a kérdést, hogy adott bizonyíték felhasználható-e vagy nem, semmis vagy megengedett. Tehát az egyes számú probléma a jogellenes bizonyíték kizárásának módja, nevezetesen, hogy kógens jelleggel vagy diszpozitív jelleggel kell-e kizárni a bizonyítékot a bizonyítékok köréből. Ha kógens jellegű a szabályozás, akkor a bizonyítás kizárása mellőzhetetlen a jogellenes bizonyíték esetében, míg ellenkező esetben, ha diszpozitív jellegű a szabályozás, akkor mellőzhető a bizonyíték semmisségének kimondása, a jogellenes bizonyíték kizárása.²⁷⁶

A Be. 166.§-a szerint: „A bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során *e törvény rendelkezései szerint kell eljárni. Jogszabály elrendelheti a bizonyítási cselekmények teljesítésének és lefolytatásának a bizonyítási eszközök megvizsgálásának és rögzítésének meghatározott módját* – melyből az következik, hogy a jogalkalmazótól a törvény az előírt szabályok betartását követeli meg, illetve előírhatja – külön szabályok alkotásával – a további bizonyítékszerzési módozatokat.

A Be. 167. § (5) bekezdése szerint: „Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges *sérelmével* szerzett meg”, mely egy szó kivételével megegyezik az 1998. évi XIX. törvény (4) bekezdésében foglaltakkal (a résztvevők eljárás jogainak *lényeges „korlátozásával”*).

Az e tilalmak megsértésével lefolytatott eljárás törvénysértő (jogellenes) bizonyítékokat eredményez, amelyeket az eljárás tisztességes voltának megőrzése végett ki kell zárni a bizonyítékok köréből.²⁷⁷

A fentiekben idézett Be. 167. § (5) bekezdése

- a) bűncselekmény útján,
- b) más tiltott módon, és
- c) a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével megszerzett

bizonyítékok kategóriákba sorolja a bizonyítási tilalmakat.

²⁷⁶ TREMMEL F. (2006): i.m.159. o.

²⁷⁷ A francia jogban is ismert a *nullité, azaz a semmisséget kimondó rendelkezés*. Lásd: BOULOC, Bernard – LEVASSEUR, Georges – STEFANI, Gaston: Procédure pénale. Dalloz, Paris, 2012. 770-784.o.
FOURMENT Francois: Procédure pénale. Larcier, Brüsszel, 2013. 61-69.o.

A további „tartalmi” tilalmakat nem a törvény, hanem a büntető eljárásjog elmélete dolgozta ki. E szerint kizárt a bizonyítása az olyan tényeknek, melyek bizonyítása *megdönthetetlen vélelem megdöntésére irányulna* [...], amelynek *bizonyítását maga a törvény zárja ki*. Korábban tiltott volt a személyiségi jogok sérelmével beszerzett bizonyíték (pl.a sértett által készített titkos hangfelvétel), ma már nem az (vesd össze: BH2009.11.)

E szabályok és tilalmak egyaránt elvetik a bizonyítási eszközök törvénytelen, az igazságra veszélyes és az emberi jogokat sértő beszerzési módját. Teszik ezt azon a gyakorlati tapasztalati tényen alapuló felismerésből, hogy az igazság megállapítására csakis a törvényes, szabályos, a formai követelményeknek is megfelelő eljárás vezethet. Teszik ezt továbbá abból a felismerésből, hogy nem létezhet olyan politikai vagy társadalmi helyzet, amely igazolhatná az alapvető emberi jogok megsértését.

A tilalmazott módon beszerzett bizonyítási eszközökből származó tény éppen ezért a büntetőeljárásban nem értékelhető bizonyítékként, a büntetőeljárásban a valóság megállapításához nem vezethet. *A bizonyítási tilalmak arra valók, hogy a bizonyítás más szabályaival együtt a tisztességes és átlátható eljárást biztosítsák. Általában a terhelt érdekét szolgálják, s a hatóságokat korlátozzák.* A fair eljárás szempontjából ez kedvező, ám problematikus is, mert ami kedvez a terheltnek, nem szükségképpen kedvez a bűnüldözés társadalmi érdekének. [...] A hatóságot megóvják a zsákutcáktól és a tévedéstől. Az ő és az egész társadalom érdekét is szolgálják. A kérdés tehát az meddig kell elmennünk és meddig mehetünk el a tilalokkal, hogy védelmezzük a terhelt jogait, de ne tegyük lehetetlenné az eljárást. Másképp fogalmazva: mi az a mérték, amelyen túl az érintettek egyéni állampolgári jogait tiszteletben kell tartani, akár egymás vagy az eljárás érdekeinek rovására. A válasz a kérdésekre nem könnyű, de a törvényhozónak meg kell találnia.²⁷⁸

A jogellenes bizonyítékok kérdésköre a jogi szabályozás szintjén is kényes, Tremmel idézve: „a túl szigorú és részletes bizonyítási jog a valóságban csödhöz (tortúrához stb.) vezetett. Ennek szükségszerű oka abban rejlik, hogy maga a megismerés érdemben jogilag nem szabályozható (így a bűnügyi bizonyítás keretében folyó közvetett és összetett megismerés sem.) Önmagában jogszabályok alkotásával és betartásával nem érhető el feltétlenül az igazság. S minél több bizonyítási szabályt s ezen belül tilalmat tartalmaz a büntető eljárásjog, tulajdonképpen annál több „igazságellenes tényező” (azaz végső soron megismerési korlát) érvényesül.²⁷⁹

²⁷⁸ ERDEI Á. (1995): i.m. 61. o.

²⁷⁹ TREMMEL F. (2006): i.m.153. o.

Az alábbiakban Erdei Árpádot idézem, és megállapításaival teljesen egyetértek: „Az állampolgárok jogainak védelmét ezek pusztán deklarálása önmagában nem biztosíthatja, Szükség van olyan előírásokra, melyek a deklarált jogok megsértésének kívánják elejét venni. Közülük a legegyszerűbb a közvetlen tiltást kimondó szabályok vehetők fel a törvényekbe s tőlük már remélhető bizonyos védelmi hatás. Ez azonban csak akkor jelentős, ha a tilalom nem marad *lex imperfecta*, s a szankció a bizonyítást folytató személyre vagy hatóságra kellő súlyú hátrányt jelent.”

„Az eljárást lefolytató hatóság tagjai sok esetben úgy érzik, a tilalmak kezüket-lábukat megkötik, a bűnösök érdekeit szolgálják, és ellentmondásban állnak a bűnözők felelősségre vonásához fűződő társadalmi érdekekkel. Ám, mint ismert, a tilalmak éppen arra hivatottak, hogy az állampolgárok jogait védelmezzék, s ez ugyancsak társadalmi érdek. Nem kell túl élénk fantázia annak elképzeléséhez, hogy pl. a tilalomba ütköző módon a terhelt bűnösségéről bizonyítékot szerzett nyomozó az eljárást kudarcra ítéelő káros szabálynak tekinti a jogellenes bizonyítás eredményét elutasító törvényi rendelkezést. Az ő szempontjából viszonylag alacsony értéket képvisel az az elv, amely szerint a büntetőeljárásban ugyan az igazságot kell megállapítani, de csupán a törvény rendelkezésének keretében és nem minden áron: számára az elkövető bűnösségének bizonyítása az elsődleges szempont.”

Az is igaz – fejt ki Erdei – „aligha kételkedhetünk abban, hogy a bizonyítási tevékenységet folytatók kényelmesebbnek találnák az életet érvénytelenségi szankciók nélkül. Ugyanakkor a tilalmak létezése önmagában a jogsérelmek elkövetését viszonylag kis mértékben korlátozza. Törvényi deklarálásuk azonban könnyen kölcsönzi a tisztességes (fair) eljárás látszatát még megszegésükre előírt szankció nélkül. A bizonyítási tilalmak kétségtelenül a legjobb illusztrációt nyújtják az eljárásban érintettek jogainak tilalmakkal való védelmének és az ilyen védelem érényeinek és hibáinak a leírásához. Világosan mutatják, hogy a tilalom s a hozzá fűzött szankció valóban képes lehet bizonyos jogsértések megakadályozására (feltéve, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás komolyan veszi mind a kettőt)”.²⁸⁰

Valamennyi országban – régi és új jogállamban, vagy akár „rendőrállamban” egyaránt – fennforgó, kikerülhetetlen nehézség abban foglalható össze, hogy a bűnügyekben szükségszerűen bizonyítékínséggel állunk szemben, s csak rendkívül ritka esetben lehet szó bizonyítékébőségről. A nyilvánvaló bizonyítékínség következtében minden országban szükség van a nyomozásra, azaz a hatóság(ok) által végzett, a bűnpert előkészítő jellegű előzetes bizonyítékgyűjtésre. [...]

²⁸⁰ ERDEI Á. (1995): i.m. 48-49. o.

Az általános bizonyítékínség miatti bizonyítékszerzési kényszer óhatatlanul azzal jár, hogy a nyomozó hatóság igyekszik a legtávolabbi gyanúok tisztázására, ami könnyen keltheti a túl széles körben végzett „zaklató” jellegű nyomozás látszatát. Ez a *bizonyítékszerzési kényszer a cél szentesíti az eszközt szemlélet erősödését, a bizonyítékok szinte „minden áron” való megszerzését helyezi előtérbe, ideértve a jogellenes bizonyítékok felhasználását is, s ezen belül az emberi jogok sérelmével járó nem törvényes kényszerintézkedés, sőt bűncselekmény útján történő bizonyítékszerzést is.*²⁸¹

A németországi bírósági gyakorlatban és a büntetőeljárás szakirodalomban egyaránt felmerült és kibontakozott modell az úgynevezett *törvényes bizonyítékszerzési modell hipotézise*. Ezen az értendő, hogy ha az adott esetben nem vitásan jogellenes bizonyítékkal állunk szemben.²⁸² Például házkutatási parancs nélkül kerül sor a házkutatásra illetve határozat nélkül kerül sor vérvételre, ráadásul azt nem is orvos végezte. Ilyen esetben is van olyan elméleti álláspont, hogy mellőzhető a bizonyítékok köréből való kizárása azzal az indokkal, hogy az adott bizonyíték nagy valószínűséggel jogszerűen is beszerezhető lett volna.²⁸³

Király Tibor szerint éppen a törvény szerint kizárt bizonyítékok következetes bírósági kontrollja, érvényesítése teszi végső soron feleslegessé a jogellenes bizonyíték beszerzését. A kizárt bizonyíték háttérében háromféle bizonyítási tilalom állhat: a bizonyítás tárgyára vagy eszközére vagy módjára vonatkozó.²⁸⁴

Az Alkotmányba ütköző bizonyítékszerzés többnyire vagy bűncselekmény útján való bizonyítékszerzést jelent, vagy legalább a Be. alapelveibe is ütközött. Sajnálatos, hogy ezidáig az alkotmányértő bizonyítékszerzés kérdésével nem foglalkozott sem az Alkotmánybíróság, sem a Kúria, sőt még alapelvekbe ütköző bizonyítékszerzéssel is csak érintőlegesen, alkalmasszerűen.

²⁸¹ TREMMEL Flórián: Továbbfejleszthetők-e a bizonyításmélet alapfogalmai? In: Büntető-eljárás olvasókönyv. Szerk. TÓTH Mihály, Osiris kiadó, Budapest, 2003. 197-198. o. Lásd továbbá: GOLDSMITH, Andrew J. (editor): Complaints against the police. The trend to external Review. Clarendon Press, Oxford, 1991.

²⁸² Vesd össze: HÖPFEL, Frank-Huber, Barbara: Beweisverbote in Länder der EU und vergleichbaren Rechtsordnungen. Freiburg im Bresgau, 1999. 68-71. o.

²⁸³ TREMMEL F. (2006): i.m.159-160. o.

²⁸⁴ KIRÁLY T. (2003): i.m. 233-237. o.

Fejlett jogállamokban nagyszámú felsőbb bírósági állásfoglalás születik²⁸⁵ s ezek igen nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy minél inkább minden szempontból törvényes bizonyítékokat használjanak fel a bűnügyekben, illetve a bűnügyekben elkövetett túlkapások elapadjanak.²⁸⁶

Alaptörvénybe ütköző bizonyítékszerzésről beszélhetünk – álláspontom szerint akkor – ha az Alaptörvény „szabadság és felelősség” című részében felsorolt emberi jogok megsértése kerülhet szóba. Így például – a teljesség igénye nélkül – az emberi méltóság tiszteletének, a kínzás, embertelen, megalázó vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának, szabadság és személyi biztonság, magán- családi élet, otthon, kapcsolattartás és jóhírnév védelmének stb. megsértése.

Ezeket a felsorolt jogokat – elméletileg – a Be. alapelvi szinten kell, hogy tiszteletben tartsa egy büntetőeljárás során, és ahogy azt már a korábbiakban kifejtettem ezek az emberi jogok

²⁸⁵ Így a Bundesgerichtshof (német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság) 2005. augusztus 10. napján 1StR 140/05. számú ítéletében olyan személyiségi jogot sértő bizonyítási eszközzel foglalkozott, amelyre hivatkozva a vádlottat emberölés és tiltott fegyverbirtoklás büntette miatt halmazati büntetésként életfogytiglani tartó szabadságvesztésre ítélték. A körülmények arra utaltak, hogy terhelt követte el a bűncselekményt, erre nem sikerült egyértelmű bizonyítékot találni. A nyomozás ideje alatt a terhelt kórházba került és betegszobájába - bírósági engedéllyel - lehallgató készüléket helyeztek el, ahol a terhelt egy telefonbeszélgetés során arról értesült, hogy a rendőrség többek között azért gondolja őt a bűncselekmény elkövetőjének, mert személyiség jegyei alapján ő erőszakos jellem, és a telefon visszahelyezése után hangosan azt mondogatta: „főbe kellett volna lőnöm”. Az elsőfokú bíróság a vád bizonyítására ezt a hangfelvételt, mint döntő bizonyítékot vette figyelembe, amely ellen arra hivatkozva jelentett be fellebbezést a terhelt, hogy a kérdéses hangfelvétel felhasználása sérti személyiségi jogait, s így az ügy a Bundesgerichtshof elé került.

A fellebbezés háttérét a személyiség abszolút védelmet igénylő „magterület”-nek a „Kernbereich” német alkotmánybíróság által bevezetett fogalma képezte. A német Alkotmánybíróság a személyiségi jogok háromszféra elméletében a személyiség legbensőbb szférája – magterülete - az állammal szemben feltétlen védelmet élvez. Ide tartozik a szexuális és intimszféra, vagy a gyónás során elmondott szavak. A határozat értelmében mind a magterületet, mind a köztes szférát alkotmányos jogvédelem illeti meg. A Bundesgerichtshof ebben az ügyben két fő kérdést vizsgált: törvényes volt-e a lehallgatás, illetve a hangfelvétel a személyiség magterületéhez tartozik-e. Az első kérdés azért merült fel, mert a német büntetőeljárás jog súlyos bűncselekmények esetén magánlakások, lakószobák esetében is lehetővé teszi a titkos lehallgatást, csupán azt tiltja, hogy az olyan helyiségekbe – például házastársi hálószobába – lehallgató készülékek kerüljenek. A Bundesgerichtshof –az „intim” kórházi szoba lehallgathatósága tekintetében is kételyeket fogalmazott meg -, és azt az álláspontot foglalta el, hogy a magányosan, fennhangon folytatott privát beszéd a személyiség érinthetetlen, legbensőbb szférájába tartozik, és ennek nyomán az erről készült hangfelvételek felhasználása akkor is bizonyítékértékelési tilalom alá tartozik, ha azok legálisan keletkeztek és lejátszásukba a terhelt beleegyezik. Így az elsőfokú bíróság döntéséből csupán a jogtalan fegyvertartásra vonatkozó rész került helybenhagyásra, az emberölés tekintetében új, a hangfelvétel mérlegelését kizáró eljárás lefolytatását rendelte el. A Schenk v Svizterland ügyben (<https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/2881/gjo-echr-schenk-en-pdf.pdf>) éppen ellentétes jellegű megállapításokat tett az EJEB, melyről lásd részletesebben: GROPP, W.: Zur Verwertbarkeit eigenmächtig aufgezeichneter (Telefon-) Gespräche. Der Fall Schenk und die Lehre von Beweisverboten. Strafverteidiger, 1989/5. 216-228. o.

²⁸⁶ FALLON, Peter: Crown Court practise, trial, London: Butterworth, 1978. Keogh, Andrew, William: Criminal appeals and review remedies for Magistrates' Court decisions. London, Blackstone, 199. o. Idézte: TREMMEL F. (2006): i.m.155-156. o.

nemzetközi szinten is védelmet élveznek, például a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányában vagy éppen a Római konvencióban.²⁸⁷

Szabó András alkotmányos büntetőjog definíciója: „a jogállamiság elvéből fakadnak nem csak a büntető anyagi jog garanciái, hanem az eljárásjogi garanciák is [...] törvényes büntetőjogi felelősségre vonási eljárás garantálja csak a jogállami igazságos büntetőhatalom gyakorlását [...]”.²⁸⁸ Ha ezt a fogalommeghatározást is figyelembe vesszük, valóban lenne létalapja az Alaptörvénybe ütköző bizonyítási tilalmak megszegése illetve bizonyítékszerzés kategóriát bevezetni.

5.1. A bűncselekmény útján megszerzett bizonyítékok

Figyelemmel arra, hogy a bűncselekmény elkövetői „nevesítve” vannak” – bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság” – így a szóba jöhető bűncselekmények korlátozottak.

Ebbe a körbe tartozik a korábbiakban részletesen elemzett kényszervallatás (Btk. 303. §), a bántalmazás hivatalos eljárásban (Btk. 301. §), jogellenes fogvatartás (Btk.304. §), hivatali visszaélés (Btk. 305. §), jogosulatlan titkos információgyűjtés vagy leplezett eszköz jogosulatlan alkalmazása (Btk. 307. §). Ezek a bűncselekmények csak akkor tartoznak ebbe a kizárt bizonyítékot eredményező kategóriába, ha megállapítható, hogy *az adott ügyben a hatóság e bűncselekmény(ek) útján közvetlenül szerzett meg bizonyítékot.*

További – hivatalos személyek által elkövetett bűncselekmények is beletartozhatnak ebbe a körbe így pl. a hivatalos személy által elkövetett bűnpártolás (Btk. 282. § (3) bekezdés d) pont), illetve hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás (Btk. 343. §) hivatali vesztegetés (Btk. 293. §) valamint a hivatali vesztegetés elfogadása (Btk. 294. §).

Ami viszont problémát jelent, az az – Király Tibor álláspontja szerint – hogy a bíróságnak meg kell-e követelnie, hogy egy külön eljárásban állapítsák meg a hatóság tagja által elkövetett bűncselekmény elkövetésének tényét, vagy elegendő-e az, hogy a bizonyítékokat értékelve a bíróság külön eljárás nélkül maga jusson arra a következtetésre, hogy a bizonyítási eszközt bűncselekmény útján szerezték meg. Az alapügyben eljáró bíróság ugyanis a törvényes vád alapján arról dönt, hogy a vádlott a vádirati tényállásban meghatározott bűncselekményt elkövette-e, ami annyit jelent, hogy pl. a vádlott részéről kényszervallatásra

²⁸⁷ Lásd: TRIFFTERER, Otto (szerk.): Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden, 1999, Nomos Verlagsgesellschaft, 895-896.o

²⁸⁸ SZABÓ András: Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása. Belügyi Szemle, 1999/10. 3-17. o.

való hivatkozás esetében – törvényes vád hiányában – nem kell bizonyítást lefolytatnia arra nézve, hogy az valóban megtörtént-e. Az alapügyben eljáró bíróságnak e téren egyébként is korlátozottak a lehetőségei, azonban az eljárásban rendelkezésre álló többi bizonyíték olyan szinten valószínűsítheti a kényszervallatás elkövetését, hogy a bíróság az adott bizonyítási eszközt kizárhatja a bizonyítékok köréből, de annak elkövetését kétséget kizáróan nem állapíthatja meg.²⁸⁹

A gondot az okozhatja, hogy a hatóság tagjainak bűnösségét a bíróságnak kell kimondania, a bizonyítékot pedig az adott ügyben kell értékelni. Az eljárások idő-dimenziói pedig szükségképpen eltolódnak.²⁹⁰

A perújításra sor kerülhet a Be. 637. § (1) bekezdés d) és e) pontjaiban meghatározott okokból, tehát ha „*az alapügyben hamis vagy hamisított bizonyítékot használtak fel*” vagy „*az alapügyben a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság tagja köteleességét a büntető törvénybe ütköző módon megszegte.*” További feltétel az, hogy a perújítási okként megjelölt *bűncselekmény elkövetését jogerős ügydöntő határozat már megállapította*, vagy ilyen ügydöntő határozat meghozatalát nem a bizonyítottság hiánya zárta ki, és *e bűncselekmény a bíróság ügydöntő határozatát érdemben befolyásolta*. (Be. 637.§ (3) bekezdés). Tehát perújításnál feltétel, hogy egy jogerős ügydöntő határozat álljon a rendelkezésre arról, hogy a hamis vagy hamisított bizonyíték felhasználására került sor, illetve a hatóság tagja büntető törvénybe ütköző módon megszegte a kötelelességét, a másik *konjuktív* feltétel pedig az, hogy az alapügyben hozott határozat meghozatalát ez érdemben befolyásolta. Ha nincs ilyen ítélet, vagy jogerős ügydöntő határozat és az alapügyben hozott határozatot ez érdemben nem befolyásolta perújításra nem kerülhet sor.

5.2. Más tiltott módon megszerzett bizonyítékok

A fogalmat a törvényhozó konkrétan nem határozta meg, azonban a büntetőeljárás tudománya és a joggyakorlat eligazít minket ezen a területen. Ide tartozik a bizonyítás törvényességét kétségessé tevő eljárási szabálysértés, utasítás, szabályzat megszegése, amely *önmagában* bűncselekmény megállapításra nem alkalmas.

Varga Zoltán szerint „más tiltott módon megszerzett bizonyítéknak minősül az olyan eljárás, amely a kihallgatott személy tudatának befolyásolásával jár, pl. a fizikai tettlegességet el nem

²⁸⁹ KIRÁLY T. (2008): Büntetőeljárás jog, Negyedik kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 258-259. o. idézte: GÁCSI A. E. (2012): i.m. 174.o.

²⁹⁰ NYÍRI Sándor: A bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmak az új Büntetőeljárás törvényben. Magyar Jog, Budapest, 2001/4. sz. 205. o.

erő, de azt megközelítő vagy azzal egyenértékű kínzás jellegű fárasztás, dohányzás lehetőségének tartós megvonása, éheztetés, alvás megvonás stb.”²⁹¹

A bizonyítás tiltott módjának körébe tartoznak az olyan eljárások, amelyek a kihallgatott személy tudatának befolyásolásával, az önkontroll kikapcsolásával, a tudattól való megfosztással járnak, mint amilyen a hipnózis, a kábítószeres adagolása, a természetes alvás folyamatos akadályozása. Tiltott módszernek tekintendő a fizikai állóképesség megtörése, a megfélemlítést eredményező kényszer, fenyegetés akár csak például a hozzátartozók gyötrésének, letartóztatásának kilátásba helyezésével a vallomás kicsikarása vagy tárgyi bizonyítási eszköz átadásának érdekében. A tiltott módszerek közé tartozik az ember megalázása beismerő vagy kívánt vallomás elérésére.²⁹²

Megjegyzem a kényszervallatás törvényi tényállásában megfogalmazott „más hasonló módon” módszer „hasonló” (álláspontom szerint teljesen egyező) magatartásformákat rendel büntetni. Így ez némileg aggályosnak mutatkozik, hiszen a más tiltott módon történő bizonyítékszerzés ilyen formában a bűncselekmény határát erősen súrolja, sőt konkrétan el is éri, ha a kényszervallatás törvényi tényállásában szereplő harmadik elkövetési formát vesszük alapul, és a joggyakorlat is ezt támasztja alá.

Speciális tilalmak jelennek meg egyes bizonyítási eszközöknél, ahol a törvényhozó azt rendeli, hogy amennyiben nem a Be. szabályainak megfelelően történt pl. a tanú mentességre történő figyelmeztetése, illetve a figyelmeztetés és az arra adott válasz jegyzőkönyvezése, abban az esetben a tanúvallomás bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe, szakértőkre vonatkozóan a kizárási szabályok – pl. az ügyben szaktanácsadóként eljáró személyt nem lehet szakértőként kirendelni.²⁹³

²⁹¹ VARGA Zoltán: A bizonyítékok értékelése. In: JAKUCS Tamás (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata I. kötet. KJK Kerszöv. Budapest, 2004. 155. o.

²⁹² KIRÁLY T. (2003): i.m. 238. o. Némely idetartozó módszer az EJEK gyakorlatában a megalázó és embertelen bánásmódnak kritériumainak is megfelel.

²⁹³ Be. 191. § (1) bek. g) pont: Szakértőként nem járhat el, akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe. A szaktanácsadói vélemény nem bizonyítási eszköz, ekként nem is értékelhető, így rendszeresen felmerülnek kísérletek arra nézve, hogyan lehetne mégis kvázi bizonyítási eszközként kezelni. Elek Balázs, mint a Debreceni Ítéltábla bírójának egy ítéletből idézett tanulmányában: „Nem lehet a szakértőkre vonatkozó törvényi szabályokat megkerülni azzal, hogy az ügyben szaktanácsadóként eljáró főörzs zászlóst a bíróság szaktanácsadóként meghallgatja. Lényegében a szakértői meghallgatás szabályai szerint hallgatta meg az első fokon eljáró bíróság a szaktanácsadót. A szaktanácsadói vélemény azonban nem törvényes bizonyítási eszköz a büntetőeljárásban”. Majd azzal folytatja Elek, hogy a másodfokon eljáró ítéltábla rámutatott arra, hogy a szaktanácsadói meghallgatás sem törvényes bizonyítási eszköz, ilyen eljárást az eljárás törvény nem ismer. A hivatásos rendőr foglalkozású szaktanácsadót tanúként kellett volna kihallgatni, a tanúvallomásra vonatkozó szabályok szerint. Az elsőfokú bíróság által e körben felvett bizonyítás nem perrendszerű, a tényállás alapját nem képezheti, ami lényeges felderítetlenséget okoz. A szakkérdésben szakértőt kellett volna kirendelni, fokozta az eljárási szabálysértés súlyát, hogy az elsőfokú bíróság a szaktanácsadót szakértőként rendelte ki. ELEK Balázs (a): A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében. Magyar Jog. 2018/2. 102. o.

A büntetőeljárásokban a bizonyítással összefüggésben rendszerint felmerülő kérdés a büntetőeljárást megelőzően lefolytatott közigazgatási és más, nem is hatósági eljárásokban beszerzett bizonyítékok felhasználhatósága²⁹⁴ – ezt azonban a Be. 167. § (2) bekezdése megfelelően szabályozta.

5.3. A résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével megszerzett bizonyítékok

Ezen kategóriába tartozó bizonyítékok kizárása néha összemosódik a „más tiltott módon” megszerzett bizonyítékok kategóriával, akkor, ha a más tiltott módon történő bizonyítékszerzés elkövetési módozatait az egyes bizonyítási eszközöknél felsorolt speciális tilalmak be nem tartásához vagy elmaradáshoz fűz a jogalkotó kizárást keletkeztető következményt.

A résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével beszerzett bizonyítékok vizsgálatánál is a Be-t és az Emberi Jogi Egyezményt együtt kell lapozgatni.

A kérdést a bizonyítási eszközök és a bizonyítási eljárások szabályainak tükrében kell vizsgálni. A törvény ezekre nézve előír tartalmi és formai (technikai) elemeket. A tartalmi elemek korlátozása mindig lényeges jogsértés, a technikai elemek korlátozását pedig az eljárási szankció szempontjából külön-külön vizsgálni kell.

A törvény szövegében a „lényeges” szó használata kizárja annak lehetőségét, hogy az eljárási jogokat nem érintő jelentéktelen, technikai természetű eljárási hibák fontos bizonyítékok kizárását eredményezzék az eljárásban.

A résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozása lehet a védekezés jogának mellőzése vagy korlátozása. Ez vonatkozik a terheltre, a sértettre és a tanúra egyaránt.

A kötelező védelem esetén – 46. § – vagy, ha a terhelt ragaszkodik a védő jelenlétéhez, a védő részvétele nélkül megtartott terhelti kihallgatás lényeges korlátozásnak minősül. Ugyancsak lényeges korlátozásnak számít, ha a terhelt nem kap megfelelő időt és lehetőséget a védekezésre való felkészülésre, vagy a fogva lévő terhelt védőjével nem veheti fel a kapcsolatot, s ennek ellenére hallgatják ki. [...] Ilyen lehet a mentelmi jog [...] megsértésével beszerzett bizonyítási eszköz. Büntetőeljárási alapelv megsértését jelenti az anyanyelv használatának korlátozása.²⁹⁵

²⁹⁴ ELEK B. (2018 a): i.m. 102. o.

²⁹⁵ NYÍRI S. (2001): i.m. 211. o. Nyíri Sándor cikkének megírásakor az 1998. évi XIX. törvény volt hatályban, ezért az eredeti hivatkozásokat meghagytam, a pontos idézés miatt.

Így a bírói gyakorlat kizárta a bizonyítékok köréből a kábítószer vagy az alkohol hatása alatt tett gyanúsítottai vallomást (BH 1996.353 és a BH 1998.267), a feljelentést, ha, anélkül olvasták fel, hogy tanúként kihallgatták volna a feljelentőt (BH1996.353), a sértettnek a tárgyaláson kívül tett, de alá nem írt tanúvallomását (BH 1998.418).

6. A „mérgezett fa gyümölcse mérgező” és az ezüstitálca elve

Lukács evangéliumában a következő példabeszédrészlet található: „mert nincsen jó fa, amely rossz gyümölcsöt terem, sem rossz fa, amely jó gyümölcsöt hoz. A fát a gyümölcséről lehet megismerni”. A bizonyítás „mérgezett fa gyümölcse mérgező” elve ebből a Bibliai idézetből eredeztethető.

A „mérgezett fa gyümölcse mérgező” elv azt jelenti, hogy mind a jogellenes bizonyíték, mindaz annak folyamánként, azzal összefüggésben beszerzett bizonyíték ki van zárva a bizonyítékok köréből. Tremmel szerint a „mérgezett fa gyümölcse mérgező” elv megfelel ugyan a jogállamiságnak, az emberi jogok tiszteletben tartásának, de mégis túl szigorú, és ő csak megszorításokkal fogadja el megoldásként. Nem tartja helyesnek, hogy például a némi fenyegetés vagy ígéretés hatására beismerő terheltek sem a vallomását, sem a vallomása kapcsán esetleg feltárt bűnjeleket ne lehessen bizonyítékként figyelembe venni. A lefoglalt bizonyítékok ugyanis milyenségüknél, elhelyezkedésüknél fogva a beismerő vallomás hiányában is önálló jelentőséggel bírnak. Így például felhasználhatóak a bizonyítékok, ha a bűnjelen megtalálható a terhelt ujjlenyomata, szagnyoma, vagy magánlevelét, személyes holmiját találják meg a kizárt vallomás kapcsán.

Az ezüstitálca elve korlátozza, illetve enyhíti a jogellenesen beszerzett bizonyíték továbbhatását, és lényegében azt mondja ki, hogy az eljárás korábbi szakaszában illetve az alárendelt szervek által szerzett jogellenes bizonyíték az adott eljárási szakaszban nem használható fel bizonyítékként, ugyanakkor azonban az eljárás későbbi szakaszában, illetve magasabb fórum közbelépése során mellőzni kell a törvényt sértő mozzanatokat, avagy pótolni kell a törvényt sértő mulasztásokat, és az így szerzett bizonyíték felhasználhatóvá válik.²⁹⁶ Ha a terhelt vallomásaival kapcsolatban nem orvosolható, feltétlen eljárási szabálysértésre került sor, úgy az eljárási szabálysértéssel érintett bizonyíték nem használható fel, de az az egységes álláspont alakult ki a jogirodalomban, hogy az abból eredő más bizonyíték értékelésének nincs akadálya.²⁹⁷

²⁹⁶ TREMMEL F. (2006): i.m. 25. o.

²⁹⁷ Lásd: GÁCSI Anett Erzsébet (2015 b): A mérgezett fa gyümölcse doktrína és az ezüstitálca elve. Magyar Jog. 2015/2. szám. 65-78.; Vesd össze: TÓTH Andrea Noémi-HÁGER Tamás: A terhelt vallomása a büntetőeljárás

Mind a „mérgezett fa gyümölcs mérgező” elv (fruit of the poisonous tree doctrine), mind pedig az ezüsttálca elve (silver platter doctrine) az Amerikai Egyesült Államok akkuzatórius rendszerének „terméke”, mely rendszer sportküzdelmekhez hasonlítja a büntetőeljárásokat, ugyanis a „fair play” szabályait mindkettőben érvényre kell juttatni.²⁹⁸ Az angolszász és a kontinentális büntetőeljárású rendszerek megkövetelik a tisztességes eljárást (fair trial), amelynek egyik jellegzetessége abban nyilvánul meg, hogy „a felhasznált bizonyítékok a törvény által megkívánt minőségűek legyenek”. Ez a bizonyos minőségi követelmény kétirányú: egyfelől követelmény, hogy a megszerzett bizonyíték valóságtartalma ne legyen megkérdőjelezhető, másfelől pedig az, hogy a bizonyíték a jog által szabályozott keretek között keletkezzen. A jelzett követelmények jelentőségét mutatja, hogy ezek valamelyikének megsértése a megszerzett bizonyíték jogellenessége címén a büntetőeljárásból való kirekesztéshez vezet. Azzal ugyanis, hogy az állam a (bűnügyi) hatóságai által maga is jogsértővé válik, elveszíti annak a morális alapját, hogy a jogsértő állampolgárait megbüntesse.²⁹⁹

Kétlépcsős vizsgálatot kell elvégezni a jogellenesen megszerzett bizonyíték értékelése során – Gácsi Anett Erzsébet szerint. Az első kérdés az, hogy felhasználható-e a büntetőeljárásokban a jogellenesen megszerzett bizonyíték – ez az ún. elsődleges kizárási szabályok alkalmazásának szintje. A második kérdés pedig az, hogy mi lesz a jogellenes bizonyítékkal összefüggésben (annak folyományaként) megszerzett további bizonyíték sorsa – ez az ún. másodlagos kizárási szabályok alkalmazásának szintje.³⁰⁰

A doktrína főszabály szerint kizárja a jogellenesen megszerzett bizonyíték továbbhatását.³⁰¹ Ez azt jelenti, hogy a büntetőeljárásokban sem a jogellenesen megszerzett bizonyíték, sem az annak folyományaként megszerzett további bizonyíték nem használható fel a terhelttel szemben.³⁰²

bírósági szakaszában, egyes eljárási szabálysértések megítélése. Miskolci Jogi Szemle 8., 2013/2. 79. o. Pl. ha a terheltet a hallgatás jogára nem figyelmeztetik, de ő vallomásában egy tárgyi bizonyítási eszköz feltalálási helyét közli, ahol azt le is foglalják, a terhelt vallomása nem használható fel a büntetőeljárásban, de a tárgyi bizonyítási eszköz igen.

²⁹⁸ POUND, Rouscote idézte FANTOLY Zsanett: A büntetőeljárású rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. 88. o.

²⁹⁹ FARKAS Á. - RÓTH E. (2007): i.m. 117. o.

³⁰⁰ GÁCSI A. E. (2015 b): i.m. 66. o.

³⁰¹ A másodlagos kizárási szabályok kérdését a német szakirodalom a kizárt bizonyíték továbbhatása (az ún. Fernwirkung) intézményének nevezi. Idézi: TREMMEL F. (2006): i.m. 163. o. lásd még: MEYER MEWS, Hans: Hände weg von den verbotenen Früchten – Fernwirkung im Strafverfahrensrecht <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/15-10/index.php?sz=9> (Letöltés ideje: 2019. október 5.) és „Gibt es eine Fernwirkung bei einer rechtswidrigen Durchsuchung?” <https://www.juracademy.de/recht-interessant/article/fernwirkung-rechtswidrige-durchsuchung> (Letöltés ideje: 2019. október 5.) továbbá: BERND, Heinrich – REINBACHER, Tobias: Examinatorium Strafprozessrecht Beweiswertungsverbote VII- Fernwirkung, Nomos, 2014. 160-164.o.

³⁰² GÁCSI A. E. (2015 b): i.m. 68. o.

Az Amerikai Egyesült Államokban a joggyakorlat a „mérgezett fa gyümölcs mérgező” alóli kivételeket alkotott, melyek a kétségbevonási („impeachment”), a kopogási- és bejelentési (knock-and-announce) elv, a meggyengült kapcsolat elve („attenuated connection principle”), és a rendőrségi bűnösségi tényező (police culpability factor) kivételek. A kivételeket megalapozó jogesetek bemutatásától eltekintek, ezek részletes bemutatását Gácsi Anett Erzsébet doktori értekezésében kifejtette.

A két doktrína mellett azonban manapság további két elv van kibontakozóban, amelyek viszont a kontinentális jogban is létező problémát jelentettek.

Az egyik az ún. *féloldalasan kizárt bizonyítékok doktrínája*, amely azt jelenti, ha valamely bizonyítékot a terhelt büntetőeljárás jogainak megsértésével szerzett meg a hatóság, azt főszabály szerint ki kell zárni a bizonyítékok sorából, azonban, ha a védelem indítványozza (egy-egy tagállamokban elegendő a védelem hozzájárulása is), azt mégis fel lehet használni (a védelem javára) bizonyítékként.

A másik kialakulóban lévő doktrína a *szakértői burkolt kijátszás doktrínája*, amelynél a fő kérdés, hogy fel lehet-e használni azt a szakvéleményt bizonyítási eszközként, amelyet a szakértő (akár csak részben is) spontán nyilatkozatokat, szóbeszédet (hearsay evidence) felhasználva készített el.

„A „mérgezett fa gyümölcse is mérgező” olyan bizonyítási tilalmat jelent az angolszász jogi kultúrák világában, hogy napjaink kontinentális hagyományokon alapuló hazai büntetőeljárásában is rendszeresen felbukkan a bírói határozatok érvrendszerében. A bizonyítási tilalmakkal kapcsolatos bírói gyakorlat csak akkor lehet egységes és következetes, ha az stabil elméleti, dogmatikai alapokon áll. Természetesen a hazai ügyekben a büntetőeljárásról szóló törvény szabályai alapján kell döntenie egy-egy bizonyítási eszköz felhasználhatóságáról, de ebben a „mérgezett fa gyümölcse” által megtestesített jogi metafora is segítségre lehet.³⁰³

Az alábbiakban ismertetésre kerülő két módszer tulajdonképpen a bizonyítékínségben szenvedő büntető ügyekben a tagadó vagy hallgatás jogával élő gyanúsított rendőri jelentésbe foglalt illetve szakértő előtt tett nyilatkozatainak a büntetőügyekben bizonyítékként való felhasználási törekvéseket példázza, azonban ezek a nyilatkozatok nem tekinthetők vallomásoknak, mert a gyanúsított vagy nincs még felvilágosítva jogairól és egyik esetben sem „hatóság” előtt hangzik el vallomása, amely előtt egyébként figyelmeztetni kellene.

³⁰³ ELEK B. (2018 a): i.m. 104. o.

6.1. A rendőri jelentésbe foglalt az intékezés helyszínén tartózkodó személyek „meghallgatásának” felidézése a rendőrök tanúkenti kihallgatása révén

A rendőri jelentésbe foglalt vallomások kapcsán rendszeresen felbukkan a tiltott módon megszerzett vallomás becsempészése a bizonyítási eljárásba. Gácsi azon a véleményen van, hogy a jelentések azon részét, amely a helyszínen tett tanú-megnyilatkozásokat tartalmazza (és később a tanú él valamely mentességi jogával), azért kell kizárni a bizonyítékok köréből, illetve a hivatalos személyt azért nem lehet kihallgatni erre nézve (vagy, ha már megtörtént a kihallgatása, akkor azért kell a vallomásának ezt a részét a bizonyítékok köréből kizárni), mert ezzel a törvény által biztosított mentességi jog megkerülésére teremtenék lehetőséget.³⁰⁴

A bírói gyakorlat ennél valójában szigorúbb és semmilyen módon nem engedi a rendőri jelentésbe foglalt vallomás-jellegű bizonyíték felhasználását, függetlenül attól, hogy a későbbiekben a tanú (vagy a terhelt) él-e a vallomásmegtagadási vagy hallgatási jogával. Erre példa a másodfokon eljáró ítélőtábla azon döntése, amely szerint a törvényszék az eljárási szabályok helytelen értelmezése miatt részben tévesen értékelte bizonyítékként a bűncselekmény helyszínén intézkedő rendőr tanúk vallomását.

A nyomozó hatóság tagja az általa végzett nyomozási cselekményekről – ha az ügyész másként nem rendelkezik – jegyzőkönyv helyett jelentést készíthet (Be. 168. § (új Be. 361. §)). A jelentésben a nyomozó hatóság tagja – rendszerint utólag – összegzi a történetek lényegét, anélkül azonban, hogy a résztvevők részéről bármiféle hitelesítés történhetne. Ezért a közokirat formájában testet öltő jelentés bizonyító ereje pusztán annak igazolására szorítkozik, hogy valamely eljárási cselekmény (előállítás, kényszerítő eszköz alkalmazása, adatgyűjtés stb.) adott helyen és időben, valamint – nem utolsósorban – az ott meghatározott személyi körben megtörtént. Ennél többre azonban már nem alkalmas, így nyilvánvalóan arra sem, hogy a büntetőeljárásban gyanúsítottként vagy tanúként szóba jöhető személyek nyilatkozatait közvetlenül értékelhető, felhasználható módon megjelenítse.³⁰⁵

Az állandóan követett bírói gyakorlat szerint a jelentést készítő rendőrök tanúként tett vallomása sem értékelhető bizonyítékként arra nézve, hogy nekik a meghallgatott személyek milyen tartalmú „vallomást” tettek. Ennek megfelelően a másodfokú bíróság a rendőr-tanúk vallomását és az általuk készített jelentést csak abban a körben találta értékelhetőnek, hogy a rendőri intézkedés során mit tapasztaltak, milyen benyomást szereztek.³⁰⁶

³⁰⁴ GÁCSI A. E. (2015 a): i.m. 102-103. o.

³⁰⁵ Fővárosi Ítélőtábla 13. Bf.167/2016/44. számú ítélete (A Pécsi Ítélőtábla kirendelt tanácsa)

³⁰⁶ Fővárosi Ítélőtábla 13.Bf. 189/2016/15. szám (A Pécsi Ítélőtábla kirendelt tanácsa)

A korábbi eljárási törvény idején kialakult joggyakorlat szerint a helyszíni szemlén a tanú és az ott tartózkodó bűnügyi technikus magánbeszélgetése nem a hivatalos eljárás része, így a bűnügyi technikus magánérdeklődésére adott válaszok törvényes bizonyítékként felhasználhatóak a bűnügyi technikus kihallgatásával. Más a helyzet a tanú és a nyomozó közötti kihallgatás előtti kötetlen beszélgetéssel, mert az, ha releváns tényre vonatkozik része a kihallgatásnak és a mentességet élvező tanú ezt meg is tagadhatná (BH 2000.482 és Legf. Bir. Bf. III. 2449/1998).

Az informális beszélgetésre vonatkozó vallomás kirekesztésével maradéktalanul egyetértve, azt érdemes megjegyezni, hogy a döntésből kitűnően, ebben az esetben nem az adott bizonyítási eszköz létére (a terhelt vallomására) vonatkozó információ beszerzésére került sor törvénytől. A hatóság tagjával folytatott informális beszélgetésnek, mint törvénytől bizonyítási eszköznek a kirekesztésére került sor már az elsőfokú bíróság részéről.³⁰⁷

Érdemes példaként megemlíteni azt a vádlott felmentésével végződött büntetőügyet is, amelyben az ítéletábra rámutatott arra, hogy a nyomozás során készült jelentések azon része, amely a vádlott vallomását tartalmazza, a Be. 168. § alapján egyértelműen törvénytől beszerzett, fel nem használható bizonyíték. A jelentés fel nem használhatóságának indokai körében utalt arra is az ítéletábra, hogy a jelentés még azt is tartalmazta, hogy milyen beszélgetés folyt a terhelt és később megjelent védője között, ami ugyancsak az eljárási jogok lényeges korlátozásának sérelmét okozza.³⁰⁸

A bírói gyakorlat következetes abban, hogy a tanú, illetve terhelt nyilatkozata (vallomásként) jelentésbe nem foglalható. A vádlottnak még a tettenérésekor rendőri jelentésbe foglalt nyilatkozata sem vehető figyelembe bizonyítékként, ugyanígy a rendőr azt megerősítő tanúvallomása sem. A vádlottnak csak az a nyilatkozata értékelhető, amely előtt figyelmeztették a hallgatás jogára, majd a vallomását jegyzőkönyvbe foglalták (ÍH 2015.48., ÍH 2005. 136)

A bírói gyakorlat szerint (BH 1998. 418.) nem csupán a jelentésbe foglalt tanúvallomás vagy terhelti vallomás nem használható fel, hanem alaki hiba folytán még az a jegyzőkönyv sem, amit ezen személyek nem írnak alá.

Ezzel kapcsolatban az új Be. rendelkezéseit ismertetném pár mondatban: a Be. 361. § (1) bekezdése szerint: „Az ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja az intézkedéséről feljegyzést

³⁰⁷ ELEK B. (2018 a): i.m. 98. o.

³⁰⁸ ELEK B. (2018 a) i.m. 99. o.

készíthet.” A további bekezdések a feljegyzés tartalmára, folyamatos hangfelvétel vagy kép- és hangfelvétel készítésének lehetőségére nézve tartalmazzak szabályokat.

A feljegyzést annak készítője írja alá, és szükség esetén azt kijavítja vagy kiegészíti, melyet vagy az eredeti feljegyzésen lehet eszközölni vagy új feljegyzést kell készíteni. A 361. § (6) bekezdése tartalmazza azt a téma szempontjából jelentős tényt, hogy *az ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja jegyzőkönyv készítése helyett az eljárási cselekményről az (1)-(5) bekezdés alkalmazásával feljegyzést készíthet, ha az eljárási cselekményen terhelt, védő, tanú vagy vagyoni érdekelt nem volt jelen.*³⁰⁹

A Be. 267. §-a az adatgyűjtésre vonatkozó szabályokat tartalmazza. E szerint „az ügyészség, a nyomozó hatóság, a rendőrség belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerve, valamint a rendőrség terrorizmust elhárító szerve adatgyűjtést végezhet a bűncselekmény gyanújának megállapítása céljából, illetve annak tisztázása érdekében, hogy vannak-e bizonyítási eszközök, és ezek hol találhatóak.” [...] „Az adatgyűjtésről készült *feljegyzésbe* foglalt közlés vallomásként akkor használható fel a Be. 267. § (5) bekezdése szerint, ha azt az érintett terheltként vagy tanúként történő kihallgatása során fenntartja.”

Tehát a „rendőri jelentés” elnevezés „feljegyzésre” módosult, és a mostani szabályozás alapján pedig nem kétséges, hogy nem az adatgyűjtést folytató rendőrt kell kihallgatni a helyszínen tett nyilatkozatok tartalmára nézve, hanem a „meghallgatott” személyt (tanút, terheltet), és a rendőri jelentésbe foglalt „tartalom”-nak akkor van relevanciája, ha a későbbiekben tanúként vagy terheltként kihallgatott személy azt a törvényes figyelmeztetéseket követően ugyanolyan tartalommal megismétli.

6.2.A szakértői burkolt kijátszás doktrínája

Az 1998-as Be. 108. § (8) bekezdése szerint „a terheltnek, a tanúnak, illetőleg a sértettnek az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó, a szakvélemény (2) bekezdés a) pontja szerinti részét képező, a szakértő előtt tett nyilatkozata bizonyítási eszközként nem használható fel, amelyet a mostani Be. 196. § (3) bekezdésében változatlan tartalommal átvett. Így a terheltnek az orvosszakértő által a cselekmény elkövetésére vonatkozó kikérdezés (exploratio) során tett nyilatkozata a büntetőeljárásban bizonyítékként nem értékelhető. Mindebből az is következik, hogy ennek a nyilatkozatnak az ismertetésére és annak bizonyítékként történő figyelembevételére nincs törvényes alap. (BH 1995. 449.)

³⁰⁹ A 100/2018 (VI.8.) Kormányrendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól (a továbbiakban: Nyer.) II. fejezetében a jegyzőkönyv tartalmára, elkészítésére, formájára, kijavítására vagy kiegészítésére valamint a feljegyzésre vonatkozó előírásokat tartalmazza.

A szakértő ugyanis nem figyelmezteti az eljárás résztvevőjét perbeli jogaira, a vallomás megtagadási jogára vagy mentességi jogára és a vallomás (nyilatkozat) esetleges jogkövetkezményeire sem. Ugyanezt állapította meg a Kúria a pszichológus szakértői vélemény leíró részében rögzítettekkel kapcsolatban is. A szakértő előtt a szakvéleményhez szükséges kikérdezés (exploráció) alkalmával a vádlott által elmondottak, a vallomás formai és tartalmi elemeit nem merítik ki, és vallomásként nem értékelhetők. (BH 1991. 463)

Arra sincs lehetőség, hogy a szakértői véleményben rögzített terhelti, tanúi (sértetti) nyilatkozatot a bíróság felolvasás útján tárgyalás anyagává tegye és azt bármilyen formában bizonyítékként értékelje függetlenül attól, hogy azt szakértői vizsgálat keretében a terhelt, tanú (sértett) milyen körülmények között tette.³¹⁰

Többször hangoztatott probléma volt, hogy a szakértői kikérdezés során adott válaszok akkor is befolyásolják a bírót, ha arra közvetlenül nem is hivatkoznak az indokolásban. Egy korábbi kutatás során megkérdezett bírók kivétel nélkül elmondták, hogy a „helyes” meggyőződésük kialakításához a büntetőperre történő felkészülés során alaposan átolvassák az exploratio során elmondottakat is, és esetenként a vallomáshoz képesti ellentmondás esetén arra rá is kérdeztek. Mindez azért helytelen gyakorlat, mert a Be 108. § (8) bekezdésében foglalt tilalom megkerülésére irányul azzal, hogy a bírósági tárgyaláson elhangzottak már felhasználhatóak legyenek bizonyítékként, továbbá nyilvánvalóan befolyásolhatják az önellentmondást elkerülni igyekvő személy vallomását.³¹¹

³¹⁰ BODOR Tibor - CSÁK Zsolt - SOMOGYI Gábor - SZEPESI Erzsébet - SZOKOLAY Gábor - VARGA Zoltán: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Wolters Kluwer Kft., Budapest. 2015. elektronikus változat Idézte: ELEK B. (2018 a): i.m. 100. o.

³¹¹ ELEK B. (2007): i.m.164. o.

VII/A. A gyanúsított kihallgatása - a gyanúsított oldaláról

1. A terhelt, mint „ügyfél” és mint bizonyítási eszközt szolgáltató személy

A terhelt központi szereplője a büntetőeljárásnak, hiszen az ügyben eljáró hatóságoknak, bíróságoknak abban a kérdésben kell állást foglalniuk, hogy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény tekintetében megállapítható-e a büntetőjogi felelőssége.³¹²

A terhelt a mai jogfelfogás szerint a büntetőeljárás egyik jogalanya, akit processzuális jogok illetnek meg, és ügyféli pozíció is megilleti. A terhelt vallomásával bizonyítási eszközt szolgáltat és a kényszerintézkedések passzív alanya. Ennek megfelelően a terhelt vallomásának is kettős szerepe van: egyfelől tartalmazhatja a terhelt védekezését, másfelől bizonyítékot szolgáltat.³¹³

A terhelt „ügyféli” és bizonyítási eszközforráskénti minősége a gyakorlatban egymástól elválaszthatatlan egységben nyilvánul meg. A védekezés központi mozzanata a terhelt ténybeli állításainak alátámasztása és ezt a terhelt úgy valósíthatja meg legeredményesebben, ha vallomása révén olyan bizonyítékokat terjeszt elő, amelyeknek az eljáró hatóság bizonyító erőt tulajdoníthat. A vallomástételt megtagadó terhelt számára reális veszélyt körvonalaz – Katona Géza véleménye szerint – az eljárási törvény által meghatározott figyelmeztetés, amely szerint, ezáltal a terhelt saját magát fosztja meg a védekezés lehetőségétől.³¹⁴

Többen úgy vélik, a legideálisabb az lenne, ha a büntetőeljárás azt biztosítaná csupán, ha a terheltre, mint „ügyfélre” tekintenénk, aki az eljárásban valamennyi olyan jogi és ténybeli lehetőséggel rendelkezne, amely önálló védekezési jogára vonatkozik, és valamennyi egyéb joga azáltal éledne fel, hogy ő a büntetőeljárásba „belép”, és ezen (további) jogok az ő „ügyféli” státusának lennének alárendelve. Ez azonban gyakorlatilag megvalósíthatatlan.³¹⁵ Ugyanis, amint azt a történelmi előzmények mutatják, az állam nem tud lemondani a terhelt vallomásáról, mint a büntetőeljárásban beszerezhető bizonyítási eszközről, ami egyben egy egész sor problémát vet fel, hiszen a terhelt ebben az esetben nem csupán „ügyfél”, hanem

³¹² BELOVICS Ervin: Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga. Eljárásjogi Szemle, 2016/ 1. <https://eljarasjog.hu/2016-evfolyam/az-onvadra-kotelezes-tilalma-es-a-terhelti-vallomastetel-megtagadasanak-joga/> (Letöltés ideje: 2016. július 18.)

³¹³ KIRÁLY T. (2003): i.m. 294. o.

³¹⁴ KATONA Géza: Valós vagy valótlan? KJK Budapest, 1990. 200. o.

³¹⁵ BAYER, Vladimir: Opći problemi u vezi sa iskazom okrivljenika kao dokaznim sredstvom. Zbornik, Pravni Fakultet Zagreb, 1965/3.125. o. Lásd továbbá: LAZAREVIĆ, Lj. : Neki novi postupci naučnog istraživanja i položaj okrivljenog u krivičnom postupku, Pravni život, 1959/1-2. 1.o. és JEKIĆ/M. Škuljić: Zakonik o krivičnom postupku, sa predgovorom, objašnjenjima i registrom pojmova, Beograd, 2002. 30. o.

egyben az a személy, akitől kihallgatása révén meg kell tudni, hogy bűnös-e vagy sem, ehhez pedig a vallomásra szükség lehet. Ezáltal a büntetőeljárásban résztvevő hatóságok számára a terhelt a büntetőeljárásban feltárandó tények információinak forrásává válik.³¹⁶

Többek által is említésre került, hogy az állam talán le is mondhatna a terhelt vallomásáról, mint bizonyítási eszközről, erre azonban kizárólag abban az esetben kerülhetne sor, amikor a büntetőeljárásban eljáró szervek minden alkalommal, vagy legalábbis az esetek döntő többségében rendelkeznének elegendő egyéb bizonyítékkal, melyek segítségével kétséget kizáróan meg lehetne állapítani a büntetőeljárásban releváns tényeket. Csak és kizárólag ebben az esetben lehetne a büntetőeljárásban a terheltnek ügyféli pozíciója.³¹⁷ A gyakorlatban ettől azonban eléggé távol állunk, mert sok esetben a terhelt vallomása szinte az egyetlen bizonyítási eszköz, amely a büntetőeljárásban a rendelkezésre áll. A fentiekből egyértelműen megállapítható a terhelt vallomásának kiemelt jelentősége a büntetőeljárásban.

A büntetőeljárás történelmi fejlődésére való visszapillantás azonban azt mutatja, hogy idővel, a megfelelő társadalmi-politikai változások következtében változott a terhelt helyzete. Ezzel összhangban, a történelem folyamán a terhelt büntetőeljárásban tett vallomásának is különböző jelentőséget tulajdonítottak, amelyet részben a disszertáció korábbi – kínvallatást is bemutató – részében már ismertettem.

Az anyagi igazság és az eljárásbeli funkciók megosztása elvén alapuló akkuzatórius eljárásban a terhelt az eljárás alanya, eljárásbeli ügyfél, akit védekezésre alkalmas jogokkal láttak el. Ebből adódóan egy egész sor garanciális joga van, melyek azt hivatottak biztosítani, hogy személyiségi jogait tiszteletben tartsák. A terhelt helyzete az akkuzatórius eljárásban az „aktív alany” helyzetét jelenti, aki a részére „adott” törvényes eszközökkel harcol az ellene felhozott vádak ellen. Ugyanakkor az inkvizitórius eljárásban a terhelt beismerést tartalmazó vallomása képezte az ügyben eljáró illetékes szervek eljárási cselekményeinek az alaptartalmát. A hatóságok minden tevékenysége a beismerő vallomás megszerzésére irányult, amely elegendő volt az elmarasztaló ítélet meghozatalához. Függetlenül az ilyen módon megszerzett vallomás objektív értékétől, ha beismerő vallomás volt az ügyben, akkor *regina probationem*-nek minősült, és központi helyet foglalt el az alaki bizonyítékok rendszerében. Abban az eljárásban a terhelt vallomása csak a bizonyítási eszköz szerepét töltötte be, attól függően, hogy beismerő volt-e vagy sem.³¹⁸

³¹⁶ DELIĆ, Nataša: Psihologija iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku, Pravni fakultet Universiteta u Beogradu, Biblioteka Priručnici 13/2008. 90. o.

³¹⁷ BAYER, V. (1965): i.m. 125. o.

³¹⁸ DELIĆ, Nataša: i.m. 90-91. o. A személyes védekezés eltérő felfogására a common law és a kontinentális rendszerben, lásd: DAMAŠKA, Mirjan: Assignment of Counsel and Perceptions of Fairness. Journal of International Criminal Justice, vol.3. 2005. március 3-8. o.

2. A gyanúsított kihallgatása – általánosságban

A nyomozás során felelősségre vont gyanúsított a büntetőeljárás „főszereplője”, kihallgatásának mikéntje döntő jelentőségű, ugyanis az kihat a büntetőeljárás egészére.

Bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén a nyomozó hatóság a gyanúsítottként kihallgatandó személyt idézi. Az idézésből szerez tudomást a „terhelt”, hogy bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt büntetőjogi felelősségre vonására kerül sor.

A mai kor szellemének megfelelő jogi terminológiájával meghatározva a terhelt akkor „vállik” gyanúsítottá, ha vele az általa elkövetni vélt bűncselekmény megalapozott gyanúját a nyomozó hatóság illetve az ügyészség közli. Tóth Mihály szerint – ami a fentiekből kitűnően az én véleményemmel is egyezik - a büntetőeljárás keretei között kifejtett védekezés attól az időponttól kezdődik, amikor a nyomozó hatóság egyedileg meghatározott személyt a megalapozott gyanú közlése után felszólít, hogy nyilatkozzon a gyanúsításban foglaltakra. Más szóval a kihallgatás kezdete, tehát a megalapozott gyanú közlése és a jogokra történő kioktatás az a határvonal, amely a perenkívüli védekezést³¹⁹ a perbeli védekezéstől elválasztja. A védekezés körét tehát a továbbiakban nem az elkövető, hanem a hatóság határozza meg, alapja már nem a tettes által elkövetett, hanem a gyanúsítottnak felrótt cselekmény lesz. Miután pedig a megalapozott gyanúban foglaltak nem mindig esnek egybe a ténylegesen megvalósított bűncselekménnyel, vagy cselekményekkel, a perbeli védekezés a korábbinál mind szűkebb, mind tágabb keretek között folyhat.[...] A perbeli védekezésnek kell tekintenünk Tóth Mihály szerint a teljes passzivitást is, a vallomás megtagadását.³²⁰

2.1. A gyanúsított kihallgatásának szabályai

A Be. 385. § (1) bekezdése erről így rendelkezik: „Ha a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján meghatározott személy *megalapozottan gyanúsítható* bűncselekmény elkövetésével őt a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség a XXX. Fejezet szerint gyanúsítottként kihallgatja.

A Be. 385. § (2) bekezdése alapján „örizet esetén a gyanúsítottat a fogva tartása kezdetétől számított huszonnégy órán belül ki kell hallgatni.

³¹⁹ TÓTH Mihály peren kívüli védekezésnek tekinti a vélt vagy valódi bűncselekményt elkövető személynek azt a tevékenységét, amelyet a felderítés megghiúsítása érdekében fejt ki. A perenkívüli védekezés e fogalmát illetően általában nincs vita a jogirodalomban, azonban az még részletes kidolgozásra vár, hogy e tevékenységi körbe pontosan mely magatartások tartoznak. In: TÓTH M. (1982): i.m. 22-23. o.

³²⁰ TÓTH M. (1982): i.m. 25. o.

Addig, amíg a megalapozott gyanú közlésére vele szemben nem kerül sor, arra van „csupán” joga, hogy a gyanúsított kihallgatással kapcsolatos büntetőeljárás jogairól felvilágosítást kapjon, védőt hatalmazzon meg vagy védő kirendelését kérje, továbbá, hogy védőjével ellenőrzés nélkül érintkezzen.

A védővel kapcsolatos jogok ismertetésétől eltekintek, mert azok egy külön értekezés témája lehetnek.

A terhelt védekezésének előterjesztése szempontjából alapvető, és szinte az összes többi jogosultság érvenyülésülését és terjedelmét meghatározó jog, hogy a terhelt a kihallgatása előtt tudomást szerezzen az ellene felmerült megalapozott gyanúról, arról, hogy milyen tényeket rónak a terhére és hogy e tények milyen bűncselekmény megállapítására alkalmasak. A gyanúsítás, amelyet a nyomozó hatóság valamint az ügyészség közöl a gyanúsítottal: egyrészt a gyanúsítás tárgyává tett tényállás és annak Btk. szerinti minősítése, amely ellen a gyanúsított és védője panaszt jelenthetnek be.³²¹

Bár a megalapozott gyanú témáját ezen értekezésben nem fejtem ki részleteiben, csupán arra kívánok utalni, hogy a megalapozott gyanú közlésekor csupán a legfontosabb – a bűncselekmény tárgyi és alanyi oldalát megvilágító – tényeket kell közölni.

Például: Ön 2018. december 18. napján 16 óra 38 perckor Budapesten a 6-os villamos Blaha Lujza téri megállójában Z. sértettet ököllel mellkason vágta, majd válláról letépte a táskáját, amelyben személyi iratai, bankkártyája, mobiltelefonja és 120.000,-Ft készpénz volt. Cselekményével 1 rb. a Btk. 365. § (1) bekezdés a) pontjába ütköző rablás büntetést követte el.

A minősítés szempontjából közömbös, vagy általában irreleváns körülmények ismertetése felesleges, így felesleges az elkövető ruházatának leírását közölni, továbbá azt is, hogy az táskában készült közokiratoknak valamint bankkártyának mi volt száma, és szükségtelen a táskák részletes jellemzőiről (például fekete színű, bőrből vagy műbőrből készült) tájékoztatást adni.

Ez néha taktikai hibát is eredményezhet, amelyet lehetőleg kerülni kell.

Amennyiben a vádiratban szereplő tényállás a gyanúsítás gerincét képező adatokkal megegyezik, akkor elmondható, hogy a gyanúsítás helyes volt.³²²

³²¹ Nyer. 144. § (1), (2), (3) és (4) bek., valamint Nyer. 145. § (1), (2), (3) és (4) bek.

³²² TÓTH M. (1982): i.m. 31. o.

A gyanúsított kihallgatásának szabályait illetően a Be. visszaütal a XXX. Fejezetben előírtakra (a terhelt vallomása).

A terhelt vallomásának minősül a terhelt minden olyan, a büntetőeljárásban a terhelti figyelmeztetés utáni, bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság előtt tett, illetve ezeknek címzett szóbeli vagy írásbeli közlése, amelyben a bizonyítás tárgyára vonatkozó tény állít -az új Be szabályai szerint.

A Be. egyértelműen meghatározza, hogy a terhelt mely nyilatkozatai minősülnek vallomásnak, és ekként melyek értékelhetők bizonyítási eszközként.

A terhelt kihallgatása a hatóság kötelessége, az érdemi vallomás a terhelt joga, ami annyit jelent, hogy meg kell teremteni a vallomástétel lehetőségét és ezt bármikor biztosítani kell.

Balogh Jenőt idézve, aki a Bűnvádi perrendtartás magyarázatában a következőket írta, és én teljes mértékben osztom a véleményét, azzal a kitételrel, hogy napjainkban – sajnos vagy szerencsére – a terheltnek nem csupán az „alsóbb néposztály” tagjaiból kerülnek ki, és (egyre inkább) tisztában vannak az őket megillető jogokkal valamint kötelezettségeikkel, ami a büntetőeljárás hatóságok munkáját segítheti vagy éppen hátráltatja, azonban ez a hatóságokat teljesen nem tehermentesít(he)ti attól, hogy a kapcsolattartás során egyszerűen és közérthetően fogalmazzanak, figyelembe vegyék a büntetőeljárásban részt vevő személy állapotát és személyes jellemzőit, meggyőződjenek arról, hogy a büntetőeljárásban résztvevő személyek a vele szóban közöltek megértették-e, ennek hiányában a közlést megmagyarázzák.³²³

„Némelyek a terheltnek a bizonyítási eljárás alatt tanúsított magatartásából, különösen abból, hogy a terhelt bizonyos irányban nem nyilatkozik, bizonyos dolgokat nem tagad, *természetes vélelmeket* vonnak le, és *hallgatólagos beismerést* állapítanak meg.

Részemről ezt – legalábbis mint általános tételt – határozottan kizártnak tartom, mert a terheltnek [...] legnagyobb része az *alsóbb néposztály* tagjaiból kerül ki, s legtöbbszörre sem elegendő értelmisége, sem elegendő belátási képessége, sem megfelelő lelki nyugodtsága nincs arra, hogy a reá nézve hátrányos körülményeket higgadtan mérlegelhesse és így nem tehető fel róla, hogy helyzetét és egész magatartásának teljes horderejét helyesen képes megítélni.

³²³ Be.74. § (3) bek.

Ennélfogva a terheltnek [...] a hallgatásából semmit sem lehet vélelmezni; hanem a bírónak kötelessége a tényállásnak minden lényeges mozzanatát hivatalból kideríteni, és ha terhelt [...] bizonyos irányban nem nyilatkozott, arra nézve kérdést kell intézni.”³²⁴

A terhelt vallomásának szabályait a Be. 183. §-a tartalmazza, a beismerő vallomást illetően a Be. 183. § (4) bekezdése pedig azt a szabályt rögzíti, hogy: „A terhelt beismerése esetén – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is.”

A terhelt kihallgatása több szakaszból áll:

- a személyazonosság tisztázása, elérhetőség megállapítása és ellenőrzése (Be. 184.§ (1) bekezdés),
- a figyelmeztetések közlése (Be. 185.§ (1) bekezdés),
- érdemi vallomás megtétele (Be. 186.§ (2) bekezdés).

A Be. bevezette a „*terhelti figyelmeztetés*” fogalmát, mely a törvényi szabályozást figyelembevéve négy részből áll:

- a vallomástétel megtagadásának jogára való figyelmeztetés, amely lehet teljes illetve csak az egyes kérdésekre vonatkozó, azonban tartalmazza azt a „meggondolási” formulát, hogy ezen döntését a terhelt bármikor megváltoztathatja és vallomást tehet,
- a terhelt vallomás megtagadási joga az eljárás folytatását nem akadályozza, és nem érinti a terhelt kérdezési, észrevételezési és indítványtételi jogát,
- amennyiben vallomást tesz terhelt, vallomása bizonyítékként felhasználható,
- vallomástétel esetében viszont a törvényhozó két „tilalmat” állapított meg: más bűncselekmény elkövetésével hamisan nem vádolhat és kegyeleti jogot hamis tényállítással nem sérthet meg.

A szabályok – a fentiekben részletesen kifejtett – önvádra kötelezés tilalmával – 7. § (2) bekezdés – vannak összhangban.

A kötelező figyelmeztetések nem csupán a terhelti érdekeket erősítik, hanem a hatóságok munkáját is. Több előny származhat a megtett vallomások bizonyító erejének növekedéséből, mint amennyi hátránnyal járnak az elmaradt vallomások okozta bizonyítási nehézségek.³²⁵

³²⁴ BALOGH Jenő: A bizonyítási jog általános tanai a bünvádi eljárás szempontjából. A büntető perrendtartás magyarázata. III. kötet. Grill Kiadó, Budapest, 1899. 505. o.

³²⁵ TÓTH Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve. In: Tények és kilátások. Szerk. ERDEI Árpád. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. 77. o.

A Be. 164. § (1) bekezdése rendelkezik arról, hogy a vád bizonyításához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli – továbbá a bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be. Indítvány hiányában a bíróság bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles- tartalmazza a Be. 164.§ (2) és (3) bekezdése.

Az új Be. tankönyvben e szakaszokkal kapcsolatban Tóth Mihály megállapítja, hogy bár az (1) és (2) bekezdés közötti ellentmondás csak nehezen oldható fel, nem zárja ki, hogy a bíróság jogosult akár a vád bizonyítása körében bizonyítást elrendelni.³²⁶

Ha ezt mégsem teszi, az ítélet esetleges megalapozatlanságának (a tényállás hiányosságának vagy felderítetlenségének) nem lehetnek az ítélet hatályon kívül helyezésében testet öltő eljárásjogi konzekvenciái. (Be. 593. § (4) bekezdés)³²⁷

Összefoglalva a terhelt vallomástétellel kapcsolatos jogi helyzetét, az a következőket foglalja magában:

- jog a hallgatáshoz,
- jog az önvádolás alóli mentességhez,
- jog a vallomáshoz (akkor is, ha korábban megtagadta),
- jog a vallomás összefüggő előadásához,
- jog a vallomás saját kezű leírásához és az iratokhoz csatolásához,
- köteles a személyi adatokra válaszolni,
- mást (következmények nélkül) nem vádolhat hamisan.³²⁸

A terhelt figyelmeztetéseket illetve a terheltnek arra adott válaszát jegyzőkönyvben rögzíteni kell, amennyiben ez elmarad a terhelt vallomása – két kivétellel – bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

³²⁶ Az 1998. évi XIX. törvény hatályának időpontjában a Kúria 1/2007. Bkv. III. pontjának rendelkezése alapján a bíróságnak általában „hivatalból” is intézkednie kell a bizonyítási eszközök beszerzéséről, és a bizonyítási eszköz felkutatása, biztosítása vagy megvizsgálása érdekében, ha szükséges, az ügyészt megkeresheti. Ha az ügyész nem tesz eleget a megkeresésnek, a bíróság a Be. 267. §-a (1) bekezdésének k) pontja alapján megszünteti az eljárást. A sértett indítványára vagy hivatalból a bíróság elrendelheti eljárási cselekmények elvégzését. Következésképpen ez a szabály nem azt jelenti, hogy a bíróság a vádló indítványa hiányában terhelő bizonyítékot nem szerezhet be, illetve nem vizsgálhat meg, hanem csupán azt, hogy erre nem köteles. Ebből pedig az fakad, hogy erre nem is kötelezhető, tőle számon nem kérhető.³²⁶ Jelenleg az Alaptörvényben és a Be. 1. §-ban megfogalmazott funkciómegosztás nem érvényesül, mert a bíró is felelős a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök hivatalbóli beszerzésért.

³²⁷ TÓTH M. (2017 b): i.m. 154. o.

³²⁸ TÓTH M. (2017 b): i.m. 168. o.

A kivételeket a törvény a következőképpen fogalmazta meg a Be. 185. § (4) bekezdésében: a terhelt közlése vallomásként akkor vehető figyelembe, ha a terhelt:

- a) az eljárás során korábban terhelti figyelmeztetésben már részesült és a folytatólagos kihallgatása során védővel rendelkezik, vagy*
- b) a terhelti figyelmeztetés után a közlését fenntartja.*

Tehát a figyelmeztetéseket követően a terhelt vallomástételét megtagadhatja, és vallomást tehet. Ha a terhelt vallomást tesz, akkor a terhére rótt bűncselekmény elkövetését tagadhatja, részben illetve teljesen beismerheti.

Érdemi vallomás megtétele esetén a terheltnek kihallgatás során a Be. 186. § (1) bekezdésében felsorolt adatokra (foglalkozás, iskolai végzettség, családi körülmények, egészségi állapot, jövedelmi és vagyoni viszonyok, katonai rendfokozat, címzetes rendfokozat és kitüntetések) nézve kell nyilatkoznia.

Érdemi vallomás hiányában – tehát ha a terhelt a terhelti figyelmeztetések elhangzását követően él a vallomástétel megtagadásának jogával, azaz az őt megillető „hallgatás” jogával, arra kell figyelmeztetni, hogy a vallomástétel megtagadása nem akadályozza az eljárás folytatását, továbbá annak sem, hogy a későbbiekben bármikor vallomást tegyen- adja meg a lehetőséget a Be. 185.§ (1) bekezdés a) pontja.

A terhelt kihallgatására nézve – a korábbi Bp-k. és Be. szabályait is figyelembevéve – nem „újdonság”, hogy a terhelteket egyenként kell kihallgatni, ami egyébként a tanúk kihallgatására is irányadó szabály.

A terheltek egyenként történő kihallgatásának szabálya a büntetőeljárás egész tartalmára érvényes, de jelentősége talán a nyomozásban a legmeghatározóbb.

Alapvető érdek ugyanis, hogy a még ki nem hallgatott terheltek ne értesüljenek a tettestársak által előadott vallomások tartalmáról. Nem célszerű és nem etikus tettestársakat egy időpontra idézni kihallgatás céljából, hogy „véletlenül összefussanak”, az még inkább rossz taktika, hogy két egymással szemben lévő irodában, nyitott ajtó mellett történjen a kihallgatás. A terheltnek saját magának kell eldöntenie, hogyan védekezik, tesz-e vallomást, és ha igen milyen. Krimináltaktikai szempontból nagyon fontos, hogy a kihallgatás előtt/alatt a terhelt ne tudja meg azt, hogy társa milyen vallomást tett: beismerőt, tagadót vagy olyat, amelyben a bűncselekmény elkövetése miatti felelősséget teljes egészében másra hárította át.

A későbbiekben kifejtendő krimináltaktikai blöff esetében célszerű operálni azzal, hogy tettes-társak esetében ki legyen az első, akit először „megszólaltatnak”, eredményre vezethet-e az olyan szituáció megteremtése, hogy egymást megpillantsák a rendőrség folyosóján, tárgyi vagy személyi bizonyítékok megléte esetén azoknak a terhelt tudomásra juttatása nem fogja-e tönkre tenni nyomozás eredményességét.

A korábbi büntető eljárásjogi törvényeink is előírták, hogy „a terheltnek módot kell adni arra, hogy összefüggő vallomást tegyen, ezt követően pedig kérdések intézhetők hozzá a Be. 186.§ (2) bekezdése szerint.

A terhelt részére a Be. 186. § (3) bekezdése szerint nem tehető fel olyan kérdés, amely

- a) választ magában foglalja vagy feleltre útmutatást tartalmaz,
- b) a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmaz, vagy
- c) valótlan tény állítását foglalja magában.

Nóvumként említhető a Be. 187. § (1) és (2) bekezdésében foglalt részletszabály, amely eddig nem szerepelt egyik korábbi büntetőeljárás törvényben sem: „A terheltnek az ügyben korábban, vagy más ügyben tanúként tett vallomása bizonyítási eszközként felhasználható, ha a tanúvallomásról készült jegyzőkönyvből a tanúzási figyelmeztetés és az arra adott válasz egyértelműen kitűnik. A terheltnek más ügyben tett vallomása bizonyítási eszközként akkor felhasználható fel, ha a vallomásról készült jegyzőkönyvből a terhelti figyelmeztetés és az arra adott válasz egyértelműen kitűnik.”

A terhelt védekezési jogának része a vallomástétel, illetve annak megtagadása. Az ő választásának függvénye, hogy melyik lehetőséget választja: tesz vallomást vagy sem.

A szabad védekezés (anyagi védelem) jogából adódóan a terhelt – az előzőekben felsorolt törvényes korlátok között – nem köteles az igazságnak megfelelő vallomást tenni, vallomását az eljárás során belátása szerint módosíthatja.³²⁹ Abban az esetben, ha a terhelt vallomása korábbi vallomástól eltér, ennek okát tisztázni kell a Be. 186.§ (2) bekezdésében foglaltak alapján. Az eljárás minden szakaszában a törvény erejénél fogva kötelezően vagy saját döntései alapján a terhelt védő közreműködését veheti igénybe (alaki védelem).³³⁰

A terhelt beismerő vallomása sem adott „általában” az ügyekben, és „aki ellen eljárás folyik, akit felelősségre vonnak, az az esetek zömében valamilyen védekezést előterjeszt.

³²⁹ KATONA G. (1990): i.m. 200. o.

³³⁰ KATONA G. (1990): i.m. 200. o.

Ez a védekezés viszont sokszor megszabja, vagy legalábbis befolyásolja a védelem tevékenységének kereteit. Az is kézenfekvő, hogy a terhelt védekezését ellenőrizni, megerősíteni vagy cáfolni csak akkor lehetséges, ha az azt értékelő személyek pontosan felismerik, világosan látják, értik a védekezés lényegét. Aligha szorul bővebb magyarázatra, hogy ugyanabban az ügyben is teljesen másképpen alakul a bizonyítás, ha a terhelt például a tényeket tagadja, jogos védelemre hivatkozik, vagy terhelt-társa vádolása árán igyekszik mentesülni a felelősség alól. Gyakran nem felületességből, hanem a védekezés valódi tartalmának félreértése miatt jut időlegesen, vagy véglegesen vakvágányra a bizonyítás, vagy kerül sor idő-és energiarafló túlbizonyításra.”³³¹

A védekezéshez való jog a terhelt alapvető szubjektív joga is egyben, amellyel választása szerint élhet. [...] A terheltnek a védekezéshez való joga azért lehetséges és szükséges, mert ezzel a joggal szemben áll a büntetőeljárásban résztvevő valamennyi eljáró szerv azon kötelezettsége, hogy a „valóságú tényállás” megállapítására törekedjen. Az „igazság” megállapítására vonatkozó kötelezettség a büntetőeljárás minden szakaszában jelen van, és ezáltal minden eljárásbeli cselekmény lefolytatásánál is, így a terhelt védekezési jogának biztosítása az ő „aktív szerepvállalása” nélkül is megvalósítható. A terhelt védekezési jogának ez az eljárásjogi helyzete pedig az ártatlanság vélelmének és a bizonyítás teher hatóságokat terhelő kötelezettségének elkerülhetetlen következménye. Ugyanis, ha abból indulunk ki, hogy minden, büntetőeljárás alá vont személy mindaddig ártatlannak tekintendő, amíg az ellenkezőjét jogerős ügydöntő határozatban meg nem állapítják³³², mindeközben a vádhatóság kötelezettsége, hogy bizonyítékokat szerezzen be, amelyek a a terhelt bűnösségét bizonyítják, akkor ebből kétségkívül az a következtetés vonható le, hogy a terhelt nem köteles aktívan részt venni saját védekezésében, illetve, hogy a védekezés elsősorban a terhelt *joga*, nem pedig *kötelezettsége*.³³³

Tóth Mihály a fentieket a következőképpen fogalmazta meg: „A védekezés lehetősége ugyanis a törvényben nem, mint a terhelt alanyi joga, hanem mint a hatóságnak a terhelttel szembeni kötelezettsége jelentkezik, ráadásul e kötelezettség is olyan jogosultság biztosítására szolgál, amelynek tartalmát a jogszabály ígérete ellenére nem részletezi.”³³⁴

³³¹ TÓTH M. (1982): i.m. 8. o.

³³² JEKIC szerint: „Tehát, az ártatlanság vélelmét nem azért vezették be, mert az ellenkezőjét (a bűnösséget) alátámasztó bizonyítékok nem elegendőek a bűnösség megállapításához, hanem hogy gátat szabjon és akadályt jelentsen a személyiségi jogok megsértésének, azaz hogy szavatolja a tisztességes eljárást. Az ártatlanság vélelmének eljárásjogi hatása abban nyilvánul meg, hogy e vélelem egy olyan eszközt jelent, amely elhárítja a bűncselekmény elkövetőjének az a priori bűnösségét.”

³³³ PETRIC, Branko: Odbrana okrivljenog u krivičnom postupku. Naša zakonitost, 1962/1-2. 39. o. és VASILJEVIĆ, Tihomir: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Naučna Knjiga Beograd, 1981.

³³⁴ TÓTH M. (1982): i.m. 7. o.

A gyanúsított kihallgatásánál nemcsak az erőszak és a fenyegetés megengedhetetlen, hanem a bizonyítékok meghamisításában és célzatos csoportosításában kifejezésre jutó szándékos megtévesztés is. Azt sem szabad a gyanúsítottnak ígérni, hogy igaz vallomás vagy akár vallomástétel esetén szabadon bocsátják, vagy látogatást, egyéb kedvezményt engedélyeznek a részére. A vallomás későbbi visszavonása esetén a gyanúsított kijelentheti, hogy csak azért tett vallomást, hogy a nyomozó teljesítse ígéretét. Nyilvánvaló, hogy az ilyen úton szerzett vallomás elveszti bizonyító erejét, és sérelmet szenved a törvényesség is.³³⁵

Befolyásolható-e bármely módon a gyanúsított a vallomás megtételére vagy megtagadására vonatkozó döntésében? Tóth Mihály a saját maga által feltett kérdésre a következőket válaszolta: „Természetesen megengedhetetlen a terhelt szabad, szuverén döntésének akár közvetett módon történő befolyásolása is. Ha tehát *a figyelmeztetések után úgy nyilatkozik, hogy nem kíván vallomást tenni, további kérdések nem intézhetők hozzá.* Az ezt követő további kötelező figyelmeztetések azonban – megfelelő módon, mértéktartóan alkalmazva felvilágosíthatják a terheltet választása várható következményeiről. Annak közlése ugyanis, hogy hallgatásával megfosztja magát a védekezés legkézenfekvőbb és mással nem helyettesíthető módjától, ráébresztheti a gyanúsítottat a hallgatás értelmetlenségére és arra, hogy milyen esélyei vannak (sokszor egyáltalán nincsenek!) az előnyére szolgálható körülmények feltárására. Ez a közvetett ösztönzés azonban csak így, e figyelmeztetés kapcsán és keretei között történhet. Az önálló választás lehetőségét tehát a legcsekélyebb módon sem szabad közvetlen eszközökkel – akár valamely sejtelmes, burkolt fenyegetés vagy ígéret révén – befolyásolni.

Tisztességes eljárásban a terhelt kihallgatását két alapelvnek – az ártatlanság vélelmének és az önvádra kötelezés tilalmának – az eljárás kezdetétől érvényesülnie kell, és egy további nem alapelv szintű jogot – a hallgatás jogát – ismertetném részletesen, mert ezen terheltet megillető jogok garantálása és biztosítása magát a büntetőeljárást – végső soron pedig az adott állam büntető eljárási rendszerét is minősítik, ami a nemzetközi közösség előtti megítélés egyik mérföldkövének is tekintendő.

3. Az ártatlanság vélelmének jogi természete

A terheltet a büntetőeljárásban megilleti az ártatlanság vélelme, amely a büntetőeljárás egyik alapelve, egyben pedig a tisztességes eljárás egyik meghatározó eleme.

³³⁵ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: A kihallgatás taktikája a nyomozás során. Magyar nyelvre átdolgozta: dr. FARAGÓ György r. alezredes, Kiadja: a BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1960. 97. o.

Az ártatlanság nem egy létező valami, olyasmi, ami fizikailag megfogható, érezhető vagy lemérhető, csakúgy, mint a bűnösség, de létezőnek kell tekinteni azokban az esetekben, amelyekben nem született bűnösséget megállapító ítélet.³³⁶

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (2) bekezdése is deklarálja az ártatlanság vélelmét.

Az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárás alapelvei között 3. § (1) és (2) bekezdésében, az 1998. évi XIX. törvény az alapvető rendelkezések között, végül pedig a 2017. évi XC. törvény az „általános rendelkezések” között az 1.§-ban az ártatlanság vélelmét nevesíti, és a törvényben elfoglalt helyéből annak kiemelt fontosságára lehet következtetni.

„Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg bűnösségét a bíróság jogerős ügydöntő határozata meg nem állapítja.”

Az eredeti római jogi alaptételre a „praesumptio boni viri”³³⁷-re azaz a jó hírnév vélelmére vezetik vissza az ártatlanság vélelmét.

Az 1789. évi francia emberi jogi deklaráció is tartalmazta már ezen elvet, amely a XIX. század elején vált ismertté a magyar jogtudományban.

Vuchetich Mátyás 1819-ben latin nyelvű tankönyvében az ártatlanság vélelmét illetően a következőt hangsúlyozta ki: „minthogy minden ember a természeténél fogva veleszületett jó hírnévnek örvend, amelynél fogva mindaddig ártalannak tekintendő, amíg bűnössége be nem bizonyíttatik, ebből következik, hogy a bizonyítás terhe a bírón nyugszik.”³³⁸

Mind az 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya mind pedig a Magyarországon 1993-ban ratifikált Emberi Jogok Európai Egyezménye a tisztességes eljárás feltételeként – egymástól árnyalatnyi különbségekkel – rögzíti.

³³⁶ NOBLES, Richard-SCHIFF, David: Guilt and Innocence in the Criminal Justice System: a Comment on R (Mullen) v Secretary of the Home Department, The Modern Law Review, 2006/1. 91. o. Idézte: BUGARSKI, Tatjana: Predpostavka nevinosti (sadržina, obim i dejstvo u krivičnom postupku). Revija za kriminologiju i krivičnom pravo. Kiadó: Srpsko udruženje za krivičnopravno teoriju i praksu és Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, januar- april 2017. 53. o.

³³⁷ Latinul: Quisquis praesumitur bonus, donec probetur contrarium. s ennek kiegészítése; in dubiis pro reo respondendum: mindenkit az ellenkezőnek bebizonyításáig jónak (büntelennek) kell tartani és kétség esetében a vádlott javára kell dönteni.

³³⁸ Idézte TÓTH Mihály: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog, Harmadik aktualizált kiadás. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 51. o.

A Római Egyezmény szövege szerint: „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.”³³⁹

Az Alkotmánybíróság az ártatlanság vélelmét az alkotmányos büntetőjog egyik alapintézményének tekinti, tehát nem képzelhető el vele szemben mérlegelhető más alkotmányos jog vagy feladat, ugyanis a büntetőjogi garanciák már egy mérlegelés eredményét tartalmazzák. Az ártatlanság vélelmét ezért nem lehet más alkotmányos jog miatt korlátozni.³⁴⁰

Az Alkotmánybíróság gyakorlata azt az elvet követi, hogy a büntetőeljárás szabályainak alkotmányos vizsgálatakor az ártatlanság vélelmét *alkotmányos alapjogként* kell értékelni. Az ártatlanság vélelme elsősorban a büntető felelősség elbírálása során a döntésre jogosított részéről az elfogulatlan, pártatlan megközelítés követelményét szolgálja, ehhez kapcsolódóan a megalapozott bizonyítás kötelezettségét, továbbá a prejudikáció tilalmát. Mindez egyben garanciális jelentőségű akadályát képezi annak, hogy az eljárás alá vont személy a felelősség megállapításával járó hátrányos jogkövetkezményeket a felelősségének a megállapítása nélkül szenvedje el. Az ártatlanság vélelmének lényegéből következik végül az a következmény, hogy a terhelt büntetőjogi felelősségét (bűnösségét) csak akkor állapíthatja meg a jogerős bírói ítélet, ha az kétséget kizáróan bizonyítást nyert.³⁴¹

Az ártatlanság vélelmét bizonyítást érintő járulékos elvek töltenek meg tartalommal, ezek pedig

- *a bizonyítási teher elve* (onus probandi), mely szerint a terhelt bűnösségének bizonyítása a vádlót terheli,
- *az in dubio pro reo elve*, azaz *a kétséget kizáróan nem bizonyított tény értékelése* – senki sem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására, és ez az elv gyakorlatilag felfogható úgy is, hogy a kétséget kizáróan nem bizonyított tény a vádlott javára értékelendő,
- *önvádra kötelezés tilalma* – senki sem kötelezhető arra, hogy önmagára nézve terhelő vallomást tegyen és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.³⁴²

³³⁹ Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk 2. pont

³⁴⁰ HOLÉ Katalin: Büntetőeljárás jog. I. Fejezet. In: ERDEI Árpád, HOLÉ Katalin, HACK Péter, KIRÁLY Eszter, MOHÁCSI Barbara, ELTE Jogi Kari Jegyzetek 14., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 60. o.

³⁴¹ 39/1997. (VII.1.) AB határozat

³⁴² TÓTH M. (2009): i.m. 46. o., lásd még: EMMERSON, Ben – ASHWORTH, Andrew: Human Rights and Criminal Justice. London, Sweet&Maxwell 2001.80-82. o.

Valójában itt nem bizonyítási teherről, hanem „*bizonyítási kötelezettségről*” van szó. A bizonyítási teher lényege ugyanis abban van, hogy ki viselje az esetleges bizonyítatlanság jogkövetkezményeit. A büntetőeljárás jelenlegi gyakorlatában a sikertelen bizonyításnak az eljáró hatóságok, különösen a bűnüldöző hatóságok számára nincsenek súlyos, materiális jogkövetkezményei, azonban az officialitással, mint általános hatósági kötelezettséggel összhangban, egy jogállamban az eljáró hatóságokat indokolt bizonyításra kötelezni.³⁴³

Az ártatlanság védelme a büntető felelősség elbírálása során a döntésre jogosított részéről a megalapozott bizonyítás kötelezettségét is magában foglalja. Az ártatlanság védelmének a következménye, hogy a büntetőeljárásban a bizonyítási teher nem a terheltre, hanem a büntetőügyekben eljáró hatóságokra hárul.³⁴⁴

Az *in dubio pro reo* tétel vonatkozásában fontos leszögezni, hogy csak ténykérdésben alkalmazható, jogkérdésben nem, mert az ilyen kétségeket helyes jogértelmezéssel – akár a terhelt terhére, akár a javára – kell eloszlatni.³⁴⁵ Az *in dubio pro reo* csak jogerőre képes ügydöntő határozat meghozatalakor irányadó. Az *in dubio pro reo* („kétséget a javára”) egy favor defensionis intézmény, vagyis a védelem kedvezménye. Lényegében ez az elv azt jelenti, hogy amennyiben a bizonyítás összes lehetőségeinek kimerítése ellenére még kétség marad fenn a bizonyítás tárgyául szolgáló tényre nézve, e tényt a terhelt javára kell értékelni.

„A védelem jogköre valahányszor a törvény nem intézkedik, a vádlott jól felfogott érdekében kiterjesztendő.”³⁴⁶ Ez az értékelés a Be. felmentő ítéletről szóló azon rendelkezéseiben ölt testet, mely szerint ha a bíróság a vádlottat a vád alól felmenti a bűncselekmény bizonyítottsága hiányából, vagy ha nem bizonyított, hogy a bűncselekményt a vádlott követte el. (Be.566. § (1) bekezdés c) pont). A történt-e bűncselekmény, illetve a terhelt bűnössége megállapítható-e, e kérdések vonatkozásában a kétségek továbbra is fennmaradnak.³⁴⁷

Az Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatban a következőket rögzítette: Az *in dubio pro reo* elve az ártatlanság védelmének a bizonyítási teherrel összefüggő aspektusából fakad. A Bíróság (EJEB) azonban jogosult annak megítélésére, hogy az eljárás a maga egészében tisztességes volt-e, a büntetőügyek esetén magában foglalja az ártatlanság védelme érvényesülésének vizsgálatát is.

³⁴³ TREMMEL Flórián: Az egyes alapelvek. In: FENYVESI Csaba-HERKE Csongor-TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004. 80.

³⁴⁴ 3328/2017 (XII.8) AB határozat

³⁴⁵ HOLÉ K. (2014): i.m. 63. o.

³⁴⁶ DOMBÓVÁRI SCHULHOF Géza (ifjabb) előadása. (1902) Idézte: ELEK B. (2018 a): i.m. 99. o.

³⁴⁷ MEGYERI G. (2018 a): A bizonyítás alapvetései, Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez, 1. kötet, Főszerkesztő: Polt Péter, Wolters Kluwer Hungary Kft. 2018. 64-65. o.

Ha a bizonyítás terhe a védelem oldalára csúszik át, akkor az ártatlanság véelme sérelmet szenved. A bizonyítékok értékelése kapcsán különös kiemelt jelentősége van annak, hogy a nemzeti bíróságok – a tisztességes eljáráshoz való jogból levezetett kötelezettségüknek eleget téve – a bizonyítás vonatkozásában is meggyőzően megindokolták-e a döntésüket. Az elégtelen indokolás szükségtelenné teheti annak vizsgálatát, hogy az ártatlanság véelme sérelmet szenvedett-e.³⁴⁸

A jogok jóhiszemű gyakorlása szintén az ártatlanság véelmének alapeleme, azonban ezzel szemben áll a gyakorlatban a hatóság körében tapasztalható – Farkas Ákos által találóan megfogalmazott – „*rejtett bűnösségi véelem*” Ez legfőképpen abból adódik, hogy egyes szervezeti struktúrákon belül – a terheltével, annak ártatlanságával ellentétes érdekek működnek. Nevezetesen: a rendőrséget a felderítési mutatók javítása, növelése, az ügyészséget a minél nagyobb váderedményesség, a bíróságot pedig a minél több befejezett ügy és a minél kevesebb sikeres fellebbezés, a büntetés-végrehajtást a büntetés minél problémamentesebb kitöltése iránti törekvés vezérli.³⁴⁹

A „rejtett bűnösségi véelem” elkerülése érdekében Kertész Imre szerint is „jobb lenne, ha a bíróság az ügyre vonatkozó előzetes ismeretek teljes hiányában kezdené meg a bizonyítékok értékelését.”³⁵⁰

Fenyvesi Csaba Jerome H. Skolnickot idézi, aki kifejtette, hogy „az ártatlanság véelmével ellentétben, a rendőrség igyekszik egyfajta hivatali rutint tartani, amely tulajdonképpen a bűnösség véelme. Amikor a rendőrség valakit letartóztat és gyanúsít, úgy véli, hogy a gyanúsított elkövette a terhére rótt cselekményt. Azt hiszik, hogy mivel ők a bűnügyek szakemberei, meg tudják különböztetni a bűnösséget az ártatlanságtól. „Szemléletük középpontjában az áll, hogy egy rendőr „nem vádol ártatlanokat.” Ilyenformán „a rendőrség” úgy tekint önmagára mintha az igazságszolgáltatás irgalmas szolgálója is lenne egyben.”³⁵¹

Amikor az ártatlanság véelméről van szó, igen érdekes Whitman elmélete, amely szerint a büntetőjogi igazságszolgáltatás méltányos rendszerének megteremtése az *ártatlanság véelmén* alapszik, amely inkább az angolszász büntetőeljárásra jellemző, illetve a *kegyelem véelmén*, amely a büntetőeljárás vegyes típusának a jellemzője. A kegyelem véelme azon a véelmen alapszik, hogy a vizsgálati szervek és bíróságok megbízhatóak és professzionálisak, továbbá feltételezhetően minden terhelt bűnös is annak a bűncselekménynek az elkövetésében,

³⁴⁸ 3258/2015.(XII.22.) AB határozat

³⁴⁹ FENYVESI Cs. (2003): i.m. 168. o.

³⁵⁰ KERTÉSZ Imre: A bűnügyi tudósítás és a személyi jogok véelme. Belügyi Szemle, 1990/11. 14. o.

³⁵¹ SKOLNICK, H. Jerome: Justice Without Trial, New York, 1994. 112-113.o.

amivel vádolják. Ennek az a következménye, hogy a terhelt „gyengébb” védekezési joggal rendelkezik az eljárásban, ez azonban még nem jelenti azt, hogy meg is vonják tőle ezt. A kegyelmi modell kisebb jelentőséget tanúsít az ártatlanság véelmének, és nagyobb gondot fordít a bűnös védekezési lehetőségére. Ebben a rendszerben a legnagyobb veszélyt nem az jelenti, hogy ártatlan személyt ítélnék el, hanem az, hogy a bűnös „embertelenül” fognak bánni. A kegyelem véelme nyomást gyakorol a rendszerre: jól gondolja meg és komolyan végezze a munkáját az eljáró hatóság mielőtt büntető szankciót alkalmazna.

Az ártatlanság véelme az ártatlan védelmét szolgálja, a nem bűnöst pedig a védekezésén keresztül abba a helyzetbe hozta a büntetőeljárásba, hogy hozzájárult egy különösen kegyetlen, büntetési kultúra kialakulásához, és a korszerű tudományos bizonyítás fejlődése pedig különösen megnehezítette a bizonyítási eljárást.

Az ártatlanság véelmének felépítése (szerkezete) olyan, hogy tulajdonképpen az ártatlan személy megbüntetésének kockázatát elkerüli, a kegyelem véelmének célja viszont az, hogy elkerülje az embertelen bánásmódot azokkal szemben, akik tulajdonképpen valójában bűnösök.

Whitman véleménye szerint a két vélelem megkülönböztetése nemcsak technikai jellegű, hanem itt két nagy, jogi kulturális irányvonal közötti eltérésről van szó. Az ártatlanság véelme iránti kulturális lojalitás az amerikai bírósági tárgyalóteremben a technikai szabályok felett helyezkedik el, és a bizonyítás terhét az államra hárítja. A kegyelem véelme iránti lojalitás szinte azonos módon a technikai szabályok felett helyezkedik el, és a büntetés enyhítését követeli. Ez a jóval szélesebb elv a kontinentális kulturális minta tartozéka, melynek forrása a hierarchikus és paternalista igazságszolgáltatási rendszerben található, mely szerint létezik az a mély meggyőződés, hogy az igazságszolgáltatási hatóságok kötelesek megvédeni a terheltet. Míg a vegyes eljárási típus az igazság megállapítására törekszik, az adverziális eljárásban elsőbbséget a bizonyítékok kizárása élvez, még annak árán is, hogy az eljárás az igazság megállapítása nélkül végződik. E két tradicionális vélelem közötti különbség abban mutatható ki, hogy az adverziális eljárásban a hangsúlyt az ártatlan személy védelmére, a vegyes eljárásban pedig a bűnös személy iránti együttérzésre helyezik.³⁵²

³⁵² Erről az elméletről lásd részletesebben: WHITMAN, J. Q.: Presumption of Innocence or Presumption of Mercy? Weighing Two Western Modes of Justice, Texas Law Review, 2016. 933-993. o. A kontinentális jogban, amely ha nem is ösztönöz a hazudozásra, de tolerálja azt, vagyis nem nyújt magyarázatot a “kegyetlen választások” elmélete sem. E szerint a hallgatás jogának hiányában a terhelt az elemi fairness követelményével ellentétes választásra kényszerülne: vagy maga járul hozzá nyilatkozatával az elítéléséhez, vagy megtagadja a vallomást, illetve hamisan vall, és emiatt sújtják büntetéssel. Green szerint a “kegyetlen trilemma” érv csak akkor állja meg a helyét, ha magát a büntetőjogi szankciót kegyetlennek tartjuk. In: Green Michael S.: The Privilege’s Last Stand: The Privilege Against Self-Incrimination and the Right to Rebel Against the State, Brooklyn Law Review, vol 65, 1999 ősz, 631.o.

Az ártatlanság véelmét egyetlen egy emberi jogi vagy alkotmányos rendszerben sem tartják abszolút jellegűnek.

Az ártatlanság véelme tekintetében az EJEB igen gazdag esetjoggal rendelkezik, abból kifolyólag, hogy ennek a véelemnek a megszegése, illetve tiszteletben tartása a legkülönbözőbb eljárásbeli helyzetekhez kapcsolódik.

3.1. Néhány eset EJEB gyakorlatából az ártatlanság véelmével kapcsolatban

A Peers Görögország ellen ügyben a kérelmező azt sérelmezte, hogy letartóztatását követően egy cellában volt elhelyezve egy elítélt személlyel együtt, ami sérti az EJEE 6. cikkének 2. bekezdését. Az EJEK ítéletében megállapította, hogy az Egyezmény nem tartalmaz olyan szakaszt, amely előírja a jogerősen el nem ítélt és a jogerősen elítélt személyek különválasztását, tehát az adott esetben nem került sor az ártatlanság véelmének a megszegésére.³⁵³

A Telfner Ausztria elleni ügyben a kérelmező azt állította, hogy az ellene folytatott büntetőeljárásban a bíróságok nem tartották tiszteletben az ártatlanság véelmét, ugyanis 1995. április 8-án a kora reggeli órákban baleset történt, amelyben K. személy megsérült. A megsérült személy bejelentette a rendőrségnél a balesetet, azonosította a jármű típusát és rendszámát, de nem volt abban a helyzetben, hogy azonosítsa a jármű vezetőjét is. A leparkolt járművet, amely a kérelmező édesanyjának a nevére szerepelt a nyilvántartásban, a rendőrség az előtt a ház előtt találta meg, amelyben a kérelmező lakott családjával. *Az ügy irataiban a rendőrség a kérelmezőt jelölte meg potenciális elkövetőként, mert a rendőrök megfigyelései és jelentései alapján ő használta leggyakrabban az autót.* A büntetőeljárás során a kérelmező úgy nyilatkozott, hogy nem ismeri el a bűncselekmény elkövetését, és kijelentette, hogy a kritikus időben nem ő vezette a gépkocsit, és élt a hallgatás jogával. A baleset sértette megismételte a helyszínen tett nyilatkozatát a rendőrségen is, kiváltképpen azt, hogy nem tudta azonosítani a jármű vezetőjét, és azt sem tudta megállapítani, hogy az férfi volt vagy nő. A kérelmező édesanyja és leánytestvére éltek a mentességi jogukkal, és megtagadták a tanúvallomás tételét. A kerületi bíróság a kérelmezőt elítélte. A kérelmező által benyújtott fellebbezés alapján a másodfokú bíróság a bizonyítékok megtámadott értékelését következetesnek, teljesnek és meggyőzőnek találta, és helybenhagyta az első fokú ítéletet.

³⁵³ Case of Peers vs. Greece Applikation no. 28524/95. (Letöltés ideje: 2019. augusztus 15.)
https://www.hrdp.org/files/2013/09/09/CASE_OF_PEERS_v._GREECE_.pdf

A kérelmező állítása szerint a bíróság semmibe vette az Egyezmény 6. szakaszának 2. bekezdésében meghatározott ártatlanság véelmét, mivel annak ellenére, hogy a büntetőeljárás törvény értelmében a bíróság szabadon értékeli a bizonyítékokat, ebben az esetben ők túllépték ezt az által, hogy csupán a rendőri jelentésben előadottakra támaszkodtak. Még ha a bíróság meg is állapította volna, hogy a gépjárművet leggyakrabban a terhelt használta, ezt a tényt nem használhatta volna fel egy olyan egyértelmű következtetés levonására, hogy a terhelt volt a gépkocsi vezetője a baleset megtörténtének idején. Az ilyen következtetés önkényes és sérti az ártatlanság véelmét.

A Bíróság abból indult ki, hogy az EJEE 6. szakaszának 2. bekezdése értelmében a bíróságnak nem azzal az előre kialakított meggyőződéssel kell folytatnia az eljárást, hogy a terhelt követte el a bűncselekményt, a bizonyítás terhét az ügyészség (vádló) viseli, és hogy *minden kétség a terhelt javára szól.*³⁵⁴ Így az ártatlanság véelme ott sérül, *ahol a bizonyítás terhét a vád a védelemre hárítja át,*³⁵⁵ *ugyanis a terhelt élt a hallgatás jogával, és ebből voltak le negatív következtetést.* Ebben az ügyben mind a kerületi, mind pedig a regionális bíróság lényegében a helyi rendőrös jelentésére támaszkodott, és nem volt otthon azon az éjszakán, amikor a baleset bekövetkezett, és megállapította az ártatlanság véelmének megsértését.³⁵⁶

A *Béres és mások kontra Magyarország* ügyben 11 magyar állampolgár nyújtott be panaszt a Bírósághoz.

2011. december 23-án a kérelmezők, akik politikai aktivisták, a Lehet Más a Politika nevű politikai párt által szervezett tüntetésen vettek részt. A tüntetők egymást összeláncolva, és saját magukat a bejárat melletti betonoszlophoz láncolva elfoglalták a Parlament épülete melletti parkolót. Az eseményt követően a Budapesti Rendőr-főkapitányság a (rég) Büntető Törvénykönyv 175.§ (1) bekezdésébe ütköző személyi szabadság megsértése miatt büntetőeljárást indított 29 személy ellen, beleértve a kérelmezőket is.

A panasz tárgya arra a büntetőeljárásra vonatkozott, amely a panasztevők ellen folyt, azonban az ügy 2012 márciusában befejeződött, még a tárgyalás előtti szakaszban, mert közkegyelemben részesültek, ugyanis 2012. március 9-én az Országgyűlés elfogadta a 2012. évi XII. törvényt („Közkegyelmi törvény”), amely 2012. március 10-én lépett hatályba.

³⁵⁴ Case of Barberá, Messegué and Jabardo v Spain <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57429>

³⁵⁵ Case John Murray v the United Kingdom <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57980%22%7D>

³⁵⁶ Case of Telfner v. Austria. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-59347&filename=001-59347.pdf> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 21.)

2012. március 29-én a Budapesti Rendőr-főkapitányság arra hivatkozva szüntette meg a nyomozást a 29 gyanúsítottal szemben, hogy közkegyelmet kaptak. A kérelmezők a határozatot nem fellebbezték meg.

Hat kérelmező azonban ezt követően alkotmányjogi panaszt terjesztett elő, melyben a Közkegyelmi Törvény 1-2 és 4. §-ai alkotmányellenességének megállapítását kérték az Alkotmánybíróságtól, arra hivatkozva, hogy sérti a jó hírnevüket, és sérti az ártatlanság véelmét. Azt kifogásolták a Közkegyelmi törvény szövegében, hogy a 2011-es decemberi incidens vonatkozásában az „elkövetők” kifejezést használja, ami azt sugallja, hogy bűnösök a terhükre felrótt bűncselekmény elkövetésében, azonban kérelmük elutasításra került.

Az EJEE 6. szakaszának 2. bekezdésére (az ártatlanság véelmére) való hivatkozással a kérelmezők a Bírósághoz fordultak, mert a Közkegyelmi törvény szövege megkérdőjelezte ártatlanságukat.

A Bíróság esetjoga szerint az ártatlanság véelme sérül, ha egy adott személy tekintetében a hatóság az adott személy bűnösségére utaló nyilatkozatot tesz, hacsak a bűnösséget jogszabályban rögzített eljárásban nem bizonyították. A jogsértéshez az is elegendő, ha nincs ugyan formális határozat, de valamely érvelés során arra lehet következtetni, hogy a hatóság az adott személyt bűnösnek tekinti. Mi több, az ártatlanság véelmét nem csak bíró vagy bíróság, hanem más közhatalmi szerv is megsértheti. A Bíróság megjegyezte, hogy a kérelmezőkkel szembeni eljárást a nyomozó hatóságok a vádemelést megelőzően azon az alapon szüntették meg, hogy a kérelmezők a 2012. évi Közkegyelmi Törvény alapján közkegyelmet kaptak. A Bíróság ezért abban a kérdésben kellett, hogy döntsön, hogy a jelen ügyben a Közkegyelmi Törvény elfogadása és a kérelmezők ellen indított büntető eljárás megszüntetése kétséges-e a kérelmezők ártatlanságát, annak ellenére, hogy bűnösségüket soha nem állapították meg. Ami az ártatlanság véelmének megsértését illeti, a Bíróság megállapította, hogy a felek közötti vita lényege az, hogy a kifogásolt jogszabály – akár nyelvtanilag akár másképp – értelmezhető-e úgy, hogy a kérelmezők bűncselekményt követtek el, de közkegyelmet kaptak, vagy a jogszabály terminológiája csupán úgy értelmezhető, hogy a kérelmezők gyakorlatilag „egymáshoz, illetve a kapukhoz láncolták magukat”. A Bíróság álláspontja szerint, amennyiben a jogszabály a gyanúsítottak eljárását pontos tények leírásával ismerteti, a megfogalmazás önmagában nem tekinthető bűnösség megállapításának, vagyis, hogy a gyanúsítottak (jogellenesen, vagyis bűnös szándékkal) büntetendő cselekményt követtek volna el. Abban a kérdésben, hogy a gyanúsítottak magatartásának tényszerű leírása mellett az „elköveték” szó is szerepelt a jogszabályban, és hogy ez bűncselekmény elkövetésére irányult-e, a Bíróság megállapította, hogy egyes

kérelmezők ezt a kérdést az Alkotmánybíróság előtt is felvetették. Az Alkotmánybíróság megvizsgálta a jogszabályt, és azt állapította meg, hogy annak szövege nem értelmezhető akképp, hogy a kérelmezők valóban elkövették azt a bűncselekményt, amellyel megvádolták őket. Ezzel a kapcsolatban a Bíróság megjegyezte, hogy esetjoga szerint az adott eljárás természetétől és kontextusától függően valamely szerencsétlen kifejezés sajnálatos alkalmazása nem szükségszerűen jelenti az ártatlanság vélelmének megsértését. A Bíróság úgy foglalt állást, hogy a törvény megfogalmazásában nem történt utalás sem a kérelmezőkre név szerint, sem arra, hogy a törvényben leírt cselekményt elkövették volna. Mindemellett, semmilyen más körülmény nem hagyott kétséget a kérelmezők ártatlansága felől és ebből kifolyólag nem került sor az ártatlanság vélelmének megsértésére.³⁵⁷

A *Kemal Coşkun Törökország elleni* ügyben a kérelmező török állampolgár, aki az ártatlanság vélelmének megsértése miatt fordult a Bírósághoz. Fegyelmi eljárásában a Legfelsőbb Fegyelmi Tanács megállapította, hogy Coşkun az erőszakos nemi közösülés kísérletét, rablást és a fenyegetés bűncselekményét elkövette, ezért elbocsátották a rendőrség kötelékéből. Az említett határozatot a közigazgatási bíróság is helybenhagyta. A büntetőeljárásban azonban a kérelmezőt felmentették a rablás és az erőszakos nemi közösülés kísérletének vádjáról. A fegyelmi eljárásban ezt követően a kérelmező a közigazgatási bíróságnál az elbocsátása miatti határozat ellen nyújtott be fellebbezést. A kérelmező fellebbezését és egyéb jogorvoslatait is elvetették. Az EJEE 6. szakaszának 2. bekezdésére való hivatkozással Coşkun azt sérelmezte, hogy a fegyelmi és közigazgatási hatóságok megsértették azt a jogát, hogy a büntetőeljárásban meghozandó ítéletet megelőzően őt ártatlannak tekintsék, így elbocsátására került sor, annak ellenére, hogy később a büntetőeljárásban a bíróság felmentette őt az ellene emelt vádak alól. A Bíróság állásfoglalása szerint ebben az ügyben fennállt az ártatlanság vélelmének megsértése.³⁵⁸

A *Turyev kontra Oroszország* ügyben a kérelmező azért fordult a Bírósághoz, mert a helyi ügyész a médiának adott egyik interjújában még a tárgyalás előtt megsértette a tisztességes eljáráshoz, különösen pedig az ártatlanság vélelméhez való jogát. A kérelmezőt 2000 áprilisában tartóztatták le emberölés és gyújtogatás vádjáért. Letartóztatását követően a helyi lapban megjelent az ügyész helyettesével a gyilkosságok arányának növekedéséről készített interjú. Az ügyész Turyevet utónevének kezdőbetűjével és teljes családnevével említette az egyik áldozat „gyilkosaként” valamint egy másik áldozat „meggyilkolásának résztvevőjeként”.

³⁵⁷ Béres és mások kontra Magyarország <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 21.)

³⁵⁸ Case of Kemal Coşkun v Turkey. <https://www.fairtrials.org/ecthr-kemal%20co%C5%9Fkun%C2%A0v%C2%A0turkey> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 21.)

Turyev az eljárás alatt követelte az ügyész kizárását a büntetőeljárásból, mivel az interjúból ítélve neki az volt az előre kialakított meggyőződése, hogy a kérelmező a bűncselekmény elkövetője, a bíróság azonban a kérelmező elfogultsági kérelmét elutasította. Turyevet 2003 januárjában bűnösnek mondta ki a bíróság és 20 évig tartó börtönbüntetésre ítélte. A beperelt állam (Oroszország) álláspontja szerint az ügyészekről nem szabad megvonni a szólásszabadság jogát, mivel az ügyészek is az állam képviselői, és arra való tekintettel, hogy hallgatásuk tájékoztatási vákuumot teremthetne, amelyből adódóan a média megbízhatatlan információforrásokkal telhetne meg. A Bíróság ítéletében kihangsúlyozta, hogy a hatalmi szervek tájékoztathatják a nyilvánosságot arról, hogy egy adott büntetőügyben vizsgálat folyik, így pl. a letartóztatásokról vagy a gyanúsítottakról, mindaddig, amíg ezt diszkrét és figyelmes módon teszik³⁵⁹, azonban a tájékoztatás során különösen fontos a szavak megválogatása. A Bíróság leszögezte, hogy nem vitás, hogy az ügyész szavai valóban a hatóság részéről hangzottak el, és különösen meggyőzőek voltak a nyilvánosság számára, de az ügyész kommentárja adott esetben nyilvánvalóan a kérelmező bűnösségéről szóló nyilatkozatot jelentett, amely egyrészt azt sugallta a nyilvánosság számára, hogy higgyenek a bűnösségében, másrészt előzetesen befolyásolta az illetékes igazságszolgáltatási hatóságot az elé kerülő tények (bizonyítékok) mérlegelésében. Ily módon ebben az esetben is sor került az ártatlanság vélelmének megsértésére³⁶⁰.

Az *El Kaada kontra Németország* ügyben a kérelmező a rendőrségen védője távollétében beismerte a terhére rótt rablás elkövetését, azonban a letartóztatása tárgyában megtartott bírósági tárgyaláson védője jelenlétében visszavonta a korábbi beismerő vallomását. A kérelmező vonatkozásában a letartóztatás elrendelésekor figyelembevették azt a tényt, hogy a kérelmező beismerte a rablás elkövetését, és ezért a vele szemben néhány évvel korábban kiszabott felfüggesztett büntetésének a végrehajtását utólagosan elrendelték, mivel megszegte a felfüggesztett büntetésben megállapított kötelezettségét. A terhelt megfellebbezte a bíróság határozatát, és azt kifogásolta, hogy megsértették az ártatlanság vélelmét, mert a rablás bűncselekménye miatt indított büntetőügyben ártatlannak kellett volna, hogy tekintsék, mindaddig, amíg bűnösségét meg nem állapítják, és ezért a rendőrségen tett beismerése nem szolgálhatott volna alapul a korábbi büntetőeljárásban felfüggesztett büntetés utólagos elrendelése tárgyában.

³⁵⁹ Case of Krause v Switzerland <https://www.njb.nl/Uploads/2019/5/KRAUSE-c.-SUISSE.pdf>, Case of Daktaras v Lithuania <http://en.efhr.eu/2010/02/11/case-daktaras-v-lithuania-application-no-4209598/>

³⁶⁰ Case of Turyev v Russia <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-167087%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.) Lásd még az következő eseteket: Case of Crociani and Others v Italy <https://www.jcpc.uk/cases/docs/jcpc-2014-0061-judgment.pdf>, Case of X v Norway <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-1759>, Case of Worm v Austria http://www.hraccion.org/wp-content/uploads/worm_v_austria.pdf, Case of Jaspers v Belgium <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95751>, Case of X v United Kingdom <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-74929%22%5D%7D>

A fellebbviteli bíróság a fellebbezést elutasította, mert voltak olyan tanúk, akiknek vallomásából nyilvánvalóan következett volna arra, hogy a terhelt elkövette a terhére rótt bűncselekményt, ezért a korábbi felfüggesztett börtönbüntetés végrehajtását elrendelték. A Bíróság úgy találta, hogy ebben az esetben is megsértették az ártatlanság vélelmét.³⁶¹

Ezenkívül még számos eset ismert, így például az EJEB az ártatlanság vélelmének megsértését mondta ki a Matijašević v. Serbia ügyben,³⁶² ugyanakkor az EJEB több ítéletében azt is kifejtette, hogy ártatlanság vélelmének megsértését jelenti, ha a bírósági határozat azt megelőzően tartalmaz egy meghatározott személy bűnösségére vonatkozó megállapításokat, mielőtt bűnössége tárgyában a bizonyítékok alapján azt kimondták volna.³⁶³

4. Az önvádra kötelezés tilalma

Bár az ártatlanság elvéhez szorosan kötődő elv, fontossága és jelentősége miatt külön kell tárgyalni.

Az a felismerés, hogy senkitől sem várható el, hogy vesztét önmaga idézze elő a talmudi jogra nyúlik vissza.³⁶⁴

A bizonyítási teherrel ez az elv is szorosan összefügg, lényege, hogy az ártatlanság vélelmének megdöntése, azaz a vád bizonyítása mindig a vádló kötelezettsége, amint azt már a fentiekben vázoltam.

„Senki sem köteles önmagát bevádolni” (nemo tenetur se ipsum accusare) elvének római jogi gyökerei is vannak, hiszen már Justinianus császár is úgy fogalmazott a Digestákban, hogy „*A bizonyítás nem a tagadó, hanem az állító fél kötelessége*”.

³⁶¹ Case of El Kaada v Germany https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806a80b0 (Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.)

³⁶² Case of Matijasevic v Serbia http://www.zastupnik.gov.rs/images/matijasevic_p_23037-04_eng.pdf

³⁶³ Lásd a következő eseteket: Case of Deweer v Belgium <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-57469%22%5D%7D>}, Case of Minelli v Switzerland <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-57540%22%5D%7D>}, Case of Allenet de Ribemont v France, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-57914%22%5D%7D>}, <https://etudiant.lextenso.fr/sites/default/files/Note%20d%E2%80%99information%20sur%20la%20jurisprudence%20de%20la%20CEDH%20-%20Allenet%20de%20Ribemont.pdf>, Case of Karakas and Yesilirmak v Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/ENG#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-67178%22%5D%7D>}, Allen v the United Kingdom <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122859> (letöltés ideje: 2019. október 5.)

³⁶⁴ BARD Károly: A hallgatás ára. Fundamentum 2005/3. 5. o.

http://real.mtak.hu/65792/1/A_hallgatas_ara2005_u.pdf (Letöltés ideje: 2015. március 18.) és ROGALL, Klaus: Der Beschuldigte als Beweismittel gegen sich selbst. Berlin, 1977. Duncker&Humblot, 68-69.o.

Az önvádra kötelezés tilalma a Be. 7. § (3) bekezdésben ölt testet. E büntetőeljárásai rendelkezés Btk-beli leképződése szerint: meghatározott bűncselekmény például Btk. 191. §-ában meghatározott emberrablás feljelentésének elmulasztása büntetendő ugyan, azonban a feljelentési kötelezettség nem vonatkozik a bűncselekmény elkövetőjére.³⁶⁵

Ez az alapelv a vallomástétel szabadságát és a bizonyítékok szolgáltatásában való közreműködés megtagadásának jogát hivatott biztosítani, azzal a Be-ben konkretizált szabállyal, hogy senki sem kötelezhető önmagát terhelő vallomás megtételére, vagy arra hogy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson a büntetőeljárásban.[...]³⁶⁶

Az önvádra kötelezés tilalma kiterjed a vallomás kikényszerítésére is, arra azonban nem, hogy a hatóság akár a terhelttől, akár a tanútól más módon bizonyítási eszközöket szerezzen meg, például kutatással, motozással, vagy lefoglalással.

Az így megszerzett bizonyítási eszközök jogszerűen összegyűjtöttek minősülnek, és bizonyító erejük teljes. A terhelt akarata ellenére is végrehajthatók mindazok a bizonyítási cselekmények, amelyek akár a terhelt terhére, akár a javára bizonyítékul szolgálhatnak.³⁶⁷

Ez az alapelv kiegészíti azt a rendelkezést, hogy a terhelt nem köteles ártatlanságának bizonyítására, így a terhelt számára nem teszi kötelezővé a „mentő” vallomás megtételét sem. A terhelt nem köteles, de – ha erre lehetősége van – jogosult az ártatlanságát alátámasztó bizonyítékokat felkutatni, biztosítani és ezek vizsgálatát indítványozni. Amennyiben a terhelt nem él e jogosítványával, az eljárás során passzív marad, és meg sem próbálja cáfolni a terheltő bizonyítékokat, vagyis nem bizonyítja az ártatlanságát, ez a terhére sem az eljárás során, sem az eljárás befejezés kori döntésében nem róható fel.

A Be. új rendelkezése, amely a védői tevékenységhez szorosan kapcsolódik, hogy a védő kötelezettségévé teszi a terheltet terhelő bizonyítékokat esetlegesen megcáfolja, kétségbe vonja, akár a terhelt akaratától függetlenül is.³⁶⁸

³⁶⁵ MEGYERI G. (2018 a): i.m. 65. o.

³⁶⁶ Lásd még: ROGALL, Klaus: Der Beschudigte als Beweismittel gegen sich selbst. Duncker&Humblot GmbH. Berlin 1977, 68-69.o.

³⁶⁷ MEGYERI G. (2018 a): i.m. 65. o. ezzel ellentétben a Funke ítélethez fűződően, amelyben a kérelmezővel szemben jelentős bírságot szabtak ki, azért mert nem volt hajlandó olyan okiratokat, számlákat átadni, amelyek feltehetően a bűnösségét támasztották volna alá lásd SCHWART, B.: The Case-Law of the European Court of Human Rights in 1993. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 1994/2. 187-188.o., BUTLER, Andrew S.: Funke v France and the Right Against Self- Incrimination, a Critical Analysis, Criminal Law Forum 2000/4. 476-477. o.

³⁶⁸ MEGYERI G. (2018 a): i.m. 64-65. o.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikk 3. bekezdése szerint „az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra”, melynek g) pontja tartalmazza azt, hogy „ne lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét.”

Az Emberi Jogok Európai Egyezményében ilyen tartalmú szabályozás nem található,³⁶⁹ ugyanakkor a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló Európai Parlament és Tanács a 2012. május 22.-i 2012/13/ EU irányelve előírja a hatóságoknak, hogy írásos „jogokról szóló tájékoztatót” biztosítsanak a letartóztatott, illetve fogvatartott személynek, amelyben szerepelnek az olyan alapvető jogok, mint a védőügyvédhez való jog, a vád ismerete, a hallgatás joga.

Az irányelvet valamennyi tagállamnak 2014. június 2. napjáig kellett hazai jogába átültetnie, hazánkban azonban az önvádra kötelezés tilalma már korábban, az 1998-as Be.-ben is (8. §) megfogalmazásra került.

5. Jog a hallgatáshoz

A hallgatás joga a XX. század második felében született számos emberi jogi, sőt más tárgyú nemzetközi szerződésben is elismerést nyert. Biztosítja a hallgatáshoz való jogot a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, a regionális nemzetközi egyezmények közül az amerikai, továbbá a Nemzetközi Büntetőbíróság 1998. évi statútuma és a civilizált hadviselés szabályait rögzítő genfi egyezmények alapján megilleti ez a jog a háború áldozatait, akik az ellenség hatalmába kerültek.³⁷⁰

Az EJEE nem említi a hallgatás jogát, szemben az Egyezségokmánnyal, melynek 14. cikke kimondja: „az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek joga van arra, hogy ne kényszerítsék önmaga ellen tanúskodásra vagy arra, hogy bűnösségét beismerje”.

A hallgatás jogára való figyelmeztetés, avagy a „Miranda-elv” az 1989. évi XXVI. törvénnyel került az akkor hatályos büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény szabályai közé, annak ellenére, hogy a terheltnek a hallgatáshoz való joga biztosítva volt, sőt – e törvény helyes értelme szerint – erre őt figyelmeztetni is kellett (volna).

³⁶⁹ Lásd ebben a témában: TRECHSEL, Stefan: Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford University Press, 2005. 361. o.

³⁷⁰ BÁRD K. (2005): i.m. 5. o.

A korabeli Be. 4. § (3) bekezdése ugyanis előírta a hatóságoknak azt a kötelességet, hogy az eljárás résztvevőit valamennyi őket megillető jogról tájékoztassák. Azt pedig józanésszel senki sem vonhatta kétségbe, hogy a terhelt résztvevő, (43. §) és a hallgatás pedig jog. (87. § (3) bekezdés).³⁷¹

Kiemelendő, hogy a Miranda-figyelmeztetéseknek úgy kell elhangozniuk, hogy *a gyanúsított világosan megérthesse, mit közöltek vele*, s ha nem kíván vallomást tenni, a kihallgatást meg kell szakítani. A vizsgálónak nincs joga a kihallgatottat befolyásolni arra, hogy mégis tegyen vallomást, s azt sem gátolhatja meg semmilyen módon, hogy a kihallgatás védő jelenlétében folyják, ha az illető kinyilvánította, hogy ügyvéd segítségére tart igényt.³⁷²

Tehát a Miranda-figyelmeztetés *pontos katalógus* egyrészt a *lehetőségek felsorolása* – a fentiekben már említettek szerint – (hallgatás joga, védőhöz való ragaszkodás joga), másrészt a *kötelességekről való tájékoztatás is* (ha azonban mégis vallomást tesz a terhelt, vallomása bizonyítékként felhasználható ellene).

Ezen jogokról le lehet mondani, feltéve, hogy az azokról való lemondás tudatos és önkéntes. Ezen jogok bármikor feléledhetnek, a lemondás csak az adott pillanatban és az adott témakör kapcsán érvényes.³⁷³

A korszak jogalkalmazói – a gyanúsított kihallgatását fogantató nyomozók, vizsgálók – azonban a hallgatás jogának biztosítását amolyan „kerékkötőnek” tekintették, úgy vélték, amennyiben a gyanúsítottat a hallgatás jogára figyelmeztetik, akkor a nyomozás eredményessége szenved csorbát, továbbá a nyomozást hátráltatná és megnehezítené, ha a gyanúsított a figyelmeztetés hatására valóban élne is a hallgatás jogával.³⁷⁴

5.1. A Miranda ügy és a Miranda-elv

A Miranda-elv alapjául szolgáló jogeset³⁷⁵ lényegét indokolt röviden felidézni:

1966-ben az USA Legfelsőbb Bírósága történelmi jelentőségű döntést hozott a Miranda v. Arizona néven ismertté vált ügy kapcsán, melynek az volt a lényege, hogy Louis Ann Jameson 1963. március 2.-án éjszaka, munkából hazafelé menet Phoenix városában nemi erőszak áldozata lett, és az elkövetőről a következő személyleírást adta: mexikói kinézetű, tetovált szemüveges, rövid ujjú trikót viselő férfi. A sértett nővérenek bejelentésére, még

³⁷¹ TÓTH M. (1995): i.m. 67. o.

³⁷² TÓTH M. (1995): i.m. 63. o.

³⁷³ TÓTH M. (1995): i.m. 63. o.

³⁷⁴ In: TÓTH M. (1995): i.m. 67. o

³⁷⁵ Miranda of State Arizona <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/384/436/> (Letöltés ideje: 2019. június 5.)

azonap éjszaka egy rendőr meghallgatta Louis Annt, majd kórházba vitte vizsgálatra. A következő napokban a lány eredménytelenül részt vett egy felismerésre bemutatáson, ahol öt személy közül nem ismerte fel támadóját.

Úgy tűnt, hogy a rendőrség által megkezdett eljárás nem vezet eredményre, amikor a sértett sógora a lány elbeszélése után felismerni vélte a támadó gépkocsiját. A rendszám alapján megtalálták és letartóztatták Ernesto Mirandát. A *tetovált, szemüveges, mexikói származású férfit* felismerésre bemutatásra vitték. A felismerésre bemutatás során három hasonló testfelépítésű mexikói férfi mellé állították, azonban egyedül ő volt tetovált, szemüveges és csak ő viselt rövid ujjú trikót. A sértett így sem ismerte fel, mindössze annyit tudott mondani, hogy Miranda hasonlít arra, aki megerőszakolta, és olyan kijelentést tett, „ha esetleg a hangját is hallhatná...” Ezt követően Ernesto Miranda a kihallgatásán beismerő vallomást tett, sőt további hasonló jellegű bűncselekményeket ismert el.³⁷⁶

A bíróságon Miranda módosította a vallomását és azzal védekezett, hogy a rendőrségi kihallgatás napján fáradt és kialvatlan volt, a rendőrök pedig olyan módon fenyegették, hogy amennyiben nem ismeri be az elkövetést, elintézik, hogy maximális büntetést kapjon, míg együttműködés esetére támogatást ígértek. Az esküdtszék öt órás latolgatás után bűnösnek mondta ki Mirandát, akit a bíróság 20 évtől 30 évig terjedő szabadságvesztésre ítelt. Ezt a döntést Arizona állam Legfelsőbb Bírósága helyben hagyta. A vádlott terhére szóló ítéleteket az USA Legfelsőbb Bírósága – három hasonló szellemű ítélettel - hatályon kívül helyezte, s egyúttal megfogalmazta azokat a garanciális szabályokat, amelyek, azóta a *Miranda-figyelmeztetés* gyűjtőfogalmába tartoznak.³⁷⁷

Az USA Legfelsőbb Bíróságának döntése értelmében bármely *a hatóság őrizetében lévő* vagy *személyi szabadságától más módon megfosztott személyt* kihallgatása megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy:

- *joga van hallgatni,*
- *ha e joga ismeretében mégis válaszol a hozzá intézett kérdésekre, válaszait bizonyítékként fel lehet ellene használni,*
- *joga van a rendőrségi kihallgatása előtt, illetve alatt bármikor ügyvéddel tanácskozni, és*
- *ha nincs pénze ügyvédre, díjmentesen gondoskodnak számára védő kirendeléséről.*³⁷⁸

³⁷⁶ JUNG I. Eszter: A „Miranda-figyelmeztetés”, avagy a hallgatás joga a magyar büntetőeljárásban. Jog, állam, politika. 2011/1. 49. o.

³⁷⁷ SZIKINGER I. (1990): i.m. 112. o.

³⁷⁸ TÓTH M. (1995): i.m. 62. o

A döntésnek tehát két lényeges eleme van: egyrészt a *hallgatás joga*, melyről a terhelt önként lemondhat, másrészt a *védőhöz való jog*, amelyet akár kirendelés útján is biztosítani kell (nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy mindez eredetileg fogva lévő terheltek és rendőrségi kihallgatásra vonatkozott. Később a Miranda-figyelmeztetés fogalma általános jelleget öltött és ez a két ismérv lassan lekopott róla.)³⁷⁹

A Legfelsőbb Bíróság döntését Earl Warren főbíró indokolta. Kifejtette, hogy a legfőbb bírói testület már számos olyan esettel találkozott, amikor a rendőrség lelki, sőt brutális fizikai kényszert alkalmazott annak érdekében, hogy beismerő vallomást csikarjon ki a terheltektől. Nem egyedi, elszigetelt jelenségek voltak ezek – mutatott rá – Warren – amit bizonyít az is, hogy egyes rendőri kézikönyvek egyenesen követendő szabályként fogalmazznak meg olyan taktikai fogásokat, amelyek alkotmányossága igencsak kétes. Az ítélet indokolása szerint az önvád tilalma olyan alapvető előírás, amelynek eredete igen régi időkre nyúlik vissza. E jog érvényesülése azonban minden fogságban történő kihallgatás során veszélyben forog. Mindezek alapján szükség van a fogságban történő kihallgatások szigorú keretek közé szorítására.

A Miranda- döntés nem volt egyhangú, sőt minimális (egy fős) többséggel hozták meg. A különvélemények szerint: „a rendőri brutalitás hivatkozott példái ritka kivételek a törvényesen lefolytatott eljárások tömegéhez képest. A bűnözés visszaszorításáért küzdő rendőri erőket méltatlanul degradálja a Miranda-döntés. Merev szabályok felállítása helyett esetenként kellene a kihallgatások alkotmányosságát megítélni.” (Clark bíró különvéleménye)

„Az ügy által felvetett alkotmányjogi problémák mellett a bíróság olyan eszközöktől fosztja meg a rendőrséget, amelyek kétségtelenül bizonyos nyomást és kellemetlenséget jelentenek a kihallgatott személyek számára. A társadalomnak azonban ezt az árat meg kell fizetnie az eredményes bűnüldözés érdekében.” (Harlan, Stewart és White bírák különvéleménye.) Harlan a Miranda-esetet példaképpen említi, hogy a bíróság egy brutális bűncselekmény elkövetőjét engedi szabadon, pusztán azért, mert az egyébként lelkiismeretesen dolgozó rendőrség bizonyos eljárási szabályokat nem tartott be. Az ilyen megközelítéseknek társadalmi következményei lehetnek)³⁸⁰

³⁷⁹ JUNGI E. (2011): i.m. 50. o.

³⁸⁰ SZIKINGER I. (1990): i.m. 114-115. o.

5.2. A Miranda-elv utóélete

Az USA Legfelsőbb Bíróságának ítélete ellen szinte azonnal támadást indítottak a konzervatív erők, és később ennek az irányvonalnak kedvezett a bíróság összetételének változása is,³⁸¹ de az ítéletet a mai napig nem helyezték hatályon kívül. Tartalmának gyengítését célozta a Harris v. New York ügyben (1971), a Michigan v. Tucker ügyben (1974), a Michigan v. Mosley ügyben (1975) kihirdetett, majd azt követően hozott számos döntés is.³⁸²

A Miranda-ellenes tábor fő erejét képező rendőri lobby gondolkodását világosan, szókimondóan fejezi ki Gerald Caplan. Szerinte a Miranda-döntés azzal ártott a legtöbbet, hogy megváltoztatta a hatóság és a gyanúsított kívánatos viszonyát. [...] „A Miranda-döntés egyszerűen megfordította a természetes értékrendet, amikor a bűnözőket védi a társadalom alapvető érdekeit képviselő rendőrséggel szemben. Ebben a kérdésben nem lehetünk semlegesek: el kell dönteni, hogy az állam vagy a felforgatás oldalára állunk.”³⁸³

A hallgatás jogának értelmezése kapcsán hasonló korlátozó törekvések figyelhetők meg a kontinentális, elsősorban a német gyakorlatban: Az NSZK-ban a fellebbviteli bíróságok – és többségében a jogi irodalom is – hosszú időn keresztül (s szinte napjainkig) úgy vélekedtek, hogy a hallgatás jogára is kiterjedő kioktatási kötelezettség megértése semmissé teszi a vallomásban testet öltő bizonyítékokat.

Ebben a szellemben született pl. a Celle-i Tartományi Legfelsőbb Bíróság egyik ítélete, mely szerint a „rendőrök igen gyakran megsértik a kioktatási kötelezettséget, s az ilyen jogellenesség következménye csak a felhasználhatósági tilalom lehet.”³⁸⁴ E döntést éppen ezért még a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság jogerős határozata előtt is számos kritika érte. Ezek lényege szerint a kihallgatás jogára vonatkozó kioktatás elmaradása automatikusan nem eredményezhet felhasználhatatlanságot; ilyen szigorú szabályt a német büntetőeljárás törvény mérlegelést nem tűrően egyébként is csak a kikényszerített vallomás esetén ír elő. A döntés bírálói tehát helyesnek látnák, ha a felhasználhatatlanság tilalmát komoly megszorításokkal értelmeznék. Ezt a véleményt lényegében osztotta a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság is, hangsúlyozva, hogy a hallgatás jogára vonatkozó kioktatás elmaradásának hatását a körülmények döntenek el.

³⁸¹ A különösen konzervatívnak ítélt Burger bíró vezetésével az új összetételű Legfelsőbb Bíróság megkezdte a döntés óvatos, de módszeres aláásását. Lásd részletesebben: TÓTH M. (1995): i.m. 63. o.

³⁸² TÓTH M. (1995): i.m. 62. o.

³⁸³ WHITE, Welsh S.: Defending Miranda. Reply to professor Caplan Vanderbilt. Law Review 1986/1. 1-22.o. Idézte: SZIKINGER I. (1990): i.m. 116. o.

³⁸⁴ OLG-Celle Vorlagbeschluss v. 26.3. 0991 – 1 Ss 2/91.

A felhasználhatóságot semmi szín alatt nem zárja ki a hatóság mulasztása, „ha a gyanúsított egyébként ismeri a jogait, vagy védője jelenlétében nem kifogásolja a figyelmeztetés ellenére tett vallomás jegyzőkönyvezését”.³⁸⁵

Tovább korlátozta a hallgatás jogát egy másik elvi jelentőségű döntés,³⁸⁶ amely a „spontán beismerés” felhasználhatósága mellett érvelt. Ez kimondta, hogy „ha a terhelt önkéntes beismerése megelőzi voltaképpeni szabályos kihallgatását, a hatóságoknak joguk van e beismerést tudomásul venniük, és később annak elhangzását tanúvallomásokkal is megerősíteni”. A döntés alapjául szolgáló tények röviden: a gyanúsított – akit feleségének okozott életveszélyes sérülés miatt állítottak elő – vérvételre várokozóan közölte az őt kísérő rendőrrel, hogy „sajnálja a történeteket”. A rendőr kérdésére azután kiderült, voltaképpen azt sajnálja, hogy nem sikerült megölnie a feleségét. A gyanúsított formális kihallgatásához csak ezután kezdtek, és csak ekkor közölték vele jogait. A vita tehát az említett „spontán” közlés felhasználhatósága körül folyt.

A terhelt hallgatásából levonható következtetések levonását illetően az EJEB nem teljesen következetes: A *Murray Egyesült Királyság elleni* ügyben (1994) hozott ítélet hangsúlyozta, hogy több ország jogrendszere a szabad bírói mérlegelés részének tekinti, ha a vádlott magatartásából – így az által gyakorolt védekezési módból is – következtetéseket vonnak le. Pusztán a hallgatás a bűnösségre levont következtetést nem teszi lehetővé, ám más bizonyítékok mellett latba eshet az is, ha a hallgatásából „egyszerű, józanésszel végiggondolt következtetés nyomán” az állapítható meg, hogy a vallomás mellőzésének ésszerű magyarázata nincs.

5.3. Az önvádra kötelezés tilalma és a hallgatás joga

Napjainkban a gyanúsított jogait illetően többen vizsgálták az önvádra kötelezés tilalmának és a hallgatás jogának egymáshoz való viszonyát.

A Római egyezményben írt jogokat áttekintve ugyanakkor támadhat az a benyomásunk, hogy az egyezmény 1984-ben elfogadott 7. jegyzőkönyvének alkotói az önvádra kényszerítés alóli mentesség felvételét a jogok sorába egyszerűen feleslegesnek tartották, mert úgy vélték: azokat az értékeket, amelyeket a mentesség oltalmazni hivatott, a többi megfelelő védelemben

³⁸⁵ BGH Beschluss v. 27.2.1991. – 5 Str. 190/1991. Az ítélet egyébként a német szaksajtóban meglehetősen nagy publicitást kapott. A „Kriminalistik” több szerkesztéségi cikkben fejezte ki fenntartásait (1992/3. 148. o., illetve 1992/7. 423. o.), s az ügyről rendhagyó módon terjedelmes cikket írt a Legfelsőbb Bíróság egyik, az ítélet meghozatalában közreműködő bírója (GRANDEWATH, Richard: Belehrungspflicht – Der Kriminalist, 1992/6. 189. o.) In: TÓTH M. (1995): i.m. 67. o.

³⁸⁶ BGH Beschluss v. 27.9.1989. – 3 Str. 188/89 In: TÓTH M. (1995): i.m. 67. o

részesíti. Ha a Konvencióban elismert jogokat tiszteletben tartják, úgy érvényesül a hallgatás joga is, anélkül, hogy nevesítenék. A mentesség funkciója – különösen a kontinentális felfogás szerint -, hogy garantálja a terhelt fizikai és pszichikai integritását, elejét vegye annak, hogy megfélemlítsék, erőszakot alkalmazzanak vele szemben vagy kínzásnak vessék alá. Kétségtelen, hogy a kínzás, embertelen és megalázó bánásmód tilalma csak mérsékelt védelmet nyújt, amennyiben csupán a kényszerítés legdurvább formáit minősíti emberi jogi jogsértésnek. Szélesebb védelmet ígér a az Egyezmény 8. cikkében biztosított magánélethez való jog. Az irodalomban és a joggyakorlatban is nemegyszer ebből eredeztetik az önvádolás tilalmát: a hallgatás joga a magánszféra létének elismerését jelenti, amely a személyes identitás és autonómia megőrzésének feltétele.³⁸⁷

A XIX. században általánosan elfogadottá vált a kontinentális vegyes rendszerben, hogy a vádlott nem kényszeríthető nyilatkozatra és igazmondási kötelezettség sem terheli, de vallomása továbbra is önálló és jelentős erejű bizonyítási eszköz. A vallomás megszerzése érdekében a kontinentális jogok a hazugságot is tolerálják (holott a hazugság morálisan jóval szűkebb körben igazolható, mint a hallgatás), rendszerint nem írják elő az igazmondási kötelezettséget, ha a terhelt a megszólalást választja.³⁸⁸

Az I. Bp. a 134. §-ban szintén tartalmazta a hallgatás jogát, mégpedig a következő formában:

„Ha a terhelt védelmének előterjesztése végett hozzá intézett kérdésre kijelenti, hogy nem bűnös, de a vádra nézve nem kíván részletesebben nyilatkozni, további kérdések nem intézendők hozzá. Ekkor, valamint abban az esetben is, ha egyáltalán vagy bizonyos kérdésekre nem akar felelni, vagy siketnek, némának, tompaelméjűnek vagy elmebetegnek tettetni magát és a hatóság a tettetésről saját észlelete, tanuvallomások vagy szakértők véleménye alapján meggyőződik: arra kell figyelmeztetni, hogy viselkedése az eljárás folytatását nem akadályozza, és hogy esetleg a védelem eszközeitől fosztja meg magát.”

A hallgatás joga széles körben elismert eljárási garancia, ennek ellenére szinte megszületésétől kezdve szkepszis övezi – amint azt a fentiekben részleteztem - és a viták nemcsak a jog terjedelméről és korlátairól folyik. Bentham óta, aki szerint „az ártatlanság a megszólalás, míg a bűnösség a hallgatás jogát igényli”, sokan magának a jognak a létjogosultságát is megkérdőjelezik.³⁸⁹

³⁸⁷ GALLIGAN, D.J.: The Right to Silence Reconsidered. *Current Legal Problems*, vol.41. 1988, 69. oldal, továbbá Dennis : Self- Incrimination

³⁸⁸ BÁRD Károly (2007): i.m. 246.o.

³⁸⁹ BÁRD K. (2005): i.m. 5. o.

Ugyanígy vélekedett Douglas Hurd is, aki 1987-ben annak a véleményének adott hangot, amely szerint *a hallgatáshoz való jog nem az ártatlanok érdekeit szolgálja, hanem a bűnelkövetőkét, mert aki ártatlan, az jobban jár, ha beszél, mint ha csendben marad.*³⁹⁰

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az 1993-ban hozott *Funke ítéletével*³⁹¹ a hallgatás jogát a tisztességes eljárás elemei közé emelte. A döntés várható volt, mert az Európa Tanács emberi jogi kérdésekkel foglalkozó szakértői bizottsága már 1973-ban úgy foglalt állást, hogy az önvádra kényszerítés tilalma a *fair* eljárás szükségképpeni komponense. Az EJEE 6. cikkében nevesített ártatlanság vélelmének egyik eleme, hogy a bűnösség bizonyítása a vádlót terheli. Ez a vádlott passzivitáshoz való jogának elismerését jelenti (...), ha pedig a vádlott nem kötelezhető arra, hogy az ártatlanságát bizonyítsa, úgy nyilván hallgathat.³⁹²

A hallgatás jogát a Funke ítéletben pusztán deklarálta a bíróság, annak tartalmát a Saunders ügy³⁹³ kapcsán fejtette ki. A Saunders ügyben az ítélet egyébként egymás szinonimájaként használja az önvádolás alóli mentességet és a hallgatás jogát, és rendszerint együtt is használja a kettőt.

Az ítélethez Martens bíró csatolt különvéleményt, mely szerint az önvádra kényszerítés tilalma (önvádolás alóli mentesség) és a hallgatás joga az *általános-különös* viszonyában áll egymással. A mentesség az együttműködés visszautasításához való jogot jelenti. Terjedelmét illetően az a kérdés: mennyiben kötelezhető a terhelt arra, hogy bármilyen módon együttműködjék a hatóságokkal, és ezzel önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson, illetve arra, hogy az ilyen bizonyítékok megszerzését elősegítse [...]. A hallgatás joga – a kifejezés köznapri értelmének megfelelően – arra ad jogot, hogy az érintett megtagadja a válaszadást.³⁹⁴

Az önvádolás alóli mentesség eszerint a szélesebb jog, amely magában foglalja a hallgatás jogát. Az önvádolás alóli mentesség az együttműködés visszautasításhoz való jogot jelenti, a hallgatás joga pedig arra ad lehetőséget, hogy az érintett megtagadja a válaszadást,³⁹⁵ ezáltal

³⁹⁰ BELOVICS E. (2016): i.m. (Letöltés ideje: 2016. március 10.)

³⁹¹ Case of Funke v. France <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57809%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2019. július 18.) A Funke ítélethez fűződően, amelyben a kérelmezővel szemben jelentős bírságot szabtak ki, azért mert nem volt hajlandó olyan okiratokat, számlákat átadni, amelyek feltehetően a bűnösségét támasztották volna alá lásd SCHWART, B.: The Case-Law of the European Court of Human Rights in 1993. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 1994/2. 187-188. o., BUTLER, Andrew S.: Funke v France and the Right Against Self- Incrimination, a Critical Analysis, Criminal Law Forum 2000/4. 476-477.o.

³⁹² BÁRD K. (2005): i.m. 7. o.

³⁹³Case of Saunders v. United Kingdom <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58009%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2019. július 6.)Lásd még: O'BOYLE, Michael: Freedom from Self- Incrimination and the Right to Silence: a Pandora's Box? In: Paul Mahoney- Franz Matscher- Herbert Petzold- Luzius Wildhaber szerk.: Protecting Human Rights: The European Perspective. Studies in memory of Rolv Ryssdal. Köln-Berlin-Bonn-München, Carl Heymanns Verlag KG.2000, 1023.o.

³⁹⁴ BELOVICS E. (2016): i.m. 13-14. o. (Letöltés ideje: 2016. március 10.)

³⁹⁵BÁRD K. (2008): <http://real.mtak.hu/65763/1/Arpadfinal2009.pdf> (Letöltés ideje: 2016. október 3.)

pedig egyértelműen megállapíthatóvá vált: az önvádra kötelezés tilalma tágabb, mint a negatív tartalmú hallgatás joga.

6. A gyanúsított védekezési lehetőségei

6.1. A hallgatás, mint a védekezés egyik módja

A hallgatás jogára vonatkozó rendelkezés mind a vizsgálatban, mind pedig a terheltnek a tárgyaláson történő kihallgatása során is érvényes, de vonatkozik a gyanúsított kihallgatására is a vizsgálat megkezdése előtt.

Ha a terhelt kihallgatása során megtagadja a vallomástételt, ez nem vonhat maga után semmilyen káros jogi következményt, hiszen úgy tartják, hogy a védekezéshez való jogból - mint a terheltet megillető alapvető jogból - eredeztethető a terhelt hallgatáshoz való joga (is).

Nem vitás, hogy a törvényi rendelkezések elismerik a terheltnek ezt a jogát, azonban az elméletben a hallgatás jogi jellegét többféleképpen értelmezik.

Így Dragoljub Dimitrijević véleménye szerint a terhelt hallgatása „nem fejez ki semmiféle védelmet”, ugyanakkor a terhelt hallgatása „nem is vádol”. Bayer úgy fogalmaz, hogy a terhelt hallgatáshoz való joga arra vonatkozik, hogy „ne terjesszen elő védekezést”. A szerzők többsége mégis úgy véli, hogy a terhelt hallgatáshoz való joga bizonyos értelemben a „védekezését” is jelenti. Így Zlatić nézete szerint a terhelt hallgatáshoz való joga a védekezési jogából, mint a terheltet megillető alapvető jogból ered. Vasiljević kihangsúlyozza, hogy a terheltnek a védekezési jogából számára pozitív és negatív jogok is erednek, és a negatív jogok között a szerb jogász első helyen a terheltnek a hallgatáshoz való jogát említi, illetve azt, hogy „a terhelt nem köteles vallomást tenni”. Beljanski álláspontja szerint a terheltnek joga, hogy „előadja védekezését, vagy hallgatással védekezzen”.²⁷² Stanković kiemeli, hogy a terhelt hallgatása „a terhelt sikeres védekezési eszközüül szolgálhatna, bizonyos feltételek teljesülése mellett”.³⁹⁶

³⁹⁶ A fenti szerzők véleményét idézi: SPASOJEVIĆ, Gligorije: Odbrana okrivljenog prema unutrašnjem i međunarodnom pravu, Medija centar Odbrana, Beograd, 1998. 74. o.

A fentiek figyelembe vételével úgy tűnik, hogy legelfogadhatóbb az a vélemény, amely szerint a terhelt hallgatása bizonyos értelemben a terhelt védekezési stratégiájának részét képezi.

A terhelt védekezéshez való joga ugyanis közvetlen kapcsolatban áll az ártatlanság vélelmével. Ennek következtében bizonyítási teher nem a terheltet kötelezi, hanem a vádlót. Ezáltal a terhelt úgy is mérlegelhet, hogy adott esetben vallomástételével jelentős mértékben megnehezíthetné saját helyzetét, és ezért dönt úgy, hallgatással fog védekezni. Emellett szólnak a humánus okok is, hiszen semmiképpen sem lenne humánus valakit arra kényszeríteni, hogy akarata ellenére saját bűnösségéről nyilatkozzon, ezért a terhelt saját maga dönt a hallgatás mellett, amikor úgy véli, hogy a vallomástétel megtagadása számára kedvezőbb eredményt hozhat, mint amelyet a megszólalásával – vallomástételével – ér(het)ne el.³⁹⁷

Leszögezhetjük, hogy a terhelt hallgatáshoz való joga a büntetőeljárásban *favor defensionist* jelent, amelynek az a rendeltetése, hogy a terheltet a büntetőeljárásban a többi résztvevő személynél (például tanúnál) kedvezőbb helyzetbe hozza.

Joga van hallgatni és megtagadni a válaszadást egyes kérdésekre, ugyanakkor ahhoz nem fér kétség, hogy ő soha nem fog élni ezzel a jogával, ha az a szándéka és az az érdeke, hogy kiderüljön a terhére rótt bűncselekményről az igazság.³⁹⁸

Végül, többen vélik úgy, hogy a terhelt hallgatáshoz való jogához szorosan fűződik a hamis vallomástétel lehetősége, ami Milica Zlatić véleménye szerint olyan „garanciát jelent, amely biztosítja a szabad védekezéshez való jogot.”³⁹⁹

Bárd Károly szerint a hallgatás joga – formáját tekintve – negatív jog kettős értelemben is: a közreműködés visszautasítására ad felhatalmazást és egyúttal a hatósági beavatkozásnak is útját állja: tiltja, hogy a nyilatkozat megszerzése érdekében kényszerrel alkalmazzanak. A hallgatás joga: az egyénnek választást engedünk és így tiszteletben tartjuk emberi méltóságát. Ő dönti el: beszél vagy hallgat. A hallgatás a védekezés egy lehetséges módja, de lehet a védekezésről való lemondás egyik módja. A hallgatás jogának biztosításával a terhelt autonómiáját, cselekvési szabadságát ismerjük el. Azonban Bárd Károly szerint a hallgatás joga nem abszolút, nem eleve elfogadhatatlan, ha gyakorlásához a jog negatív következményeket nem társít.⁴⁰⁰

³⁹⁷ SPASOJEVIĆ, G. (1998): i.m. 76. o

³⁹⁸ STEFANOVIĆ-ZLATIĆ, Milica: Privilegija nesvedočenja i privilegija ćutanja u krivičnom postupku. Glasnik AKV, 1975/4. 41. o.

³⁹⁹ STEFANOVIĆ-ZLATIĆ, M. (1975): i.m. 42. o.

⁴⁰⁰ BÁRD K. (2008): <http://real.mtak.hu/65763/1/Arpadfinal2009.pdf> (Letöltés ideje: 2016. október 3.)

Sokkal jobb-e a „beszélő” terhelt?- teszi fel a kérdést Tóth Mihály tanulmányában és azzal kezdi, hogy [...] „mindig voltak (s lesznek is) olyanok, akik a terhelt hallgatásától a bűnüldözés „eredményességét” féltik,”, majd statisztikai adatokkal támasztotta alá, hogy a vallomástételt megtagadó terhelték aránya azt követően, hogy a Miranda- figyelmeztetés begyűrizött a Be. szabályai közé minimálisan – néhány százalékkal nőtt – azon ügyek száma, amelyekben a terhelt a vallomástételt megtagadta, mint korábban a Miranda-figyelmeztetés nélkül.⁴⁰¹

A további téves értelmezések elkerülése végett nem árt nyomatékosan leszögezni, hogy a hallgatás jogára történő kioktatásoknak *bármely a cselekmény kapcsán megteendő és megtehető érdemi terhelti nyilatkozatot meg kell előznie*. Az persze ettől függetlenül is erősen kétségesnek látszik, hogy a gyanúban foglaltakra történő egyszerű rábólintás („bűnös vagyok”, „elkövettem”, stb.) a mi eljárási rendszerünkben – szemben az angolszász rendszerekkel – egyáltalán „beismerésnek” tekinthető-e.⁴⁰²

Ehhez jelenleg annyit fűznék hozzá, hogy a beismerésnek a Be. alapján kiemelt jelentősége van, azonban ezt részletesen az adott jogintézmények ismertetésénél fejtem ki az értekezés későbbi részében.

Bárd Károly találóan megfogalmazta: „a hallgatásnak ára van, azonban a hallgatás joga csak akkor töltheti be funkcióját, ha gyakorlásáért nem kell aránytalan árat fizetni.”

A hallgatás jogával élő terhelt, vagy – másképpen megfogalmazva - a vallomást megtagadó terheltre nézve az Alkotmánybíróság 41/2003 határozatában megállapította, hogy az 1973-as Be. 383. § (3) bekezdés *b*) pontja alkotmányellenes.⁴⁰³ A rendelkezés első fordulata szükségtelenül korlátozza a védekezéshez való jogot, amikor nem kellően differenciált szabályozással zárja ki a kártalanításból azt, aki az eredményes felderítés megghiúsítása végett a hatóság megtévesztésére törekedett. A személyes szabadsághoz való jog korlátozásának alkotmányosságához elengedhetetlenül hozzátartozó arányosságot sérti a rendelkezés második fordulatában annak a személynek a kizárása, aki neki felróhatóan okot szolgáltatott arra, hogy a bűncselekmény gyanúja reá terelődjék. A nem kellően differenciált szabályozás ugyanis kiüresíti a kártalanítás jogcímeit, így ellehetetleníti a személyes szabadság utóbb alaptalannak bizonyult elvonásából adódó sérelem utólagos orvoslását, ami egyben a jogállamiság sérelmét is jelenti. Az 1973-as Be. 383. § (1) bekezdésében megállapított kártalanítási jogcímeiket és a

⁴⁰¹ TÓTH M. (1995): i.m. 69. o.

⁴⁰² TÓTH M. (1995): i.m. 76. o.

⁴⁰³ Az AB határozat időpontjában az 1998. évi XIX. törvény volt hatályban

383. § (3) bekezdés *b*) pontjának első fordulatóban meghatározott kizárási okot elemezve, megállapítható, hogy az utóbbi a terhelt olyan magatartásait is átfogja, amelyek a védekezési szabadsághoz tartoznak. A büntetőeljárás garanciális alapelveiből következően a terheltet megilleti a hallgatás joga, annak motívumától és célzatától függetlenül. A terhelt a vallomástételt a bűnösségétől függetlenül megtagadhatja, a vallomás megtagadásának okát nem köteles közölni és nem köteles az igazmondásra sem.

6.2.A vallomástételben rejlő védekezési lehetőségek

Stanislaw Waltos szerint: „Az emberiség történetének tragikus tapasztalatai a tortúrával és más, a vádlottat vallomás tételére készítő kényszerítő eszközökkel végül is azt eredményezték, hogy a civilizált világban nincs olyan büntető eljárás, amely ne hangsúlyozná a vádlott vallomás megtételével kapcsolatos szabadságát.”⁴⁰⁴

A vallomástételi jog valójában a vallomástétel szabadságát jelenti, vagyis [...] olyan terhelti jogosultságot testesít meg, amely alternatív cselekvésre ad lehetőséget.

Ebből következően a nyomozó hatóságnak – ha a vallomástétel jogát helyesen értelmezi – nem a vallomás tényleges megtételét kell garantálnia, hanem azokat a megfelelő körülményeket, kereteket, amelyben a terhelt befolyásmentesen, szabadon előterjesztheti a vallomását.

A Be. a terhelt jogainak és kötelezettségeinek felsorolását tartalmazó 39. § (1) bekezdés *f*) pontja szerint a terhelt *jogosult* arra, hogy vallomást tegyen, vagy a *vallomástételét megtagadja*, továbbá a Be. 183. § (2) bekezdése szerint, *ha a terhelt vallomást kíván tenni, a vallomástétel lehetőségét biztosítani kell.*

6.2.1. Valós és valótlan vallomások

Abban az esetben, ha a terhelt vallomást tesz, akkor vallomása a jogelméletben meglévő felosztás szerint *tartalma* alapján lehet *valós* és *valótlan*.

Egy vallomás akkor valós, ha megfelel az objektív valóságnak, illetve ha megfelelő módon tükrözi a valódi, létező állapotot, amely megegyezik vele.

⁴⁰⁴ WALTOS, Stanislaw: A terhelt eljárási helyzete a Lengyel Népköztársaság büntető eljárásában Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle 1974/12. 737. o.

Valós az a vallomás, amely az észleltekre és megjegyzettekre vonatkozó közlést, vagy a véleményt tartalmaz, amely összhangban van az objektív valósággal. Az igazság közlésével a nyilatkozattevő közli a saját pontos véleményét, illetve az olyan véleményét, amely az objektív valóság pontos szubjektív tükörképét képezi.⁴⁰⁵

A valótlan vallomások lehetnek: akaratlanul (tudattalanul) valótlanok/pontatlanok/tévesek illetve lehetnek hamisak.

Az akaratlanul pontatlan vallomás olyan hibák következménye, amelyek a vallomástétel egy vagy több szakaszában jelentkeznek, illetve olyan hibáké, amelyek a vallomás összetételébe kerülő egyes pszichikai folyamatok lezajlása során keletkeznek.

Így okozhatják a pontatlan vallomást az észlelési, emlékezési hibák vagy nyilatkozati hibák.

A fentieket részletesen nem fejtem ki, mert ezzel átmennék egy másik tudomány területére, csupán néhány megjegyzést tennék, mert a későbbiekben tárgyalandó téma szempontjából jelentősége van.

„A hibákra azért is sor kerülhet, mert az emlékezés bizonyára függ „el szeretném felejteni” kívánságtól is, amit Nietzsche a következőképpen magyaráz: „Az emlékezetem azt sugallja, hogy ezt én tettem, a büszkeségem azt mondja, hogy ezt nem én tettem, és végül az emlékezet enged(elmeskedik).”⁴⁰⁶

Az észlelés lehet pontos és jó az emlékezőképesség, mégis jelentkezhetnek hibák a vallomás megtétele, a közlés, nyilatkozattétel közben.

Egy egyén kifejezésmódja, ékesszólása, szókészlete, illetve lexikája jelentősen befolyásolják vallomásának a minőségét is, és ennek következtében megtörténhet, hogy az elmondottak nincsenek összhangban az eseménnyel, amelyre vonatkoznak.

Mivel a beszéd jóval szegényebb a valóság gazdagságánál, néha lehetetlen pontosan kifejezni a tények egész sorát. Minden szóbeli megfogalmazás magában hordozza a valóság elferdítésének veszélyét. A pontos megfogalmazásnál a beszédben külön gondot jelent a tájszólás, az argó, a többértelmű szavak, az olyan szavak használata, melyek értelme a

⁴⁰⁵ AĆIMOVIĆ, Mihajlo: Psihologija zločina i suđenja. Savremena administracija, Beograd, 1987. 238. o.

⁴⁰⁶ Idézte: JASPERS, Karl: Opšta psihopatologija. Prosveta, Beograd, 1978. 166. o.

szövegkörnyezettől függ, az idegen szavak használata olyan személyek által, akik nem ismerik azok igazi értelmét, az archaikus szavak stb.

Emellett gondot jelenthet maga az előadás módja is, mert beszéd közben sokan megzavarodnak, és tájékozatlanokká válnak az időre és térre vonatkozó adatok elmondása tekintetében.⁴⁰⁷

6.2.2. A gyanúsított ténybeli, jogi és vegyes ténybeli védekezése

A ténybeli mozzanat /NN. ezt tette x körülmények között - cselekménye Y bűncselekmény/ magában foglalja a felelősség mértékére kiható tényeket is, nemcsak azokat, amelyek a felelősségét megalapozzák, ezenkívül magában foglalja a jogalapot, vagyis azt a jogszabályt, amelynek értelmében az adott cselekmény bűncselekménynek minősül.

E kettősség folytán a felelősség elhárítása vagy csökkentése céljából a gyanúsított védekezése lehet tisztán ténybeli, jogi illetve a kettő kombinálása. A tények megcáfolására irányuló terhelti védekezés ténybeli, a jogi következtetés megcáfolása jogi védekezésnek minősül, mely utóbbi magában foglalja azt is, hogy a cselekmény miatti felelősségre vonás a büntető jogszabály helytelen értelmezéséből ered.

A tiszta ténybeli védekezéshez tartozik az a védekezési mód, melynek során kizárólag az elkövetési magatartás megvalósulását/megvalósítását vitatja a terhelt, tehát amikor a védekezés közvetve sem kapcsolódik a cselekmény értékeléséhez.

A jogi védekezés azon tények vitatását foglalja magában, amelyek a jogi következményektől elválaszthatatlanok, amelyek kétségbe vonása feltétlenül együtt jár a büntethetőség, valamely tényállási elem, minősítő körülmény, vagy bármely bűnösségre kiható egyéb körülmény vitatásával. Ezt a védekezési típust Tóth Mihály „vegyes ténybeli védekezésnek” nevezte, míg a tisztán jogi védekezés körébe azok a védekezési formákat sorolta, melyekben a védekezés csak arra korlátozódna, ha az elkövető a neki felrótt tények és körülmények elismerése mellett kizárólag azt vitatná, hogy a cselekmény bűncselekmény, vagy azt állítaná, hogy a felrótnál enyhébb megítélésű bűncselekmény.⁴⁰⁸

⁴⁰⁷ ROSO, Zvonimir: Informativni razgovor i intervju. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1995. 52. o. és ŽARKOVIĆ, Milan-ILIĆ, Goran.: Dokazna vrednost priznanja okrivljenog. Pravni život, 2002/9. 463. o., továbbá STEFANOVIĆ-ZLATIC, Milica: Dokazna vrednost priznanja okrivljenog. Anali, 1963/1-2. 63-64. o. és BAYER, V. (1965): i.m. 133. o.

⁴⁰⁸ TÓTH M. (1982): i.m. 25-26. o.

Pl. ha a gyanúsítás szövege az, hogy: Ön megalapozottan gyanúsítható azzal, hogy 2018. augusztus 20. napján 22 óra 20 perc körüli időben Budapesten, a Lánchíd pesti hídfőjénél a tűzijáték ideje alatt Y.Z.-vel hangos szóváltásba keveredett, majd kölcsönös dulakodásuk során egy alkalommal, ököllel arcon ütötte, melynek eredményeképpen Y.Z. nyolc napon túl gyógyuló orrcsonttörést szenvedett. Cselekménye a Btk. 164. § (1) bekezdésébe ütköző és a (3) bekezdés szerint minősülő súlyos testi sértés büntetnének megállapítására alkalmas.

Tegyük fel, hogy a gyanúsított azzal védekezik, hogy:

- a) hallgat, a vallomástételét megtagadja,
- b) a bűncselekmény elkövetésének időpontjában nem tartózkodott a helyszínen, őt összetévesztik valakivel, (ténybeli védekezés)
- c) „ő csak visszaütött”, és azért nincs rajta sérülés, mert neki sikerült az ütések elől elhajolnia, pedig az ellenérdekű Y.Z., folyamatosan támadt ökölbe szorított kézzel, (jogos védelem) (jogi védekezés)
- d) nem is ütötte meg ököllel Y.Z.-t, csak meglökte, amitől Y.Z. a földre esett, és beütötte az orrát, amely a földreesés következtében tört el. (vegyes ténybeli védekezés)

6.2.3. A gyanúsított jogszerű és jogszerűtlen védekezése

További lehetséges felosztása a terhelt védekezésének, hogy az *jogszerű* (megengedett) vagy *jogszerűtlen* (a megengedett védekezés határát átlépő).

A védekezés addig jogszerű, ameddig a törvényben felsorolt eszközök keretei között zajlik, azon kívül nem. A hamis tanúzás törvényi tényállásában a 268. § (2) bekezdés c) pontjában meghatározott cselekmény elkövetése miatt a büntetőügy terheltje nem büntethető.⁴⁰⁹ A hamis tanúzásnak ez az elkövetési módja tilalmazza a hamis okirat vagy hamis tárgyi bizonyítási eszköz szolgáltatását büntető – vagy polgári perben a törvény helyes értelmezése szerint. Ugyanakkor a törvényt kiterjesztően értelmezni hiba lenne: a terhelt nem mindenfajta hamis bizonyítékot használhat fel és nem mindig. Hamis tárgyi bizonyíték szolgáltatása esetén a terhelt valóban büntetlen maradhat, ám hamis vagy hamisított okirat felhasználása esetén – amennyiben az okirat valamely jog, vagy kötelezettség létezésének, megváltozásának vagy megszűnésének a bizonyítására szolgál – okirathamisítás büntettért vagy vétségéért a Btk.342. §(1) bekezdés b) pontja illetve a Btk. 345. §-a értelmében felelősséggel tartozik.

⁴⁰⁹ Btk. 268. § (3) bek.

A hamis tárgyi bizonyíték szolgáltatása miatt terhelt egyéb esetekben is csak akkor nem büntethető, ha valóban a védekezése körében jár el, ha tehát a saját felelősségének korlátozását vagy kizárását célozza.⁴¹⁰ Tóth Mihály kiemeli azt a tényt, hogy az „ilyen tevékenység lényegében azonos értékű a kihallgatás során előterjesztett hazugsággal, amellyel a terhelt nem vitásan élhet. Ám ugyanebből következik, hogy a hamis bizonyíték szolgáltatásával elkövetett hamis tanúzás – amennyiben okirat hamisításnak nem minősül – nem biztosít büntetlenséget az olyan terheltnek, aki az általa szolgáltatott koholt bizonyítékkal a hamis vád büntetettét követi el.”⁴¹¹

A hamis vád bűncselekmény törvényi tényállásának megalkotásával a törvényhozó azt kívánta megakadályozni, hogy ártatlan személyek ellen büntető – esetleg fegyelmi vagy szabálysértési – eljárást indítsanak és folytassanak le.⁴¹² A hazai jogirodalomban a hatóság félrevezetésének a jogtárgy sajátos megfogalmazásából adódó következtetéseket Angyal Pál vonta le és a hamis önvádolást önálló deliktumként szabályzandónak tartotta, mivel a „*hamis önvádolás éppúgy sérti az igazságszolgáltatás érdekét, mint a hamis vád*”⁴¹³ Angyal azonban a büntetté nyilvánítás ellen szóló körülményként megemlíti azt, hogy „az ily cselekmény legtöbbször beteges agyrém szülte, mikor a büntetésnek nincs célja.”⁴¹⁴ Földvári József 1965-ben megjelent monográfiájában Angyal ellenvetését nem tartotta helytállónak, amelyet egyébként a gyakorlati tapasztalatok is megdöntöttek.⁴¹⁵

A Btk. 268. §-ában meghatározott hamis vád büntette két fajta magatartással valósítható meg, a hatóság előtt más bűncselekmény elkövetésével való hamis vádolással, vagy más ellen bűncselekményre vonatkozó koholt bizonyíték tudomásra hozásával. A büntetőeljárás során előterjesztett jogi védekezés egyik típusú hamis vád megállapítására sem lehet alkalmas.

Ennek okai a következők: Koholt bizonyíték a hamis vád megvalósítása szempontjából az olyan hamis vagy hamisított bizonyíték, amely nem létező bűncselekmény elkövetésének gyanúját kelti, vagy az olyan – akár valódi – bizonyítékot, amely megvalósított, illetve megkísérelt bűncselekmény elkövetésével ártatlan, vagy a ténylegesnél csekélyebb felelősségű személyt hoz kapcsolatba. E körben tehát csak tárgyi bizonyíték jöhet szóba, a személyi bizonyíték koholása nem hamis vád.⁴¹⁶

⁴¹⁰ TÓTH M. (1982): i.m. 27-28. o.

⁴¹¹ TÓTH M. (1982): i.m. 28. o.

⁴¹² FÖLDVÁRI József: Az igazságszolgáltatás elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 63. o.

⁴¹³ ANGYAL Pál: Pénzhamisítás, hamis tanúzás és hamis eskü. Hamis vád. Attila Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1940. 240. o.

⁴¹⁴ ANGYAL P. (1940): i.m. 240. o.

⁴¹⁵ FÖLDVÁRI J. (1965): i.m. 161. o.

⁴¹⁶ TÓTH M. (1982): i.m. 28. o.

Angyal Pál annak idején úgy vélte, hogy a koholás megvalósulhat személyi és tárgyi bizonyítékok vonatkozásában egyaránt, ezzel Földvári József „vitába szállt”, szerinte bizonyíték koholás csak tárgyi bizonyítékok vonatkozásában valósulhat meg.

Angyal két példát hozott fel a személyi bizonyítékok koholására, mégpedig a tanúk illetve a szakértők megtévesztését.

A jogfejlődés során azonban tisztázódott: a megtévesztett tanú – ha a tévedése bizonyítást nyert – nem büntethető tévedés, mint büntethetőséget kizáró ok miatt, míg a tanút megtévesztő személy felbujtóként (vagy közvetett tettesként) vonandó felelősségre hamis tanúzás miatt, vagy hamis tanúzásra felhívás miatt (annak függvényében milyen ügyben lett a „hamis” tanú kihallgatva). Megtévesztett szakértő esetében pedig: ha az ügyben tárgyi bizonyíték kerül felhasználásra, akkor hamis vád, ha pedig tárgyi bizonyíték produkálása nélkül történik, akkor hamis tanúzás felbujtójaként vagy közvetett tetteseként kerül a megtévesztő személy felelősségre vonásra, míg a szakértő – megtévesztése folytán – büntetlen marad.⁴¹⁷

Földvári József szerint csak olyan bizonyítékok koholása valósítja meg a hamis vádat, amely bizonyítékok az ártatlan vádlott terhére szólnak. Erre utal a törvény tényállásban az „ellene” szó.⁴¹⁸

Lényegében kétféle módon lehet bizonyítékok koholásával megvalósítani a hamis vád büntettét: először, ha az elkövető a bűncselekménynél nem szerepelt tárgyat úgy állítja be, hogy az meghatározott személy ellen gyanút kelt, és másodsor, ha az elkövető egy bűncselekmény elkövetésével valóban összefüggő tárgyat meghatározott személlyel hoz olyan kapcsolatba, hogy ellene bizonyítékul szolgálhat.⁴¹⁹

A fentiekre példák: ha valaki egy bűncselekmény színhelyén hagyja ártatlan személy holmiját, aminek alapján a gyanú ráterelődik. [...] Ha valamely bűncselekmény elkövetésére felhasznált olyan eszközt, amelynek alapján következtetni lehet a bűncselekmény elkövetésére, az elkövető más személynél rejt el.

⁴¹⁷ BAKONYI Mária: Régi és új dilemmák a hamis vád és a hatóság félrevezetése kapcsán, *Ügyészségi Szemle* 2018/4. 33-35. o.

⁴¹⁸ FÖLDVÁRI J. (1965): i.m.70. o.

⁴¹⁹ TRAYTLER Endre: Néhány igazságszolgáltatási elleni büntetről. *Magyar Jog*, 1962. 402. o., Idézte: FÖLDVÁRI J. (1965): i.m. 92. o.

Mindkét esetre tehát az jellemző – összegzi Földvári –, hogy az elkövető olyan összefüggést teremt, amelynek alapján meghatározott személy kerül bűncselekmény elkövetésének gyanújába.⁴²⁰

A terhelt védekezésének körét az ilyen magatartás csak akkor lépi túl, ha az elkövető olyan koholt bizonyítékot hoz a hatóság tudomására, amely kifejezetten felismerhető, egyedileg meghatározható személyre tereli a gyanút. A Csemegi kódex szóhasználatát kölcsönvéve a cselekményt „*tudva* hamisan vádol”-ással kell elkövetni, a „*tudva hamis*” azt jelenti Edvi Illés szerint, hogy rosszhiszemű, ebből következik, hogy a gondatlanság értelemszerűen itt nem jöhet számításba.

A hamis terhelő tényállítás egyik fajtája Tóth Mihály álláspontja szerint a cselekmény tagadásából is következhet. A tagadás azonban további tények állítása nélkül nem alapozza meg a hamis vád miatti felelősséget akkor sem, ha e tevékenység egyenértékű annak a közvetett állításával, hogy a tettet más – akár egyedileg meghatározott személy - követte el. (Például: ha a körülmények folytán a bűncselekményt csak két szóbajóhető személy egyike követhette el, az egyik személy tagadása egyenértékű a másik vádolásával.) annak, hogy az ilyen cselekményt ki kell rekeszteni a hamis vád lehetséges elkövetési köréből, világos az indoka: a tagadás és a beismerés közötti választás joga a terheltet feltétl nélkül meg kell, hogy illesse, s ha a tagadáshoz – akár közvetve – a hamis vád ódiuma társulna, e választási jog nyilvánvalóan elenyészne, illetve arra korlátozódna, hogy a terhelt vagy önmagát, vagy más hamisan vádoljon.⁴²¹

A tagadás határait túllépő tényállítás viszont, amikor tehát a terhelt nem csupán tagadja a cselekményt, hanem annak elkövetését másnak tulajdonítja, már megsértheti a védekezés megengedett határait. Az ilyen magatartás sem tekinthető azonban mindig hamis vádaskodásnak, csak akkor, ha a nyomozó hatóságnak e vádaskodás folytán a gyanú eredeti személyi és tárgyi köréből kilépve vizsgálnia kell további, az eljárásnál eddig nem szereplő, s utóbb ártatlannak bizonyuló személyek felelősségét, illetve olyan körülményeket, amelyeket a terhelő tényállítás hiányában nem vizsgált volna. Ha a hatóság a terhelt állításaitól függetlenül, hivatalból is kiterjesztette volna a gyanú körét, nem állapítható meg az okozati összefüggés a terhelt állítólagos hamis vádolása és a büntetőeljárás körének ártatlan személyek elleni vizsgálata között.

⁴²⁰ FÖLDVÁRI J. (1965): i.m. 92. o.

⁴²¹ TÓTH M. (1982): i.m. 29. o.

Ez az eszmefuttatás első pillantásra indokolatlanul széles teret enged a terhelt védekezésének, azonban csak látszólag. Bócz Endre érvelését idézve Tóth Mihály is annak a nézetének ad hangot, hogy a nyomozó hatóság más személyek felelősségének vizsgálatát önállóan (is) elvégzi a terhelt tagadásának tükrében, és ilyenkor nem tesz egyebet, mint a kötelességét teljesíti: „azok a „felesleges” eljárási cselekmények, melyeket a nyomozó hatóság végezni kényszerül, a védekezésnek nem a jogellenes részéhez kapcsolódnak.

Valójában ezekre talán nem lett volna szükség, ha az elkövető a tettet beismeri, de abban a teljesen jogszerű helyzetben, ha tagad, ám senkit nem igyekeznek befeketíteni, ugyanúgy kellett volna eljárni”.⁴²²

Tehát a Be. alapelveire való hivatkozást is figyelembevéve, a tényállás hiánytalan felderítésének kötelessége önmagában semmiképpen nem jelenti a terhelti vallomás kötelező beszerzését. Hibás vélekedés, hogy a helyes és teljes tényállást csak a gyanúsítottai vallomás birtokában lehet megállapítani.⁴²³

A kínvallatás eltörlése nem jelentette egyúttal azt is, hogy a vádlottat a per alanyaként ismerték volna el. Vallomása megtartotta kiemelkedő státuszát a bizonyítási eszközök között. A nyilatkozat megszerzése, valamint a továbbra is előírt igazmondási kötelezettség kikényszerítése érdekében széles körben alkalmaztak ún. engedetlenségi, illetve hazugság miatt kiszabható szankciókat. A XIX. században általánosan elfogadottá vált a kontinentális vegyes rendszerben a vádlott nem kényszeríthető nyilatkozatra és igazmondási kötelezettség sem terheli, de vallomása továbbra is önálló és jelentős bizonyítási eszköz. A vallomás megszerzése érdekében a kontinentális jogok a hazugságot is tolerálják; rendszerint nem írják elő igazmondási kötelezettségét, ha a terhelt a megszólalást választja; ha az igazmondást mégis előírják számára, e kötelezettség megsértését büntetőjogilag nem szankcionálják.⁴²⁴

A terheltnek tehát jogában áll tagadni és hazudni, ha e magatartásaival újabb bűncselekményt nem követ el. A tagadás és a hazugság között - azok eljárásjogi következményeit tekintve – a törvény nem tesz különbséget. Ez kétségtelenül helyes elv azonban még ma is gyakran vezet téves következtetésre. Okkal fogalmazta meg Traytler Endre, hogy „a tagadást a közhiedelem előszeretettel azonosítja a hazugsággal.” Szállóige, hogy a „vádlott szabadon hazudhat”. Ez a tévhit olykor a jogászokat is megkísérti. Holott a hazugság sohasem jog, hanem csak lehetőség. Viszont a tagadás jog, mert nem feltétlenül hazugság. Voltaképpen a tagadás is beismerés. Annak beismerése, hogy a terhelt nem tette, vagy nem azt és úgy tette, mint ahogy

⁴²² BÓCZ Endre: A védekezési hazugság és vádolás. Jogtudományi Közlöny, 1971/3-4. 162. o. Idézte: TÓTH M. (1982): i.m. 29. o.

⁴²³ TÓTH M. (1982): i.m. 42. o.

⁴²⁴ Lásd: Jeffrey K. Walker: A Comparative Discussion of the Privilege against Self-Incrimination New York Law Journal of International and Comparative Law, vol.14.,1993.24-25 o.

vádolják. Vagyis nem az a joga, hogy hazudjon, hanem hogy higgyenek neki, míg az ellenkezőjét be nem bizonyítják. A beismerés nem teszi feleslegessé az egyéb bizonyítékok beszerzését, viszont a tagadás kötelez a bizonyítékok beszerzésére.⁴²⁵

Ha megnézzük az összehasonlító jog példáit, láthatjuk, hogy számos büntetőeljárás törvénykönyv kimondottan nem szól arról a kérdésről, hogy vajon a terhelt köteles-e igazat mondani.

A terhelt valóságnak megfelelő vallomástételi kötelezettségére vonatkozóan a jogelméletben teljesen eltérő, sőt egymásnak ellentmondó vélemények is kialakultak.

Így a huszadik század elején Gross úgy vélte, hogy a terheltnek joga van hallgatni és akár hamis vallomást is tenni. Peters szavai szerint a terheltet megilleti a hallgatáshoz való jog, de ha egyszer eldönti, hogy vallomást tesz, akkor köteles az igazat vallani, mert ez egy általános erkölcsi kötelezettség. Ellenkező esetben, az említett szerző szerint, a hazugsághoz való jog melletti kiállítás összeférhetetlen lenne a bíróság azon kötelezettségével, hogy a büntetőeljárásban az igazságot állapítsa meg, és emellett megkérdőjelezhetné a terhelt minden kijelentésének a hitelességét. Guarnieri álláspontja értelmében a terhelt hazugságánál nem személyes eljárásbeli jogról van szó, hanem egy specifikus jogi helyzetről.⁴²⁶

Végül érdekes megemlíteni, hogy a korábbi szovjet irodalomban egy részről olyan véleményekkel találkozunk, melyek szerint a terheltnek joga van a terhére felhozott tényeket elhallgatni vagy hamisan előadni, mert az igazság elmondására való kötelezés a védekezési jogát és az eljárásban betöltött ügyféli státuszának a veszélyeztetését jelentené, ezért, ahogy hangsúlyozzák, a büntetőeljárás szervek az anyagi igazság és a bizonyítékok szabad értékelésének elvével összhangban kötelesek ellenőrizni és mérlegelni a terhelt vallomásának hitelességét, a terhelt pedig jogosult olyan nyilatkozatokat tenni, amilyeneket célszerűnek tart.⁴²⁷ Más részről a szovjet irodalomban olyan vélemény is megjelent, amely szerint a hamis vallomásért járó büntetőjogi felelősség célszerűtlen alkalmazásából még nem eredhet a hamis vallomástételhez való jog is.⁴²⁸

Mint mondják, a terhelt büntetőjogi felelősségtől való mentességének az a magyarázata, hogy nem célszerű büntetni a terheltet, amikor ő hamisan vallva, megkísérli elhárítani, vagy legalábbis enyhíteni felelősségét a terhére felrótt bűncselekmény elkövetéséért.

⁴²⁵ BOLGÁR György-KÁRPÁTI László-TRAYTLER Endre: A bűnügyi védő munkája. KJK, Budapest, 1965. 240. o.

⁴²⁶ DAMAŠKA, Mirjan idézte: Okrivljenikov iskaz kao dokaz u suvremenom krivičnom procesu. Zagreb, 1962. 70. o.

⁴²⁷ LAZAREVIĆ, D.: Neka razmatranja o iskazu okrivljenog, Pravni život, 1962/1.29. o.

⁴²⁸ DAMAŠKA, M. (1962): i.m. 70. o.

Emellett, a terhelt hamis vallomástétel miatti büntetése még igazságtalanabb lenne abban az esetben, amikor nem is követte el a terhére felrótt bűncselekményt.⁴²⁹

A fentieket összegezve tehát nem létezik egy olyan szabály, amely kimondottan feljogosítaná a terheltet hamis vallomás megtételére, amely egyébként ellentétben állna a valamennyi polgárra – így a terheltre is - vonatkozó erkölcsi kötelezettséggel, ugyanakkor a terheltnek gyakorlatilag mégis megvan a joga a hamis vallomástétel lehetőségéhez. Más szóval, a terheltnek nincs jogi felhatalmazása, hogy hazudjon, de ugyanakkor nem köteles igazat sem mondani.⁴³⁰

A tagadást és a védekezési hazugságot azonban nem csupán összekeverni, azonosítani sem szabad, de lehetőség szerint világosan meg is kell különböztetni. Tagadás esetén sem közömbös ugyanis, hogy a terhelt vallomásai mellett következetesen kitartó, határozott személy benyomását kelti, vagy nyilatkozatait állandóan módosító, magával és másokkal lépten-nyomon ellentmondásokba bonyolódó, nyilvánvalóan képtelenségekhez folyamodó vádlottként áll a bíróság előtt. Míg a bebizonyított hazugság aláássa a szavahihetőséget, a következetes tagadás adott esetben megerősítheti azt, s a bizonyítékok értékelése során ennek nyilván jelentősége lehet.

A tagadás és a hazugság tehát csak formai kihatásaikat tekintve azonosak, tartalmi következményeikben már különbözhetnek. Ezért a védekezés jogával feltétlenül összefügg az a jog is, hogy a terhelt ne csupán előterjeszthesse a vallomást, de azt – akár beismerésről, akár tagadásról van szó – megfelelően ellenőrizték és értékeljék.⁴³¹

7. A vallomásértékelés mércéi

Előfordul(hat), hogy a beismerő vallomás tulajdonképpen hamis. Ugyanakkor, egy beismerő vallomás is bizonyos körülmények között bizalmatlanságot válthat ki. A vallomásnak, mint hitelesnek a mérlegelése nem vonatkozik a nem szándékos hibákra. A hitelesség a hazugságokra vonatkozik, azaz a hatóságok szándékos, tudatos és motivált megtévesztésének kísérleteire. A vallomás hitelességéről alkotott vélemény azonban [...] nem tartozhat a „minden vagy semmi” kategóriába, és a hitelesség értékelését minden alkalommal egy meghatározott fokozattal kell kifejezni, habár valójában egy megmérhetetlen kategóriáról van

⁴²⁹ LAZAREVIĆ, D. (1962): i.m. 29. o.

⁴³⁰ Lásd még: GREENWALT, Kent: Silence as Moral and Constitutional Right. William and Mary Law Review, vol.23. 1981. ősz. 30. o.

⁴³¹ TÓTH M. (1982): i.m. 45. o.

szó. Ebből kifolyólag [...] a hitelességre úgy kell tekinteni, mint az eljáró szervnek arra a kialakított állásfoglalására, hogy egy adott vallomásnak mennyire lehet hinni. Ezek szerint a vallomásnak hihetőnek, a vallomástevőnek pedig bizalmat keltőnek kell lennie.⁴³²

Magára a vallomásra vonatkozó hitelességet az elméletben *különös hitelesség*nek nevezik. A különös hitelességet „a cselekményre vonatkozó hitelességként, az ügy tekintetében fennálló hitelességként vagy a vallomás valószínűségeként” határozzák meg.⁴³³

A vallomás különös hitelességének mérlegelése során nemcsak a vallomás összetétele, tartalma, fajtája, a vallomás megalkotása közben kialakul(hat)ó tévedések a jelentősek, hanem az eljárásban résztvevő terheltek tulajdonságai, motiváltságuk és egyebek.

A kortárs szerzők közül ezzel a kérdéssel Stone foglalkozott, és szerinte a vallomás különös hitelességének az értékelése az alábbi mércék alapján történik:

- a vallomás következetessége/következetlenségének hiánya,
- a vallomás reális/irreális volta, és
- a vallomás hihetősége/hihetetlensége.

A következetesség/következetlenség hiányának ebben az esetben jellegzetes értelme van, és magának a vallomásnak a belső ellentmondásaira, valamint a vallomás és a többi megállapított tény közötti ellentmondásra vonatkozik. De a vallomás következetességének a hiánya önmagában csak arra utal, hogy a vallomással „valami nincs rendben”, de arra nem, hogy ez miben is rejlik.

A vallomás reális/irreális voltát szintén magának a vallomásnak az elemzésével és a többi megállapított ténnyel való összehasonlítás alapján kell meghatározni.

A vallomás hihetőségét/hihetetlenségét az egyszerű élettapasztalat alapján kell megállapítani, miközben döntő szerepet játszik a hihetőség/hihetetlenség mértéke, így azt a vallomást, amely meglehetősen hihetetlen tényeket tartalmaz, nem kell eleve hamis vallomásnak tekinteni, hanem ellenőrzésének céljából össze kell hasonlítani a többi megállapított ténnyel is, azonban valamilyen abszurd tény előadása szinte biztosan a vallomás hamisságára utal.

⁴³² STONE, Marcus: Cross-Examination in criminal Trials. London, 1995. 48-51. o. Idézte: DELIĆ, Nataša: Psihologija Iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku. Kiadó: Pravni Fakultet Univeziteta u Beogradu, Centar za publikacije Beograd, 2008. A könyv 186-os lábjegyzete.

⁴³³ Idézte: AČIMOVIĆ, Mihajlo: Ocena i verodostojnosti iskaza. JRKKP, Beograd, 1982/1-2. 158. o.

A vallomás tipikusan irreális jellemzői az alábbiak: a tények részleteinek hiánya, az árnyalatok hiánya, a személyes állásfoglalás hiánya, egyirányú tendencia.

A tények részletei és az árnyalatok rendszerint azért maradnak el, mert a vallomástevő terhelt csak a központi témára összpontosít, ezért a valós vallomástól eltérően a hamis vallomás „csupasz” és nem tartalmaz elég részletet. Hasonló okokból a hamis vallomásban hiányzik a vallomástevő terhelt bármilyen *személyes kötődése*, míg az ellenkező esetben természetes lenne, hogy amikor egy személy a szóbanforgó eseményről tesz vallomást, a vallomásba belefoglalja a saját reakcióját is. Végül, a valós vallomások szabály szerint nem követnek folyamatosan csak egy irányvonalat, hanem némi gyanakvást, valamint az adott szövegkörnyezetben feleslegesnek tűnő tényeket is magukba foglalnak, ellenkezőleg, az effajta tökéletlenségek és következetlenségek leginkább hiányoznak a kitalált mesékből, mert a vallomástevő közvetlenül és dogmatikusan igyekszik elrejteti az igazságot azáltal, hogy kerüli a fő témától való mindennemű eltérést, és eközben kihagyja mindazt, ami hozzájárul az általános benyomás kialakítására. Egyértelműnek tűnik tehát, hogy a különös hitelesség nem állapítható meg az általános hitelesség nélkül.

A különös hitelesség mellett az elméletben az *általános hitelességről* is beszélnek, amely a vallomástevő terhelt hitelességére, valamint a személyiségére vonatkozik. Más szóval, hiteles az a vallomás és az a terhelt, amelynek/akinek hinni lehet, és ahol a vallomás valószínűleg megfelel az igazságnak, a terhelt pedig valószínűleg igazat mond.

Stone szerint a vallomástevő hitelességének elismerése arra utal, hogy a vallomástevő terhelt bizonyos jó tulajdonságokkal, konkrét hitelességi kvantummal rendelkezik. Egy ilyen megállapítás azonban eleve téves, mert az emberek régebbi, két szemben álló csoportjára, az igazságszeretőkre és a nem igazságszeretőkre való felosztásán alapszik, amely szerint egyesek megbízhatók, mások pedig nem.

Ezek szerint, amikor a terhelt vallomása hitelességének a mérlegeléséről van szó, ez többnyire az alábbiak szerint történik:

- a vallomásnak a megállapított egyéb tényekkel való összehasonlításával,
- a vallomás tartalmának elemzésével,
- a vallomástevő általános hitelességének értékelésével.

A terhelt általános hitelességének az értékelését az alábbi mércék alapján kell elvégezni:

- a terhelt bizonyos személyi tulajdonságai,
- a terhelt motívumai, továbbá
- a terhelt magatartása/viselkedése/kinetikus testbeszéde

Az a vallomás hiteles, amely a megállapított egyéb tények és rendelkezésre álló bizonyítékok fényében eleget tesz az alábbi követelményeknek:

- nincs ellentmondásban a logikai, és tudományos elvekkel valamint törvényszerűségekkel,
- nem tagadja a rendelkezésre álló tényeket,
- összhangban van többi rendelkezésre álló (valószínű) ténnyel,
- az ügyben meglévő korábbi és későbbi bizonyítékok közötti ellentmondásokat megszünteti,
- megmagyarázza, vagy átfogóbban megmagyarázza a korábban meg nem magyarázott, vagy eléggé meg nem magyarázott jelensége(ke)t,
- lehetővé teszi bizonyos jelenségek előrelátását.¹⁹⁰

A vallomás tartalmának elemzésével kapcsolatban a jogirodalomban két vallomásértékelési mérce ismert, mégpedig Trankell „realitási mércéje” és Undeutsch „az igazságnak megfelelő közlések jelzésének” mércéje.⁴³⁴

Undeutsch⁴³⁵ tizenöt kritériumot, azaz az igazságnak megfelelő közlésjelzést állított fel, melyek a tanúvallomások ellenőrzésénél jelentősek. Ezek ismertetésétől eltekintek.

Azok a feltételek, amelyeknek a vallomásnak meg kell felelnie, ahhoz, hogy reális vallomásnak tekintsék, Trankell realitási mércéknek nevezte el, és ezek egyrészt a vallomás strukturális elemzését, másrészt a vallomás tartalmának az elemzését ölelik fel.⁴³⁶

A realitási mércék alkalmazását követi az ellenőrzési mércék alkalmazása, amelyek egyrészt logikai alaki ellenőrzést, másrészt a tapasztalati hitelesség ellenőrzését ölelik fel.

8. A terhelt hamis vallomása

A hamis vallomás fogalmának a meghatározása szorosan összefügg magának a hazugságnak a fogalmával.

⁴³⁴ Idézte: ACÍMOVIC, Mihajlo: Psihologija zločina i sudenja. Savremena administracija, Beograd, 1987. 243-249. o.; ACÍMOVIC, Mihajlo: Uvod u psihologiju krivičnog postupka. Beograd, 1979. 68-72. o.; ROSO, Z. (1995): i.m. 53. o.

⁴³⁵ Erről lásd bővebben: UNDEUTSCH, Udo: Beurteilung der Glaubhaftigkeit von Zeugaussagen. Handbuch der Psychologie. Göttingen, 1967. 76-181. o. Bár a pszichológiai kézikönyv a tanúkihallgatások során felállított közlésjelzések, azonban a szerző szerint a terhelti vallomások hitelességének ellenőrzésére is ugyanezek a módszerek használhatók. Idézte: ACÍMOVIC, M. (1987): i.m. 244-249. o.

⁴³⁶ Erről lásd bővebben: TRANKELL, Arne: Reliability of Evidence. Indian Law Institut, Stockholm, 1972.

A hazugság, először is, az igazsággal definiálható. Ilyen értelemben, a hazugság az igazsággal ellentétes állítás, amelyet egy másik személy megtévesztése céljából mond ki valaki. Ez az objektív tények és a saját gondolatok szándékos elferdítése. A hazugság azonban nem azonos az objektíve téves (valótlan) állítással, mert *differentia specificá*-ja a mások szándékos, és tudatos megtévesztése.⁴³⁷

A hazugság egy valótlan nyilatkozat tudatos és szándékos megtétele, melynek célja, hogy valakit megtéveszsen bizonyos tények vagy egész események tekintetében. A hazugság lényegét a megtévesztési szándék, maga a megtévesztés és a tévhitben tartás képezi, melyről a „hazug ember” tudja, hogy valótlan.⁴³⁸

A hazugság lehet részleges és teljes. A teljes hazugság nem létező tényállás kigondolásából és ennek közléséből áll, továbbá a hazugság vonatkozhat egyes tényekre, vagy a körülmények csoportjára.⁴³⁹

A részleges hazugság az alábbiakban nyilvánul meg:

- az esemény egyes részeinek elhallgatásából, kizárásából,
- az eseményeknek és tényeknek kigondolt elemekkel való kiegészítéséből,
- az esemény olyan létező elemekkel való kitöltéséből, amelyek nem tartoznak az adott ténytérkezethez,
- az esemény egyes részeinek kigondolt részletekkel való felcserélésével,
- az esemény egyes részeinek olyan valós részletekkel való felcserélésével, amelyek az adott esetben nem léteztek.⁴⁴⁰

Természeténél fogva a hazugság magas fokú intellektuális aktus, amely kiváló önellenőrzési képességet, képzelőerőt, emlékezetet és kombinálási képességet követel.⁴⁴¹

Végül, Doszpulov szerint a hazugság tartalmának meghatározói a hazugság motívumai, az ember képességei, személyes tapasztalatai, de ugyanakkor a hazugság kialakítására felhasznált tényekről szerzett tájékozottság mértéke is. Ezek szerint „az eseményekről jobban tájékozott személynek jobb a lehetősége arra, hogy hazugságot gondoljon ki.”⁴⁴²

⁴³⁷ ROSO, Zvonimir: Poligraf u kriminalistici. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1987. 1. o.

⁴³⁸ SIMONOVIC, Branislav: Pribavljanje i ocena iskaza. Pravni Fakultet Kragujevac, 1997. 138. o.

⁴³⁹ VODINELIC, Vladimir.: Laž okrivljenog kao dokaz u krivičnom postupku, Pravni život, 1962/3. 139. o.

⁴⁴⁰ SIMONOVIC, B: (1997): i.m. 138. o

⁴⁴¹ SIMONOVIC, B: (1997): i.m. 145. o.

⁴⁴² SIMONOVIC, B: (1997): i.m. 138. o.

A hamis vallomás tudatosan és szándékosan közöl valótlan­ ságot, ez az a vallomás, amely nem egyezik meg a valósággal, és pedig olyan okokból, amelyek a vallomástevő tudatában és akaratában kereshetők.⁴⁴³

Végül, amikor a hamis vallomásról beszélünk, szem előtt kell tartani, hogy a lélektani szempontból maga a hamis vallomástétel egy igen összetett és sokrétű cselekedet.⁴⁴⁴

Hamis vallomástétel módjai:

- aktív hazugság – az igazságnak nem megfelelő vallomás megtételével,⁴⁴⁵
- passzív hazugsággal – bizonyos tények elhallgatásával,
- „vak” vallomással – amikor a vallomástevő maga sem tudja, hazudik-e vagy igazat mond, de ezt elhallgatja.⁴⁴⁶

Hasonlóan vélekedik Stone is, aki szerint a közölt hazugságok lehetnek:

- igenlő és tagadó hazugságok,
- elégtelen válaszok és kertelések,
- elhallgatások,
- hamis minősítések.⁴⁴⁷

Végül, az adott eset körülményeire való tekintettel a hamis vallomásnak az alakja az alábbi lehet, illetve ilyen alakban tehető:

- verbális/szóbeli,
- írásos – írott szöveg, nyilatkozat,
- ráutaló magatartás,
- fordító vagy tolmács révén.⁴⁴⁸

Elek Balázs doktori értekezésében vizsgálata a hamis beismerő vallomás problematikáját. A hamis beismerő vallomásnak az ő elemzése szerint három fajtája van, mégpedig az önkéntes,⁴⁴⁹ a kikényszerített és „szolgáltatkozó” vagy elsajátított vallomások⁴⁵⁰.

Az *önkéntes hamis vallomás* egy olyan önvádoló kijelentés, amely rendőrségi nyomozás nélkül, akaratlagosan történik. Ilyenkor az önkéntes vallomást adó terhelt tisztán látja, hogy mi történik, és azt is, hogy mikor tettségeinek következményei. A lehetséges okok

⁴⁴³ GRUBAČ, Momčilo: Krivično procesno pravo i opšti deo. Službeni Glasnik, Beograd, 2002. 327. o.; D. Stanković szerint ismeretszerzési értelemben a valótlan­ ság is ellentétben áll az igazsággal, de nem minősül hazugságnak, mert a hazugság a tények szándékosan történő téves bemutatása.

⁴⁴⁴ ALTAVILLA, Enrico: „Suočenje”. Izbor, 1956/3. 182. o.

⁴⁴⁵ az aktív hazugság összetevői: annak kijelentése, hogy valami nem létezik, vagy annak tagadása, ami létezik, illetve bemutatása valami létezőnek, olyannak amilyen objektíve soha nem volt, egyszerűbben mondva annak állítása, hogy egy tény valós, valójában pedig nem létezik vagy fordítva egy tény létezésének tagadása, holott az egy meglévő tény. Idézte: SIMIĆ, I.: Davanje iskaza. Pravni život, 1991/5-7. 821. o.

⁴⁴⁶ SIMONVIĆ, B: (1997): i.m. 138. o

⁴⁴⁷ STONE, M. (1995): i.m. 46-50. o.

⁴⁴⁸ SIMONVIĆ, B: (1997): i.m. 139. o.

⁴⁴⁹ ELEK B. (2007): i.m. 90-91. o.

⁴⁵⁰ ELEK B. (2007): i.m. 91-95. o.

Elek Balázs szerint patológus szükséglet a hírnév és elismertség felé, illetve egy barát vagy hozzátartozó „mentése” érdekében történnek, továbbá „egy tudatalatti szükséglet arra, hogy valamely korábbi kihágásért önsanyargatással bűnhődjék. Erdei Árpád példáit sorolja fel Elek, mely szerint „az irodalomban épületes példákat találunk, a gyermekét menteni vágyó atya bűnt átvállaló nyilatkozatától a börtönaspiráns beismeréséig.”⁴⁵¹

Az önkéntes hamis vallomások száma a nagy nyilvánosságot kapó ügyekben riasztóan magas. Általában az önkéntes hamis beismerő vallomások spontán módon történnek, minden kényszer nélkül, valószínűleg a figyelem felkeltése céljából, de az is lehet, hogy valamilyen elmebetegség vagy lelki betegség áll a háttérben.

Még egy lehetséges esete lehet az önkéntes hamis beismerő vallomásnak: a terhelt össze akarja kuszálni a nyomozás szálait, vagy meg akarja menteni a bűntársait, illetve tapasztalabb bűnözőnél a gyanúsított taktikázás része lehet.⁴⁵²

A kikényszerített és szolgálatkész hamis beismerő vallomásról akkor beszélünk, ha a gyanúsított a rendőri kihallgatás szélsőséges módszerei eredményeként beismerő vallomást tesz, annak ellenére, hogy tisztában van az ártatlanságával. Ilyenkor a fizikai vagy pszichikai kényszer, mint befolyásolási módszer a közvetlen oka a beismerő vallomás megtételének.

Az ártatlanul tett beismerő vallomás azért születik meg, hogy véget vessen a gyanúsított testi-lelki megpróbáltatásainak, még ha tudja is, hogy nem követett el bűncselekményt.⁴⁵³ Egyértelműen ebbe a kategóriába tartoznak a kínzással, kínvallatással megszerzett beismerő vallomások, így a középkorban a boszorkányperekben tett beismerő vallomások, vagy az 1951. évi III. törvény gyakorlata alapján lefolytatott koncepciók perek. Ezen perek teatralitásának egyik eleme a vádlottak önmarcangoló (és abnormális) „bűnbánó beismerése”.⁴⁵⁴

A letartóztatás, a börtönbe kerülés számos aspektusból tekintve megrázkódtatást jelent, ami ugyancsak testi és lelki tüneteket válthat ki, amelyeket együttesen trauma okozta stressz rendellenességnek (post traumatic stress disorder PTSD) nevez a szakirodalom.⁴⁵⁵

A rémület érzése, a tökéletes tehetetlenség átélése ugyancsak befolyásolhatja az emlékezést. Még tökéletes emlékezés esetén is elvezethet a hamis beismerő vallomáshoz, ha pillanatnyi előnyök érdekében, a szabadulás reményében ismeri a bűncselekmény elkövetését.

⁴⁵¹ ERDEI Á. (1991): i.m. 212. o.

⁴⁵² ELEK B. (2007): i.m. 91. o.

⁴⁵³ ELEK B. (2007): i.m. 91. o.

⁴⁵⁴ KAHLER Frigyes: Inkvizíció és boszorkányperek. Kossuth Kiadó, Budapest, 1961. 139. o.

⁴⁵⁵ CSETNEKY László: Pszichológiai munka az európai országok börtöneiben. Belügyi Szemle 2004/6. 106. o.

A beismerő vallomások harmadik a fajtája az elsajátított hamis beismerő vallomások kategóriájába azok a beismerő vallomások tartoznak, amelyek a gyanúsítottak abból a téves meggyőződéséből származnak, hogy elkövették a kérdéses bűncselekményt: amikor az aggódó, kimerült, nyomás alatt álló vagy zavart ártatlan terheltet még magas szinten befolyásoló rendőri kihallgató módszereknek is kiteszik, és saját maguk is elhiszik, hogy elkövették a bűncselekményt. Ami ebben félelmetes, az az, hogy az ártatlan gyanúsított emlékezetét saját tetteiről teljesen megváltoztathatják „eredeti tartalmát valószínűleg visszaszerezhetetlenné torzítva.”⁴⁵⁶ Ennek megértéséhez a rendőrségi kihallgatási technikákat ismerni kell. Ha valaki figyelembe veszi ezt a tényt és továbbgondolja a kihallgatások során jelentkező helyzeti hatásokat (pl. személyek közti nyomás), könnyebben megértheti a hamis vallomások létrejöttének mechanizmusát. Egyes tanulmányok arra a következtetésre jutottak, hogy teljesen normális és ártatlan embereknél is el lehet érni pszichológiai módszerekkel a bűnösségre kiterjedő beismerő vallomást.

Ezek a technikák pl. gyakran arra törekednek, hogy meggyőzzék a terheltet, hogy teljesen reménytelen a helyzetük, és az egyetlen remény, ha beismerik a bűncselekmény elkövetését.⁴⁵⁷

Jellemzően sebezhető a vádlott és könnyen alakítható a memóriája fiatal kora, személyes bizalma, naivitása, befolyásolhatósága, intelligenciájának hiánya okán, vagy stresszes, fáradt, alkoholos, esetleg kábítószeres állapota miatt.

Meggyőzhető saját bűnösségéről olyan hamis bizonyítékok felvonultatásával, mint egy szerkesztett fénykép vagy más vizsgálat eredménye, pl. vérnyomok, sperma, haj, ujjlenyomatok, állítólagos cinkosok által tett kijelentések, egy megrendezett szemtanú azonosítási jelenet, vagy annak valótlan állítása, hogy megbukott a hazugságvizsgáló teszten.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ CONTI, Richard P.: The Psychology of falsa Confessions, The Journal of Credibility Assesment and Wittness Psychology, Vol. 2. No. 1, 14-36. In: ELEK B. (2007): i.m. 95. o.

⁴⁵⁷ ELEK B. (2007): i.m. 95. o.

⁴⁵⁸ ELEK B. (2007): i.m. 96. o.

9. A beismerő vallomás

A hamis vallomás meghatározásánál az igazság fogalmából indultam ki, így a valós vallomás fogalmának meghatározása szorosan összefügg az igazság fogalmával.

Az igazságot általános és különös alakjában lehet megvizsgálni. Általános fogalomként az igazság filozófiai vizsgálódások tárgyát képezi, és a valósághű tükörképére vonatkozik.⁴⁵⁹ A jogelméletben az igazság számtalan meghatározásával találkozunk.

Így például az igazságot egy állításnak és a valósággal való egyezőséggel definiálják.⁴⁶⁰ Ezek szerint az igazság nem egy tény, nem tárgy, állapot vagy esemény, hanem egy vélemény vagy vallomás, amelynek meghatározott jellege van. Az igazság tehát csak a tényekről kialakított helyes pszichológiai vélemény vagy pontos vallomás. Az igazság részben objektív, mert az objektív valóságról alkotott szubjektív tükörképet jelenti.⁴⁶¹

A beismerő vallomás csupán egyike a bizonyítékoknak, és nem azok „királynője”, és – fejtette ki Erdei – „ma úgyszólván szentségtörés számba megy minden olyan állítás, mely szerint a terhelt beismerése az eljárásban nagyobb súlyban esik latba, mint a többi bizonyíték bármelyike. Elvben a beismerés csupán egy a többi bizonyíték között. Igaz a tények ismeretében kevesen mernék azt mondani, hogy gyakorlatilag ez így is van. Ismert, hogy a büntető eljárás gyakorlatában a hatóságok fokozott erőfeszítéseket tesznek a beismerő vallomás megszerzésére.”⁴⁶²

A gyanúsított vallomása az ügyben bizonyítékul, az ellene közölt gyanúval szemben pedig védekezésének eszközéül szolgálhat. A gyanúsított kihallgatása az egyik legfontosabb és legfelelősségteljesebb nyomozati tevékenység. A gyanúsított, ha valóban elkövette a bűncselekményt, ismeri annak valamennyi részletét, törvényellenes tettének indítékait és célját. Gyakran csak a gyanúsított mutathatja meg, hogy hol rejtette el például az ellopott értékeket, a bűncselekmény elkövetésének eszközeit stb.

A szakszerű kihallgatás az ilyen esetekben fontos új bizonyítékok beszerzéséhez vezethet.⁴⁶³ A gyanúsított kihallgatás egyik célja a feltételezett elkövető nyilatkozatának (a beismerő vallomásnak) a megszerzése.

⁴⁵⁹ JEKIĆ, Zagorka: Istina i dokazi. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1989. 65. o.

⁴⁶⁰ ĐORĐEVIĆ, Andra: Teorija građanskog sudskog postupka. Izdavač: Geca Kon, Knjiga II, Beograd, 1923. 5. o.

⁴⁶¹ AČIMOVIĆ, Mihajlo: Postizanje istinitosti presuda. JRKKP, Beograd 1971/2. 233. o.

⁴⁶² ERDEI Á. (1991): i.m. 210. o.

⁴⁶³ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: (1960): i.m. 93. o.

Nem szabad azonban a gyanúsítottak csupán azokat a vallomásait igaznak tartani, amelyek megfelelnek a nyomozó elképzelésének, s az ennek meg nem felelő vallomásokat pedig – hamisaknak. Mint bármely más nyomozati tevékenység, a gyanúsított kihallgatása sem lehet sikeres, ha azt a nyomozó meggondolatlanul, nem helyes taktikai módszerekkel végzi.

A beismerő vallomás lehet: ténybeli, jogi, mindenre kiterjedő, bűnösséget beismerő, valós, valótlán, pontatlan, őszinte, önellentmondó, stb., amelyek a fentiekben már részletesen kifejtettem. A beismerő vallomás enyhítő körülménynek számít.

Az új Be. a beismerő vallomás elfogadásával kapcsolatban úgy rendelkezik, hogy ha a bíróság (az előkészítő ülésen) a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja, továbbá bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának a feltételei a következők:

- a)* a vádlott e nyilatkozatának természetét és jóváhagyásának következményeit megértette,
- b)* a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik,
- c)* a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják.

Tehát a bíróságnak alaposan meg kell vizsgálnia a terhelt vallomását, és azt vizsgálatának eredményeképpen tudja csak beismerőnek minősíteni.

Erre az értekezés VIII. részében még visszatérek.

VII/B. A gyanúsított kihallgatása- a hatóság oldaláról

1. A gyanúsított kihallgatásának törvényes taktikai fogásai és a neuralgikus pontok

Ha a gyanúsított vallomást tesz és ebben igazolja a gyanúra okot adó már ismert adatokat, a nyomozó sok fáradságot, időt (és költséget) takaríthat meg, a terhelt a vallomásában tudatosan is megjelölhet további bizonyítékokat, de ilyenek létére, hollétére akaratlanul is adhat támpontokat és ezzel megerősítheti a bizonyítást, végül pedig a beismerő vallomásból származó ismeret mindenképpen megbízhatóbbnak, s így megnyugtatóbbnak hat, mint az amit egy tagadással szemben lehet az egyéb bizonyítékokból nyerni. Ezért tehát nem lehet azon csodálkozni – írja Bócz Endre –, hogy minden nyomozóban mindig élt – és ma is él – az törekvés, hogy a kihallgatás során beismerő vallomáshoz jusson.

Nem önmagában ez a törekvés kifogásolható, hanem az, ha elfogadhatatlan eszközöket és módszereket állítanak a szolgálatába.⁴⁶⁴

A vallomásfelvétel egyértelműen emberek közötti kapcsolatot jelent. Ezért hordozza az interperszonális viszonyok összes pszichológiai törvényszerűségeit. Kölcsönös tevékenységről és információáramlásról van szó. A vallomástevő informálja a kihallgatót az általa észleletekről, míg a hatóság tagja pedig tájékoztatja a vallomástevőt a büntetőeljárás jogairól. Nem elegendő, ha a kihallgató felteszi a kérdéseit és közli utasításait, előírásait, hanem olyan kapcsolatot kell kialakítani, olyan pszichés hatást kell elérni, hogy a megfelelő eredményt érje el. Más és más a kapcsolat természete egy nyomozás során lefolytatott kihallgatásnak és a bírósági eljárás kikérdezésének. Az utóbbiban nem alkalmazhatóak pl. azok a javaslatok, amelyek a kihallgató öltözködésére adnak útmutatásokat, vagy a különböző „barátkozási praktikák” sem.⁴⁶⁵

Kihallgatás közben a gyanúsítottnak döntenie kell arról, hogy elismeri-e vagy tagadja a bűncselekmény elkövetését. Ebben számos tényező befolyásolja, nem utolsósorban az, hogy elkövette-e vagy sem azt a cselekményt, amire nézve kihallgatják. A kihallgató feladata annak mérlegelése, hogy a gyanúsított igazat mond-e vagy sem. Ha úgy értékeli, hogy hazudik, akkor meg kell győznie arról, hogy az igazat mondja.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ BÓCZ Endre: A gyanúsított kihallgatásának amerikai taktikájáról. Belügyi Szemle, 2001/2. 22. o.

⁴⁶⁵ ELEK B. (2007): i.m. 146. o.

⁴⁶⁶ WALKLEY, John: A gyanúsított gondolkodásmódjának megváltoztatása. Belügyi Szemle, 1986/2. 114. o. (kivonatos közlés a Police Review 1985. március 1.-jei számából)

A kihallgatási taktika olyan műfogások rendszere, amelyeket a tudományos munkaszervezés, a logika, a pszichológia és a vizsgálati gyakorlat általánosítása alapján a büntetőeljárás törvény rendelkezéseivel összhangban dolgoztak ki a bűncselekmények eredményes felderítése érdekében.⁴⁶⁷

A napjainkban is tartó folyamatot a terhelti jogok fokozatos bővülése és a törvényes kihallgatási eszközök pontos kidolgozása jellemzi. Tóth Mihály szerint a krimináltaktikán belül pedig erősödik az igény a kihallgatási taktika szabályainak rendszerezésére, az egyes módszerek jogszerűségének és célszerűségének részletes vizsgálatára is.⁴⁶⁸

A krimináltaktika lényege, hogy megoldást nyújtson a „mit” és „hogyan” kérdésekre, tehát arra, hogy a nyomozás során a jogi előírások keretei között *mit kell és/vagy lehet tenni*, továbbá a feladatot *hogyan* lehet hatékonyan és célszerűen végrehajtani (módszerek).⁴⁶⁹

A kihallgatási taktika szakirodalmának jelentékeny hányada azt taglalja, miként lehet egy vallomást logikai eszközökkel – általában további (kiegészítő, részletező, pontosító és ellenőrző) kérdésekkel a már meglévő és az esetleg további, még beszerezhető bizonyítékokkal – ellenőrizni.⁴⁷⁰

A kihallgatásra fel kell készülni, a felteendő kérdések az ügy és a terhelt személyiségének ismeretét feltételezi, azonban vannak olyan kérdések, amelyek feltevése nem célszerű és taktikailag elhibázott lehet, ezeket tekintem át – a teljesség igénye nélkül.

Ugyanakkor a krimináltaktikai blöff létjogosultsága – törvényi szabályozás hiányában – kérdéses. Ezt a kérdéskört is körbejárom, előtte azonban néhány szót ejtek a leplezett eszközök alkalmazása során alkalmazható „dezinformációról” (valótlan vagy megtévesztő információk), amelyek egyébként a leplezett eszközök kategóriájában speciálisnak tekinthetők. A leplezett eszközök során alkalmazandó dezinformáció határait a Be. szabályozza a Be. 215. § (7) és (8) bekezdésében. Ezt az adott téma tárgyalásakor részletesen kifejtem.

⁴⁶⁷ LISZENKOV: Nyekatorije oszobennosztyi doprossza podozrevajemovo és BELIGKIN: Taktycseszkij prijom jevo priroda szvojsztva című tanulmányaiban. In: TÓTH Mihály: A taktikai blöff alkalmazása. Belügyi Szemle 1980/5. 14. o.

⁴⁶⁸ TÓTH Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma és konfliktusai, különösen a nyomozásban. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1988. 177. o.

⁴⁶⁹ LAKATOS János (2004 b): A krimináltaktika elméleti kérdései. In: ANTI-BARTA-BÓCZ-KRISPÁN-LAKATOS-ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 12-13. o.

⁴⁷⁰ BÓCZ E. (2013): i.m. 24. o.

1.1. A kihallgatásra való felkészülés

Lakatos János szerint a gyanúsított kihallgatására való felkészülés során a következőket célszerű figyelembe venni:

- be kell szerezni az *előéletre vonatkozó adatokat*,
- tájékozódhatunk a *lakó- és munkahelyi környezetében* a róla kialakult véleményekről,
- az ügyben rendelkezésre álló bűnügyi iratok tanulmányozása során értékelni kell az *enyhítő és súlyosító körülményeket*, ennek alapján megtervezhetők a kihallgatás során feltett kérdések,
- ha szükséges, *írásos tervet* kell készíteni. A tervben érdemes kitérni a kihallgatás fő céljaira, az alkalmazandó taktikai fogások, a kérdések és a bizonyítékok bemutatásának sorrendjére.⁴⁷¹

A gyanúsított kihallgatásakor a kihallgatásra való megfelelő felkészülés a legnagyobb fontossággal bíró elem. Nemcsak a kihallgatott személyisége, hanem

- a *bűncselekményhez fűződő viszonya* (első bűnözés, gondatlanságból elkövetés, vagy aktív bűnöző életmódot folytató terhelt)
- a bűncselekmény *indítékai* (emberileg méltányolható indulatok, vagy haszonszerzés)
- a bűncselekmény miatt érzett *felelősség* és *más összetevők* határozzák meg, hogy a gyanúsított hogyan követte el a bűncselekményt, és miként viselkedik a nyomozás során.

A kihallgatás eredményessége szempontjából különös jelentősége van az alkalmazott taktikai fogásoknak, melyeket Tóth Mihály formai és tartalmi szempontból csoportosított:

Leginkább formai kérdések:

- a kihallgatás időpontjának megfelelő kiválasztása: a terhelt kihallgatásának az eljárás menetébe történő megfelelő beillesztése,
- több terhelt kihallgatásai sorrendjének célszerű megválasztása,
- a kihallgatás során tisztázandó kérdések sorrendjének célszerű kiválasztása,
- az eljárási cselekmények megfelelő rögzítése.

Tartalmi kérdések köre:

- a kihallgatásra való megfelelő felkészülés,
- a helyes kontaktus megteremtése,
- a kihallgatás során tanúsított magatartás megválasztása,
- a helyes kérdésfeltevések és
- a vizsgáló rendelkezésére álló információk optimális feltárása.⁴⁷²

⁴⁷¹ LAKATOS János (2004 a): A gyanúsított kihallgatása. In: ANTI-BARTA-BÓCZ-KRISPÁN-LAKATOS-ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 199. o.

A kihallgatás időpontjának meghatározása szintén jelentőséggel bír, ugyanis a kihallgatás sikeres lefolytatása nagymértékben függ időpontjának helyes megválasztásától. A gyakorlat azt mutatja, hogy mind az *idő előtti*, mind a *késedelmes kihallgatás* hátrányosan hat a gyanúsított felelősségre vonására. Minél több bizonyítékkal rendelkezik a nyomozó a kihallgatás időpontjában, annál eredményesebb lehet a kihallgatás.⁴⁷³

Több gyanúsított esetén felmerül a kérdés, kit hallgassanak ki először. Az első gyanúsított sikeres kihallgatása olyan bizonyítékokat, információkat szolgáltat, amelyeket a többi gyanúsított kihallgatásánál fel lehet használni. Azt az elkövetőt kell tehát először kihallgatni, akitől a leginkább várható a szavahihető vallomás. A szovjet jogtudósoktól idézett könyv szerint „feltehető, hogy a bűncselekményt először elkövető és a múltban pozitív módon jellemzett gyanúsított szavahihetőbb vallomást tesz, mint a visszaeső, vagy a szokásos bűnöző. Könnyebb igaz vallomást kapni attól a terheltől, akinek bűnösségével kapcsolatban megdönthetetlen bizonyítékok állnak rendelkezésre. A kihallgatás során figyelembe kell venni a terhelték közötti viszonyt is. Az a terhelt, aki a bűntársak befolyása alatt követett el bűncselekményt, vagy az ellopott holmiból nem kapta meg a részét, rendszerint hajlamosabb őszinte vallomást tenni, mint a büntett szervezője vagy az, aki nagyobb részt kapott.”⁴⁷⁴

A kihallgatás *párbeszéd* a kihallgató és a kihallgatott között. Törvényesen szabályozott kényszerű és sajátságos kapcsolat, amelyben a *célirányos kommunikáció* játssza a fő szerepet. Ez a kapcsolat egyrészt *ellentétes*, másrészt *egybeeső* érdekeken alapul.⁴⁷⁵

Elek Balázs idézett művéhez Farkas Ákos professzor ajánlásában a következők olvashatók: „A vallomások a személyi bizonyítási eszközök sorába tartoznak. Ennek megfelelően a kihallgatást végző és a kihallgatott személy közötti kapcsolat termékei. Ezt a kapcsolatot sok tényező határozza meg. Ezek közé tartoznak egyebek mellett a kihallgatónak az ügyről, a kihallgatott személy szerepéről, szavahihetőségéről, az általa birtokolt információk halmazáról kialakított elképzelése, a kihallgatás körülményei, a kihallgatónak a kihallgatott személyhez fűződő ösztönösen vagy tudatosan kiépített pszichológiai viszony, kooperatív vagy autokratív magatartása, modora, a kihallgatott személy együttműködési készsége, a hatóságoktól a jogkövetkezményektől való félelem, közlékenysége. [...]

A kihallgatónak a bűnfelderítésben játszott szerepe, a vele szemben támasztott elvárások kényszerítő ereje, a felderítés időszerűségéhez, a büntetőjogi felelősség érvényesítéséhez fűződő sokszor fokozott elvárások, a kihallgató esetleges hiányos kapcsolatteremtő készsége,

⁴⁷² TÓTH M. (1982): i.m. 177-178. o.

⁴⁷³ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: (1960): i.m. 100. o.

⁴⁷⁴ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: (1960): i.m. 100. o.

⁴⁷⁵ MAGASHÁZY Géza: A gyanúsítottak kihallgatásáról. Belügyi Szemle, 1980/12. 47. o.

prekonceptiója, a kihallgatáshoz szükséges hiteles előzetes információk csekély volta vagy hiánya, a kihallgatott konfabulálása stb. komoly hibaforrásokat jelentenek. Ennek eredményeként a vallomás hiteltérdemlősége megrendülhet, vagy akár el is veszhet.”

A kihallgatás taktikájának meghatározásánál a gyanúsított korát, a nemét, a műveltségét, a szakképzettségét és a terhelt érdeklődési körét figyelembe kell venni.⁴⁷⁶ Megjegyzem a bűncselekmény elkövetésének a bűnözési térképen való elhelyezkedése sem közömbös: fővárosban, megyeszékhelyen, kisebb városban vagy faluban követték-e el, tehát, milyen az elkövetőnek a szocializációja.

A gyanúsított számára a szellemi színvonalának megfelelő érthetőségi szinten kell a kérdéseket feltenni, tehát a műveltségnek, a szakképzettségnek és az érdeklődési körnek jelentősége van, nagyban befolyásolja, hogy milyen kifejezéseket használhat a kihallgató.

A kihallgatást biztosan és nyugodtan kell vezetni. A hangnem ne legyen fölényes, ellenséges vagy bizalmaskodó. A nyomozó ne mutassa, hogy siet és nincs ideje figyelmesen meghallgatni a terheltet. Nem szabad elfogultságot és bizalmatlanságot tanúsítani mindazzal szemben, amit a terhelt mond. Pszichológiailag erősebb benyomást tesz a terheltre az a nyomozó, aki nyugodtan végighallgatja őt, aztán pontról-pontra megdönti a vallomását. A nyomozónak, amikor olyan eszközökhöz nyúl, mint a humor, az irónia, a csípős gúny, figyelnie kell, hogy a megjegyzéseinek ne legyen sértő jellege, ne váltsa ki a terhelt ellenséges érzését. Ugyanakkor a tréfás, ironikus megjegyzés (...) néha pozitívan befolyásolja a kihallgatás eredményét, csökkenti a terhelt feszültségét és zárkózottságát.⁴⁷⁷

1.2. Kérdésfeltevés módja

Vuchetich Mátyás (1767-1824) *Institutiones Iuris Criminalis Hungarici* – A magyar büntetőjog rendszere – című latin nyelvű két kötetes könyvében a terhelt kihallgatásának szabályait illetően több, a mai büntető eljárásjogban is hasznosítható – azonban rég ködbe veszett, vagy legalábbis némileg elfeledett – előírást rögzít.

A könyv VII. fejezete a terhelt vizsgálatáról szól. Eszerint a terhelt vizsgálata kétirányú: egyrészt az elkövető személyiségét, másrészt magát az ügyet vizsgálja.

⁴⁷⁶ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: (1960): i.m. 108. o.

⁴⁷⁷ KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: (1960): i.m. 108-109. o.

A vizsgálati kérdések a bűncselekményre kell, hogy irányuljanak, amelyek felölelik egyrészt a *terhelt személyére* – általános rész – másrészt a *bűncselekményre és annak körülményeire* – különös rész – vonatkozó részt. Ha a kihallgatott a válaszával alkalmat ad új kérdések megfogalmazására, a bíró nincs kötve a meghatározott kihallgatási részekhez, hanem jogosult új kérdéseket megfogalmazni és azokat a korábbiakhoz hozzátenni. Ez alapján alakul ki az *elsőrendű* – eredetileg is felteendő – és *járulékos* – a vizsgálat során a szükségességtől indítva feltett – kérdések rendszere.⁴⁷⁸

A szerző a tartalom, illetőleg cél szempontjából különféle kérdéseket különböztet meg. A *ravasz kérdések*, azok a kérdések, amelyek *csalárd szándékot, ravaszságot* vagy *furfangot* tartalmaznak. A ravasz kérdéseknél a kérdezés módszere, a kérdező csalárd és rosszindulatú szándéka követhető nyomon.[...] A ravasz kérdések, minthogy önmagukban rossz szándékúak és csalárdak, és minthogy a kihallgatott személyt olyanoknak a kimondására vezetik, amiknek a következményeit át nem látja, s minthogy végülis kétféle és kettős értelmük van, a terhelt feleleteiből a bíró egészen más következtetést vonhat le. *A csalárdság becsteleníti a bírót*, és azt a törvényhozás semmi módon nem tűrheti.⁴⁷⁹

A *sugalló kérdéseknél* a kérdések *tartalma* a sugalmazó. [...] Végül azonban nem kell figyelmen kívül hagyni, hogy ugyanaz a kérdés lehet mind sugalló, mind pedig csalárd, ravasz: *Caius, a te szomszédod vajon nem volt-e a lopásban társad?* A tettestárs személyében ez a kérdés sugalló, és ravasz a kérdés feltevését illetően.⁴⁸⁰

Ügyre nem tartozó kérdések közé tartoznak a *szükségtelen, fölösleges, alkalmatlan* vagy a *kihallgatottat sértő* vagy *rágalmazó* kérdéseket tartalmaz. Az ilyen kérdések elárulják a bíró nyilvánvaló alkalmatlanságát arra, hogy a kihallgatást rendesen, megfelelően és szabályszerűen vezesse le. Mindazonáltal a jog nem engedheti meg, hogy a sugalmazó kérdések a büntetőeljárás semmisségét okozzák, minthogy a sugalmazás a tapasztalat szerint a belső vagy saját hibáin kívül olyan előnyökkel is összefügg, amelyek a büntetőeljárás céljainak megfelelnek, valamint, hogy a sugalmazástól tartózkodni majdhogynem lehetetlen, és a sugalmazás hibáját mindig konkrét esetben kell megállapítani, és emiatt nem akarjuk állítani, hogy a sugalmazás abszolút semmisséggel jár.

Ha ugyanis a semmisség elve a büntetőeljárásban általánosan elfogadottá lenne, a büntetőeljárás sohasem érne véget, minthogy senki nincs, aki ez alapon nem volna támadható.⁴⁸¹

⁴⁷⁸ VUCHETICH Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere II. könyv. Gyakorlati büntetőjog. (Ford. KIRÁLY Tibor), Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Lajosmizse, 2007. 100. o.

⁴⁷⁹ VUCHETICH M. (2007): i.m. 100-101. o.

⁴⁸⁰ VUCHETICH M. (2007): i.m. 102-104. o.

⁴⁸¹ VUCHETICH M. (2007): i.m. 139. o.

A beismerő vallomás sem erőszakkal, sem félelemkeltéssel, sem csalárdsággal nem szerezhető meg, ugyanis a vallomás tulajdonságai közé sorolják, hogy az ne legyen sem erőszakkal, sem félelemkeltéssel, sem csalárdsággal megszerzett. A vallomásnak a bíró nem hihet, ha a terheltet félelemkeltéssel vagy erőszakkal bírták a vallomásra, ha inkább akarja beismerni az el nem követett bűncselekményt, mint elviselni a fenyegető testi fájdalmakat: ez a vallomás tehát nem szabad, hanem kikényszerített, amelyet az erőszak vagy a félelemkeltés volt képes kicsalni, az nem igaz tartalmú, hanem kétséges és gyanús, amikor is nem tudható, hogy a beismerés vajon saját elhatározásának a következménye-e vagy pedig erőszak és félelemkeltés következménye.

Ennek ellenére mégis az ilyen körülmények között szerzett vallomás *abszolút semmisségéről vallott felfogás olyan volna, mintha a teljes büntetlenséget pártolnánk*: ha pedig igazolható, hogy a beismerés nem kényszerítésnek volt a következménye semmi elegendő ok nem szól az ellen, hogy az ilyen vallomásnak hitelt adjunk. Ami bekövetkezik, ha a terhelt ezután, amikor már nincs semmi kényszerítés erőszakkal vagy félelemkeltéssel, a korábbi vallomással megerősített körülmények más, már feltárt körülményekkel teljesen egyeznek oly módon, hogy azokat csak a bűncselekmény igazi elkövetője ismerhette, akkor már a vallomás, amelyet korábban kikényszerítettnek tartottunk szabad vallomásnak számít.⁴⁸²

Vuchetich Mátyás után ugorjunk egy kicsit az Amerikai Egyesült Államokba:

Bócz Endre tanulmányában Richard A. Leo tapasztalatait osztotta meg, aki szerint az amerikai rendőrök által *gyakori* a gyanúsított kihallgatása során az arra való hivatkozás, mint pl. a tagadásba vetett hit „aláaknázása”, a vallomásbeli ellentmondások kimutatása, a hatóságokkal való együttműködés fontosságára utalás, erkölcsi mentségek vagy pszichológiai magyarázatok ajánlása, koholt terhelt bizonyítékra hivatkozás, hízalgés, elismerő szavak, hivatkozás a detektív hozzáértésére, szakértelmére, tapasztalatára hivatkozás a gyanúsított lelkiismeretére, a tett erkölcsi súlyának lekicsinylése, ugyanakkor *ritkák* a terhelt „barátságos” kezelése („bratyizás”) a „bűnösség” helyett képletes kifejezések használata, a tett tényeinek vagy természetének lekicsinylése, a bűnösség látható jeleire való hivatkozás, a tett tényeinek vagy természetének eltúlzása, ordítózás a gyanúsítottal, a terhelt vádolása más bűnökkel is, kísérlet arra, hogy a terheltet összezavarják, a kihallgatás céljának vagy jelentőségének lekicsinylése, a „jó zsarú - rossz zsarú” technika, illetve a terhelt barátságatlan módon való kezelése⁴⁸³

⁴⁸² VUCHETICH M. (2007): i.m. 138-139. o.

⁴⁸³ BÓCZ Endre: A gyanúsított kihallgatásának amerikai taktikájáról, Belügyi Szemle 2001/2. 27. o.

A fentiekben felsoroltak közül a legeredményesebbek: hivatkozás a gyanúsított lelkiismeretére, a vallomásbeli ellentmondások kimutatása, elismerő szavak, hízelgés, erkölcsi mentségek vagy pszichológiai magyarázatok ajánlása.

Az amerikai gyanúsított kihallgatásáról ezeknek az adatoknak a tükrében tehát az a kép rajzolódik ki Richard A. Leonál, hogy a rendőrök *két fajta ösztönzést* alkalmaznak, *egy negatív* olyan fogásokkal, amelyek azt sugallják, hogy nincs más járható út, mint a beismerés és *egy pozitív*, ami azt sejteti, hogy beismerés esetén a gyanúsított megkönnyebbül, vagy valami módon jobban jár.

Richard A. Leo tapasztalatai szerint a detektívek tipikusan azzal szokták kezdeni, hogy a gyanúsított tudomására hoznak valamiféle terhelő bizonyítékot – az esetek 85%-ban valódit, 30%-ban koholtat – s aztán (az esetek 43%-ban) megpróbálják „aláaknázni” a tagadását azzal, hogy kimutatják a vallomásában vagy alibijében mutatkozó ellentmondásokat. (Ez történt az ügyek 42%-ban)

John Walkley négy befolyásolási technikát tart célravezetőnek a gyanúsított gondolkodásmódjának megváltoztatására a beismerő vallomás elnyerés érdekében. Két technika a tagadással kapcsolatos, két technika pedig a beismeréssel kapcsolatos, így:

- csökkentik a tagadás nyilvánvaló előnyeit,
- azt érzékeltetik, hogy a tagadás bizonyos hátrányokkal jár,
- arról győzik meg, hogy a beismerés bizonyos előnyökkel járhat,
- érzékeltetik a gyanúsítottal, hogy a beismeréssel járó hátrányok nem olyan mértékűek, mint ahogy azt gondolja.⁴⁸⁴

Lényegében John Walkley taktikai fogásait visszatükrözik a Richárd A. Leo által felsoroltak.

A kérdésfeltevések XIX. századi magyarországi és XX. századi amerikai áttekintése után nézzük, milyen kérdések feltevése indokolt illetve nem „helyes”, a Be. 186. § (3) bekezdésében foglalt tilalmakat alapulvéve.

A *kérdő mondatot* a tudás bizonytalansága és kielégítésének vágya hozza létre, de van benne felszólító mozzanat is, mert feleletadásra hívja fel a másik személyt.⁴⁸⁵ A vallomástevő részéről az a rendeltetése, hogy kielégítse a kérdező tudásvágyát, azaz feleletet adjon. [...] A kihallgatás folyamatában meghatározó szerepet játszanak a kérdezés különböző módjai, hiszen azok az egész vallomást befolyásolhatják. Jelentős különbséget eredményez az, ha

⁴⁸⁴ WALKLEY, J. (1986): i.m. 114. o.

⁴⁸⁵ ELEK B. (2007): i.m. 146. o.

olyan kérdés hangzik-e el, amelyre a kihallgatott csak a megjelölt választási lehetőségek közül választhat, vagy felkínálja a kérdező, hogy magától válaszoljon. A kérdéseket különböző kategóriák alapján lehet megkülönböztetni, így megkülönböztethető az eldöntendő, a választó, a kiegészítendő, és a nyitott kérdés.

Az *eldöntendő kérdés* esetén a kérdező valamire vonatkozólag egy határozott feltevésből indul ki, ez azonban kétségesnek látszik előre, és a felelettől várja álláspontjának megerősítését vagy elvetését: „*ugye ön ütötte meg?*”. A válaszolónak két lehetőség közül kell választania. Az eldöntendő kérdés az állítás és a tagadás között van, állító vagy tagadó feleletet lehet rá adni. [...] Olykor nem a kérdésessé tett mondatrész érvényének megerősítését várja a kérdező, hanem kételyét fejezi ki, tehát azt, hogy inkább elutasító feleletet vár. „*Hát csakugyan a gyermeke volt az, aki betört a szomszéd házába?*”⁴⁸⁶

A *választó kérdés* is egyfajta eldöntendő kérdés. [...] Sem az eldöntendő, sem a választó kérdésben nincs kérdőszó. A választó kérdéseknél a vallomástevőnek csak egy feleletet kell kiválasztania az előre megadottak vagy jelzettek közül. Jellemző tulajdonsága a kérdésnek a „*vagy*” kötőszó jelenléte. A választó kérdés nem lehet irányított, és az elvárt válasz fogalma nem játszik szerepet. [...] Az emlékezés szempontjából kettős veszéllyel járnak, mert eleve befolyásolják a kikérdezett személyt.⁴⁸⁷

Kiegészítendő kérdést akkor kell használni a kihallgatás során, ha a kihallgatott személynek egy komplex tényállásról szabad megfogalmazásban, összefüggően kell nyilatkoznia, és emellett részletesen, pontosan és helyesen kell meghatározni a választ. A válaszalmaz itt már nem kétértelmű, és nem is áll kijelentésekből. A válaszalmaz bár potenciálisan végtelen, azonban a konkrét beszédhelyzetben általában meghatározott számú elemeket tartalmaz. Példa az eldöntendő kérdésre: „*Hová ment tegnap éjszaka?*” Ezek a kérdések szuggesztiómentesek és nem tartalmaznak előre adott korlátokat. A kérdező valamit nem tud, és ez iránt érdeklődik kérdő névmással vagy határozószóval.⁴⁸⁸

Nyitott kérdések is kiegészítendő kérdések a bennük található kérdőszó miatt. A nyitott kérdések jellemző tulajdonsága, hogy bennük vagy a „*miért?*” kérdőszó szerepel, vagy a „*mi?*”, „*milyen?*”, „*hogyan?*” kérdőszavak egyike. Az utóbbi esetben azonban a kérdő mondat nyitott voltához a kérdő mondat szerkezete is hozzájárul.

⁴⁸⁶ ELEK B. (2007): i.m. 148. o.

⁴⁸⁷ ELEK B. (2007): i.m. 148. o.

⁴⁸⁸ TOMPA J. (1962): i.m. 39. o.

A nyitott kérdések teret hagynak a válasz megformálásához, és egész szöveggel válaszolhatunk rá.⁴⁸⁹

Rávezető kérdés az, amely kijelöli azt a választ, amit adni kell. A rávezető kérdések gyakran helytelen válaszhoz vezetnek, és ugyanarra a körülményre nézve eltérő vallomást ad a kihallgatott attól függően, hogy ki tette fel a kérdést. A rávezető kérdésekkel kapcsolatos befolyásolás nagyon sokféle lehet. Lényeges lehet még a más kérdések között elfoglalt helye, a kérdésfeltevés módja, a hangsúlyozás, de szerepe van a kihallgatott egyéniségnek is.⁴⁹⁰

A rávezető kérdés *megengedhetőségét* vagy *meg nem engedhetőségét* különböző kriminalisták különbözőképpen fogják fel. Olyan szerzők, mint Schneickert⁴⁹¹ vagy Hellwig⁴⁹² nem tiltakoznak alkalmazásuk ellen. Glaser úgy véli, hogy „a rávezető kérdés – rossz, de nélküle meglenni nem lehet.”⁴⁹³

A kriminálpszichológiai irodalomban számos kísérlet történt a *rávezető kérdések* rendszerezésére és válfajaik megállapítására, a bennük rejlő befolyásolás foka alapján.

Szuggesztívnek hangzanak a kérdő hangsúllyal tett kijelentések is. Ezek a kérdések grammatikailag kijelentések, megállapítások, csak a hangsúlyozás által válnak kérdéssé. A leggyakrabban ez a kérdéstípus, ami a választ magába foglalja, és nem lenne feltehető sem a tanú, sem a terhelt részére. *Szuggesztív kérdéseknek* általában az olyan kérdések nevezhetők, amelyek megszövegezése már bizonyos állásfoglalás következménye. Van olyan vélemény, hogy alkalmazható. [...] Az ezzel ellentétes álláspont szerint a szuggesztív jellegű kérdések bármilyen formában való feltevése megengedhetetlen.⁴⁹⁴

A *feltételező kérdések* olyan kérdések, amelyekkel bizonyos jelenség felől kérdeznek, és egyben bizonyosként feltételeznek olyan másik jelenséget, amely az előbbinek a megállapítására szorulna. A feltételező kérdés valamely jelenséget úgy állít be, mintha az a kérdezett személy emlékezetében élne, holott erről még nem győződhetett meg.⁴⁹⁵

⁴⁸⁹ ELEK B. (2007): i.m.148. o.

⁴⁹⁰ ELEK B. (2007): i.m. 149. o.

⁴⁹¹ SCHNEICKERT, Hans: Tajna presztyupnika i putyi k jejo raszkrütijü. Moszkva, 1926. 25. o. Idézte: KERTÉSZ I. (1965): i.m. 263. o.

⁴⁹² HELLVIG: Szovremannaja kriminalisztika. Moszkva, 1978. 78. o. Idézte: KERTÉSZ I. (1965): i.m. 263. o.

⁴⁹³ GLASER: Rukovodstvo po ugovnomu processzu. Moszkva, 1927. 176-178. o. Idézte: KERTÉSZ I. (1965): i.m. 263. o.

⁴⁹⁴ ELEK B. (2007): i.m. 151-152. o.

⁴⁹⁵ ELEK B. (2007): i.m. 152. o.

Ugyancsak szuggesztív a *várakozó vagy elváró kérdés* is, amely meghatározott választ készít elő. Például az a kérdés, hogy „*Esetleg bizonyára visszaemlékszik, hogy a tettesnek szőke haja volt?*”. Az „*esetleg őrzött kép*” helyébe rendszerint más képet rak.

A *retorikai kérdések* a kérdő mondat formájában elhangzó mondatok, amelyek felháborodást, közlést, tiltakozást, és magyarázatot is tartalmazhatnak. Itt a kérdésfunkció csorbul, formális kérdéssé válik, és egy érzelmileg telített közlés lesz belőle. Két típusa van, az egyikben a kérdező nem igényel választ, míg a másikban a kérdő választ vár, de ez a kérdés formális, mert a kérdéssel egy kifejezett felszólítás történik.⁴⁹⁶

Terelő kérdések a kihallgatást egy meghatározott irányba terelik anélkül, hogy a közvetlen válaszok a tényállás bizonyítását tartalmazzák. Ha a vallomástevő jelentősen elkanyarodik az előző tényállástól, vagy a kihallgatás alatt hirtelen nem kívánatos módon emocionálisan reagál, meg lehet kísérelni ezektől az érzésektől elterelni. Ezek, mint kontrollkérdések is megfogalmazhatók.⁴⁹⁷

Tesztkérdések a kontrollkérdésekhez tartoznak, amelyek segítségével többek között a valóságot, a szuggeszióra való hajlamosságot és a vallomás alaposságát lehet felülvizsgálni. Az ilyen kérdések lehetséges meghatározott képességeket, mint pl. távolság, időtartam és sebesség megsaccolását is teszteli. Az ilyen kérdések által a *személyes beállítottság* és az *előítélet* is láthatóvá válik. Ha az ilyen kérdéseket hamisan, vagy előítélettel válaszolják meg, akkor a többi vallomás valóságtartalmát is óvatosan kell megítélni.⁴⁹⁸

Fogós kérdés az olyan kérdés, amely kizökkenti a kihallgatott személyt, és a kérdés provokatív jellege folytán megválaszolást igényel. Példa: „*ismeri Ön a Kossuth utca sarkán lévő ékszerüzletet? Nézte már meg valaha a kirakatát vagy járt az üzletben?*” Ezzel a kérdéssel a nyomozás során a terheltet hazugságra lehet ösztönözni. Elek szerint az ilyen kérdések összezavarásra, a logikai tévedés előkészítésére irányulnak.

Nem szabad még be nem bizonyított tényt bizonyítottnak tekinteni, és végzetes hibához vezet, ha a nyomozó a terheltet így akarja meggyőzni bűnössége bizonyítottságáról.

Szelektív kérdezés, amikor a kihallgatás csupán egy, vagy néhány kérdés köré szerveződik, és egyéb kapcsolódó témákban nem hangzik el kérdés.⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ ELEK B. (2007): i.m. 153. o.

⁴⁹⁷ ELEK B. (2007): i.m. 153. o.

⁴⁹⁸ ELEK B. (2007): i.m. 154. o.

⁴⁹⁹ ELEK B. (2007): i.m. 154. o.

Az ellenőrző kérdések helyes feltevésénél segítség lehet a kihallgatott egyénisége szempontjából jelentős tények megállapítása.⁵⁰⁰

Következtetésre irányuló kérdések, amikor bizonyos tények birtokában a kihallgatáson egyenesen úgy teszik fel a kérdést, hogy a válaszban a kihallgatott kifejtse a következtetéseit. Amikor olyan kérdést tesznek fel: „ *Az Ön véleménye szerint mi lehetett a baleset oka? „, Mivel tudja Ön megmagyarázni , hogyan kerülhettek ujjlenyomatai a tett színhelyére?*, stb. akkor arra számít, hogy ezen az úton el tud jutni egy tényhez. Ez a kihallgatás útja akkor is, amikor a nyomozó a terhelt kihallgatása előtt bemutatja az összegyűjtött terhelő bizonyítékokat, vagy említést tesz azokról és a kihallgatást azzal a kérdéssel kezdi, hogy helyes-e a következtetés, amelyet az illető bűnösségére a nyomozás a felsorolt tények alapján levont.⁵⁰¹

A kérdéstípusok bemutatása nem teljes. Lényeg az, hogy a kérdések megfogalmazása, hangsúlya, és a kihallgató egyénisége befolyásolni tudja. Rövid, egyértelmű kérdések teszik lehetővé a precíz, világos és befolyásmentes válaszadást.

2. Dezinformáció alkalmazása a leplezett eszközök alkalmazása során

A leplezett eszközök alkalmazása során használandó taktikai blöfföt a teljesség igénye nélkül érintőlegesen ismertetném, mert az értekezés tárgya a terhelt kihallgatása során alkalmazandó módszerek, és az így szerzett vallomás, ezért ez a téma szempontjából némileg kiesik, viszont a későbbiekben tárgyalandó kihallgatás során alkalmazható krimináltaktikai blöff ismertetése miatt fontos.

A kriminalisztikában a valótlan vagy megtévesztő információkat szokták dezinformációként, fedőtörténetként, legendaként vagy taktikai blöffként emlegetni. Vannak leplezett eszközök, amelyek alkalmazásának szükségszerű eszköze a valótlan vagy megtévesztő információ közlése.

A bűncselekmény megszakítását célozza az az eset, amikor a nyomozó hatóság tagja a sértettet helyettesítendő, a sértett rokonának adja ki magát. A bűncselekmény elkövetőjének azonosítását, illetve a bizonyítást szolgálhatja az a félrevezető információ, hogy a hatóság

⁵⁰⁰ ELEK B. (2007): i.m. 155. o.

⁵⁰¹ ELEK B. (2007): i.m. 148. o.

információval rendelkezik az elrejtett bizonyítási eszköz hollétéről, majd rejtett figyelés keretében ellenőrzik, megpróbálja-e az elkövető azt magához venni és máshová elrejtteni.

A valótlan vagy megtévesztő információ alkalmazásának céljait és törvényi korlátait a Be. 215. § (7) és (8) bekezdése tartalmazza: „A leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv a bűncselekmény megszakítása, a bűncselekmény elkövetőjének azonosítása, illetve a bizonyítás érdekében az információ forrásának leplezésével a leplezett eszköz alkalmazásával érintett személlyel valótlan vagy megtévesztő információt közölhet. Az információ továbbításához a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv titkosan együttműködő személyt is igénybe vehet.”

A (7) bekezdésben meghatározott leplezett eszköz

- a) terhelt vagy tanú kihallgatása, illetve bizonyítási cselekmény során nem alkalmazható,
- b) nem tartalmazhat a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet, és
- c) nem valósíthat meg fenyegetést vagy felbujtást, továbbá nem terelheti az érintett személyt annál súlyosabb bűncselekmény elkövetése felé, mint amelyet eredetileg elkövetni tervezett.

Fontos hangsúlyozni, hogy ezen leplezett eszköz alkalmazójának nincsen felhatalmazása bűncselekmény elkövetésére, így valótlan vagy megtévesztő információ közlésével nem valósíthat meg bűncselekményt, például rágalmozást becsületsértést. A dezinformáció alkalmazásánál figyelemmel kell lenni arra is, hogy az általa kiváltott ténybeli tévedés büntethetőséget kizáró ok lehet.⁵⁰²

A puhatolást⁵⁰³ végző személy például megtévesztő információkkal tudja leplezni az információszerzés valódi célját. A kriminalisztika puhatolásnak nevezi azt a leplezett eszközt, amely által az alkalmazására feljogosított szerv tagja az eljárás valódi céljának titokban tartásával a bűncselekményre vonatkozó információt gyűjt, ellenőriz. [...] A puhatolás lényegében előzetes adatgyűjtési módszer, amely az előzetes eljárásban, illetve a felderítési szakban főleg a nyomozás taktikájának meghatározását szolgálja. A teljesség igénye nélkül puhatolással lehet felderíteni bizonyítási eszközök hollétét [...], fel lehet térképezni egy lehetséges tanú habitusát, a terület bűnügyi helyzetét.

A puhatolás történhet úgy is, hogy a puhatolást végző azt is titkolja, hogy ő maga a hatóság tagja, de történhet úgy is, hogy bár a hatóság tagjaként lép föl, csak az eljárás valódi célját leplezi. [...]

⁵⁰² ELEK Balázs (2018 b): Bírói és ügyészi engedélyhez nem kötött leplezett eszközök. Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez, 1. kötet. Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluver Kiadó, Budapest, 2018. 487-488. o.

⁵⁰³ Be. 215. § (2) bek.

A bírói gyakorlat szerint a puhatolás során magától az elkövetőtől szerzett információ törvényes figyelmeztetés hiányában nem használható fel bizonyítékként. Nem lehet kijátszani puhatolással a tanúkihallgatás akadályait sem.⁵⁰⁴

A Be. a 221. §-ában az ügyészség engedélyéhez kötött álvásárlás szabályait részletezi. Az álvásárlás lényegét tekintve ebben a formájában egy színlelt szerződés, ami a mostani szabályozás szerint magában foglalja a korábbi bűnüldözési célú rendészet által korábban mintavásárlás, bizalmi vásárlás és álvásárlás néven ismert eszközöket. Ennek a leplezett eszköznek a lényege színlelt megállapodás megkötése, esetleg teljesítése. A megállapodás tárgya valamely bűncselekménnyel feltehetően összefüggésbe hozható, vagy bűncselekményre vonatkozó tárgyi bizonyítási eszközt eredményező dolog vagy szolgáltatás.

A megállapodás színlelt mivolta elsősorban a hatóság körében merül fel, mivel a másik oldal szándéka valós, a dolog eladására, illetve a szolgáltatás nyújtására irányul. Tehát az álvásárlásnál ügyészi engedéllyel a bűncselekmény elkövetésére való felhatalmazásról van szó, például, akkor, ha a vásárlás lőfegyver vagy kábítószer megszerzésére irányul.[...] Az álvásárlás magában foglalja az engedélyhez nem kötött leplezett eszközt, a valótlan vagy megtévesztő információ közlését, azonban ahhoz képest speciális eszköz. Az álvásárlás önmagában nem minősül bűncselekményre való tiltott rábírásnak, de a tisztességes eljárás követelményét sérti, ha az álvásárlás tárgyáért kínált ellenszolgáltatás túlzott mértékű. Vannak szolgáltatások, amelyekkel kapcsolatban színlelt megállapodás még köthető, de a szolgáltatás igénybevétele nem állja ki az arányosság próbáját, ilyenek pl. egyes szexuális bűncselekmények.⁵⁰⁵ A 100/2018. (VI.8.) Kormányrendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól (a továbbiakban: Nyer.) 196. §-a tartalmazza, hogy álvásárlás esetében az alkalmazási terv mit tartalmazzon.

Fedett nyomozót nemcsak a diktatúrák titkos rendőrségei, de fejlett demokratikus államok is alkalmaznak. Elnevezésük változó, van ahol titkos ügynöknek nevezik őket, van ahol hazánkkal egyezően fedett nyomozónak. Fontos elhatárolni a fedett nyomozót a titkosan együttműködő személytől, illetve attól az esettől, amikor a leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szerv tagja végez puhatolást.

A fedett nyomozó tulajdonképpen hivatásos szolgálati viszonyban áll a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szervekkel, az együttműködő személy pedig nem szolgálati viszony keretében végzi a munkáját.

⁵⁰⁴ ELEK B. (2018 b): i.m. 484. o.

⁵⁰⁵ ELEK Balázs (2018 c): Ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök. Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez, 1. kötet., Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018. 500. o.

A fedett nyomozó élettörténetét legendákkal építik fel, a szervhez való tartozását és kilétét tartósan leplezik, és titokban tartják azt a célt, amelynek kiderítésére alkalmazzák.⁵⁰⁶

Tehát a fedett nyomozónál lényegében – a személy, a feladatának célja stb - minden dezinformáció, mert ő nem az akinek mondja magát, élettörténete nem az amit elmesél vagy ami éppenséggel leellenőrizhető, és nem azért épül be pl. a bűnszervezetbe. A további alkalmazás lehetőségeit nem részletezem, mert a téma szempontjából nem releváns.⁵⁰⁷

Fedett nyomozó alkalmazási szabályainak megalkotásánál a törvényhozó lényegében a nemzetközi büntetőjog által a tisztességes eljárás körében kimunkált jogelveket implikálta a Be.-be annak a szabálynak a beiktatásával, mely szerint a fedett nyomozó más bűncselekmény elkövetésére nem bírhat rá, és nem terelheti súlyosabb bűncselekmény elkövetése felé, mint amelyet eredetileg elkövetni szándékozott. A rábírás lényegében felbujtói magatartás, olyan személy esetében áll fenn, akiben a bűncselekmény elkövetésére irányuló szándéka kifejezetten a fedett nyomozó magatartására alakul ki, ezzel kapcsolatban a gyakorlat a „provokáció” kifejezést szokta alkalmazni.⁵⁰⁸

Fedőokiratot, fedőintézményt, fedőadatot bármelyik leplezett eszköz támogatásra fel lehet használni az ügyész engedélyével, a gyakorlatban a fedett nyomozónál, a rejtett figyelésnél, az álvásárlásnál, a titkos kutatásnál, és a hely titkos megfigyelésénél van kiemelt jelentősége.

A fedőokirat, a fedőintézmény, és a fedőadat, mint leplezett eszköz olyan támogató jellegű leplezett eszköz, amely elsődlegesen más leplezett eszközök védelmét, infrastrukturális háttérét szolgálja, másodlagosan pedig a bűncselekmény felderítését és a bizonyítást. Az ilyen eszköz törvényi felhatalmazás nélküli alkalmazása hamis magánokirat felhasználásnak vétségét (Btk. 345. §), közokirat-hamisítás büntettét (Btk. 342. §) a hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás büntettét (Btk. 343. §) vagy más bűncselekményt valósítana meg.⁵⁰⁹

A fentiekben ismertetett valótlan vagy megtévesztő információ kísértetiesen hasonlít a szakirodalomban felvetett „taktikai blöffel”.

⁵⁰⁶ ELEK B. (2018 c): i.m. 500. o.

⁵⁰⁷ EJEB gyakorlatát illetően vedd össze: Case of Kostovski v the Netherlands <https://swarb.co.uk/kostovski-v-the-netherlands-echr-20-nov-1989/>, Case of Doorson v the Netherlands <https://www.hr-dp.org/contents/545>, Case van Mechelen and others v the Netherlands [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58030%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58030%22]}) Case of Lüdi v Switzerland <https://www.hr-dp.org/contents/630>

⁵⁰⁸ ELEK B. (2018 c): i.m. 509. o.

⁵⁰⁹ ELEK B. (2018 c): i.m. 510. o.

Előfordul, hogy ezt a módszert is a kihallgatás során alkalmazott megtévesztő információk körébe vonják, és tilalmazott módszerként kezelik.

Ez azonban a taktikai blöff fogalmának, tartalmának téves felfogásából adódik.⁵¹⁰

3. A megtévesztés tilalma, avagy a krimináltaktikai blöff alkalmazása a gyanúsított kihallgatásánál⁵¹¹

A taktikai blöfföt az esetek többségében a gyanúsított kihallgatásakor alkalmazzák, tekintettel arra, hogy a tanú köteles a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani, azonban alkalmazható adatgyűjtés (pl. puhatolás) során is.⁵¹²

A jogszabály nem rendelkezik a taktikai blöffről, nem határozza meg a fogalmát, illetve azt sem, mikor lehet használni. A Be. közvetetten rendelkezik, hogy nem tehető fel olyan kérdés, amely a választ magában foglalja vagy feleletre útmutatást tartalmaz, a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmaz, vagy valótlan tény állítását foglalja magában.⁵¹³

A gyanúsított kihallgatásának jogi előfeltételei és formái országonként eltérőek ugyan, de minden civilizált államban követelmény a gyanúsítás tárgyának közlése és tilos a kényszervallatás – amiből az is következik, hogy a gyanúsított nem kötelezhető vallomástételre. Az emberi jogok és alapvető szabadságok európai egyezségokmánya is rögzíti ezeket a szabályokat (3. cikkely, 6. cikkely (3) bekezdés a.) pont) az ezzel kapcsolatos hatósági kioktatás kötelezettség, valamint a gyanúsított hallgatásának megítélése, továbbá a tett nyilatkozatok felhasználhatósága azonban sok változást mutat.⁵¹⁴

A terhelt kihallgatásának alapvető taktikája, hogy a gyanúsítottat bizonytalanságban kell tartani abban a kérdésben, hogy a nyomozó hatóság milyen bizonyítékokkal rendelkezik,

⁵¹⁰ TÓTH Mihály (2017 c): Leplezett eszközök a büntetőeljárásban. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntetőeljárásjog. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. Harmadik aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 183. o. A leplezett eszközökkel kapcsolatban lásd részletesebben: BAKONYI Mária: A leplezett eszközök új büntetőeljárás szabályozásának néhány kérdése. Magyar Jog 2018/7-8. 418-424.o. és BAKONYI Mária: A leplezett eszközök megítélése az EJEB joggyakorlatában. Ügyészek lapja 2019/1.87-97.o.,

⁵¹¹ Vesd össze: BAKONYI Mária: A kihallgatási taktika örök kérdései – a törvényesség határán húzódo módszerek. Magyar Jog, 2019/6.345-370. o.

⁵¹² <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/nyitrai-endre/nyitrai-endre-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés ideje: 2019. június 20.)

⁵¹³ BAKONYI Mária: i.m. 345. o.

⁵¹⁴ Bócz E. (2001): i.m. 22. o.

ebből következik, hogy a megalapozott gyanú közlésekor nem kerül sor a terhére rótt cselekmény részletezésre és az megalapozott gyanút alátámasztó bizonyítékok közlésére.

A terheltnek módot kell adni arra, hogy vallomását összefüggően előadhassa írja elő a Be. 186.§ (2) bekezdése.

Ha a vallomás során konfliktusos helyzet alakul ki (a terhelt hamis vallomást tesz) szükséges a helyzet feloldása. Az értelmi ráhatás érvei a felderített adatok, bizonyítékok, amelyek láncolata elegendő lehet a terhelt hazugságainak leplezésére.

A gyanúsítottak azonban elmondható, hogy a beismerő vallomását a bíróság enyhítő körülményként értékelheti.

Lehet-e tehát helye krimináltaktikai blöffnek a büntetőeljáráásban, ha igen, mik az alkalmazhatóságának a feltételei, akadályai, hol van az a határ, amelyen túl a felhasználhatósága megkérdőjeleződik, és ennek következtében a segítségével beszerzett gyanúsítottai beismerő vallomás bizonyítási eszközként már nem is vehető figyelembe.

Az Egyesült Államokban nem minden ígéret tilos. A határvonal az, hogy az ígéret alkalmas-e egy hamis beismerést kiváltani. Az olyan „ígéret”, hogy: „Ha beismeri, amit elkövetett, megkönnyebbül a lelkiismerete, és jobban érzi majd magát, de ne ismerjen be semmi olyat, amit nem követett el”- nem tilos. Tilosak azok az ígéretek, amelyek azt helyezik kilátásba, hogy ilyen vagy olyan vallomás esetén a gyanúsított megmenekülhet a büntetéstől, vagy enyhébb büntetésre számíthat, szabadlábra helyezik, vagy megszüntetik ellene az eljárást, elejtik a vádat, avagy kegyelmet kap. Azt ígérni, hogy ha egy bűncselekményt vagy egyes bűncselekményeket beismer, a másik vagy a többi miatt nem emelnek vádat, ugyancsak tilos, még abban a formában is, hogy a kihallgató az eredményt nem ígéri biztosra, csak azt mondja, hogy ennek érdekében „minden tőle telhetőt megtesz.”⁵¹⁵

Ha a bizonyíték keletkezésénél a megszerzésére vonatkozóan vannak részletes előírások, akkor azok közül bármelyik megsértése felveti a részleges jogellenesség kérdését.⁵¹⁶

Mind a hazai, mind pedig a külföldi szakirodalomban tudományos vita bontakozott ki arról, hogy a hatóság megtévesztheti-e a vallomástétel érdekében a kihallgatottat.

Ezzel összefüggésben a Be. 186. § (3) bekezdésének c) pontja tiltja valótlan állítást tartalmazó kérdés feltevését.

⁵¹⁵ BÓCZ E. (2013): i.m. 26. o.

⁵¹⁶ TREMMEL F. (2006): i.m. 156. o.

Nem létezik azonban olyan törvényi előírás, hogy a vizsgálónak mindig, minden felmerülő adatot teljes egészében a gyanúsított elé kellene tárnia. A terhelt előtt annak elhallgatása, hogy milyen ellene, vagy mellette szóló bizonyítékok állnak a hatóság rendelkezésére, nem kifogásolható, sőt ennek az ellenkezője lehet a kifogás tárgya. A gyanúsítottban bizonyos információk révén téves képzetek kiváltása, amennyiben ez nem párosul fizikai vagy pszichikai kényszerrel, és nem hat ki a vele szemben felvetett gyanú és az iratok megismerésének jogára, a törvény nem tiltja.⁵¹⁷

Kertész Imre szerint a nyomozónak becsületesen kell viselkednie, nem szabad kockáztatnia a hatóság tekintélyét. Azonban megengedhetőnek tartja bizonyos „harcis cselek” igénybe vételét. A terhelt egyéni képzeletére építve lehet létrehozni olyan körülményeket, melyekből ő maga arra a következtetésre jut, hogy a nyomozó olyan bizonyítékokkal rendelkezik, melyek bizonyítására a valóságban még nem került sor.⁵¹⁸

Ami a tekintélyföltést illeti, Tóth Mihály helyesen állapítja meg, hogy a vizsgálat célja mindig is a (valóban) bűnös gyanúsított leleplezése és nem az ügyetlen nyomozó lelepleződésének megakadályozása.⁵¹⁹

Ahhoz, hogy a „törvényesség határát súroló” kihallgatási módszerek körét be tudjuk határolni, előbb tisztáznunk kell a kifejezetten törvénytelen eszközök fogalmát. Erre nézve a kényszervallatás büntettének törvényi tényállásában meghatározott elkövetési magatartások adnak iránymutatást.

A kényszervallatásnál az *erőszak, a fenyegetés és a más hasonló módszer alkalmazása a lényeg*, nem a vallomás, nyilatkozat stb. kikényszerítése, ugyanis ez a cél.⁵²⁰

Az elkövetési magatartás *a kényszerítés*, amely a büntetőjogban mindig *valamilyen magatartás megtételére* való kötelezést jelent.

⁵¹⁷ TÓTH Mihály (2004 b): Kihallgatási műfogások az igaz vallomás érdekében. A taktikai blöff. In: BÓCZ Endre (szerk.): Kriminológia I-II. kötet., BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004. 875. o.

⁵¹⁸ Kertész I. (1965): i.m. 234. o. Az ügyetlen nyomozó példájára Kertész Imre a következő esetet ismertette: Az egyik nyomozó például az aranyüzerkedésért felelősségre vont V.L. kihallgatásánál kijelentette, hogy tudomására jutott, hol őrzik a gyanúsított az elrejtett aranyat. Ezután elmondta, hogy V.L. háza pincéjében a szénrakás alatt vannak az eldugott értékek. A gyanúsított tudta, hogy nem oda rejtette az aranytárgyakat és ki tudta használni ezt a helyzetet a maga hasznára. Egy másik esetben B.K., ugyancsak üzerkedéssel gyanúsított terhelt kihallgatása közben bejött a szobába egy másik nyomozó, letett az asztalra egy gondosan elkészített kis csomagot és jelentette, hogy ebben arany van, amelyet V.K.-nál, a terhelt barátjánál tartott házkutatáson találtak. A nyomozó azt hitte, hogy ez a fogás feltétlenül besimerítéshez vezet. A terheltnél tartott házkutatás ugyanis eredménytelen volt és ebből azt a következtetést vonta le, hogy az értékek csak a terhelt legjobb barátjánál lehetnek. Azonban tévedett. A terhelt tudta, hogy V.K.-tól nem hozhatták be a keresett holmikat. Ez az ügyetlen és durva fogás nem vezetett eredményre, sőt sok nehézséget okozott a további nyomozásnál.

⁵¹⁹ TÓTH M. (2004 b): i.m. 871. o.

⁵²⁰ KÖHALMI L. (2013): i.m. 218. o.

A kényszervallatásnál ez a vallomás vagy nyilatkozat megtételének – vagy éppen ellenkezőleg a vallomás meg nem tételének – kikényszerítése, és a törvény szövege *részesleges taxációval* határozza meg az elkövetési magatartásokat így *az erőszakot, a fenyegetést vagy más hasonló módszert*.

További érv, hogy ellentétben a kényszerrel és a fenyegetéssel, a megtévesztés általában csak arra alkalmas, hogy formálja, alakítsa a megtévesztett személy akaratát, arra azonban nem, hogy kizárja azt. Más szóval, amíg a kényszer vagy fenyegetés hatása alatt a gyanúsított általában olyan vallomást tesz, amelyet a vizsgáló kíván, a megtévesztett maga dönti el, hogy mit tegyen. Tehát a gyanúsított téves információkkal való ellátását – amennyiben nem párosul fizikai vagy pszichikai kényszerrel – a törvény nem tiltja. Ez azonban nem jelenti azt, hogy alkalmazása előtt nincs semmiféle korlát, ugyanis a vizsgáló munkáját az etikai normák is megszabják, amelyek jóval szigorúbbak, mint a jogiak.⁵²¹

„Más hasonló módszer” lehet a kihallgatás meg-megszakítása, majd újbóli fogamatba vétele, ami a terhelt – némely esetben a tanú – kifárasztására irányul. Ugyanazon kérdésekre mindig egyformán válaszolni még egy következetesen igazat mondó személyt is nehéz helyzetbe hoz, belekeveredhet a válaszokba, és önellentmondásba kerülhet, ami a nyomozás szempontjából a későbbiekben hátrányos is lehet.

Álláspontom szerint, ha tehát „törvényesség határát súroló módszereket” keresünk, a kényszervallatás törvényi tényállásában meghatározott „fenyegetés” és a „más hasonló módszer” kategóriája lehet ennek forrása. A „más hasonló módszer” fogalmát a bírói gyakorlat némileg körülbástyázta, a határ azonban a „*még jogszerű lehet*” és a „*na, ez már viszont biztosan nem jogszerű*” között elég „síkos”, el lehet rajta csúszni.

Ha történetesen a kihallgató azt közli a gyanúsítottal, hogy őrizetbe veszi és később az előzetes letartóztatására is sor kerülhet, amire – akár a gyanúsított személyében rejlő körülmények, akár a bűncselekmény súlyossága folytán – valóban reális az esély, ezt a közlést nem lehet a törvény értelmében tett fenyegetésként értékelni, holott a gyanúsított ezt kétségkívül annak fogja megélni.

Ha azonban a személyi szabadságtól való megfosztásnak kilátásba helyezése pusztán azért kerül sor, hogy a gyanúsítottban félelmet keltsen – miközben nincs reális lehetőség még az őrizetbe vételre sem –, ez már tekinthető olyan hátrány kilátásba helyezésének, amely alkalmas arra, hogy a gyanúsítottban komoly félelmet keltsen.

⁵²¹ TÓTH Mihály: A taktikai blöff alkalmazása. Belügyi Szemle, Budapest, 1980/5. 16. o

A kérdés ezek után az, hogy meg akarjuk-e azt a konkrét határt húzni, amely feketén-fehéren megmutatná, meddig lehet elmenni.

3.1. A krimináltaktikai-blöff fogalma, vélemények az alkalmazhatóságával kapcsolatban

A blöff szó az amerikai angolból ered, – „*bluff*” – az eredete, valószínűleg Németalföldről (Hollandiából) származik, igei alakja – „*bluffen*” – („*fejbe ver*”) illetve a „*fríz bluffen*” – zajt csap, kérkedik.

A blöffölés pedig *felvágást, hencegést, megtévesztést vagy beugratást jelent*. Ezen kívül a blöff *nagyozolás, nagyotmondás, tudatos félrevezetés, valóságos tartalmat nélkülöző kijelentés az elképzelt tartalom elhitetésének szándékával*. A „blöff” szónak a köznapi beszédben kifejezetten pejoratív értelme van, valami olyasmit jelent, ami miatt úgy érezzük, hogy becsapnak minket, a szemünkbe hazudnak. A szó hallatán az amerikai filmekben szereplő képek jutnak az ember eszébe: a pókerezők értéktelen lapokkal a kezükben „szemrebbenés” nélkül, a feszültséget egyre fokozva, a végtelenségig emelik a tétet, így becsapva játékos-társaikat, képesek milliókat nyerni.

Feszültség persze a kihallgatás során is érezhető, és tétje annak is van: sikerül-e a gyanúsítottat rábizonyítani a bűncselekmény elkövetését?

A kihallgatás során ennek érdekében alkalmazott módszerre azonban nem illik a blöff és blöffölés mindennapi jelentéstartalma, és nincs helyette olyan megfelelő kifejezés, amely a szó „igazi”, általunk használni kívánt tartalmú „árnyalt” jelentését is magában foglalná. Szijártó Eszter szerint az eljárás során alkalmazott blöff fogalomhoz legközelebb a *benyomáskeltés* kifejezés áll.⁵²²

Én a krimináltaktikai blöff megfogalmazást használva igyekszem megkülönböztetni a szó köznapi jelentéstartalmától azt a módszert, amelyet a büntetőeljárás során alkalmaznak.

Az ilyen jelentéstartalmú blöffölés a jog és a pszichológia tudományok határán helyezkedik el, mert mindkét tudományág más-más nézőpontból az *emberi viselkedéssel* foglalkozik. A pszichológia inkább megérteni, leírni akarja, a jog pedig döntően befolyásolni kívánja azt.

Hans Eysenck neves személyiségkutató elméletéből⁵²³ leszűrhető, hogy bizonyos személyiségű és tulajdonságú ártatlan gyanúsítottak hajlamosabbak a befolyásolhatóságra, így

⁵²² SZIJÁRTÓ Eszter: A krimináltaktikai blöff. *Belügyi Szemle* 2013/5. 48. o.

⁵²³lásd pl. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013.0002_pszichologia_es_szemelyisegfejlesztes_i/tananyag/JEGYZET-10-2.1._Szemelyisegelmeletek.scorml (Letöltés ideje: 2019. február 13.)

valószínűbb, hogy hamis kijelentéseket tesznek és bevallanak olyan bűnöket, melyeket nem követtek el. Lényeges kérdés ebből a szempontból az is, hogy az egyén befelé forduló (introvertált), vagy inkább kifelé forduló (extrovertált) személyiség típus. A befelé forduló emberek viselkedését könnyebb szabályozni, mint az extrovertáltakét. Míg az introvertált személyiség inkább megfontolt, tűnődő, nem keresi a külső kapcsolatot – így kevesebb viszonya van a realitással – valamint szorongásra hajlamos, addig az extrovertált emberek általában vidámak, tettere készek, gyorsan reagálnak mindenre (ez teszi lehetővé a kaméleon-szerű hatékony alkalmazkodásukat a környezethez, mely mindenképpen sikeres bűnözői tulajdonság).

Mivel a legtöbb bűnöző extrovertált, a velük szemben hatékonyan alkalmazott kihallgatási módszerek megsemmisítő erővel hathatnak egy könnyebben befolyásolható személyre. A kihallgatás során alkalmazott blöff és egyéb módszerek esetén szükséges szem előtt tartani azt, hogy egy bizonyos mennyiségű stressz egy átlagos személyből segíthet kihúzni az igazságot, de ha túlzott mennyiségűnek tesznek ki egy pszichológiailag alkalmatlan személyt, az eredmény könnyen hamis vallomáshoz vezethet.⁵²⁴

*Tóth Mihály definíciója alapján: A taktikai blöff bizonyíték szerzését célzó eljárás. Célja az igaznak hitt feltételezések tudatos felhasználásával olyan helyzet kialakítása, amelyben a vizsgálonak a rendelkezésére álló adatok pontos köréről és tartalmáról tájékozatlan gyanúsított – a blöff sikere esetén – bizonyítékot szolgáltat maga ellen.*⁵²⁵

A szerző szerint a taktikai blöff a vizsgálat során a gyanúsítottal szemben alkalmazott tudatos, tervezett, aktív tevékenység, melynek során *bizonyos részben vagy egészben feltételezéseken alapuló tényeknek illetve körülményeknek az interakció során történő felhasználásával kívánják elérni, hogy a gyanúsított önmaga szolgáltatson bizonyítékot bűnösségére*⁵²⁶

Az 1970-es évek elején parázs vita bontakozott ki a Belügyi Szemle hasábjain a taktikai blöff alkalmazhatóságáról a gyanúsított kihallgatása során.

*Mayer Béla megengedhetőnek tartotta a taktikai blöfföt, mert „minden olyan, a pontos igazságot nem is fedő közlés megengedett, amely olyan terhelt beismerését eredményezheti, akinek a büntette a beismerés nélkül is bizonyított.*⁵²⁷

⁵²⁴ ELEK Balázs (2007): i.m. 95-96. o.

⁵²⁵ TÓTH M. (1980): i.m. 15. o.

⁵²⁶ TÓTH M. (1980): i.m. 16. o.

⁵²⁷ MAYER Béla: Gondolatok a kihallgatás etikájáról. Belügyi Szemle 1971/2. 55. o.

Dr. Szabó István Mayer Béla tanulmányára reagálva, egyetértett vele abban, hogy a fogás alkalmazható, azonban vitatta Mayernek fentiekben idézett megállapítását, mert szerinte a gyanúsított kihallgatásánál elsősorban akkor kell taktikai fogásokat alkalmazni, *amikor a büntett elkövetéséről még nagyon keveset ismerünk*. Ha ugyanis a büntett elkövetése a terhelt beismerése nélkül is bizonyított nincs szükség „blöffölésre”. *Dr. Szabó István* szerint „blöffölni” akkor lehet, ha *legalább egy megcáfolhatatlan bizonyíték van* az ügyben, továbbá a „blöffölés” legcélszerűbb módja az, amikor nem állítás, hanem kérdés formájában „blöfföl” a kihallgató.⁵²⁸

Dr. Koncz János nem tartotta megengedhetőnek a taktikai blöfföt, ennek oka pedig a szerző kedvezőtlen tapasztalata volt: egy emberöléssel megvádolt személy ügye szerinte e taktikai fogás miatt végződött felmentéssel. A gyanúsítottal a kihallgatói azt közölték, hogy a bűncselekmény elkövetésének estéjén látta őt egy hatéves gyerek. A nyomozók ezen közlése feltehetően blöff lehetett, azonban ez a cikkből egyértelműen nem derült ki. A terhelt beismerő vallomást tett, azonban emlékeztetkiesésére tekintettel semmiféle részletet nem közölt bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban. Beismerése a bíróság előtt nem bizonyult meggyőzőnek.⁵²⁹ Kérdés persze, hogy a módszer valóban „blöffnek” volt-e tekinthető.

Kónya Lajos Mayer Béla cikkére reflektálva úgy gondolta, hogy a taktikai blöff valóban hamis közlés, de a terhelt figyelmeztetését arra, hogy őszinte beismerését, feltáró jellegű vallomástételét a büntetőeljárásban enyhítő körülményként értékeli, hamis közlésként való értékelésnek minősíteni eleve hibás. Azzal azonban egyetért, hogy a kihallgatás taktikája nem más, mint pszichikai feszültség fokozásának módja. (...) A gyakorlati kihallgató rendelkezik azzal a készséggel, hogy képes felmérni a kihallgatott pszichés feszültségi fokát. Ennek a feszültségi foknak a növelése, szerinte különösebb etikai szabálysértés mellőzésével is kivitelezhető.⁵³⁰

Szobonya József Mayerral egyetértve kifejtette, hogy „szükség van arra, hogy a terheltet egy nem várt fordulattal az előre felépített, hazug elemekkel tarkított vallomásából kikökkentsük”. Használatához azonban – a cikkben említett – körültekintésre, kellő óvatosságra van szükség.⁵³¹

Horváth Ferenc még 1979-ben azt írta, hogy „a rendszeres bűnelkövetők körének növekedésével azok száma is gyarapszik, akik fokozottan érdeklődnek a rendőri nyomozói

⁵²⁸ SZABÓ István: A „blöffölés” mint kihallgatási taktika. *Belügyi Szemle* 1971/6. 57-58. o.

⁵²⁹ KONCZ János: Gondolatok a gyanúsított rendőrségi kihallgatásáról - egy bírói ítélet tükrében. *Belügyi Szemle* 1979/ 2. 81. o.

⁵³⁰ KÓNYA Lajos: Még egyszer a kihallgatás etikájáról. *Belügyi Szemle* 1971/11. 56-57. o.

⁵³¹ SZOBONYA József: A kihallgatás etikájához. *Belügyi Szemle* 1971/11. 62. o.

módszerek iránt, és igyekeznek azokat jól megismerni. Közülük többen tisztában vannak például a rejtetten végzett rendőri adatgyűjtések egy részével is. Ezért önellenőrzést végeznek, hogy az esetleges figyelőt, követőt lerázzák: állandóan kutatják környezetükben a „megbízhatatlan” személyeket, a „besúgókat” és óvakodnak tőlük: körültekintőek a lopott tárgyak értékesítésekor, egymás hibáiból okulnak, a házkutatások, a felismertetések, a kihallgatások és szembesítések gyakorlatát és taktikáját ismerik, tisztában vannak azzal is, hogy a helyszíneken a nyomozók milyen nyomok után kutatnak, honnan indítanak nyomozókutyát stb. Szerinte blöffölni csak nívós, széles körű adatgyűjtés után, nyomozói furfanggal, a bűnözőt megtévesztő, félrevezető fogásokkal és jó pszichológiai felkészültséggel lehet.”⁵³²

A hivatkozott szerzők valamennyien a gyanúsított beismerő vallomásának megszerzése érdekében alkalmazott blöffről értekeztek, de mindegyikük hangsúlyozta, hogy önmagában a beismerő vallomást nem lehet a „bizonyítékok királynőjének” tekinteni, ha nem törekszünk a további a gyanúsított bűnösségét alátámasztó bizonyítékok beszerzésére és nincs legalább egy megcáfolhatatlan bizonyítékunk. Ehhez hozzá teszem – Tóth Mihály megállapításával egyetértve -, hogy a krimináltaktikai blöff megengedhetetlen, ha jellegénél, természeténél vagy tartalmánál fogva ártatlan személy bűnösségéhez (is) bizonyítékot szolgáltathat.

3.2. A krimináltaktikai blöff fajtái

Szűjártó Eszter korábban már idézett tanulmányában a taktikai *blöff címzettje* alapján megkülönböztet:

- *közvetlen blöfföt*: amikor közvetlenül a gyanúsított jelenlétében tesznek olyan kijelentéseket, vagy teremtenek olyan helyzetet, amiből a terhelt tévesen következtet a nyomozás felderítettségének állapotára.
- *közvetett blöfföt*: amikor egy másik személyen keresztül juttatnak el a célszemélyhez olyan információkat, amelyek alkalmasak arra, hogy az benne olyan téves képzetet „táplál”, amely a bűnügy felderítettségének látszatát kelti. Külön kategóriaként említhetjük még a
- „*kontra blöfföt*”⁵³³: ha a terhelt oldaláról szemléljük a dolgokat, előfordulhat, hogy a gyanúsított – aki azt sejtí, hogy vele szemben blöfföt alkalmaznak, és határozott állítások mögé rejti a nyomozó bizonyítékainak hiányosságait – az általa felfedezni vélt blöff után a gyanúsított saját maga is egy látszat-szituációt hoz létre, hogy ezzel a nyomozók trükközését leleplezze.

⁵³² HORVÁTH Ferenc: Adatgyűjtés és blöffölés. Belügyi Szemle 1979/7. 71. o.

⁵³³ A kifejezés FENYVESI Csabától származik

További csoportosítás a blöffölés *módja* alapján:

- *verbális*: a nyomozó olyan tényeket közöl, vagy megjegyzéseket tesz, melyekkel olyan helyzetet igyekszik teremteni, amely a gyanúsítottat addig feltáratlan bizonyíték szolgáltatására ösztönzi,⁵³⁴
- *írásos*: a nyomozó valamilyen írásbeli formát használ,⁵³⁵ illetve
- *szituatív*: a nyomozó nem tények közlésével, vagy bizonyítatlan valóságtartalmú adatokat tartalmazó kérdések feltevésével, hanem egy olyan szituáció keltésével igyekszik elérni a kívánt hatást, amelyhez nem kell hazudni, a gyanúsított magától von le téves következtetéseket a nyomozás felderítettségét vagy más kérdéseket illetően.⁵³⁶

A kihallgatónak, aki a taktikai blöfföt használja, megfelelő tudással, kreativitással, valamint fantáziával kell rendelkeznie, ami a kriminalisztikai gondolkodás egyik alapvető eleme is egyben. Továbbá fontos a kihallgató személye, mert hatással lehet a vallomástevőre (például jobban megnyílik), valamint befolyásolhatja a kihallgatási szituációt is, mely lehet bizonytalan, részben vagy egészben konfliktusmentes, konfliktusos.⁵³⁷

⁵³⁴ NYITRAI Endre doktori értekezésében erre a következő példát ismertette: Titkos információgyűjtés keretében a hatóság tudomására jutott, hogy a célszemély (későbbiekben gyanúsított) társaival hamis okiratokat készített megrendelésre. A titkos információgyűjtés során kb. 100 fő került beazonosításra, akik hamis okmányt rendeltek. A nyomozó hatóság megtudta, hogy a titkos információgyűjtést megelőző években is hamis okiratokat készített a gyanúsított a társaival, azonban ezekről a megrendelőkről nem rendelkezett adattal. A gyanúsított a kihallgatáson feltárató jellegű vallomást tett, azonban a nyomozó hatóság teljes körűen fel kívánta deríteni a bűncselekményt, és az összes elkövetőt be akarta azonosítani, illetve eljárás alá akarta vonni, ezért döntött úgy, hogy olyan kérdést tesz fel, illetve szituációt hoz létre, melynek jelentőségét, célját nem fogja felismerni az elkövető. A feltételezés valóságos adatokon alapult, hiszen a lefoglalt dolgok (bűnjelek), illetve a lehallgatási hanganyagok valóban erre utaltak. Ezt követően a kihallgató megkérdezte a gyanúsítottat, hogy az elmúlt években hány darab hamis iratot készített, aki a válaszában nem gondolkozott, mert nem ismerte fel a szituáció (kérdés) jelentőségét, célját, mert folyamatosan a bűnjelekre gondolt. A kérdésre a gyanúsított közölte, hogy pár száz okmányt hamisítottak a társaival és nem több ezret, ha jól emlékszik kb. 563 alkalommal, majd ezt követően hozzátette, hogy listát vezetett egy pendrive-on, mely a lakásán az asztalfiókjában található.

⁵³⁵ Egy közért vezetője és nyolc alkalmazottja ellen elrendelt nyomozás során csak a pénztárosnő tett beismerő vallomást. Fontos lett volna az üzletvezetőt szóra bírni. A nyomozó megkérdezte az üzletvezetőtől, hogy miért tagad, úgyis minden ki fog derülni, vallomásával saját sorsán könnyítene, majd feltette a kérdést: „Lehet, hogy inkább bevallaná a tettét, ha szembesíteném valamelyik munkatársával?” Ezek után fogott 8 papírdarabot és egyenként ráírt valamit a papírokra, majd megkérdezte az üzletvezetőtől, hogy melyik beosztottal kívánja először a szembesítést. Az üzletvezető rámutatott az egyikre, melynek a hátoldalán a pénztárosnő neve állt. A szembesítés után őszinte beismerő vallomást tett. Nem is gondolta, hogy az összes papír hátoldalán a pénztárosnő neve volt feltüntetve. In: KERTÉSZ Imre (1965):i.m.: 239.o.

⁵³⁶ KERTÉSZ Imre példájával illusztrálva: A pénzverdében történt aranylopás ügyében volt őrizetben L.S. tagadta bűnösségét, a lakásán tartott házkutatás eredményre nem vezetett. Volt feleségét is kihallgatták, aki elmondta, hogy L.S. legközelebbi és bizalmas jó barátja, G.J. szintén a pénzverde dolgozója. Valószínűnek tartja, hogy nála vannak elrejtve az értékek. G.J. kihallgatásán hallani sem akart az aranyról, mindent tagadott. A nála megtartott házkutatás sem vezetett eredményre. Időközben más adatok is felmerültek G.J.-re vonatkozóan, s ezért a nyomozó újabb fogáshoz folyamodott. Beidézte G.J.-t és közben felvezette kihallgatásra L.S.-t. A két barát beszélgetni nem tudott egymással, de „véletlenül” meglátták egymást. A következő kihallgatáson L.S. csak egy kérdést kapott: „Mikor és mennyi aranyat adott át G.-J.-nek?” A terhelt ebből azt a következtetést vonta le, hogy G.J. elárulta s további vallomásait megpróbálta őszintének feltüntetni. Kísérletet tett azonban arra is, hogy „mentse a menthetőt”. Így elmondta, hogy értékeit valóban átadta G.J.-nek egy vaskezeztában, de hogy az hol van most, megmondani nem tudja. A G.J.-nél tartott ismételt házkutatás megkezdése előtt feltették a kérdést „Hol van L.S. fekete vaskazettája?” G.J. a kérdést meghallva úgy gondolta, hogy barátja már úgyis beismerő vallomást tett és vonakodás nélkül elővette rejtékéből a keresett értéktárgyakat.

⁵³⁷ LAKATOS J. (a): i.m. 204-207. o. A kihallgatási szituációk három tipikus válfaja: kihallgatás konfliktusmentes helyzetben (pl. a nyomozó meg van győződve a kihallgatott személy őszinteségéről, a vallomás tartalmát igaznak tartja); kihallgatás konfliktushelyzetben (pl. a hamis vagy a nyomozó által hamisnak

3.3. Szabad-e megtéveszteni a gyanúsítottat a kihallgatás során?

De mi a helyzet a gyanúsított megtévesztésével?

Olyan törvényi előírás, amely szerint a nyomozó a gyanúsítottnak a kihallgatása során kizárólag csakis az igazat mondhatja, illuzórikus helyzetet teremtene: a jogalkotó azt várná el a nyomozótól, hogy az ügy minden lényeges kérdésében már a gyanúsított kihallgatása előtt tudja az igazat. Olyan követelmény sincs, amely azt írná elő a kihallgatónak, hogy mindig, minden bizonyítékot, adatot, információt teljes egészében, a maga teljes terjedelmében és rögtön a felmerülésekor a gyanúsított elé kell tárni. *A vizsgálótól ugyanis soha nem vitatták el azt a jogot, hogy egyes felmerülő bizonyítékokat időlegesen elhallgasson.* Az alapos gyanú közlése nyilvánvalóan nem is tartalmazhatja az összes adatot.⁵³⁸

A taktikai blöffel el lehet téríteni a gyanúsítottat az általa „mesterségesen” felépített, betanult vallomásától, és reagálhat rá. A taktikai blöff célját a gyanúsított nem ismeri, vagy félreérti, ezért nem megfelelő következtetéseket von le, és ennek megfelelően fog cselekedni.

A taktikai blöff során a gyanúsítottban nem tudatosul, hogy a nyomozó a szituáció teremtésével „csapdát” állít neki.⁵³⁹

Fontos szempont, hogy a gyanúsított nemcsak önmagára nézve szolgáltat terhelő bizonyítékot a taktikai blöff hatására, hanem ennek következtében olyan információk is felmerülhetnek, melyek alapján megállapítható, hogy nem a gyanúsított követte el a bűncselekményt, ő ártatlan. Felmerülhet, hogy a gyanúsított kényszer, fenyegetés hatására tett beismerő vallomást.

A gyanúsított kihallgatáson a kérdések feltevésekor figyelembe kell venni, hogy a gyanúsított és az elkövető személye nem biztos, hogy ugyanaz a személy, ezért nem szabad „védett adatot” közölni a kihallgatottal. [...] A „védett adat” olyan adat, *„amelyről csak az ügy*

vélt vallomás tételekor); kihallgatás bizonytalan szituációban (pl. nyomozó nem tudja eldönteni, hogy hitelt adhat-e a vallomásnak vagy sem)

⁵³⁸ TÓTH M. (1980): i.m.16. o.

⁵³⁹ Tóth Mihály példája: Egy csaló hamis nyugta adásával bizonyította pénz átvételét éveken keresztül. A nyomozás során összesen három személyt sikerült tanúként kihallgatni, akik a nyugtákat át is adták. A vizsgáló először az egyik nyugtát tárta a tagadó gyanúsított elé, majd később a másodikat, aztán a harmadik nyugtát, végül egy csomó papírt helyezett a valódi nyugták alá, azt a látszatot keltve, hogy minimum 10–15 elismervénnyel rendelkezik, mely a sértettek számára is utalt. A gyanúsított látva a köteget olyan sértettek neveit is közölte, akikről a vizsgáló nem tudott. A taktikai blöfföt a vizsgáló a bizonyítékok fokozatos feltárásával összhangban alkalmazta, mely hozzájárult a módszer sikeréhez. A vizsgáló nem állította, hogy az asztalon található számlákat a gyanúsított adta a sértetteknek. A gyanúsított csak sejtette, hogy ő állította ki, ezért olyan számlaadásokról is beszámolt, melyekről a hatóságnak nem volt információja.

*szereplői és a nyomozás közvetlen résztvevői tudhatnak.”*⁵⁴⁰ Továbbá a védett adatot az ártatlan személy beépítheti a vallomásába, így a nyilatkozata ellenőrizhetetlenné válik. Tipikus eset, amikor X.Y. beismerő vallomást tesz, de mástól értesül a bűncselekmény részleteiről, és kevés információt tud az idő hiánya miatt az elkövetés módjáról. Például amikor egy fiú haza érve a nevelőapját holtan találja, és az édesanyja csak annyit közöl, hogy „megöltem a nevelőapádat”. A fiú röviden tájékoztatást kap a bűncselekményről, majd a kiérkező rendőröknek magát tünteti fel elkövetőként, hogy az édesanyját megkímélje a börtöntől. [...] A halottszemle keretében megállapították, hogy a holtan talált férfit többször szíven szúrták. [...] A kihallgatáson feltett kérdésre, hogy hogyan történt a bűncselekmény elkövetése, azt válaszolta, hogy többször lábán szúrta a nevelőapját, aki ennek következtében vérzett el. Ha úgy tette volna fel a kérdést a kihallgató, hogy hány alkalommal szúrta szíven a nevelőapját, akkor már védett adatot közölt volna .

A blöff célja, hogy a terhelt önmagára terhelő, valamint az tényállás (és végső soron az ítélet) tisztázását elősegítő bizonyítékot szolgáltatson. Maga a blöff sohasem bizonyít, legfeljebb bizonyítékul szolgáló vagy bizonyítékhoz vezető megnyilvánulást vált ki.⁵⁴¹

Ezek után ki kell térni egy esetleges blöff alapján szerzett bizonyíték jogellenességének kérdésére és fel kell tenni azt a kérdést is, hogy hol van a blöff határa? Meddig jogszerű, és honnantól „jogellenes” ez a taktikai csel?⁵⁴²

A törvényben felsorolt valamennyi bizonyítási eszköz, ha nem megfelelő feltételek mellett alkalmazzák, maga után vonhat az igazság eltorzításával járó következményeket. Mégsem mondunk le róluk.

Ezt kellene tenni a blöffel kapcsolatban is, meg kell keresnünk, milyen feltételek mellett és hogyan alkalmazhatjuk annak érdekében, hogy összhangban álljon a terhelt védekezési szabadságával, és segítse az igazság kiderítését.⁵⁴³

A blöff megfelelő alkalmazása számos szempont figyelembevételét igényli. A blöff lehetséges káros következménye lehet az, hogy az ártatlan személy hamis beismerő vallomást tesz, vagy a terhelt a blöfföt felismeri.

Ennek megakadályozása érdekében el kell kerülni a kiismerhető, könnyen ellenőrizhető, átlátszó csel. Szükséges felállítani támpontokat, melyek mentén ez megvalósítható:

⁵⁴⁰ NYITRAI Endre (2017): <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/nyitrai-endre/nyitrai-endre-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés ideje: 2019. június 20.)

⁵⁴¹ TÓTH M. (2004 b): i.m. 869. o.

⁵⁴² SZIJÁRTÓ E. (2013): i.m.53.

⁵⁴³ TÓTH M. (2004 b): i.m. 875-876. o.

- csak akkor folyamodjunk blöffhöz, ha a nyomozás adott szakaszában biztosak vagyunk benne, hogy más eszközzel nem tudunk továbblépni,
- akkor van létjogosultsága, ha az információszerzés minden hagyományos lehetőségét kimerítettük.

A helyes határok felismerése kapcsán magam is fontosnak tartom, hogy:

- a módszer ne ütközzék jogi előírásba;
- alkalmas legyen az igazság kiderítését eredményező bizonyíték beszerzésére;
- ne legyenek olyan lehetséges következményei, „mellékhatásai”, amelyek gátolhatják a helyes tényállás megállapítását;
- feleljen meg a vizsgálati munka etikai normáinak.⁵⁴⁴

Összefoglaló jelleggel még az alábbiakat kell hangsúlyozni:

Mivel a taktikai fogások alkalmazhatósága erősen szituációfüggő, ezért a blöff megtervezésekor olyan körülmények megteremtésére kell törekedni, melyek a lehető legkisebbre csökkentik, vagy kizárják a lelepleződés veszélyét. Ennek érdekében célszerű olyan forrásokra hivatkozni, melyek nem ellenőrizhetők le azonnal és lehetőleg később sem. Fontos, hogy a blöff az addigi vizsgálat valamennyi reális adatára és körülményére épüljön, de a rendelkezésre álló különböző forrásból származó adatok közül nem érdemes mindegyiket beépíteni a blöffbe.⁵⁴⁵

Összegzésként megállapítható, hogy a taktikai blöffnek a rendelkezésre álló adatokra kell épülnie, a feltételezéseket alá kell támasztani, de nem szabad minden adatot felhasználni, mert a blöffölés sikertelensége esetén a gyanúsított tájékozódhat, és tévútra vezetheti a nyomozást. Ha nem használunk fel minden adatot, akkor a sikertelenség esetén is alkalmazhatunk más taktikai fogást.

Sikeres taktikai blöff alkalmazása során is ellenőrzést kell folytatni, továbbá kételkedni kell, hogy a beismerő vallomás valóban megfelel-e az igazságnak, vagy a beszerzett adat alkalmas-e további bizonyítékforrás megállapítására.

⁵⁴⁴ TÓTH M. (2004 b): i.m. 873. o.

⁵⁴⁵ Mint tudjuk, minden hazugságnak van valami valóságalapja és amint azt a titkosszolgálatok állítják a „legenda” legalább egy valóságos „dologra” kell, hogy épüljön, és ezzel azt már hihetővé és valóságossá lehet „varázsolni”.

Ha tehetjük, a blöfföt más taktikai fogásokkal vegyesen alkalmazzuk, mert ez megnöveli sikerességét. Pontosan le kell fektetni előre, mit akarunk a blöffölés révén elérni. Mindent pontosan dokumentálni kell.⁵⁴⁶

A blöff alkalmazásának veszélye – álláspontom szerint – abban rejlik, hogy egyes pszichikálisan gyengén terhelhető személyek olyan bűncselekmény(ek) elkövetését vállalhatják magukra, melyet nem követtek el. Ez azonban inkább a szocializálódási hiányosságra, hibára vezethető vissza, mint arra, hogy a blöff nem etikus. Véleményem szerint minden egészséges pszichikummal rendelkező személyiségnek rendelkeznie kell azzal a képességgel, hogy az általa el nem követett bűncselekményért való felelősségre vonást elutasítsa, vagyis ne ismerjen be olyan cselekményt, amit nem követett el.

A következő bibliai történet kérdéseket vethet fel a témával kapcsolatban: „...Elment a királyhoz két szajha. Eléje járultak, s az egyik asszony azt mondta: „Engedj meg, Uram! Én és ez az asszony itt ugyanabban a házban lakunk. Szültem a jelenlétében a házban. Három nappal a lebetegedésem után ez az asszony is szült.

Együtt voltunk, nem volt senki idegen a házban, csak mi ketten voltunk a házban. Aztán éjszaka ennek az asszonynak meghalt a fia, mert agyonnyomta. Erre éjnek idején fölkeltem, s míg szolgálód aludt, elvette mellőlem fiamat és saját keblére fektette, az ő halott fiát meg az én keblemre tette. Amikor fölkeltem, hogy megszojtassam, lám halott volt a fiam. De virradatkor jobban megnéztem, s kiderült, hogy nem az én fiam volt, akit szültem.” A másik asszony azonban ellene vetette: „Nem igaz, a te fiad a halott, s az enyém az élő.” Az tovább állította: „Nem úgy van, a te fiad a halott, az enyém az élő.” Így vitatkoztak a király előtt. Erre a király azt mondta: „Ez azt állítja: Az én fiam ott, mármint az élő, s a te fiad a halott. Az meg kijelentette: Nem igaz, a te fiad a halott, az enyém az élő.” Aztán megparancsolta a király: Hozzatok ide egy kardot!” Odavittek a királynak egy kardot. S a király így szólt: „Vágjátok ketté az élő gyermeket, s adjátok az egyik felét az egyiknek, a másik felét a másiknak!” Akkor az az asszony, akinek a gyermek a sajátja volt – mivel fölébredt benne a fia iránti szeretet -, azt mondta a királynak: „Engedelmeddel, uram, adjátok neki a gyermeket, ne öljétek meg!” A másik ellenben így kiabált: „Ne legyen se az enyém, se a tied, vágd ketté!” Most a király vette át a szót s azt mondta: „Annak adjátok oda a gyermeket, ne öljétek meg! Mert az az anyja.”

Egész Izrael hallott a király ítéletéről, és nagy tiszteletre ébredt a király iránt, mert látták: isteni bölcsesség tölti el, hogy igazságot szolgáltatson.⁵⁴⁷

⁵⁴⁶ TÓTH M. (2004 b): i.m. 880-881. o.

⁵⁴⁷ Királyok I. könyve 3,16-3,28. In: Biblia Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1976. 340. o.

Gondoljuk végig: Salamon király magatartása „krimináltaktikai szempontból” minek minősül? Valóban képes lett volna egy ártatlan gyermeket kettévágni a karddal vagy az igazság kiderítése érdekében „blöffölni”? Esetleg a kényszervallatás törvényi tényállásában meghatározott fenyegetéssel vagy „más hasonló módszerrel” élt?

VIII. A beismerő vallomás az új Be. középpontjában

1. Általánosságban

Az Európai Emberi Jogi Bíróság ítéleteiben rendre visszatér a tétel, hogy a tisztességes igazságszolgáltatáshoz való jog kiemelkedő jelentőségű a demokratikus társadalomban.

Bárd Károly más szerzőkkel együtt összefüggést vél felfedezni a vádlottakat megillető „minősített eljárás” és a társadalom demokratizmusának mértéke között: a demokratikus értékek tükröződnek abban, hogy az eljárásjog a vádlottat a per alakító alanyaként kezeli és nem pusztán az eljárás tárgyának, hogy elismeri rendelkezési jogát, és szerepet juttat számára a bizonyítás menetében.⁵⁴⁸ A demokráciának és az inkvizitórius vonásaitól megtisztított pernek egyaránt lényegi elve a felszólalás és érvelés mindenkit megillető joga.⁵⁴⁹

A 2017. évi XC. törvényhez fűzött indokolás szerint a törvény kiemelt hangsúlyt fektet a terhelti együttműködésre. Az időszerűség és a pergazdaságosság elveinek megfelelően az európai államok többsége eljutott annak felismerésére, hogy pragmatikus szempontok alapján érdemes eltérően kezelni azokat az ügyeket, amelyekben a terhelt beismer, azokkal az eljárásokkal szemben, amelyekben a tagadó terhelt bűnösségét kell bizonyítani. A beismerés egyben lehetőséget teremt a terhelttel való együttműködésre, melyben valamennyi fél és a társadalom egésze érdekelt, hiszen az a hatóságok oldalán idő- és költségmegtakarítást, a terhelt oldalán enyhébb szankcionálást, a sértett oldalán biztos jóvátételt eredményez, egyben azt az üzenetet közvetíti, hogy a bűncselekmény elkövetőjét valóban felelősségre vonják. Ezzel rövid időn belüli, lényeges gyorsítás és hatékonyság-növelés várható.

A következőkben a beismerő vallomást előtérbe helyezve tekintem át azokat az új Be. nyújtotta lehetőségeket, amelyek az eljárás egyszerűsítését, hatékonyabbá tételét és gyorsítását hivatottak szolgálni, így a közvetítői eljárást, a feltételes ügyészi felfüggesztést, a bíróság elé állítást, a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárást, az egyezséget és az előkészítő ülésen tehető beismerést.

E befejezési módok az egymástól lényegesen eltérő ügytípusok miatt felelősségre vont terheltektől más-más magatartást várnak el, azonban az ügy mielőbbi befejezésének a

⁵⁴⁸ Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában A tisztességes eljárás büntetőügyekben-emberjog-dogmatikai értekezés Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 35.o. lásd továbbá: Case of Delcourt v Belgium <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57467%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2019. október 12.) Az EJEK ítéletében azt a következtetést vont le, hogy a 6. cikk megszorító értelmezése elfogadhatatlan.

⁵⁴⁹ Gerald Soulier: L'égalité de parole, principe de la démocratie et du procès pénal. In: Mireille Delmas-Marty: Procès pénal et droits de l'homme. 1992. Presses Universitaires de France, 243.o.

lehetőségét a terhelt választhatja meg, tehát lényegében ő dönt. A lehetőséget pedig a beismerő vallomás adja meg, amelynek fejére az új Be. ismét feltette a koronát, tehát ismét a „bizonyítékok királynőjének” tekinthetjük.

2. A beismerő vallomás – régen és napjainkban

A terhelt beismerő vallomása megkönnyítette (és ez jelen időben is igaz: megkönnyíti) az eljáró hatóság munkáját, és lerövidítheti a bizonyítási eljárást: ha rendelkezésre állt egy beismerő vallomás, a többi bizonyítási eszköz beszerzéséről az eljáró hatóság gyakran eltekintett, akkor is, ha a terhelt beismerő vallomása minden egyéb – releváns - ténnyel ellentétben állt. A beismerő vallomás kikényszerítésének a középkorban megvoltak a maga speciális eszközei és módszerei és ebből adódóan a terhelt beismerő vallomását mindig kétkedéssel lehetett elfogadni. Mindig ott motoszkált a kérdés: a beismerő vallomás valóban önkéntes volt-e, a terhelt valóban saját, önálló döntése következtében tette azt meg? Nem állt-e a háttérben befolyásolás, nem erőszakkal, fenyegetéssel vagy más hasonló módon lett-e beszerezve?

Auer György már 1933-ban azon véleményének adott hangot, hogy minden, a beismerő vallomás megszerzésére irányuló törekvés az igazságszolgáltatás gyengeségét, bizonytalanságát jelezheti. Azt a látszatot kelti, hogy a bíró a saját ítéletében csak akkor fog megbízni teljesen, ha azt a vádlott is ellátja az igazság bélyegével.⁵⁵⁰

Abban úgy vélem egyetérthetünk, hogy a „bizonyítékok királynőjének” primátusa valamilyen szinten megmaradt. Voltak időszakok (például a középkor inkvizíciós eljárása, Magyarországon a „konceptiós” eljárások korszaka, USA-ban a 2001. szeptember 11. napját követő, a terrorizmus elleni küzdelem jegyében zajló eljárások stb.), amikor a beismerő vallomás megszerzésének bármilyen kegyetlen formája megengedett volt: a lényeg a büntetőeljárásban az volt, hogy a gyanúsítottként kihallgatott személy büntetőjogi felelősségét meg kellett állapítani, és az elmarasztalást kimondó ítélet kimondásának útját semmi nem gátolhatta. Az elítélés alapját szolgáló felhatalmazást pedig a gyanúsított által szolgáltatott beismerő vallomás adta meg.

Az sem kérdéses, hogy ezekben a büntetőeljárásokban a terhelt a büntetőeljárás tárgya volt, nem pedig peralakító alany. A terhelt feladata ezekben a büntetőeljárásokban a „bizonyítási eszköz”, a beismerő vallomás szolgáltatása volt.

⁵⁵⁰ AUER György: A terheltnek kihallgatása és vallomása. In: HELLER E.-MOÓR Gy.-RÁCZ Gy. (szerk.): Büntetőjogi tanulmányok Angyal Pál születése 60-ik és jogtanári működése 35-ik évfordulójának emlékére. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1933. 248-257. o.

Voltak olyan időszakok is, amikor a beismerő vallomás jelentősége némileg csökkent, és a büntetőeljárásokban a bizonyítékok szabad értékelésének elve alapján kiemelt figyelmet fordítottak a bizonyítás törvényességét előíró szabályok betartására és következetesen kizárásra kerültek a bizonyítási tilalmakba ütköző módon megszerzett bizonyítékok, így a beismerő vallomás is, ha arra nézve merültek fel adatok, hogy azt bűncselekmény útján, más tiltott módon, vagy a terhelt büntetőeljárési jogainak lényeges korlátozásával (a mostani szabályozás szerint sérelmével) szerezték meg.

A fentiekből adódóan a kérdés az, hogy mi legyen/ mi lehet az aranyközépút? Hogyan tekintünk a beismerő vallomásra? A kérdés megválaszolása először a legalitás és opportunitás fogalmainak tisztázást igényli.

3. Legalitás és opportunitás

A legalitás elvét a Btk. rendelkezéseiből vezethetjük le. Minden olyan engedmény, amely szerint valamilyen okból a büntetést lehet mellőzni, elhalasztani stb. a legalitás elve ellen hat és valamilyen célszerűségi elemet iktat a büntető igazságszolgáltatás gépezetébe. [...] A célszerűsége, opportunitásra nemcsak a büntető (anyagi) törvények intézményeiből következtethetünk, hanem az nyíltan meg is jelent a büntetőeljárési jog normái között. Az Európa Tanács 1981-ben hirdette meg az opportunitás befogadását célzó ajánlását, és már az előtt is és az után is különböző országokban szép számmal születtek a célszerűséget, a pergazdaságosságot, a diverzifikálást szolgáló intézmények. Gyakorlati okokkal és elméleti érvekkel indokolják az intézmények bevezetését és alkalmazását. Kétségtelen, még ha itt-ott tagadják is: a növekvő bűnözés és az igazságszolgáltatás ellehetetlenülésétől való félelem az egyik alapok. Ez pedig azt diktálja, hogy az igazságszolgáltatást ne terheljük túl a tárgyalás más módon is elintézhető ügyekkel, ha a közérdek sérelme nélkül megtehető. (Mondhatjuk tehát vulgárisan, hogy nem érdemes ágyúval verebekre löni.)⁵⁵¹

A büntetőpolitika részéről elsődleges szempont a hatékonyság, a bíróság részéről a teljes megalapozottságú tényállás, a terhelt viszont minél szélesebb garanciarendszert remél az egyes eljárási szakaszokban.

⁵⁵¹ KIRÁLY Tibor: Bizonyítás a készülő büntetőeljárési kódexben. Kriminológiai Közlemények 54. szám, Magyar Kriminológiai Társaság kiadása, Budapest, 1996. 102-103. o.

Lényegében axiómának tekinthető, hogy a garanciákkal biztosított és megalapozott döntés hosszabb eljárási időt feltételez, mint a garanciák hiányában szenvedő, de a társadalom részéről hatékonyak tekintett megoldások.⁵⁵²

Az opportunitás felé forduláshoz sok mindenre szükség volt, így többek között a szemléletváltástól kezdve az Európai Unió tagságunk, az Európa Tanács 87/18. számú, 1987. szeptember 17.-én elfogadott ajánlásának III/A/7-8. pontjában megfogalmazottak, amelyek a beismeréses eljárások bevezetését szorgalmazzák, ha azt az alkotmányos és jogi tradíciók megengedik.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ajánlásában részletesen foglalkozik az eljárások gyorsításának módozataival oly módon, hogy a garanciális elemek sértetlenek maradnak. Az ajánlás kiemeli: „a büntető igazságszolgáltatás késedelmét nem csupán különleges források biztosításával és ezek megfelelő felhasználásával lehet orvosolni, hanem a büntetőpolitika megvalósításában a forma és a tartalom tekintetében a hangsúlyok világosabb meghatározásával, a következőkön keresztül:

- a diszkrecionális vádelvhez folyamodva, a kisebb és tömeges bűncselekmények intézésénél az alábbiak igénybevételével:
 1. az ügynevezett sommás eljárás,
 2. a büntetőeljárás lehetséges alternatívájaként a büntetőügyekben illetékes hatóságok és más eljáró hatóságok által létrehozott bíróságon kívüli megegyezés (kiegyezés),
 3. az ügynevezett egyszerűsített eljárások,
 4. a hagyományos bírósági eljárás egyszerűsítése.”

Az angolszász eljárások beismerésre alapított egyszerűsítését a magyar jogtudomány jóformán mindig fenntartásokkal, gyakran ellenszenvvel ítélte meg (és nem csak az amerikai vádalkunak (plea bargaining) az igazság megállapítására hivatott büntetőeljárás magasztos elveitől idegen kufárszelleme miatt.⁵⁵³

⁵⁵² Békés Ádám: A beismerő vallomásról és az egyezség lehetőségéről – pro és kontra, *Ügyvédek Lapja* 2017/6. 36.o.

⁵⁵³ Lásd erről bővebben: H. Richard Uviller: Pleading guilty: A critique of four models Review of the School of Law of Duke University, 1977/1. 102-131.o. A szerző szerint „a hajdan tiszta és tiszteletre méltó bűnösség elismerés mára szorosan összefonódott a vádalkuval, amely az előnyök üzleti szellemű cseréjén alapul és amely „jobban illik egy marokkói bazárhoz, mint az igazságszolgáltatás csarnokaihoz.” Idézte: Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításelmélet szent tehene *Magyar Jog* 1991/4. 210-216.o. továbbá Weigend, Thomas.: Die Reform des Strafvahrens. Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Bd. 104. Heft 2. 1994.

Az okok között Erdei Árpád szerint elsősorban a beismerés kikényszerítése iránti irtózás és a persze a hamis beismeréstől való félelem szerepel: a törvénytelen kényszer éppúgy tűrhetetlen, mint az olyan bírói döntés, amely nem az igazságon alapul.

3.1. A megoldási lehetőségek

Az amerikai vádalku teljes körű tanszplantálására Damaška szerint sem került sor Európában, amelynek oka nagyrészt abban rejlik, hogy egy ország igazságszolgáltatási rendszere, annak megoldási módjai szorosan kötődnek a hazai tradíciókhoz, mindahhoz, amihez az adott közösség tagjai hozzászóttak.⁵⁵⁴ Az igazságszolgáltatás szoros kapcsolata a nemzeti kultúrához jelentősen csökkenti annak esélyét, hogy idegen intézményeket sikeresen átültessenek. Ennek oka pedig az, hogy a büntetőeljárásnak az anyagi igazság érvényre juttatása mellett az is feladata, hogy megjelenítse az adott kulturális közeghez való viszonyát.⁵⁵⁵

Mirjan Damaška az igazságszolgáltatási szervezetek típusait két csoportra osztotta: hierarchikusra illetve koordinatív jellegűekre.⁵⁵⁶

A hierarchikus igazságszolgáltatás az államhatalom kizárólagosságát helyezi előtérbe. Az állam azzal, hogy a vállára vette a bűnüldözést, azt is kimondta, hogy egyedül ő az, aki az igazságot szolgáltatja. A bűncselekményt szenvedett személyt pedig mellékszereplővé tette: sérelmét szűk körbe orvosolhatta, és a magánszféra védelméhez, valamint a biztonságához fűződő érdekeit sem védték garanciális szabályok.

A vád közfunkcióvá vált [...], ezért a vád képviselete az ügyész feladata lett [...], az eljárás célja az igazság megállapítása lett, a jogalkalmazótól pedig megkövetelték, hogy döntésének meghozatala előtt jusson el a bizonyossághoz. [...] Az igazságszolgáltatás rendszerét centralizálta, és minden más jogosultságot felülről delegált. [...] a hierarchikus rendszerben kiemelkedő szerepe van az ügyiratnak: mindent dokumentálni kell. [...] A döntési jogosultsággal felruházottak ebben a struktúrában egyszerű hivatlnokok, akiket a jogszabályok kötnek. [...] A felülről jövő kötelező utasításoktól eltérni nem lehet.⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ Damaška, Mirjan: Structures of Authority and Comparative Criminal Procedure. The Yale Law Journal, vol. 84. 1975. 480-544.o.

⁵⁵⁵ Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában A tisztességes eljárás büntetőügyekben-emberjog-dogmatikai értekezés Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 12.o.

⁵⁵⁶ DAMAŠKA, Mirjan: i.m.:480-544.o.

⁵⁵⁷ FARKAS Ákos: Áldozatvédelem és büntetőeljárás. Magyar Jog 1993/12. 760 .o.

A koordinatív modellnek megfelelően működési rendszerek sajátja a decentralizáció. A hatáskörök tekintetében megfigyelhető a mellérendeltség, és a hatáskörök közötti átfedések sem hiányoznak. A mérlegelési jogkör gyakorlása széles körű. Itt sem hiányzik a bizonyosságra törekvés, azonban a jogszabályok mindenhatóságának elve nem érvényesül, az ítélkezési gyakorlat éppen ezért nagyon eltérő lehet. A mérce mindig az adott ügyben a legmegfelelőbb döntés meghozatala. Az írásbeliség szükségtelen formáságnak tűnik. A döntéshez szükséges hatalom gyakorlása mellőz mindenféle kötöttséget.⁵⁵⁸

A vádalkunak nevezett jogintézményhez hasonló megoldás fedezhető fel az angolszász országok mellett több európai állam büntetőeljárás szabályai között. Ilyen például a német büntetőeljárásban a „Verständigung” a spanyol büntetőeljárásban a „confiradad” az olasz büntetőeljárásban a „patteggiamento” intézménye teszi lehetővé gyorsítást a büntetőeljárásban.⁵⁵⁹

Olaszországban a büntetőeljárás kódex lehetővé teszi az illetékes bíróság elkerülését oly módon, hogy a rövidített eljárások („giudizio abbreviato”) között lehetővé teszi, hogy a terhelt hozzájárulása esetén az ügyész indítványára az eljárás vizsgálati szakát tulajdonképpen lezáró előzetes tárgyalás (udienza preliminare) során a bíróság az ügy iratai alapján közvetlenül ítéletet hozzon. Ha a bíróság az iratok alapján nem tud döntést hozni, az indítványt visszautasítja és elrendeli a rendes eljárás lefolytatását. A rövidített eljárásban a „rendes” eljáráshoz képest jelentősen csökkentett büntetést szab ki a bíróság.⁵⁶⁰ Az olasz különeljárások egy része úgy jellemezhető, hogy a rendes eljárás valamelyik szakaszát elhagyják. Összesen öt olyan külön eljárás van, melyeknek a célja egyaránt a büntetőeljárások felgyorsítása, és ezáltal a bűnüldözés hatékonyabbá tétele.⁵⁶¹

A németországi rendszerben a német bíró nem „passzív szemlélő” csupán, hanem a megegyezés koordinátora. A német szabályok szerint a bíróság tényfeltárási kötelezettsége sérthetetlen. Az ítéletnek a bíróság tényállásra vonatkozó valódi meggyőződésén kell alapulnia. Ebből következik, hogy a vádlott tényeket nélkülöző, formális beismerő vallomásra az ítélet nem alapítható. Biztosítani kell a vádlott akaratnyilvánítási szabadságát.⁵⁶²

⁵⁵⁸ FARKAS Á. (1993): i. m. 760.o.

⁵⁵⁹ HERKE Csongor: Az osztrák és a spanyol büntetőeljárás alapintézményei, <http://www.herke.hu/tan/16os.pdf>, továbbá, A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei <http://www.herke.hu/tan/11na.pdf> (Letöltés ideje: 2019. okt.4.)

⁵⁶⁰ FARKAS Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 1992/8., 507. o.

⁵⁶¹ HERKE Csongor: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei. <http://www.herke.hu/tan/13fo.pdf> (Letöltés ideje: 2019. okt.4.)

⁵⁶² A német Alaptörvény (Grundgesetz) a bíróság előtti meghallgatást (rechtliches Gehör) a vádlottak alapvető jogai közé sorolja – a német Alkotmánybíróság által kifejtettek alapján is -, mert ennek hiányában sérülne az emberi méltóság. Másrészt a nemzetközi jog által előírt minimálkövetelmény és így a nemzetközi jog általános

Tilos a vádlottat súlyosabb büntetéssel fenyegetni, vagy számára nem a törvényben biztosított kedvezményeket ígérni – ide nem értve a beismerő vallomás révén elérhető, a büntetés enyhítését eredményező eszközöket – abból a célból, hogy a vádlott beismerő vallomást tegyen. Tilos a vádlottal a jogorvoslati jogról való lemondásban megállapodni, mivel a vádlott ezen döntésének súlyát az ítélethozatal előtt még nem feltétlenül látja előre. A megállapodás kizárólag nyilvános tárgyaláson jöhet létre, ugyanakkor az eljárás résztvevőinek előzetes megbeszélése nem tiltható meg. Az ilyen előzetes megbeszélések tartalmát és eredményét a bíróság előtt nyilvánosságra kell hozni.⁵⁶³

A vádalkut az Amerikai Egyesült Államokban a büntetőügyek túlnyomó részében alkalmazzák, ide értve a legsúlyosabb bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokat is. Lényege röviden akként foglalható össze, hogy a vádemelést követően az ügyész (a kormány képviselője) valamint a vádlott és védője egyeztetnek, „alkudoznak” egymással arról, hogy a vádhoz képest a vádlott milyen bűncselekményben hajlandó a bűnösségét elismerni. Igen leegyszerűsítve: a beismerésért cserébe az ügyész egyes vádpontok alóli mentesülést ajánl fel vagy enyhébb bűncselekmény miatt képviseli a vádat.⁵⁶⁴ A bírónak az alkufolyamatban betöltött szerepére az USA-ban nem alakult ki egységes gyakorlat. A tagállamok egy részében a bíró inaktív, tehát nem vesz részt az egyeztetésen. Sőt, a szövetségi szintű bíróságok előtti eljárásban kifejezetten tilos a bírói részvétel az egyeztetés során. Más tagállamok esetében viszont a bíró is alanya az alkufolyamatnak.⁵⁶⁵

A szlovén jogalkotásból ismert példát vette alapul a magyar büntetőeljárás, amely kétféle megegyezést ismer: az első esetében az ügyész, a terhelt és a védő formális megállapodást köt, amelyet a bíróság jóváhagy vagy elutasít. A második eset a kötelező bírósági előkészítő ülés során történő megegyezés, amely a terhelt belenyugvásán alapszik - a terhelt az ügyész által kilátásba helyezett szankciót fogadja el. Az ügyiratok adatai alapján a történeti tényállást az ügyészségnek kell megállapítania, és ugyancsak az ügyészség szakmai kompetenciájába tartozik és szakmai felelősségi körébe tartozik a bűncselekmény minősítése⁵⁶⁶, ez pedig az amerikai rendszerben ismert tényállásra vonatkozó „alku nem lehetséges” kiindulópontot jelenti.⁵⁶⁷

szabálya hogy a vádlottnak lehetőséget kell adni álláspontjának kifejtésére, és arra, hogy az eljárás menetét és kimenetelét befolyásolja. In: Bárd K. (2007): i.m. 186-187.o. lásd továbbá KRÜGER, Jochen: Gibt es ein processuales Recht auf Abwesenheit von der Hauptverhandlung? In JUNG, Heike - MÜLLER-DIETZ, Heinz szerk.: Dogmatik und Praxis des Strafverfahrens. Beiträge anlässlich des Colloquiums zum 65. Geburtstag von Gerhard Kielwein. Köln-Berlin – Bonn- München, Carl Heymanns Verlag KG. 1989. 90-91.o.

⁵⁶³ Elek Balázs: Költségek és időtartalékok a büntetőeljárásban, Büntetőjogi Szemle 2015/1-2. 10-17.o.

⁵⁶⁴ Elek Balázs: Költségek és időtartalékok a büntetőeljárásban, Büntetőjogi Szemle 2015/1-2. 10-17.o.

⁵⁶⁵ Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában.

Magyar Jog 1990/10, 856–857.

⁵⁶⁶ BELOVICS E. (2017 a): i.m. 275-276. o.; illetve Be. 408. § (1) bek.

⁵⁶⁷ BÉKÉS Á. (2018 b): i.m. 800. o.

Összefoglalva a fentiekben ismertetett megoldási változatokat, megállapítható, hogy „ahány ház, annyi szokás”, azonban a választott megoldás figyelembevételénél tekintettel kellett lenni arra, hogy Magyarországon a hierarchikus modell működik, és az ebbe beleillő módozat egyik lehetséges változata a szlovén modell volt. Lehetett volna más is, de a törvényhozó választása erre esett, mérlegelve a többi megoldási módot is.

Nézzük akkor át, milyen lehetőségeket ad az új Be.-ben a beismerő vallomást tevő terhelt esetében.

4. A nyomozás vizsgálati szakaszában rejlő lehetőségek

A gyanúsított kihallgatása után kezdődik a nyomozás vizsgálati szakasza, és az ügyészség irányítási jogkörét is ezt követően gyakorolhatja, innentől kezdve az „ügy ura” az ügyészség.

A gyanúsított jogállás a nyomozó hatóság illetve az ügyészség által létrehozott kapcsolat azzal a személlyel, aki a gyanúsítás közlése és a kihallgatást követően terheltből gyanúsítottá válik. A gyanúsított ekkor ismeri meg, milyen tények alapján, milyen bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt folytatnak vele szemben eljárást, és mivel szemben kell védekezést előterjesztenie.

A Be. nem zárja ki, hogy az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésére a gyanúsítás közlését követően, de még a terhelti vallomás megtétele előtt sor kerüljön. A terhelt ebben az esetben már az ügyészség tájékoztatásának tudatában tehet érdemi vallomást.⁵⁶⁸

A nyomozást a vizsgálat szakaszában az ügyészség operatív módon befolyásolhatja. Az ügyészség a gyanúsított kihallgatása után az ügyiratok alapján azt vizsgálja, hogy helye van-e:

- ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésének, így
 - egyezség kezdeményezésének,
 - közvetítői eljárásnak
 - feltételes ügyészi felfüggesztésnek
 - az eljárás megszüntetésének
 - vádemelésnek.⁵⁶⁹

⁵⁶⁸ Legfőbb Ügyészség LFNIGA//142/2019. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 404. §

⁵⁶⁹ Belovics Ervin: A Büntető eljárásról szóló törvény új jogintézményei (I. rész) Ügyvédek Lapja 2019/4. 3.o.

A védelem formai kényszer nélkül kezdeményezheti az ügyészségi intézkedés, határozat kilátásba helyezését. A védelem oldaláról érkezett kezdeményezés elutasítása nem formához kötött, az elutasító döntés ellen nincs helye jogorvoslatnak.

A kilátásba helyezett intézkedés vagy határozat elutasítása azonban írásbeli formához kötött, amely a gyanúsított kihallgatásról készített jegyzőkönyvbe is foglalható.⁵⁷⁰

Az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése az egyezség megkötéséhez hasonlóan előzetes megállapodáshoz kötött, egyszerűbb formai kötöttségekkel, ugyanakkor bizonyos értelemben kevésbé kiszámítható eredménnyel.[...] A terhelti együttműködés alapja minden esetben a bizonyítás 163. § (4) bekezdés c) pontjában meghatározott szabálya, amely szerint a vádló, a terhelt és a védő által valósnak elfogadott tényeket nem kell bizonyítani.⁵⁷¹

4.1. Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése – az általános feltételek

Az ügyészség *a nyomozás során bármikor* közölheti a gyanúsítottal, hogy milyen intézkedés alkalmazására illetve határozat meghozatalára lát lehetőséget abban az esetben, ha a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését beismeri. Ennek „ellenkező oldalát” a Be. 406. § (4) bekezdése tartalmazza: a gyanúsított és a védő a nyomozás során bármikor közölheti az ügyészséggel vagy a nyomozó hatósággal, hogy milyen, a Be. 404. § (2) bekezdésében meghatározott intézkedés alkalmazása vagy határozat meghozatala érdekében a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését beismeri. Az intézkedések illetve határozatok felsorolását a Be. 404. § (2) bekezdés a), b), c), és d) pontjai tartalmazzák (így a közvetítői eljárás érdekében vagy feltételes ügyészi felfüggesztés miatt felfüggesztő határozat meghozatala, a gyanúsított együttműködésére tekintettel a feljelentés elutasításának vagy az eljárás megszüntetésének a kilátásba helyezése, bíróság elé állítás vagy büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás), mely felsorolás nem jelent rangsort.

Az ügyészségi tájékoztatásnak tartalmaznia kell, hogy a tervezett intézkedésnek illetve a határozatnak *mi az érdemi tartalma és - a bűncselekmény elkövetésének beismerésén kívül – mik annak a további feltételei*. Ilyenek lehetnek az ügy, illetve más büntetőügy felderítésében, bizonyításában történő együttműködés, a sértett által érvényesíteni kívánt polgári jogi igény kielégítése, továbbá a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében előírható egyéb kötelezettség teljesítése.

⁵⁷⁰ Legfőbb Ügyészség LFNIGA//142/2019. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 405. §

⁵⁷¹ BÉKÉS Ádám: Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése. Kommentár a büntetőeljárás törvényhez, 1. kötet. Főszerk: POLT Péter, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 793. o.

Ha a gyanúsított nyilatkozatának megtétele előtt védő kirendelését indítványozza a Be. 406. § (1) bekezdése szerint az ügyészség illetve a nyomozó hatóság számára védőt rendel ki. E jogra való figyelmeztetés a hatóság feladata.

Ezeknél az alkalmazható jogintézményeknél a beismerő vallomás felhasználhatóságának lényege a következőkben foglalható össze: a Be. 406. § (2) bekezdése szerint: „a gyanúsítottnak az (1) bekezdésben foglaltakra tekintettel tett *vallomása és az annak alapján beszerzett bizonyítási eszköz bizonyítékként nem használható fel, ha*

a) a gyanúsított a vállalt feltételeket maradéktalanul teljesíti, azonban az ügyészség intézkedése vagy határozata a kilátásba helyezett intézkedéstől vagy határozattól eltér, vagy a
b) az ügyészség intézkedésének vagy határozatának kilátásba helyezése törvénysértő volt.

A másik oldalt pedig a Be. 406. § (3) bekezdése határozza meg: „Az ügyészség nem köteles a kilátásba helyezett és a gyanúsított által elfogadott intézkedést megtenni, vagy határozatot meghozni, ha a *gyanúsított a vállalt feltételeket nem teljesíti vagy valótlan vallomást tesz.* Ebben az esetben a gyanúsítottnak az (1) bekezdésben foglaltakra tekintettel tett *vallomása bizonyítási eszközként felhasználható.*

A gyanúsított beismerő vallomása az elsőként ismertetett esetben azért nem vehető figyelembe, mert a hatóság - profán módon leegyszerűsítve a dolgot - „megtévesztette” a gyanúsítottat, mégpedig azzal, hogy meghatározott intézkedést vagy határozatot helyezett kilátásba, azonban az „ígéretét nem tartotta be”, a b) pontban pedig törvénysértő volt az ajánlat megtétele.

Abban az esetben viszont, ha a gyanúsított valótlan vallomása révén kívánt kedvezőbb helyzetbe jutni, a beismerés bizonyítékként felhasználható. Ez a későbbiekben a gyanúsított szavahihetőségét kérdőjelezheti meg.

Ha az intézkedés alkalmazását vagy határozat meghozatalát a gyanúsított vagy védője kezdeményezi, beismerő vallomás megtételét kilátásba helyezve, azonban a kezdeményezéssel az ügyészség nem ért egyet, a gyanúsított és védőjének kezdeményezése bizonyítékként nem vehető figyelembe, további fontos szabály pedig az, hogy az ügyészség arról nem tájékoztathatja a bíróságot és az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratokat sem nyújthatja be a bírósághoz.

4.1.1. Az elterelés két formája: a közvetítői eljárás és a büntetés feltételes ügyész felfüggesztése

A két jogintézmény közös jellemzője, hogy amennyiben a közvetítői eljárás eredményes, illetve ha a feltételes ügyészi felfüggesztés ideje alatt a gyanúsított a részére előírt magatartási szabályokat teljesítette, vagy a felfüggesztés időtartama sikeresen letelt, az eljárás megszüntetésére kerül sor.

Ebben a két esetben valójában teljes egészében „elterelésre” kerül az ügy: elkerüli azt, hogy a bíróság az üggyel – „legideálisabb esetben” - egyáltalán találkozzon. A döntés elvileg az ügyész kezében van, kivéve, ha a bűncselekmény sértettje a közvetítői eljárás lefolytatásától elzárkózik, abba nem egyezik bele.

Abban az esetben, ha a közvetítői eljárás eredménytelen, vagy a feltételes ügyészi felfüggesztés a hozzá fűzött reményeket - mely szerint „a gyanúsított jövőbeni magatartására tekintettel az eljárás megszüntetése várható” – nem váltja be, az ügy a bíróságon folytatódik.

4.1.2. A közvetítői eljárás

A közvetítői eljárás nem új intézmény magyar büntetőeljárásban.

Az Európai Unió tanácsának 2001. március 15. napján kelt 2001/220/Ib. számú kerethatározatát - mivel nagyszámú és lényeges módosítást kellett elvégezni – felváltotta az Európai Parlament és Tanács 2012/29/EU irányelve, „a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról” amelyet a tagállamoknak 2015. november 15. napjáig kellett saját nemzeti jogukba átültetniük. Az irányelv 46. pontja szerint a „*helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatások* – köztük például az áldozat és az elkövető közötti közvetítés [...] – jelentős előnnyel járhatnak az áldozatok számára [...], ezért *az ilyen szolgáltatásoknál az áldozat érdekeit és igényeit kell elsődlegesen szem előtt tartani*, orvosolva az áldozatnak okozott kárt, és elkerülve a további károkozást. [...] A helyreállító igazságszolgáltatási eljárásnak fő szabály szerint *bizalmasnak* kell lennie, kivéve, ha a felek ettől eltérően állapodnak meg, vagy ha jelentős közérdek miatt a nemzeti jog így rendelkezik.

A közvetítői eljárás *célja kettős* egyrészt a bűncselekmény következményeinek a jóvátétele, másrészt annak elősegítése, hogy a gyanúsított a jövőben jogkövető magatartást tanúsítson.

Eljárásjogi feltétele, hogy a közvetítői eljárást a sértett és a gyanúsított indítványozza, vagy ahhoz önkéntesen hozzájáruljanak, ugyanis a mediáció alapelve a felek önkéntessége, akaratuk, valamint méltóságuk tiszteletben tartása.

A tevékeny megbánást eredményező *hagyományos* közvetítői eljárás céljából az a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő élet, testi épség és egészség elleni (Btk. XV. fejezet) emberi szabadság elleni (Btk. XVIII. Fejezet), az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni (Btk. XXI. fejezet), közlekedési (Btk. XXII. Fejezet), vagyon elleni (Btk. XXXVI. Fejezet) illetve szellemi tulajdonjog elleni (Btk. XXXVII: Fejezet ha a bűncselekmény elkövetését terhelt a vádemelésig beismerte és a közvetítői eljárás keretében - vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyva – a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.⁵⁷²

Közvetítői eljárást az új előírások szerint már nem csak a tevékeny megbánás körében lehet alkalmazni. Alkalmazási köre azonban feltehetően továbbra is elsősorban a Btk. 29. §-ának (2) bekezdésére szorítkozik, ezen kívül ugyanis a terhelt „kompenzációja” kérdéses, hiszen a törvény nem ad lehetőséget az eljárás megszüntetésére.

Közvetítői eljárásra utalásnál az ügyészségnek azt kell mérlegelnie, hogy a sértettnek adott jóvátétel önmagában elősegíti-e azt, hogy a gyanúsított a jövőben jogkövető magatartást tanúsítson, míg a Btk. 29. § (2) bekezdésében meghatározott ötévi szabadságvesztéssel nem súlyosabban fenyegetett bűncselekmény esetében megfontolás és mérlegelés tárgya az is, hogy a bűncselekmény jellege, vagy annak elkövetési módja nem zárja-e ki a közvetítői eljárás céljából történő felfüggesztését.

Az előző szabályozás nem tette lehetővé, hogy a korábban – de nem a közvetítői eljárás keretében - teljesített jóvátétel esetében közvetítői eljárást lehessen elrendelni. Ez módosult, és a korábban teljesített jóvátételt közvetítői eljárás keretében megállapodásba lehet foglalni. Igazságtalan volt az a helyzet, hogy aki erkölcsi kötelességének eleget téve, a sértett kárát azonnal megtérítette, elesett a közvetítői eljárás lehetőségétől.⁵⁷³

Nóvum a Be. szabályaiban, hogy a pártfogó felügyelő a közvetítői eljárásról szóló törvény alapján létrejött megállapodást törvényességi ellenőrzés céljából megküldi az ügyészségnek.

⁵⁷² Btk. 29. § (1) bek.

⁵⁷³ BÁRÁNDY Gergely-BÁRÁNDY Aliz: Gondolatok az új Büntető Törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről. Büntetőjogi Szemle, 2013/3. 8.o.

A megállapodás törvényességi szempontból történő ellenőrzésére az ügyészségnek öt munkanap áll a rendelkezésére, és amennyiben a megállapodás a közvetítói eljárásról szóló törvénybe ütközik, a megállapodást hatályon kívül helyezi.

A közvetítói eljárást kizáró körülményeket a Btk. 29.§ (3) bekezdés a), b), c), d) és e) pontjai sorolják fel, amelyek részben az elkövetővel [a), d), e) pontok], részben a bűncselekményt minősítő okokkal (bűnszervezetben történő elkövetés, halált okozó bűncselekmény) vannak összefüggésben.

A joggyakorlatot illetően a Kúria 3. Bkv. adott további iránymutatást: „a közvetítói eljárás lehetősége mindig a konkrét, adott bűncselekmény kapcsán vizsgálendő. Abból kell kiindulni egyrészt, hogy értelemszerűen akkor van helye közvetítói eljárásnak, ha a bűncselekménynek van sértettje; másrészt a közvetítói eljárás célja a sértett és az elkövető közötti konfliktusrendezés.”

Általában a felsorolt jellegű bűncselekmények *természetes személy* sértettjei esetében van lehetőség a közvetítói eljárás lefolytatására, nem kizárt azonban nem természetes személy sértett (jogi személy, más szerv) esetében sem.

Nincs helye közvetítói eljárásnak, ha nem következett be jóvátételt igénylő esemény, akár azért, mert a bűncselekmény előkészületi vagy kísérleti szakban maradt, vagy ha például vagyon elleni bűncselekmény esetében a kár lefoglalással megtérült, és a sértettnek ezen túlmenően nincs jóvátételi igénye.

A közvetítói eljárás feltételeit tartalmazó 412. § (2) bekezdés b) pontja úgy rendelkezik, hogy az ügyészség a közvetítói eljárás lefolytatása céljából felfüggeszti az eljárást, ha a gyanúsított a *vádemelésig beismerő vallomást tesz*. Ha az ügyben nincs beismerő vallomás, a közvetítói eljárást határozattal meg kell tagadni.

A Kúria 3.Bkv. III. 2. a) pontjában foglaltak szerint a beismerő vallomásnak ténybelinek és a bűnösségre is kiterjedőnek kell lennie.

Eredményes közvetítói eljárás esetében az eljárás tevékeny megbánás miatt megszüntetésre kerül, azonban, ha ez nem következik be a Be. 414. § (3) bekezdése tartalmaz egy kógens szabályt: „A gyanúsítottnak és a sértettnek a közvetítói eljárás során tett nyilatkozata az ügyben bizonyítékként nem használható fel. A közvetítói eljárás eredményét nem lehet a gyanúsított terhére értékelni.”

Mindebből az is következik, hogy a közvetítői eljárásban, a vád tárgyát képező cselekményre nézve tett nyilatkozatot nem lehet a bírósági eljárásban a tárgyalás anyagává tenni, arra sem a terhelt, sem a tanúk nem nyilatkozhatnak, és az így tett nyilatkozatokra sem alapítható az ítéleti tényállás.⁵⁷⁴

4.1.3. Feltételes ügyészi felfüggesztés

Korábban vádemelés elhalasztása néven volt ismert a magyar büntetőeljárásban, az elnevezése megváltozott, de lényegében ugyanarról a jogintézményről van szó.

A Be. 416. § (1) bekezdése szerint az ügyészség határozattal felfüggesztheti az eljárást, ha a gyanúsított jövőbeni magatartására tekintettel az eljárás megszüntetése várható.

A feltételes ügyészi felfüggesztés feltételei [Be. 416.§ (2) bekezdés a) és b) pontok] között nem szerepel a beismerő vallomást, azonban a Be. 404. § (1) bekezdése az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése feltételként tartalmazza, így némileg ellentmondásosnak tűnik, hogy ezen intézkedés illetve határozat meghozatala is beismerő vallomáshoz kötött-e vagy sem. Főszabály szerint a feltételes ügyészi felfüggesztésnél a tárgyi kört az jellemzi, hogy az eljárás olyan bűncselekmény miatt van folyamatban, amelyre a törvény háromévi, különös méltánylást igénylő esetben ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetés kiszabását rendeli, míg az alanyi kört illetően az az elvárás, hogy „a gyanúsított jövőbeni magatartására tekintettel az eljárás megszüntetése várható.”

Az ügyészség feltételes ügyészi felfüggesztéssel kapcsolatos döntése, illetőleg a feltételes felfüggesztést követően hozott döntése *a nyomozás része*, azonban szükséges kihangsúlyozni, hogy ez a jogintézmény nem a megrovás alternatívája, hanem a vádemelésé. Akkor célszerű az eljárás feltételes ügyészi felfüggesztése, amikor a bírósági eljárásban az ügyészség próbára bocsátást indítványozna, de reményei szerint az elkövető jövőbeni magatartása bírósági eljárás nélkül is kedvezően megváltozik.⁵⁷⁵

Kizárt a feltételes ügyészi felfüggesztés a Be. 416. § (3) bekezdésében meghatározott esetekben, melyek egyrészt az elkövető korábbi előéletével (többszörös visszaeső, felfüggesztett szabadságvesztés vagy próbárabocsátás ideje alatt történő elkövetés stb.), illetve a bűncselekmény elkövetési körülményeivel (bűnszervezetben történő elkövetés, halált okozó

⁵⁷⁴ ELEK Balázs: A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében. Magyar Jog, 2018/2.

⁵⁷⁵ Legfőbb Ügyészség LFNIGA//142/2019. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 416. §

bűncselekmény stb.) kapcsolatosak, melyek egyébként a közvetítői eljárást kizáró okokkal nagyjából megegyeznek.

A feltételes ügyészi felfüggesztés idejére magatartási szabály vagy kötelezettség előírása is lehetséges, ezekkel kapcsolatban pártfogó felügyelői vélemény beszerzése elrendelhető. A feltételes ügyészi felfüggesztés idejére a gyanúsított pártfogó felügyeletét is elrendelheti az ügyészség, ez azonban nem kötelező.

Az eljárás folytatására kerül sor a Be. 420. § (2) bekezdés a), b) és c) pontjai esetében továbbá a Be. 417. §-a alapján elrendelt feltételes ügyészi felfüggesztés esetében a Be. 420. § (4) bekezdése alapján.

Összefoglalva: a közvetítői eljárás és a feltételes ügyészi felfüggesztés esetében megállapítható, hogy mindkét jogintézmény ügyészi felfüggesztő határozatot eredményez, ez azonban a fentieket áttekintve nagyrészt a gyanúsított hozzáállásától függ. Az eljárás megszüntetésére kerül sor, ha a felfüggesztés időtartama alatt a gyanúsított a részére előrt illetve önként vállalt kötelezettségeket teljesíti, ellenkező esetben az eljárás folytatására kerül sor.

E két, részletesebben megvizsgált jogintézménynél – „ha minden jól megy, és a gyanúsított is partner ebben” – az eljárás nem kerül bírósági szakba, az ügyészség részéről kerül megszüntetésre az eljárás a Be. 398. § (2) bekezdésének c) pontjában felsorolt okok alapján.

Sem a közvetítői eljárásra utalt ügyekben, sem a feltételes ügyészi felfüggesztéssel lehetőséget kapó gyanúsítottak esetében a megrovás alkalmazása nem alternatíva, mert a megrovással az ügyészség azt állapítja meg, hogy a cselekmény társadalomra veszélyessége az elbíráláskor már megszűnt illetve olyan csekély fokban vált veszélyessé a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legkisebb büntetés kiszabása vagy más intézkedés alkalmazása szükségtelen. Ez az intézkedési mód tulajdonképpen az ügyészség mérlegelő tevékenységének az eredménye a törvényben előírtak alapján, és itt nincs szükség a terhelt részéről semmiféle további magatartás tanúsítására, megrovásnál a cselekmény egyik megvalósulásának az ismerve, a társadalom a veszélyesség vizsgálata áll a középpontban, tehát maga a tett, nem pedig a tettes.

Közvetítői eljárásnál illetve a feltételes ügyészi felfüggesztésnél a cselekmény csak és kizárólag abból a szempontból „fontos”, hogy az háromévi illetve ötévi szabadságvesztésnél ne legyen súlyosabb fenyegettségű, továbbá közvetítői eljárásnál azon bűncselekményi körbe tartozzon, amely a Btk. 29. § (1) bekezdésében fel van sorolva.

4.2. Az eljárás bírósági szakaszában az eljárás hatékonyságát és gyorsítását elősegítő módszerek

4.2.1. Bíróság elé állítás

Hosszú utat kellett bejárunk a bíróság elé állítás szabályozásában, mire a feltételrendszer kettősségéhez (a tettenéréshez illetve a terhelt beismerő vallomáshoz) eljutottunk. Csak a legutóbbi időszak büntető eljárásjogi szabályozásait áttekintve a bűncselekmény elkövetésétől számított 15 nap volt az az időtartam⁵⁷⁶, amíg a bíróság elé állítást meg kellett szervezni és le kellett bonyolítani, amelyet tettenérés esetében a gyanúsított kihallgatásától számított 30 napos szabályozás követett⁵⁷⁷.

A bíróság elé állítás beismerő vallomáshoz kötött esetében a terheltet a gyanúsítottként történő kihallgatástól számított egy hónapon belül kell bíróság elé állítani, ha a Be.723. § a)-c) pontjában meghatározott feltételek fennállnak (a bűncselekményre a törvény tízévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel,⁵⁷⁸ az ügy megítélése egyszerű, a bizonyítékok rendelkezésre állnak) továbbá, ha a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismerte.⁵⁷⁹

Bíróság elé állításra alkalmas ügyekben az ügyészség csak a Be. 724.§-ában meghatározott esetekben helyezheti kilátásba (beismerő vallomáshoz kötött ügyek) a külön eljárás szabályai szerinti vádemelést, és közölheti a gyanúsítottal, ha őt bíróság elé kívánja állítani.

Bíróság elé állítás esetében – ugyanúgy, mint a korábbi szabályozások során - következetesen érvényesül az a szabály, hogy a védelem kötelező, és a bíróság elé megghiúsul, amennyiben a védő nem jelenik meg a bíróság elé állítás időpontjában.

A bíróság az ügyészség tájékoztatását követően nyomban kitűzi a tárgyalást, amellyel kapcsolatban az ügyészség feladata az, hogy a gyanúsítottat a tárgyalás időpontjára bíróság elé állítsa, és egyidejűleg a védőt is idézi. Az ügyészség gondoskodik arról is, hogy a bizonyítási eszközök a tárgyaláson rendelkezésre álljanak.

⁵⁷⁶ 1973. évi I. törvény 346.§

⁵⁷⁷ 1998. évi XIX. törvény 517.§ (2) bekezdés, mely a 2011. évi CL. tv.67. §-ával került módosításra, és 2012. január 1. napjával lépett hatályba.

⁵⁷⁸ a korábbi szabályozás 8 évi szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények esetében engedte meg

⁵⁷⁹ Be.724.§

Bíróság elé állítás esetében az ügyészség feljegyzést nyújt be a bírósághoz, melyet legkésőbb a tárgyalás megkezdésekor kézbesít a gyanúsítottak és védőjének, amely nem változott a korábbi szabályozáshoz képest.

A tárgyaláson a vád előterjesztése után a bíróság az ügyiratokat visszaküldi az ügyészségnek, ha a gyanúsított kihallgatásától számított több, mint egy hónap eltelt, a bűncselekményre a törvény több, mint tízévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést rendel, illetve a bizonyítási eszközök nem állnak a rendelkezésre.

A bíróságnak lehetősége van egy alkalommal, legfeljebb 15 napra elnapolni a tárgyalást. Abban az esetben, ha a tárgyaláson felvett bizonyítás eredményéhez képest további bizonyítási eszközök felkutatása szükséges, és ezért a tárgyalás tizenöt napon belül vagy újabb elnapolás nélkül nem folytatható, a bíróság az ügyiratait visszaküldi az ügyészségnek.

Az ügyészség a vádat akkor módosíthatja, ha a bíróság elé állítás feltételei a módosított vád szerinti bűncselekményre is fennállnak, egyébként ebben az esetben is visszaküldi a bíróság az iratokat az ügyészségnek.

4.2.2. Büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás

A büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás csekélyebb tárgyi súlyú, egyszerűbb megítélésű ügyek hatékony elintézésére⁵⁸⁰ biztosít lehetőséget. Ennek a külön eljárásnak a szabályai kizárólag a bíróságra vonatkozóan tartalmazzak speciális rendelkezéseket, azaz a nyomozásra az általános rendelkezések az irányadók, akkor is, ha az ügyészség büntetővégzés meghozatalát irányuló eljárást kezdeményez, vagy ha a bíróság hivatalból dönt a külön eljárás lefolytatásáról. További sajátossága a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásnak, hogy amennyiben az arra jogosult tárgyalás tartását nem kéri, a bíróság tárgyaláson kívül hoz ügydöntő határozatot, amelyre az ítéletre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.⁵⁸¹

A bíróság a büntetővégzést az ügy érkezését követő *egy hónapon* belül hozza meg.

⁵⁸⁰ Be. 740. § (1) A bíróság az ügyészség indítványára vagy hivatalból háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén tárgyalás mellőzésével, az ügyiratok alapján büntetővégzést hoz, ha a) az ügy megítélése egyszerű, b) a vádlott szabadlábon van vagy más ügyben tartják fogva, és c) a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető. Továbbá (3) bek. A bíróság az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén is büntetővégzést hoz, ha a) az (1) bek. a)-c) pontjában írt feltételek fennállnak és b) a vádlott a bűncselekmény elkövetését beismerte.

⁵⁸¹ BELOVICS Ervin: A külön eljárások. Büntető eljárásjog. Harmadik aktualizált kiadás. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 587. o.

Összehasonlítva a bíróság elé állítást és a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárást: az első esetben az ügyészségi szakasz időtartama (tehát immár a nyomozás vizsgálati szakasza - a gyanúsított kihallgatásától számítva), míg a másodikban a bíróság büntetővégzés meghozatalának időtartama van maximalizálva, még pedig egy hónapra. Bíróság elé állításban az egy hónapos időtartamba bele tartozik a bíróság elé állítás napja.

A bírósági tárgyalás szabályainak ismertetésétől eltekintek, mert a téma szempontjából (beismerő vallomás) nem releváns.

A bíróság elé állítás és a büntetővégzés meghozatalára irányuló szabályokat egymással összevetve az alábbi konklúziók vonhatók le: mind a bíróság elé állítás, mind pedig a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás a bíróság előtt fejeződik be, a bíróság hoz döntést az ügyben. Bíróság elé állítás – az ily módon befejezett ügyek zömében – a büntetőjogi felelősségrevonás leggyorsabb formája és tulajdonképpen nagyon rövid idő alatt a büntetőügyekben eljáró hatóságok mindegyike találkozik a terhelttel: a nyomozó hatóság gyanúsítottként kihallgatja, az ügyészség az ügy bíróság elé állítással való befejezés lehetőségének felajánlása során, a bíróság pedig a bíróság elé állítás időpontjában. Büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban a bíróság csak akkor találkozik a vádlottal, ha a büntetővégzésben foglaltakkal szemben a vádlott tárgyalás tartását kéri, egyébként a „büntetőparancs”, mint az eljárás egyszerűsített formája abban csúcsosodik ki, hogy az egyszerű ügyek megoldására nyújt hathatós megoldást, olyan formában, hogy beismerő vallomás megléte esetén (vagy hivatalból a három évi szabadságvesztéssel nem súlyosabban büntetendő esetekben), a vádlott jelenléte nélkül, iratok alapján történik az ügyben a büntetőjogi felelősségrevonás megállapítása, ami az esetek többségében sikeres is.

A kiszabható szankciók tekintetében is van különbség, így büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban a bíróság végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést, közérdekű munkát, pénzbüntetést, foglalkozástól eltiltást, járművezetéstől eltiltást, kitiltást, sportrendezvények látogatásától való eltiltást, kiutasítást szabhat ki, katonával szemben lefokozást, szolgálati viszony megszüntetését, rendfokozatban visszavétést és a várakozási idő meghosszabbítását is kiszabhat, illetve jóvátételi munkát, próbára bocsátást vagy megrovást alkalmazhat. Ilyen megkötés bíróság elé állításnál nincs: ott bármilyen intézkedés illetve büntetés kiszabására lehetőség van. Amint azt már ismertettem védő részvétele bíróság elé állításnál kötelező, míg a másik eljárás szabályai ezt nem követelik meg.

Megjegyzem, abban az esetben, ha a bíróság elé állítás és büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás egymással „versengő” pozícióban vannak – tehát lehetőség van mindkettő

alkalmazására – akkor a speciálprevenció dönti el, melyik lehetőséget választja az ügyészség: ha az elkövető vonatkozásában a speciálprevenációs hatás jobban érvényesül azáltal, hogy a bíróság előtti megjelenés őt a jövőben a bűncselekmény elkövetésétől a terheltet visszatartja, akkor egyértelműen a bíróság elé állítást kell választani.

5. Vádalku vagy valami más? Egyezség az új Be.-ben

A Be. 391. § (1) bekezdése felhatalmazza az ügyészséget arra, hogy a gyanúsított kihallgatása után a nyomozás ügyiratai alapján megvizsgálja: az ügyben helye van-e az egyezség kezdeményezésének.

A Be. pergazdaságossági okokból biztosítja azt, hogy az ügyészség és a terhelt egyezséget kössön. (...) Ez a külön eljárás a tisztességes eljárás követelményrendszerének megfelelő módon nyújt lehetőséget az állam büntetőjogi igényének ésszerű időn belül történő érvényesítésére, ami egyben azt is jelenti, hogy a terhelt a lehető legrövidebb ideig áll büntetőeljárás hatálya alatt. Egyértelmű, hogy amennyiben a bűncselekmény elkövetésének időpontjához viszonyítottan rövid időn belül sor kerül a büntetőjogi felelősségre vonásra, ez a tény pozitív hatású mind a speciál-, mind a generálprevenció szempontjából. Mindezek érdekében ösztönzi a Be. a terheltet arra, hogy amennyiben a bűncselekményt elkövette, a végrehajtás tényét ismerje be. Ilyen jellegű egyezségnek bármely bűncselekmény elkövetésekor helye van.⁵⁸²

A Be. LXV. és XCIX. Fejezete – eljárás egyezség esetén - szerint lefolytatott eljárás elsődleges célja, hogy a megkötött egyezség mind az ügyészség, mind a terhelt számára előnyökkel járjon. Ez a vádhatóság szempontjából elsősorban abban nyilvánulhat meg, hogy a terhelt az ügyészség által megállapított tényállásnak és jogi minősítésnek megfelelően beismeri a bűncselekmény elkövetését. A terhelti beismerést ugyanakkor a vádhatóság részéről csak abban az esetben lehet előnyként értékelni, ha az egyszerűbbé, eredményesebbé teszi az állam büntetőigényének érvényesítését azáltal, hogy a beismerés hiányában felmerülő – akár a büntetőeljárás nyomozati vagy bírósági szakaszának jelentős elhúzódásban megnyilvánuló – bizonyítási nehezségek elkerülhetők.⁵⁸³

⁵⁸² BELOVICS Ervin: Opportunitási lehetőségek az általános szabályok szerint zajló bírósági eljárás kiváltása érdekében. In: BELOVICS Ervin - TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog harmadik, aktualizált kiadás. Az új büntetőeljárás törvény tankönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017. 275. o.

⁵⁸³ Legfőbb Ügyészség BF. 1399/2018/1-I.

Az egyezség megkötése érdekében az ügyészség, a terhelt és a védő a bűnösség beismeréséről, valamint az egyezség tartalmi elemeiről folytathat egyeztetést, amely nem terjedhet ki az egyezség tárgyát képező bűncselekmény tényállására, valamint annak Btk. szerinti minősítésére.

Lényegében az egyezség is inkább a büntetőeljárás nyomozati szakaszához köthető: az egyezség az ügyészség és a terhelt valamint védője között jön létre, annak szentesítését – jóváhagyás esetén - a bíróság látja el névjegyével a Be. XCIX. Fejezetében meghatározott eljárás keretében.

Az egyezség lényegét összefoglalva: megkötését az ügyészség, de a terhelt és a védő is kezdeményezheti. Az egyezség kezdeményezésekor két eset lehetséges: az egyik: az ügyészség nem ért egyet a kezdeményezéssel, illetve, hogy a terhelt visszautasítja az ügyészség ajánlatát, a másik lehetséges eset, hogy a kezdeményezés alapján a másik fél az egyezség lehetőségét nem zárja ki, ekkor kerül sor az egyezség megkötésére irányuló eljárás lefolytatására.⁵⁸⁴

Egyedül a terhelt mondhat le garanciális szabályok alkalmazásáról, feltéve, hogy döntése önálló és befolyásmentes. Nyilvánvaló, hogy a terheltet a törvény érdekeltté teheti abban, hogy a büntetőeljárás során tárja fel a cselekmény részleteit és saját felelősségét, amelyért cserébe enyhébb szankcióban részesül.[...] Természetesen, ez nem jelenti azt, hogy a terhelti beismerés mindenáron való megszerzése cél lehetne a hatóságok részéről, illetve azt sem, hogy olyan ügyekben kerüljön sor egyezségekre, amelyek jogellenességének (társadalomra veszélyességének) mértéke nem indokolja a büntetés csökkentését.⁵⁸⁵

Az egyezségekre nem szabad úgy tekinteni, mint a terhelt kedvezőbb büntetéséhez vezető útra, amelynek esetében az állam részlegesen lemond a büntetőjogi igényéről. Az egyezség inkább az állam és társadalom érdeke: gyorsabb út a nem vitatott döntéshez, az összetett ügyek könnyebb felderítése és bizonyítása. Békés Ádám véleménye szerint a terhelt valójában azt a kedvezményt kapja, amely az elhúzódás esetén, mint enyhítő körülmény jelentkezne, ellenben a tagadhatatlan előny az elkövetés és a szankció alkalmazása közötti távolság radikális csökkentése.⁵⁸⁶

⁵⁸⁴ BELOVICS Ervin: *Opportunitási lehetőségek ... i.m.* 275. o.

⁵⁸⁵ BÉKÉS Ádám: *Egyezség a bűnösség beismeréséről i.m.*: 800. o.

⁵⁸⁶ Békés Ádám: *A beismerő vallomásról és az egyezség lehetőségéről – pro és kontra, Ügyvédek Lapja 2017/6.* 36.o.

Egyezség megkötésére irányuló eljárásban védő részvétele kötelező⁵⁸⁷, ha az egyezség nem jön létre, akkor a védő kirendelés hatálya az egyeztetés befejezéséig tart.⁵⁸⁸

A jelenleg irányadó állásfoglalások szerint amennyiben a terhelt *nem* az egyezség tárgyában történt egyeztetés során tesz beismerő vallomást, hanem beismerő vallomása már egyébként is a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség rendelkezésére áll, *a már beismerő vallomást tett terheltet nem illeti meg az egyezségkötés.*

Tehát elméletileg – és a mostani felállás szerint gyakorlatilag is – olyan ügyekben van lehetőség egyezséget kötni, amelyekben az egyezség folyamatának kezdetén (a vádemelést megelőzően) nincs beismerő vallomás, és a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján vádat lehet(ne) emelni a beismerő vallomás nélkül is. Ha van beismerő vallomás, akkor a rendes ügymenet szerinti bírósági eljárás következik. A Be. szövege is erre utal: „az ügyészség és a terhelt egyezség esetén lefolytatandó eljárás érdekében a vádemelés előtt egyezséget köthet a terhelt által elkövetett bűncselekmény vonatkozásában a *bűnösség beismeréséről* és ennek következményeiről.” Logikailag valóban nem fér ebbe a körbe az a megoldási mód, hogy beismerő vallomás megléte esetén arról kössünk egyezséget, ami már rendelkezésre áll.

Ám ha az eljárást gyorsító – fentebb részletezett - bíróságon befejezhető ügycsoportokat átnézzük a következő megállapítást tehetjük: bíróság elé állításnál a cselekmény büntethetőségének felső határa 10 év, és a gyanúsított kihallgatásától számított egy hónapon belül kell gyorsan megszervezni a gyanúsított bíróság elé állítását, a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás pedig a csekély – ha úgy tetszik bagetell - ügyek elintézési módja.

Ha az egyezségkötés bármilyen súlyú bűncselekmény(ek) elkövetése esetén lehetséges, amely nem intézhető el a fentebbi két variációval, miért ne lehetne a terhelt beismerése esetén az egyezségkötést megkísérelni és felajánlani? Ennek a célja azonban nem a bűnösség beismerése lenne, hanem más olyan járulékos kérdésekben való megegyezés, amelyet a Be. 411.§ (5) bekezdése tartalmaz, például hatósággal való jelentős együttműködés, polgári jogi igény megtérítése az előkészítő ülésig, közvetítői eljáráson való részvétel, olyan feltétel teljesítése, amely feltételes ügyészi felfüggesztés esetében előírható.

⁵⁸⁷ Be. 407. § (4) bek.

⁵⁸⁸ Be. 407. § (5) bek.

A mostani szabályok szerint a tagadó vagy a hallgatás jogával élő terhelt az eljárás során „jobb” alku pozícióba kerülhet, mint az eljárásban az első pillanattól kezdve őszinte beismerő vallomást tevő gyanúsított, mert mondjuk számára a helyzet mielőbbi tisztázása fontosabbnak tűnt, tehát úgy gondolta, hogy beismeri a bűncselekmény elkövetését, és nem gondolkodott azon, hogy „saját érdekeit” szem előtt tartva, taktikai szempontból jobb lenne tagadni vagy hallgatni. Ha az ügyben nem kötező a védelem, a gyanúsított nem biztos, hogy tisztában van azzal, mit kell(ene) tennie, mi lenne a jobb.... Egyezségkötés esetében pedig kötelező a védelem, ami viszont csak akkor merül fel, ha tagadásban vagy hallgatás jogával élő terhelttel van dolgunk.

A másik oldalt jobban megvilágítva úgy tűnik, mintha a nyomozó hatóság illetve az ügyészség bizonyítékínségben⁵⁸⁹ szenvedne, és az ügy mielőbbi zökkenőmentes megoldását egy beismerő vallomás segítené a leginkább.

Ráadásul az egyezségkötés két „erős” szereplőjének, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak, továbbá az egyezség jóváhagyásáról döntő bírónak egyaránt az az érdeke, hogy egyezség szülessen még azokban az esetekben is, amelyek egyébként „kétesélyesek” lennének a tárgyaláson. Sőt valójában éppen ezekben az ügyekben nőhet meg az esélye annak, hogy az eljáró szervek preferálják az egyezségkötést. Az eljárások időtartamának fokozatos növekedése, az ügyek halogatása elleni harc a bíróságokon és a munkatakarékossági szempontok egyaránt arra készíthetik az ügyészt (illetve a nyomozó hatóságot) és a bírót, hogy a nehezebben bizonyítható eseteket zárják le egyszerűbb módon, mivel ezek húzódnak inkább el.⁵⁹⁰

Ennek a 8/2018. (VI.28) LÜ utasítás ellentmond, amely kimondja, hogy kizárt az egyezség akkor is, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok nem lennének elégségesek a vádemeléshez, amennyiben hiányzik a beismerés, tehát beismerő vallomás hiányában nem lehetne vádat emelni. Az utasítás kihangsúlyozza, hogy az ügyészség nem köthet egyezséget, ha a terhelti beismerés önkéntességére vagy hiteltérdemlőségére nézve kétségek merülnek fel. Ez felvetheti a hamis beismerő vallomás problematikáját, azonban erre reálisan számítani kell, amely a büntetőeljárást abban a tekintetben veszélyezteti, hogy nem biztos, hogy a valóságú tényállás megállapítására kerül sor.

⁵⁸⁹ Tremmel Flórián kifejezése

⁵⁹⁰ BENCZE Máttyás: A kor színvonalán? Az új büntetőeljárás kódex válasza jelen kihívásaira. Pro Futuro 2018/3. 23.o.

Bencze Mátvás szerint a büntetőeljárásban – annak természetéből és strukturális jellemzőiből fakadóan – érvényesülhetnek olyan folyamatok, amelyek a beismerő vallomások önkéntessége bizonyos esetekben kérdéssé válhat. A hazai és külföldi szakirodalomban részletesen dokumentálták már azokat a körülményeket, amelyek ártatlan embereket is beismerő vallomásra ösztönözhetnek.⁵⁹¹ Egy tényező, például amely a beismerés felé tereli akár az ártatlan terheltet, hogy a nyilvános bírósági eljárás önmagában is rendkívül megterhelő, viszonylag hosszú ideig húzódik, de legfőképpen bizonytalan kimenetelű.⁵⁹²

Igaz, a tagadó illetve a hallgatást választó terheltnek a bíróságon még lehetősége van az előkészítő ülésen beismerni a bűncselekmény elkövetését, de az az elintézési mód a terhelt belenyugvásán alapul, miután az ügyész mértékes indítványát a büntetés nemére és mértékére elfogadja, és beismerő vallomást tesz. Ott azonban a vádirati tényállásból már ismeri a terhelt mivel vádolják, milyen bizonyítékok állnak a rendelkezésre, és mérlegelheti azt, hogy beismeri a bűncselekmény elkövetését, lemond a tárgyalás jogáról vagy választja a hosszadalmas bírósági bizonyítási eljárást, amely idő- és költségigényes, és nem biztos, hogy érdemes küzdenie....

Az egyezség kötelező tartalmi elemei a büntetés vagy önállóan alkalmazható intézkedés mértéke vagy tartama, és ezt konkrétan kell meghatározni. Ha az egyezség büntetés/önálló intézkedés kiszabására irányul a jegyzőkönyvben rögzíteni kell, hogy az ügyészség és a terhelt milyen nemű, mértékű vagy tartamú büntetést vesz tudomásul.

Nem képezheti egyezség tárgyát a kényszergyógykezelés, az elkobzás, a vagyonelkobzás és az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele.

Az új Be. hatályba lépését követően sokan kritikai hangot ütöttek meg azzal kapcsolatban, hogy a bűncselekmény minősítése nem alku tárgya, ahogy azt Belovics Ervin is kifejtette: „Az ügyirat adatai alapján ugyanis a történeti tényállást az ügyészségnek kell megállapítania, és ugyancsak az ügyészség szakmai kompetenciájába és szakmai felelősségi körébe tartozik a bűncselekmény minősítése.”⁵⁹³

⁵⁹¹ Lásd RAKOFF, Jed S: Why Innocent People Plead Guilty The New York Review of Books, 2014/18. <https://www.nybooks.com/articles/2014/11/20/why-innocent-people-plead-guilty/> letöltés ideje: 2019. október 5. és ELEK Balázs: A hamis beismerő vallomást eredményező befolyásolás a büntetőeljárásban. Debreceni Jogi Műhely2007/2. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2007/a_hamis_beismero_vallomast_eredmenyezo_befolyasolas_a_buntetoeljarasban/ Letöltés ideje: 2019. október 5. Idézte BENCZE M. (2018): i.m. 22. o.

⁵⁹² BENCZE M. (2018): i.m. 22. o.

⁵⁹³ BELOVICS Ervin: A büntetőeljárásról szóló törvény új jogintézményei . (I. rész) Ügyvédek Lapja, 2019/4. 4. o.

Ezzel kapcsolatban feltehető a kérdés: ha az addig tagadó vagy hallgató terhelt vallomása alapján olyan új tények, körülmények merülnek fel, amelyek az adott bűncselekmény tényállási elemeire nézve olyan „adalékokat” tartalmaznak, amelyek új megvilágításba helyezik az ügyet, akkor miért nincs helye, akár a felmerült új információk ellenőrzését követően a minősítés megváltoztatására?

Véleményem szerint éppen a szakmaiság követeli azt meg, hogy a terhelt olyan jellegű beismerő vallomása, amely a történeti tényállást és ezzel összefüggésben magát a bűncselekményt, kifejezetten pedig annak addigi minősítését megkérdőjelezi, figyelembe kell venni, hiszen a Be. felhatalmazó rendelkezése hiányában a megkötött *egyezség módosítására – a bíróság előtt - nincs lehetőség*. Amikor az egyezség megkötését követően új tény vagy körülmény merül fel, illetve az egyezséggel összefüggésben megállapítható törvénysértésre figyelemmel előfordulhatnak olyan esetek, amikor az egyezségben foglaltak a továbbiakban nem tekinthetők megalapozottnak, törvényesnek, az ügyészségnek, amennyiben a vádirat benyújtására még nem került sor az általános szabályok szerint (421-423. §) szerint kell vádat emelni, ha pedig a vádemelés a 424. § -a alapján már megtörtént, a vádat az előkészítő ülésen módosítani kell. Ilyenkor a bíróság meg fogja tagadni az egyezség jóváhagyását és a 734. § (3) bekezdésében írtak szerint jár el.⁵⁹⁴

Az egyezség kezdeményezése valamint az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratok – a jegyzőkönyvbe foglalt egyezséget kivéve – bizonyítékként csak abban az esetben nem használhatóak fel, ha az ügyészség és terhelt *nem kötött egyezséget* [ezért célszerű – és álláspontom szerint is (a törvényalkotóval teljesen egyetértve) kötelező az egyezségkötéssel kapcsolatban külön jegyzőkönyvet felvenni]. Amennyiben az egyezség megkötése megtörtént, annak jóváhagyását azonban a bíróság megtagadja, a hivatkozott korlátozás a bizonyítékok felhasználhatóságát illetően nem érvényesül. Azon bizonyítékok felhasználhatóságát, amelyek nem állnak összefüggésben az egyezség kezdeményezésével, semmilyen eljárásjogi korlátozás nem érint, még abban az esetben sem, ha azok beszerzésére a terheltnek az egyezség megkötése keretében tett vallomása alapján került sor.

Ha az ügyészség a terhelttel egyezséget kötött, az ügyészség a jegyzőkönyvbe foglalt egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt emel vádat. A vádirat a Be. 424. § (2) bekezdés a), b), és c) foglalt indítványokat hogy tartalmazza. A vádirattal együtt az egyezséget tartalmazó jegyzőkönyvet is be kell nyújtani a bírósághoz.

⁵⁹⁴ Legfőbb Ügyészség BF. 1398/2018/1-I.

*A vádemelést követően az ügyészség és a terhelt, illetve a védő között egyezség megkötése kizárt, erre az eljárási törvény lehetőséget nem biztosít.*⁵⁹⁵

Ez a szabály egyértelmű: addig, amíg az ügyészség nem nyújtja be a vádiratot a bíróságra lehetőség van az egyezségkötésre. Kétségtelen, hogy inkább a nyomozati szakban kell ezzel a lehetőséggel élni, mert a terhelt beismerő vallomása nem csupán adott büntetőeljárásban a saját bűnösségére nézve tartalmaz adatokat, hanem érinthet büntársakat, érinthet más általa elkövetett bűncselekményeket, és tartalmazhat olyan, a nyomozó hatóság számára még ismeretlen információkat, amelyeket célszerű az ügyészség irányítási jogkörébe tartozó vizsgálati szakaszban tisztázni.

Az egyezséget a bíróság vagy jóváhagyja vagy a jóváhagyást megtagadja. A bíróság a vád és az indítványok ismertetését követően a vádlottat tájékoztatja, hogy abban az esetben, ha az egyezség jóváhagyására kerül sor a vádképviselőt ellátó ügyész által ismertett tényállás megállapítására kerül sor, valamint a minősítés szerinti bűncselekményben mondja ki bűnösnek, és a büntetési indítványban meghatározott büntetés illetve önállóan alkalmazható intézkedés kiszabására kerül sor vele szemben. A vádlottat – amennyiben beismerő vallomását fenntartja – arról is tájékoztatja a bíróság, hogy az egyezséget jóváhagyó végzés ellen *nincs helye fellebbezésnek*.

Egyezség kötésére a törvény hatálybalépését követően – 2018. július 1. napja után - indított büntetőeljárásokban van lehetőség minden további vizsgálat nélkül, az ezt megelőzően elkövetett bűncselekmények esetén a Btk. 2. §-ában írtak alapján kell állástfoglalni abban a kérdésben, hogy az egyezség alapján történő elbíráláskor a hatályos Btk. – a 83. §-ban írtakkal együtt történő – alkalmazása kedvezőbb-e a terhelt számára, mint az elkövetéskor hatályos anyagi jogi figyelembe vétele.

Elek Balázs a „Költségek és időtartalékok a büntetőeljárásban” című tanulmányában azt hangsúlyozta, hogy „minden konszenzusos módnak az alapvető előfeltétele a bizalmi elv, szemben a ma még sokszor tapasztalható bizalmatlansággal.”⁵⁹⁶

Egyezség esetében biztos, hogy szemléletváltásra van szükség, amely lehet, hogy lassabban fog menni, a cél azonban ennek a jogintézménynek a megteremtésével az volt, hogy az ügyészség a lehető legtöbb esetben alkalmazza a konszenzuális megoldásokat, amelyekhez együttműködésre van szükség.

⁵⁹⁵ Legfőbb Ügyészség BF.1398/2018/1-I.

⁵⁹⁶ ELEK Balázs: Költségek és időtartalékok a büntetőeljárásban, Büntetőjogi Szemle 2015/1-2. 16. o.

Ehhez pedig le kell ülni és beszélgetni a lehetséges megoldási és elfogadhatósági módokról, úgy, hogy az asztal két térfelén ülő ügyész és védő ne az ellenséget lássa a másikban, hanem egy konszenzusra kész szakmai partnert, akinek az az érdeke, hogy a büntetőeljárás minél előbb és mindkettejük számára kedvezően záruljon le, nem beszélve a terheltről akinek nem kell, hogy „Damoklesz kardja” - a büntetőeljárás beláthatatlan hosszúságú éveit - a feje felett lebegjen(ek).

A gyanúsított beismerő vallomása esetén alkalmazható jogintézmények az új Be.-ben,

ha a gyanúsított beismeri a bűncselekmény elkövetését	
nyomozás során bármikor	közvetítői eljárás céljából az eljárás felfüggesztése illetve az eljárás eredményéhez képest az eljárás megszüntetése az eljárás feltételes ügyészi felfüggesztésének alkalmazása és annak eredményéhez képest az eljárás megszüntetése
	gyanúsított együttműködésére tekintettel az eljárás megszüntetése [Be. 399. § (1) bekezdése alapján] illetve feljelentés elutasítása [Be.382.§ (1) bekezdése alapján]
vádemelés előtt	egyezség a bűnösség beismeréséről
vádemelés esetén	bíróság elé állítás büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás

6. Az előkészítő ülés, a mértékes indítvány

A Be. LXXVI. fejezetében szabályozott előkészítő ülés, amely „a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában.”⁵⁹⁷

⁵⁹⁷ Be. 499. § (1) bek.

Az előkészítő ülés az eljárás bírósági szakaszát lényegesen lerövidítheti, ha a vádlott az előkészítő ülésen beismeri a bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemond a tárgyaláshoz való jogáról. Ha a bíróság a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja.⁵⁹⁸

Az előkészítő ülésen az ügyész ismerteti a vád lényegét, megjelöli a vádat alátámasztó bizonyítási eszközeit és *indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri.*⁵⁹⁹

Ha vádlott *beismeri a bűnösségét a vád tárgyává tett bűncselekményben és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tény, az eljárás ügyiratai, valamint a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát elfogadja-e, amelynek feltételei*

- a) a vádlott e nyilatkozatának természetét és jóváhagyásának következményeit megértette,
- b) a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt ésszerű kétely nem mutatkozik,
- c) a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják.

Nem elegendő, ha az előkészítő ülésen a bíróság csak abban a körben ad lehetőséget a vádlottnak, hogy szűkszavúan nyilatkozzon arra nézve, hogy a bűncselekményt elkövette, amelyre „igen így volt/így történt”, „beismerem”, „én tettem” stb. válasz adható, hanem a részletes vallomástétel lehetősége – ha azzal a vádlott élni akar – meg kell adni. Így nyílik meg a valódi lehetőség arra, hogy a vádlott vallomását a bíróság az előtte található ügyiratban rendelkezésre álló bizonyítékokkal összevesse.

Védő kirendelésére akkor kerül sor, ha a bíróságnak kétsége merül fel, hogy a vádlott a vádat, a részére elhangzott figyelmeztetéseket és azok következményeit megértette, másrészt, ha a vádlott védő kirendelését indítványozza.

⁵⁹⁸ Be. 500. § (2) bek. a) és b) pontok

⁵⁹⁹ 8/2118 (VI.29.) LÜ utasítás 7. § Ha az ügyész a vádiratban nem tette meg, az előkészítő ülésen a Be.502. § (1) bekezdése alapján köteles indítványt tenni a büntetés vagy intézkedés mértékére illetve tartamára, ha úgy ítéli meg indítványa előmozdítja a büntetőeljárás előkészítő ülésen történő befejezését.

A Be. 504. § (2) bekezdésében felsorolt feltételek megléte esetén a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát végzésével elfogadja. *E végzés ellen nincs helye fellebbezésnek.*

Ebben az esetben az eljárás az előkészítő ülésen ítélettel befejeződik.

Az EJEJ a 6. cikkben a hatékony jogorvoslathoz való jogot követeli meg. Jelen jogintézmény – ugyanúgy, mint az egyezség – korlátozott jogorvoslati lehetőséget biztosít. Kérdés az, hogy ez megállja-e a helyét a EJEJ előtt. Részletesen nem fejtem ki a hatékony jogorvoslattal kapcsolatos EJEJ már korábbi ítéleteiben megállapított feltételeket, azonban attól, hogy egyszerűség, gyorsaság, költségkímélés, hatékonyság jegyében járunk el, nem biztos, hogy a jogorvoslatról való lemondás indokolt ezekben az eljárásokban.

A Be. 503. § (1) bekezdése szerint: „Ha a vádlott a bűnösségét nem ismerte be valamennyi olyan bűncselekményben, amelyet a vád tartalmaz, akkor a bíróság - az elfogadott bűnösséget beismerő nyilatkozat vonatkozásában az 521. § korlátai között - a vádról egységesen, tárgyalás alapján határoz.”

Megjegyzem az ügyész mértékes indítványához, amelyet a vádirati tényállás ismertetése után tesz – amennyiben a vádlott a bűnösségét nem ismeri be és a tárgyalás tartásának jogáról nem mond le – nincs kötve.

Az előkészítő ülésnek jelen értekezésben csak azokat a szegmenseit érintettem, amelyek a bűnösség beismerésével kapcsolatosak.

7. Fennmaradó kérdések

A büntetőperben – és most elhanyagolhatjuk a kontinentális és az angolszász per közötti eltéréseket – egy múltbeli történés megállapítására, rekonstruálására törekszenek. Az eljárás lényege a bizonyítás, ennek célja pedig a való tényállás, az igazság megállapítása. Nincs egyértelmű bizonyítékunk arra, hogy a demokráciát jellemző értékek: a felek lehetősége álláspontjuk kifejtésére és a részvételt biztosító egyéb szabályok növelnék a ténymegállapítások hitelét, és ez még inkább igaz azokra az egyéb szabályokra, amelyeket ugyancsak a fair eljárás tartozékainak tartunk.⁶⁰⁰

⁶⁰⁰ BARD Károly (2007): i.m. 48-49.o. E kérdés részletes tárgyalására lásd: DAMAŠKA, Mirjan: Presentation of Evidence and Fact- finding Precision University of Pennsylvania Law Review, vol. 123/5. 1975, május 1083-1106. o.

Az új eljárási törvényben a beismerés és a terhelt együttműködési szándéka kétféle megegyezéshez vezethet. Az első esetben az ügyész, a terhelt és a védő a nyomozási szakban a bíróságtól függetlenül formális egyezséget köthet a bűnösség beismeréséről. A bíróság az egyezség törvényességét az egyszerűbb elbírálást lehetővé tevő külön eljárás keretein belül vizsgálhatja, annak tartalmát nem változtathatja meg, az egyezséget jóváhagyja, vagy elutasítja. A másik eset a vádemelést követően kialakuló egyezség, amely valójában nem eredményez formális megállapodást, inkább a terhelt jóváhagyását, belenyugvását igényli. Közös eleme az egyezség két válfajának, hogy a tényállás és a jogi minősítés nem lehet megállapodás tárgya, azt az ügyész közli a felekkel, kizárólag a joghátrányról és a járulékos kérdésekről lehet egyeztetni.

E két a büntetőeljárás gyorsítását segítő és – elvileg - hatékonyságot növelő új intézménye a bizonyítási eljárást kívánja lerövidíteni, amely idő-és költségigényes.

Álláspontom szerint, ha a terhelt csak olyan beismerő vallomást tehet, amely csak és kizárólag az ügyészség által megállapított történeti tényállásba beilleszthető, és a bűncselekmény minősítését nem érintheti, azt nem negligálhatja, nincs lehetősége arra, hogy olyan „beismerő vallomást” tegyen, amely a „sajátja”, félő, hogy sok hamis beismerő vallomást kapunk a kedvező ajánlat elfogadása miatt, ami ugyan nem törvénytörő, de a valószínűsége elég magas.

A büntetőeljárásban a bizonyítás a résztvevő hatóságok – a nyomozó hatóságok, az ügyészség, és a bíróság, – és más résztvevők megismerő tevékenysége, melynek során egy múltbeli eseményt próbálnak gondolatban rekonstruálni és az oksági összefüggések feltárásával a valósághű tényállást kívánják megállapítani. A lényeg a múltbeli esemény szón van, ami történhetett úgy is, ahogy mi gondoljuk, de mi nem voltunk ott, és történhetett úgy is, ahogy a terhelt mondja, ő viszont ott volt.

IX. Összefoglalás

A beismerő vallomásnak kiemelt jelentősége van egy büntetőeljárásban, ugyanakkor nem az egyedüli bizonyítási eszköz.

Erdei Árpád szerint, ha a beismerés csupán egyike lenne a bizonyítékoknak, akkor további bizonyítékok nélkül nem lehet elegendő a terhelt bűnösségének megállapításához. Így viszont a nyomozás során tett beismerés minden aggálytalansága ellenére a tárgyaláson végig vizsgálni kell a többi bizonyítékot is, minden ellenkező megoldás logikátlan. A beismerés ellenőrzésére megkövetelt egyéb bizonyítékok sem feltétlen zárják ki minden esetben, hogy a bűnösség megállapítása hamis tényeken alapuljon. Ha csupán a beismerés bizonyító erejét, a tartalmát vizsgáljuk, nem lehet több ellenvetés a beismeréssel szemben, mint bármely más bizonyítási eszközzel szemben, annyi azonban mindig lehet. A beismerés lehet igaz vagy hamis, csakúgy, mint a tanúvallomás, vagy mint a valódi illetőleg koholt tárgyi bizonyítási eszköz. Végső soron egyetlen bizonyítási eszköz sem abszolút értékű, hiszen az adott bizonyíték jelentőségét a mérlegelés dönti el, és ez áll a beismerésre is. Amikor egymással ellentmondó bizonyítékok alapján kell a büntetőeljárásban az igazságot megállapítani, a mérlegelés folyamatában a terhelt vallomása legfeljebb központi, de nem mindent eldöntő szerepet játszik. Ha a terhelt tagad, az egyéb bizonyítékokat e vallomással kell összevetni. Ha beismer, azt kell vizsgálni, nincsenek-e a beismerés iránt kétséget támasztó bizonyítékok. Mindez tartalmi vizsgálódás. [...] Az okok között elsősorban a beismerés kikényszerítése iránti irtózás és persze a hamis beismeréstől való félelem szerepel. A törvénytelen kényszer épp oly túrhetetlen, mint az olyan bírói döntés, amely nem az igazságon alapul. Valójában a beismerés különleges jelentőségének elméleti tagadása és ez utóbbi tételes jogi megjelenítése nem jelent védelmet a beismerés megszerzésének törvénytelen eszközeivel szemben. A gyakorló nyomozó vagy az ügyész számára a beismerésnek nagyon is kézzel fogható értéke van, éppen ezért annak mindenáron való megszerzésétől sokkal inkább valódi biztosítékok, mintsem a beismerés jelentőségétől szóló magyarázatok tartják vissza.”⁶⁰¹

A terhelt beismerő vallomása – amint azt a középkor bizonyítási eljárásban láthattuk – elegendő volt a bűncselekmény „vélt” elkövetőjének az elítéléséhez, azonban az a bizonyítási rendszer kötött volt, szemben a mai szabályozással, amely a bizonyítékok szabad értékelésének elvén alapul, és a bizonyítékok mérlegelésén van a hangsúly.

⁶⁰¹ ERDEI Á. (1991): i.m. 210-211. o.

Ennek a rendszernek gátja a bizonyítási tilalmakban fogalmazódik meg: nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárási jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.

Bűncselekmény útján megszerzett bizonyítéknak minősül a gyanúsított vallomása, ha az kényszervallatás – erőszak, fenyegetés vagy más hasonló módszer – révén válik a bizonyítás eszközévé.

A kényszervallatás három elkövetési módszere közül az erőszak fogalma konkrét, egzakt módon a törvényben nincs meghatározva, azonban a joggyakorlat eligazít minket ezen a területen. A fenyegetés fogalma az értelmező rendelkezések között található. A harmadik fordulatba tartozó elkövetési mód – „más hasonló módszer” – álláspontom – és más szerzők - szerint is a bizonyítási tilalmak második fordulatát – „más tiltott módon” – részben lefedti, ez pedig aggályosnak mutatkozik, hiszen a más tiltott módon történő bizonyítékszerzés ilyen formában a bűncselekmény határát erősen súrolja, sőt konkrétan el is éri, és a bírósági gyakorlat is ezt támasztja alá.

A bűncselekmény útján, a más tiltott módon és a résztvevők eljárási jogainak lényeges megsértésével megszerzett bizonyítási eszközök eljárásjogi „szankciója” az, hogy ki kell zárni őket a bizonyítékok köréből. Ez viszont az ügyben eljáró hatóságok - végső soron a bíróság - mérlegelési tevékenységét igényli. Bűncselekmény útján megszerzett bizonyíték esetében olyan bizonyítási eszköz kizárásáról kell dönten, mely egy (kihallgatásra feljogosított) hivatalos személy büntetőtörvénybe ütköző magatartását feltételezi.

Tehát a dilemma az, hogy a kényszervallató által beszerzett beismerő vallomást milyen alapon zárja ki a bizonyítékok köréből a bíróság, ha nem is indult büntetőeljárás ezen bűncselekmény miatt.

A Be. a bizonyítási eszközök kizárása esetében a bíróság indokolási kötelezettségét írja elő. Azt előírni illuzórikus lenne, hogy a kényszervallatás tárgyában született ítélethez ragaszkodjon a törvényhozó vagy akár a jogalkalmazó, vagy ahhoz, hogy a bíróság az előtte folyamatban lévő ügyben kategorikusan kimondja, adott ügyben kényszervallatást alkalmaztak. Ezt részben az idődimenzió, részben pedig az zárhatja ki, hogy a vádlott először a bírósági tárgyaláson tesz említést a sérelmére elkövetett beismerő vallomását kizár(hat)ó eljárás alkalmazásáról.

Nemzetközi szinten a kínzás tilalmazott. A kínzás fogalma konkrétan meghatározott, míg az embertelen és a megalázó bánásmód ismerveit az EJEB gyakorlatában kidolgozta.

Az EJEE 6. cikke a tisztességes tárgyaláshoz való jog szabályait tartalmazza, melyekre, mint „minimum” követelményekre tekinthetünk egy büntetőeljárás lefolytatásakor.

A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személynek ezek a büntetőeljárásban érvényesíthető jogai, azonban az EJEE olyan jogokat is tartalmaz, amelyek magát az embert, mint individuumot illetik meg, és az Egyezmény 15. Cikke alapján – háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot esetén – sem lehet őket megsérteni.

Ezen jogok között szerepel az emberi méltóság, amely az Egyezmény 3. cikkében meghatározott kínzás tilalma révén (is) megsérthető.

Az emberi méltóság az Alaptörvény megfogalmazása szerint is sérthetetlen, a 2017. évi XC. törvény az Általános rendelkezések között, az alapvető jogok védelmében ezt úgy fogalmazza meg, hogy „a büntetőeljárásban tiszteletben kell tartani mindenkinek az emberi méltóságát”.⁶⁰² A „mindenki” szófordulatba a terhelt is beletartozik. Az állam és ezen belül is a törvényhozás elsődleges kötelessége, hogy tartsa tiszteletben az emberi méltóságot.⁶⁰³

A 23/1990 (X.31.) AB határozatban kifejtettek szerint: „Az emberi méltósághoz való jognak két funkciója van. Egyrészt azt fejezi ki, hogy van egy abszolút határ, amelyen sem az állam, sem más emberek kényszerítő hatalma nem terjedhet túl, vagyis az autonómiának, az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany maradhat, és nem válik eszközzé vagy tárggyá. [...] A méltósághoz való jog másik funkciója az egyenlőség biztosítása. [...] Az egyenlő emberi méltóság miatt egyaránt érinthetetlen a nyomorék és az erkölcsi szörnyeteg bűnöző élete és méltósága. Az emberi méltóságban mindenki osztozik, aki ember.”

A beismerő vallomást eredményező kényszervallatás esetében a terhelt nem az akarata szerinti vallomást teszi, az eljárás során gyakorolható akarat szabadsága, és ezáltal az emberi méltósága szenved csorbát, ugyanakkor a Btk.-ban a kényszervallatás a hivatali bűncselekmények között szerepel, és így maga a fejezetcím is meghatározza az elsődleges jogi tárgyat, amely a hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységébe, törvényes működésébe vetett bizalom.

⁶⁰² Be. 2. § (1) bek.

⁶⁰³ BverfGE 6, 41 (1957) BverfGE 7,205 (1958)

A hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységét, törvényes működésébe vetett bizalmat – mint a kényszervallatás *jelenlegi* elsődleges jogi tárgyát - viszont én a Be. 167. § (5) bekezdésével kapcsolom össze, mely szerint „nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.”

Álláspontom szerint a kényszervallatás elsődleges jogi tárgyának az emberi méltóságot és ezzel összefüggésben a kényszerrel (erőszakkal, fenyegetéssel és más hasonló módon) vallomástételre vagy nyilatkozatra rávett illetve arról lebeszélte személy akaratszabadságát kell tekinteni, amely miatt a kényszervallatás büntetést Btk. XXI. fejezetében az emberi méltóság és alapvető jogok elleni bűncselekmények között kellene elhelyezni.

Példaként hivatkoznék arra, hogy a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban, amely föderatív állam volt, a büntetőjog általános részét szövetségi szinten szabályozták, az úgynevezett „Büntetőjogi Alaptörvényben” (Osnovni krivični zakon), míg a Btk. Különös Részébe tartozó bűncselekményeket minden köztársaság a saját maga által alkotott büntető törvénykönyvben. Ebben az időszakban a szerb Btk. „a szövetségi szervek vagy szövetségi szervezetek hivatalos személyeinek szolgálati kötelezettsége elleni bűncselekmények” között szabályozta a kényszervallatást (iznuda iskaza).

2013 januárjában az Európai Unióval ténylegesen megkezdett csatlakozási tárgyalásokat követően Szerbiában új büntető törvénykönyv és büntető eljárásjogi törvény elfogadására került sor, és Szerbia az Európai Unióhoz való csatlakozás érdekében a közösségi vívmányok (acquis communautaire) saját joganyagába történő átültése során a kényszervallatást a szerb Btk. (Krivični Zakonik) XIV. fejezetében „Az emberi és polgári szabadság és szabadságjogok elleni bűncselekmények” között helyezte el, ezzel is kimondva, hogy a kényszervallatás elsődleges jogi tárgya az emberi méltóság. Továbbá a szerb Btk. ezen fejezetében szerepel egy „visszaélés és kínzás” elnevezésű bűncselekmény is, amelynek alapesetben bárki lehet az elkövetője, azonban a minősített eset (a hivatalos személy által hivatalos feladatainak ellátása során által) elkövetett formáját súlyosabban rendeli büntetni (egy évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel).

Az EJEE ugyan garantálja a tisztességes eljárást, de nem tartalmaz előírásokat a bizonyítékok felhasználására, illetve azok kizárására, ez alapvetően a nemzeti jog hatáskörébe tartozik.⁶⁰⁴

⁶⁰⁴ Case of Schenk v Svitzerland (<https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/2881/gjo-echr-schenk-en-pdf.pdf> (Letöltés ideje:2019. október 5.)

Erre figyelemmel a kényszervallatás módszereinek egzaktabb meghatározása is aktuálissá vált, hiszen egyrészt az EJEK a kínzás tilalmának megszegése során indított eljárások során megkülönbözteti a kínzást, a megalázó és embertelen bánásmódot, amelyeknek határai időről-időre módosulnak, és ezen bánásmódoknak fogalom meghatározás szintjén egyelőre a magyar büntetőjogban semmi nyomuk nincs. Másrészt a bizonyítási tilalmak egymást átfedő fogalmai sem adnak eligazítást, hogy a „más tiltott módon” tilalomba valóban beletartoznak-e a kényszervallatás „más hasonló módon” történő elkövetési formái. Ha igen, akkor azokat akár jogalkotói szinten, akár hathatósabb joggyakorlat kialakítása révén meg kell fogalmazni és pontosítani.

A fentiekől a beismerő vallomás felé kanyarodva én úgy látom, hogy az ókortól napjainkig terjedő időszakban mindig voltak - és úgy vélem lesznek is – olyan törekvései a büntetőügyekben eljáró nyomozó hatóságoknak, hogy a beismerő vallomáshoz vezető „tisztességes utat” némileg lerövidítsék.

Az egyszerűsítés, a gyorsaság és a hatékonyság növelése érdekében az új Be. az officialitás helyett az opportunitás felé fordult, és beismerő vallomás megléte esetén lehetőség van arra, hogy a büntetőügyben eljáró hatóság a terhelttel megegyezzen, amely bizalmi elvet feltételez. Mint minden hatékonyságnövelő kezdeményezésnek a büntetőeljárásban gátja az, hogy nem járhat a garanciák sérelmével, a terheltet megillető garanciákról pedig csakis a terhelt mondhat le. Ez viszont az anyagi igazság megállapítását veszélyezteti, ami tulajdonképpen magától értetődik, hogy a garanciákkal biztosított és megalapozott döntés hosszabb eljárási időt feltételez, mint a garanciák hiányában szenvedő, de a társadalom részéről hatékonynak tekintett megoldások.⁶⁰⁵

A konszenzuson alapuló eljárások pedig felvetik azt a kérdést, hogy mennyire lehet ténybelileg megalapozottnak, őszintének tekinteni az így megtett beismerő vallomást?

A Be. 163.§ (4) bekezdés c) pontja szerint nem kell bizonyítani azokat a tényeket, amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben együttesen elfogad, és tulajdonképpen - ha nagyon akarjuk- , ez válasz lehet minden felmerülő kérdésre, azonban szerintem vannak még „szürke zónába” tartozó olyan kérdések, amelyekre még nem tudjuk a választ.

A beismerő vallomásnak – mint láthattuk – több fajtája van, részben annak függvényében, hogy a beismerő vallomás megszerzésének mi volt a módja.

⁶⁰⁵ BÉKÉS Á. (2017): i.m. 36.o

A törvénysértéssel szerzett bizonyítékot akkor nem szabad felhasználni, ha ez az igazságszolgáltatás tekintélyvesztését eredményezné vagy azt, hogy a bizonyíték megbízhatósága kétséges lesz. Mikor következik be az egyik és mikor a másik? Ez mérlegelés kérdése, de a határok elmosódnak. Ezt nekünk kell eldöntenünk, de ehhez segítség kell, vagy törvényhozói szinten vagy a joggyakorlat szintjén.

X. Summary

Confessions admitting to charges are of heightened importance in criminal proceedings; nevertheless, it is not the only means of evidence.

According to Árpád Erdei, if confession is only one piece of evidence, then it cannot be sufficient for establishing the guilt of the defendant without further evidence. Consequently, even if a confession made during the investigation is unchallenged and is of no concern, all other evidence must be examined during the trial; all other solutions would be illogical. Other evidence required to verify confessions does not necessarily preclude the finding of guilt from being based on false facts. If we look only at the probative value, the content of the confession, there can be no more objections raised to the confession than to any other means of evidence, but there can always be as many. A confession may be true or false, just like a witness testimony or as a genuine or forged item of physical evidence. Ultimately, no means of evidence is absolute, since the weight of evidence is a matter of evaluation, and that holds to confessions too. When the truth is to be established on the basis of contradicting pieces of evidence in criminal proceedings, the defendant's testimony plays at most a central but not a decisive role in the weighing process. If the defendant denies the charges, all other evidence must be checked against that testimony. If the defendant makes a confession, it is necessary to examine whether there is any doubt as to the self-incriminating confession. All this is content exploration. [...]The reasons include, first of all, repulsion for extorting confession and, of course, fear of false confession. Illegal duress is just as intolerable as a judicial decision which is not based on the truth. Indeed, the theoretical denial of the special significance of confession and the detailed representation of the latter in legal norms do not provide protection against the unlawful means of obtaining a confession. Confession has tangible value for the criminal investigator and the prosecutor, and therefore, obtaining it at all costs is more likely to be prevented by genuine guarantees than by explanations of the importance of confession.⁶⁰⁶

The confession of the defendant, as we could see in the medieval evidentiary procedure, was sufficient to convict the “presumed” perpetrator of the crime, but that system of evidence was rigid contrary to today's regulation, which is based on the principle of the free evaluation of evidence and emphasis is placed on weighing evidence.

The impediment to this system is expressed in the prohibitions of evidence: facts derived from means of evidence obtained by the court, the prosecutor or the investigating authority by way

⁶⁰⁶ ERDEI, Á. (1991): *ibid.* pp. 210-211.

of committing a criminal offense, or by any illicit method, or by the substantial violation of the participants' criminal procedural rights cannot be considered as evidence.

The testimony of a suspect qualifies as evidence obtained through a criminal offense if it becomes means of evidence through illegal coercion of confession, through violence, threat, or any other similar methods.

Of the three methods of coerced confession, the concept of violence is not explicitly defined in the law, but legal practice guides us in this area. The concept of threat is included in the interpretative provisions. In my view and according to other authors, the method of commission expressed by the third term – “other similar methods” – partly overlaps the second term of the prohibitions of evidence, “by any illicit method”, which is a cause for concern, since obtaining evidence by any illicit method dangerously approaches the boundaries of crime, and even reaches it, which is confirmed by judicial practice.

The procedural “sanction” of the means of evidence obtained through a criminal offense or by any illicit method or by substantially violating the participants' criminal procedural rights is the exclusion of them from the evidence. This, in turn, requires discretion on the part of the authorities involved in the case, ultimately the court. In the case of evidence obtained through a criminal offense, it is necessary to rule out the use of evidence which presupposes the criminal conduct of an official (entitled to interrogation).

Thus, the dilemma concerns the grounds on which a court will exclude a confession obtained by coercion if no criminal proceeding has been instituted for this criminal offense.

The court must state the reasons for the exclusion of the means of evidence under the Act on Criminal Procedure. It would be illusory to require the legislature, or even the law enforcement, to adhere to a judgment on coerced confession, or to have the judge find coerced confession in a case pending before him or her in a particular case. This may be precluded partly by the temporal dimension and partly by the fact that the accused mentions the employment of a procedure for the (possible) exclusion of his confession first at the trial.

Torture is prohibited at an international level. The concept of torture is well defined, while the criteria for inhuman and degrading treatment have been developed by the ECtHR in its practice.

Article 6 of the ECHR contains rules on the right to a fair trial, which can be considered as “minimum” requirements in criminal proceedings.

These are the rights of a person suspected of having committed a criminal offense enforceable in criminal proceedings, but the ECHR also includes rights which are enjoyed by the individual as an individual and, under Article 15 of the Convention, cannot be violated even in the event of war or any other state of emergency endangering the nation.

These rights include human dignity, which can (also) be violated through the prohibition of torture in Article 3 of the Convention.

Human dignity is also inviolable according to the wording of the Fundamental Law. For the protection of fundamental rights, it is expressly stipulated in the General Provisions of Act XC of 2017 that “the dignity of everyone shall be respected in criminal proceedings”. The term “everyone” includes the accused.

It is the primary duty of the state, and especially of the legislature, to respect human dignity.⁶⁰⁷

As stated in Decision 23/1990 (X.31.) of the Constitutional Court: “The right to human dignity has two functions. On the one hand, it expresses that there is an absolute boundary beyond which the coercive power of the state or other people cannot extend, that is, the core of autonomy, individual self-determination, which is kept away from the disposal of all others, and due to which, according to the classical wording, one can remain a human subject and does not become a device or an object. [...] Another function of the right to dignity is to ensure equality. [...] Because of the equal dignity of man, the life and dignity of the crippled and the moral monster are also untouchable. Human dignity is shared by everyone who is a human being.

In the case of a coerced confession leading to the admission of a crime, the defendant does not testify voluntarily in line with his own will; his freedom of will otherwise exercisable during the proceeding and thus his human dignity is impaired, at the same time, coerced confession is included in the Criminal Code among malfeasance in office and thus the title itself defines the primary protected legal interest, which is trust in the lawful evidence-taking activity and the lawful operation of the official machinery.

⁶⁰⁷ BverfGE 6, 41 (1957) BverfGE 7,205 (1958)

On the other hand, in my view, the legal evidence-gathering activity of the official machinery and the trust placed in its lawful operation – as the *current* primary protected legal interest of coerced confession – should be linked with Section 167 (5) of the Act on Criminal Procedure, according to which “facts derived from means of evidence obtained by the court, the prosecutor, the investigating authority or an authority specified in subsection (2) by way of committing a criminal offense, or by any illicit method, or by the substantial violation of the participants' criminal procedural rights cannot be considered as evidence.”

In my view, human dignity and, in relation to it, the freedom of will of a person who is coerced (by violence, threat or any other similar method) to give testimony or make a statement or refrain from doing so are to be considered the primary protected legal interest of coerced confession, due to which the criminal offense of coerced confession should be placed in Chapter XXI of the Criminal Code among crimes against human dignity and fundamental rights.

As an example, in the former Federal Socialist Republic of Yugoslavia, which was a federal state, the general part of criminal law was regulated at federal level, in the so-called “Fundamental Criminal Law” (Osnovni krivični zakon), while the offenses falling under the Special Part of the Criminal Code were regulated by each republic in their own Criminal Code. During this period, the Serbian Criminal Code regulated coerced confession (iznuda iskaza) together with “crimes against the service obligations of the officials of federal organs and federal organizations”.

Following the commencement of the accession negotiations with the European Union in January 2013, Serbia adopted a new Criminal Code and a new Act on Criminal Procedure and, in the course of transposing the *acquis* (*acquis communautaire*) into its own domestic law in order to join the European Union, coerced confession was placed into Chapter XIV of the Serbian Criminal Code (Krivični Zakonik) among “Crimes against human and civil liberties and freedoms”, thus declaring that human dignity is the primary protected legal interest of coerced confession. Furthermore, this chapter of the Criminal Code also includes an offense called “abuse and torture”, which can, by default, be committed by anyone, but its qualified incidence (committed by an official in the course of performing official duties) is more severely punished (by imprisonment from one to eight years).

Although the ECtHR guarantees a fair trial, it does not contain rules on the use or exclusion of evidence, which is essentially a matter for national law.⁶⁰⁸

Having regard to this, a more explicit definition of coercive methods has become a timely issue, since on the one hand, the ECtHR distinguishes between torture, degrading and inhuman treatment in cases initiated for the infringement of the prohibition of torture, the boundaries of which keep changing but these treatments have no traces in Hungarian criminal law even at the level of defining concepts. On the other hand, the overlapping terms of the prohibitions of evidence do not provide any guidance as to whether the prohibition of “other illicit method” actually includes the forms of coerced confession committed “in other similar ways”. If so, they should be formulated and clarified either at the legislative level or through the development of a more effective legal practice.

Turning from the above to confession, from antiquity to our present days, there have always been, and I believe will be, efforts on the side of the criminal investigative authorities to somewhat shorten the “fair way” to confession.

In order to enhance simplicity and increase speed and efficiency, the new Act on Criminal Procedure turned to opportunism instead of officiality, and in the case of a confession, it is possible for the proceeding authority to agree with the defendant, which presupposes the principle of trust. As with any efficiency-boosting initiative in criminal proceedings, it is hampered by the fact that it cannot cause any injury to guarantees, and that only the defendant is entitled to waive any guarantee otherwise due to the defendant. This, in turn, obviously jeopardizes the establishment of substantive truth, as a decision backed by guarantees takes longer to process than solutions that lack the guarantees but are considered effective by society.⁶⁰⁹

Consensus-based procedures raise the question as to how factually well-grounded and genuine confessions made in this way can be considered.

Under Section 163 (4) (c) of the Act on Criminal Procedure, there is no need to prove the facts which the prosecutor, the accused and the defence jointly accept in the case, and in fact, if we so desire, it may answer all the questions that arise. Yet, I think there are some “grey zone” questions still lacking an answer.

⁶⁰⁸ Case of Schenk v Switzerland (<https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/2881/gjo-echr-schenk-en-pdf.pdf>) (Retrieved: 5 October 2019)

⁶⁰⁹ BÉKÉS, Ádám: A beismerő vallomástól és az egyezség lehetőségéről – pro és kontra, *Ügyvédek Lapja* 2017/6. p. 36.

As we have seen, there are several kinds of confessions partly depending on how the confessions were obtained.

Evidence obtained through an offense cannot be used if it would result in discrediting the administration of justice or in raising doubts as to the reliability of the evidence. When does the former and when does the latter occur? It is a matter of weighing, but the boundaries are blurred. We have to make the decision, but we need help with it either at the level of legislation or at the level of legal practice.

Felhasznált irodalom

- ACIMOVIĆ, Mihajlo: Postizanje istinitosti presuda. JRKKP, Beograd 1971/2.
- ACIMOVIĆ, Mihajlo: Uvod u psihologiju krivičnog postupka. Beograd, 1979
- ACIMOVIĆ, Mihajlo: Ocena i verodostojnosti iskaza. JRKKP, Beograd, 1982/1-2.
- ACIMOVIĆ, Mihajlo: Psihologija zločina i suđenja. Savremena administracija, Beograd, 1987
- Altavilla, Enrico: „Suočenje”, Izbor, 1956/3.
- AMBOS, Kai: 100 Jahre Belings „Lehre vom Verbrechen”: Renaissance der kausalen Verbrechensbegriffs auf internationaler Ebene? In: Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 10/2006
- ANGYAL Pál: Pénzhamisítás, hamis tanúzás és hamis eskü. Hamis vád. Attila Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1940
- ASHWORTH, Andrew: Four threats the presumption of innocence. The International Journal of evidence and proof, 2006/10.
- AUER György: A terheltnek kihallgatása és vallomása. In: HELLER E.-MOÓR Gy.-RÁCZ Gy. (szerk.): Büntetőjogi tanulmányok Angyal Pál születése 60-ik és jogtanári működése 35-ik évfordulójának emlékére. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1933
- BAKONYI Mária: Kényszervallatások az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt. Magyar Rendészet 2016/1.
- BAKONYI Mária: A gyanúsított kihallgatása a büntető eljárásjogi alapelvek tükrében. Kriminológiai Közlemények 77.
- BAKONYI Mária: A leplezett eszközök új büntetőeljárás szabályozásának néhány kérdése. Magyar Jog 2018/7-8.
- BAKONYI Mária: Régi és új dilemmák a hamis vád és a hatóság félrevezetése kapcsán. Ügyészségi Szemle, 2018/4.
- BAKONYI Mária: A leplezett eszközök megítélése az EJEB joggyakorlatában. Ügyészek lapja 2019/1.
- BAKONYI Mária: A kényszervallatás Janus- arcúsága. Büntetőjogi Szemle 2019/1.
- BAKONYI Mária: A kihallgatási taktika örök kérdései – a törvényesség határán húzódó módszerek. Magyar Jog, 2019/6.
- BALOGH Jenő: A bizonyítási jog általános tanai a bűnvádi eljárás szempontjából. A büntető perrendtartás magyarázata. III. kötet. Grill Kiadó, Budapest, 1899
- BÁRÁNDY Gergely-BÁRÁNDY Aliz: Gondolatok az új Büntető Törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről, Büntetőjogi Szemle, 2013/3.
- BÁRD Károly: A hallgatás ára. Fundamentum 2005/3. (lásd a letöltéseknél)

BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában A tisztességes eljárás büntetőügyben – emberjog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007

BÁRD Károly: Erkölcs és büntető igazságszolgáltatás - a hallgatás joga. (A dolgozat a szerző 2008. október 15-én az ELTE Állam-és Jogtudományi Karán tartott habilitációs előadásának szerkesztett változata) 2008 (lásd a letöltéseknél)

BAYER, Vladimir: Opći problemi u vezi sa iskazom okrivljenika kao dokaznim sredstvom. Zbornik, Pravni Fakultet Zagreb, 1965/3.

BECCARIA, Cesare: Dei Delitti e delle Pene. Livorno, 1764

BELING, Ernst: Die Beweisverbot als Grenzen der Wahrheitforschung in Strafprocess.(Strafrechtliche Abhandlungen Heft 46.) Breslau, 903. Unverraenderter Nachdruck: 1968-ban

BÉKÉS Ádám (a): Ügyészégi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése. Kommentár a büntetőeljárás törvényhez, 1. kötet. Főszerk: POLT Péter, Wolters Kluver Hungary, Budapest, 2018

BÉKÉS Ádám (b): Egyezés a bűnösség beismeréséről. Kommentár a büntetőeljárás törvényhez. 1. kötet. Főszerk.: POLT Péter, Wolters Kluver Hungary, Budapest, 2018

BÉLI Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2000

BÉNÉDICT, Jérôme: Le sort des prevues illegales dans le proces pénal. Diss., Lausanne, 1994

BELOVICS Ervin-MOLNÁR Gábor - SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös rész a 2012. évi C. törvény alapján. Második, hatályosított kiadás. Szerkesztő-lektor: BUSCH Béla, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013

BELOVICS Ervin: Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga. Eljárásjogi Szemle, 2016/1.

BELOVICS Ervin (a): Opportunitási lehetőségek az általános szabályok szerint zajló bírósági eljárás kiváltása érdekében. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog harmadik, aktualizált kiadás. Az új büntetőeljárás törvény tankönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017

BELOVICS Ervin (b): A külön eljárások. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog harmadik, aktualizált kiadás. Az új büntetőeljárás törvény tankönyve HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017

BELOVICS Ervin: A büntetőeljárásról szóló törvény új jogintézményei (I. rész) Ügyvédek Lapja 2019/4.

BENCZE Mátyás: A kor színvonalán? Az új büntetőeljárás kódex válasza jelen kihívásaira. Pro Futuro 2018/3.

BEULKE, Werner: Strafprozessrecht. 13. Auflage. C. F. Müller, Heidelberg 2016

BERND, Heinrich-REINBACHER, Tobias: Examinatorium Strafprozessrecht Beweiswertungsverbote VII- Fernwirkung, Nomos, 2014

BÉKÉS Ádám: Ügyészégi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése. Kommentár a büntetőeljárás törvényhez. 1. kötet. Főszerk: POLT Péter, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018

BIBLIA Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Királyok I. könyve 3,16-3,28. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1976

BLASKÓ Béla-MIKLÓS Irén-PALLAGI Anikó-POLT Péter-SCHUBAUER László: Büntetőjog. Különös rész. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013

BOULOC, Bernard-LEVASSEUR, Georges-STEFANI, Gaston: Procédure pénale. Dalloz, Paris, 2012

BÓCZ Endre: A védekezési hazugság és vádolás. Jogtudományi Közlöny, 1971/3-4.

BÓCZ Endre: A gyanúsított kihallgatásának amerikai taktikájáról. Belügyi Szemle, 2001/2.

Bócz Endre: Kriminlisztika. BM Kiadó, Budapest, 2004

BÓCZ Endre: Kihallgatás, kényszervallatás. Belügyi Szemle 2013/5.

BÓCZ Endre: Az ún. „konceptiós perekről”. Élet és Irodalom LX. évfolyam, 50. szám, 2016

BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Jelképek és szertartások a középkori igazságszolgáltatásban. In: Eckhardt Ferenc emlékkönyv. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004

BODOR Tibor-CsÁK Zsolt-SOMOGYI Gábor-SZEPESI Erzsébet-SZOKOLAY Gábor-VARGA Zoltán: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. Wolters Kluwer Kft., Budapest. 2015(elektronikus változat)

BOLGÁR György-KÁRPÁTI László-TRAYTLER Endre: A bűnügyi védő munkája. KJK Budapest, 1965

BUGARSKI, Tatjana: Predpostavka nevinosti (sadržina, obim i dejstvo u krivičnom postupku). Revija za kriminologiju i krivično pravo. Srpsko udruženje za krivičnopravno teoriju i praksu és Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, januar- april 2017

Büntetőjogi Döntvénytár. Bírósági Határozatok (1963. nov.-1965. dec.). KJK Budapest, 1966

Büntetőjogi Döntvénytár. Bírósági határozatok. KJK Budapest, 1984

BUTLER, Andrew S.: Funke v France and the Right Against Self- Incrimination, a Critical Analysis. Criminal Law Forum 2000/4.

Case of Boicenco v Moldova 41008/05. számú kérelem

Codex Hungaricus 1876-1880. Magyar Törvények. Az alkalmazásban lévő magyar törvények gyűjteménye. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911

Codex Hungaricus 1894-1896. Magyar Törvények. Az alkalmazásban lévő magyar törvények gyűjteménye. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911

CONTI, Richard P.: The Psychology of falsa Confessions. The Journal of Credibility Assesment and Wittness Psychology, Vol. 2. No. 1.

CSEMEGI Károly: Bűnvádi eljárás. Franklin Társulat, Budapest, 1904

- CSETNEKY László: Pszichológiai munka az európai országok börtöneiben. *Belügyi Szemle* 2004/6.
- DAMAŠKA, Mirjan: Okrivljenikov iskaz kao dokaz u suvremenom krivičnom procesu. Zagreb, 1962
- DAMAŠKA, Mirjan: Presentation of Evidence and Fact- finding Precision University of Pennsylvania Law Review, vol. 123/5. 1975. május
- DAMAŠKA, Mirjan: Evidentiary Barriers to Conviction and Two models of Criminal Procedure: A Comparative Study Yale University of Pennsylvania Law Review: vol. 121. 1973
- DAMAŠKA, Mirjan: Presentation of Evidence and Fact- finding Precision University of Pennsylvania Law Review, vol. 123/5. 1975. május
- DAMAŠKA, Mirjan: Assignment of Counsel and Perceptions of Fairness. *Journal of International Criminal Justice*, vol.3. 2005. március
- DEGRÉ Alajos: A kínvallatás bevezetése a magyar büntetőperbe. *Jogtudományi Közlöny* 1974/7.
- DELIC, Nataša: Psihologija iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku. Kiadó: Pravni Fakultet Univeziteta u Beogradu, Centar za publikacije, Beograd, 2008
- DERSHOWITZ, Alan M.: *Why Terrorism Works - Understanding the Threat, Responding to the Challenge*, New Haven-London, Yale University Press, 2002
- DIČIĆ KOSTIĆ, Nevena: Zabrana zlostavljanja i izveštavanje medija. Priručnik za novinare. *Biblioteka Ljudska prava* 24. Beograd, 2011
- DIEMER, Herbert: § 136a, Rn. 2. In: Rolf Hannich (Hrsg.): *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung : mit GVG, EGGVG und EMRK*. 7. Auflage. C. H. Beck, München 2013
- DOMBÓVÁRI SCHULHOF Géza (ifjabb) előadása. (1902) Idézte: ELEK Balázs: A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és strasbourgi joggyakorlat tükrében. *Magyar Jog* 2018/2.
- DORĐEVIĆ, Andra: *Teorija građanskog sudskog postupka*. Izdavač: Geca Kon, Knjiga II, Beograd, 1923
- ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2007
- ELEK Balázs: Költségek és időtartalékok a büntetőeljárásban. *Büntetőjogi Szemle*, 2015/1-2.
- ELEK Balázs: Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, Budapest, 2016/1.
- ELEK Balázs (a): A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében. *Magyar Jog*, 2018/2.
- ELEK Balázs (b): Bírói és ügyészi engedélyhez nem kötött leplezett eszközök. *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez*, 1. kötet. Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018

ELEK Balázs (c): Ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök. Kommentár a büntetőeljárás törvényhez, 1. kötet., Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluver Kiadó, Budapest, 2018

ENGISCH, Karl.: Der Unrechtstatbestand im Strafrecht, Eine kritische Betrachtung zum heutigen Stand der Lehre von der Rechtswidrigkeit im Strafrecht, In: Hundert Jahre deutsches Rechtsleben, Festschrift zum hundertjährigen Bestehen des deutschen Juristentages, 1860–1960, Bd. 1, Karlsruhe, 1960

EMMERSON, Ben-ASHWORTH, Andrew: Human Rights and Criminal Justice. Sweet&Maxwell London, 2001

ERDEI Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításelmélet szent tehene Magyar Jog, 1991/4.

ERDEI Árpád: Tilalmak a bizonyításban. In: Tények és kilátások Tanulmányok Király Tibor tiszteletére. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1995

ERDEI Árpád: Az igazság megállapítása, törvényesség és igazságosság – szempontok a büntetőbírói döntés minőségének a megítéléséhez. In: Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Főszerk. HOMOKI-NAGY Mária. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012

ERDEI Árpád: A bizonyítás. In: Büntetőeljárás jog I., és VII. fejezet. Szerk.: HACK Péter, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014

EXSHAW, Eldon Y.: La définition des crimes, Revue de science et de droit pénal comparé, Librairie Sirey, Paris, 1960/ 2.

FALLON, Peter: Crown Court practise, trial, London: Butterworth, 1978. Keogh, Andrew, William: Criminal appeals and review remedies for Magistrates' Court decisions, London, Blackstone, 1999

FANTOLY Zsanett: A büntetőeljárás rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012

FARKAS Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 1992/8.

FARKAS Ákos: Áldozatvédelem és büntetőeljárás. Magyar Jog 1993/12.

FARKAS Ákos-RÓTH Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007

FAYER László: A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala. Franklin Társulat, Budapest, 1899

FAYER László: A magyar büntetőjog kézikönyve, 2. kiadás. Franklin Társulat, 2. kötet, Különös rész. Budapest, 1900

FAYER László (szerk.): Az 1843. évi büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából kiadva, Budapest, 1902

FEIKJE VAN DER BERG, Else: Das Spannungsverhältnis zwischen dem Grundrechtsschutz für den Beschuldigten und der materiellen Wahrheitsfindung im Rahmen des fair trial Grundsetzes, Hamburg, Diplomica Verlag GmbH 2014

- FEIKJE VAN DER BERG, Else: Folter, unmenschliche und erniedrigende Behandlung in der Rechtsprechung des EGMR und die strafprozessualen Konsequenzen, Schriften zum Internationalen und Europäischen Strafrecht, 37. Nomos Verlagsgesellschaft, 2019
- FENYVESI Csaba: A védőügyvéd A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról, Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs, 2002
- FENYVESI Csaba: A védői tevékenység alkotmányos és alapvető vonatkozásai. In: TÓTH Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- FENYVESI Csaba: Az ősröbbanástól a modern kriminalisztikáig. A kriminalisztika alaptudományi és történeti vázlat. Magyar Rendészet, 2016/4.
- FILANGIERI, Gaetano: La scienza della legislazione.T.III-IV. Venezia, 1813. 3-4.
- FINGER, Thorsten: Prozessuale Beweisverbote – Eine Darstellung ausgewählter Fallgruppen. Juristische Arbeitsblätter 2006
- FINKEY Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Budapest, Pulitzer Zs. és fia 1903
- FOURMENT, Francois: Procédure pénale. Larcier, Paradigme, Brüsszel 2013
- FÖLDVÁRI József: Az igazságszolgáltatás elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965
- GÁCSI Anett Erzsébet: Bizonyítási tilalmak a magyar büntetőeljárásban: a törvénysértő (jogellenes) bizonyítékok kizárása. In: Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szeged, 2012
- GÁCSI Anett Erzsébet (b): A mérgezett fa gyümölcse doktrína és az ezüsttálca elve. Magyar Jog 2015/2.
- GALLIGAN, D.J.: The Right to Silence Reconsidered. Current Legal Problems, vol.41. 1988
- GLASER: Rukovodstvo po ugovnomu processzu. Moszkva, 1927
- GOLDSMITH, Andrew J. (editor): Complaints against the police. The trend to external Review. Clarendon Press, Oxford, 1991
- GOLLWITZER, Walter: § 252, Rn. 3. In: Ewald Löwe, Werner Rosenberg (Hrsg.): Die Strafprozeßordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz. Bd. 6. Teilbd. 1: §§ 213–255a. 26. Auflage. De Gruyter, Berlin 2010
- GRANDEWATH, Richard.: Belehrungspflicht – Der Kriminalist. 1992/6.
- GREEN, Michael S.: The Privilege's Last Stand: The Privilege Against Self-Incrimination and the Right to Rebel Against the State, Brooklyn Law Review, vol 65, 1999 ősz
- GREENWALT, Kent: Silence as Moral and Constitutional Right. William and Mary Law Review, vol.23. 1981. ősz
- GROPP, W.: Zur Verwertbarkeit eigenmächtig aufgezeichneter (Telefon-) Gespräche. Der Fall Schenk und die Lehre von Beweisverboten. Strafverteidiger, 1989/5.
- GRUBAČ, Momčilo: Krivično procesno pravo uvod i opšti deo. Službeni Glasnik, Beograd, 2002

GRÜNWARD, Gerald: Beweisverbote und Verwertungsverbote im Strafverfahren
Journal Article, JuristenZeitung 21. Jahrg., Nr. 15/16 (12. August 1966)

HAJDU Lajos: Az első /1795-ös/ magyar büntetőkódex tervezet, KJK, Budapest, 1972.

HAJDU Lajos: Büntett és büntetése Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában.
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985

HAJDU Lajos: A felvilágosodás büntető eljárásjogi követelései. In: Büntető eljárásjogi
olvasókönyv. Szerk.: TÓTH Mihály, Osiris Kiadó, Budapest, 2003

HARASZTI Margit Katalin: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetések
tilalma az ENSZ és az Európai Tanács legfontosabb dokumentumaiban, valamint az
állampolgári jogok biztosának tevékenységében. Acta Humana 2008/3.

HEGEDŰS Antal (fordította és a kísérő szövegeket írta): Népélet és jogalkotás a középkori
Újlakon. Újvidék, 1983

HELLMANN, Uwe: Strafprozessrecht. 2. Auflage. Springer-Verlag, Berlin 2006

HELLVIG: Szovremannaja kriminalisztika. Moszkva, 1978.

HERKE Csongor: Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján.
Jogtudományi Közlöny, 2002/1.

HERKE Csongor: Büntető eljárásjog B/2 témakör: Büntető eljárásjog. Ötödik átdolgozott
kiadás. Dialóg Campus Kiadó Budapest- Pécs, 2014

HOLÉ Katalin: I. Fejezet. In: Dr. Erdei Árpád, Dr. Holé Katalin, Dr. Hack Péter, Király Eszter,
Dr. Mohácsi Barbara: Büntetőeljárás jog. ELTE Jogi Kari Jegyzetek. ELTE Eötvös Kiadó,
Budapest, 2014

HORVÁTH Attila: A büntető eljárásjog, különös tekintettel a koncepciók perekre a szovjet
típusú diktatúra korában. In: Emberek őrzője Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére.
Szerkesztők: HACK Péter-KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014

HORVÁTH Ferenc: Adatgyűjtés és blöffölés. Belügyi Szemle 1979/7.

HÖPFEL, Frank-HUBER, Barbara: Beweisverbote in Länder der EU und vergleichbaren
Rechtsordnungen. Freiburg im Bressgau, 1999

INNES, Brian: A kínzás és kínvallatás története. Canissa Kiadó, Nagykanizsa, 1998

JASPERS, Karl: Opšta psihopatologija. Prosveta, Beograd, 1978

JEKIĆ, Zagorka: Istina i dokazi. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1989

JEKIĆ Z.- ŠKULIĆ, M.: Zakonik o krivičnom postupku, sa predgovorom, objašnjenjima i
registrom pojmova, Beograd, 2002

JESCHECK, H.H.: Principles of German Criminal Procedure in Comparison with American
Law, Virginia.Law Review vol. 56. 1973

JUNGI Eszter: A „Miranda-figyelmeztetés”, avagy a hallgatás joga a magyar
büntetőeljárásban. Jog, állam, politika 2011/1.

Jurisprudentia criminalis. (Büntetőjog) Pozsony, 1751. (2. kiadás. Nagy-Szombat, 1758.)

- KÁDÁR András: Szabadságkorlátozások. Fundamentum, 2005/2.
- KÁDÁR Miklós-KÁLMÁN György: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963
- Karlsruher Kommentar. Strafprozeßordnung. Gerichtverfassungsgesetz, München, 1987. Verlag C.H.Beck
- KARNYEJEVA, L.M.-ORDINSZKIJ, Sz.Sz.-ROZENBLIT, Sz.J.: A kihallgatás taktikája a nyomozás során. Magyar nyelvre átdolgozta: dr. FARAGÓ György r. alezredes, Kiadja: a BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1960
- KARSAI Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest, 2013
- KATONA Géza: Valós vagy valótlan? KJK Budapest, 1990
- KATONA Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században. KJK Budapest, 1977
- KELEMEN Ágnes: A vádalku, illetve a megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog, 1990/10.
- KÉPESSY Imre: Büntetőjogi kérdések az Országbírói Értekezleten. In: Emberek őrzője, Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. Átdolgozott kiadás, Szerk. HACK Péter-KOÓSNE MOHÁCSI Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014
- KERTÉSZ Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. KJK, Budapest, 1965
- KERTÉSZ Imre: A bűnügyi tudósítás és a személyi jogok védelme. Belügyi Szemle, 1990/11.
- KINDHÄUSER, Urs: Strafprozessrecht. 4. Auflage. Nomos, Baden-Baden 2015
- KIRÁLY Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972
- KIRÁLY Tibor: Bizonyítás a készülő büntetőeljárás kódexben. Kriminológiai Közlemények 54., Magyar Kriminológiai Társaság kiadása, Budapest, 1996
- KIRÁLY Tibor: Büntető eljárás jog, 3. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó. Budapest, 2003
- KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog, 4. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó. Budapest, 2008
- KOCHER, Gernot: Spätmittelalterliches städtisches Rechtsleben. In: Veröffentlichungen des Instituts für mittelalterliche Realienkunde Österreichs, 2. Das Leben in der Stadt des Spätmittelalters (Internationaler Kongress, Krems an der Donau 1976). Wien, 1977
- KÓHALMI László: XXVIII. Fejezet. A hivatali bűncselekmények. Új BTK kommentár. 5. kötet, Különös rész. Főszerk. POLT Péter, Nemzeti Közszerk. és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013
- KONCZ János: Gondolatok a gyanúsított rendőrségi kihallgatásáról - egy bírói ítélet tükrében. Belügyi Szemle, 1979/2.
- KÓNIA Lajos: Még egyszer a kihallgatás etikájáról. Belügyi Szemle, 1971/11.
- KRÜGER, Jochen: Gibt es ein processuales Recht auf Abwesenheit von der Hauptverhandlung? In: JUNG, Heike - MÜLLER-DIETZ, Heinz szerk.: Dogmatik und Praxis des

Strafverfahrens. Beiträge anlässlich des Colloquiums zum 65. Geburtstag von Gerhard Kielwein. Köln-Berlin – Bonn- München, Carl Heymanns Verlag KG. 1989

LAKATOS János (a): A gyanúsított kihallgatása. In: ANTI-BARTA-BÓCZ-KRISPÁN-LAKATOS-ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004

LAKATOS János (b): A krimináltaktika elméleti kérdései. In: ANTI-BARTA-BÓCZ-KRISPÁN-LAKATOS-ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004

LANGBEIN, John H.: Torture and Plea Bargaining, The University of Chicago Law Review, vol.46/1, 1978. ősz

LAZAREVIĆ, D.: Neka razmatranja o iskazu okrivljenog, Pravni život, 1962/1.

LAZAREVIĆ, Lj. : Neki novi postupci naučnog istraživanja i položaj okrivljenog u krivičnom postupku, Pravni život, 1959/1-2.

LISZENKOV: Nyekatorije oszobennosztyi doprossza podozrevájemovo és BELIGKIN Taktycseszkiy prijom jevo priroda szvojsztva című tanulmányaiban. In: TÓTH Mihály: A taktikai blöff alkalmazása. Belügyi Szemle 1980/5.

MAGASHÁZY Géza: A gyanúsítottak kihallgatásáról. Belügyi Szemle, 1980/12.

Magyar Helsinki Bizottság: A hivatalos személyek által elkövetett bántalmazások nyomozása Európában, Hét országban végzett kutatás alapján készült összehasonlító elemzés, 2017.

Magyar Jogi Lexikon. IV. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1903

Mansur v Turkey 14/1994 számú kérelem

MAYER Béla: Gondolatok a kihallgatás etikájáról. Belügyi Szemle, 1971/2.

MEYER-MEWS, Hans: Beweisverwertungsverbote im Strafverfahren. Juristische Schulung 2004

MEGYERI Gábor (a): A bizonyítás alapvetései. Kommentár a büntőeljárás törvényéhez, Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluver Hungary, Budapest, 2018

MEGYERI Gábor (b): A bizonyítás általános szabályai. Kommentár a büntőeljárás törvényéhez, Főszerk. POLT Péter, Wolters Kluver Hungary, Budapest, 2018

MÉSZÁR Róza: XXVIII. Fejezet. A hivatali bűncselekmények. Magyar Büntetőjog. XXVIII. Fejezet Kommentár a gyakorlat számára. 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016

MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004

MEZEY Barna: Kínzás, kín szenvedés, kivégzés Rubicon 2006/7.

MEZŐLAKI Erik: XXVIII. Fejezet. A hivatali bűncselekmények. In: KARSAI Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Közigazgatási és Jogi Kiadványok, Complex Kiadó, Budapest, 2013

MOSBACHER, Andreas: Aktuelles Strafprozessrecht. Juristische Schulung, 2017

NAGY Ferenc: Magyar Büntetőjog Általános Része. Korona Kiadó, Budapest, 2001

NAGY Sándor: Kínvallatás a hajdúvárosok és hajdúkerületi törvényszék előtt indított bűnügyekben. (lásd a letöltéseknél)

NÉMETH Zsolt: A kényszervallatás kriminológiája - avagy a kényszervallatás ártalmairól. Belügyi Szemle 2000/7-8.

NOBLES, Richard-SCHIFF, David: Guilt and Innocence in the Criminal Justice System: a Comment on R (Mullen) v Secretary of the Home Department, The Modern Law Review, 2006/1.

NYÍRI Sándor: A bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmak az új Büntetőeljárás törvényben. Magyar Jog, Budapest, 2001/4.

O'BOYLE, Michael: Freedom from Self- Incrimination and the Right to Silence: a Pandora's Box? In: MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius szerk.: Protecting Human Rights: The European Perspective. Studies in memory of Rolv Ryssdal. Köln-Berlin-Bonn-München, Carl Heymanns Verlag KG. 2000

OLTI Vilmos: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló bűntettek. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 1947. december 20.

PACKER, Herbert L.: The limits of the Criminal Sanction. Stanford, Stanford University, Press, 1968

PAULER Tivadar: Büntetőjogtan. Anyagi büntetőjog különös része. Alaki jog. Második javított és bővített kiadás. Kiadja: Pfeifer Ferdinánd, 1870

PETRIĆ, Branko: Odbrana okrivljenog u krivičnom postupku. Naša zakonitost, 1962/1-2.

PLATÓN: Az Állam. <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 6.)

POUND, Rouscou: (idézte FANTOLY Zsanett) A büntetőeljárás rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012

PRADEL, Jean: Procédure Pénale, Paris, 1985

RIHMER Zoltán: Bevezetés a római jogforrások világába. Szeged, 2005. 10. Idézte: MOLNÁR Imre: Az ókori Róma büntetőeljárás jogának rendje. In: Sapienti Sat. Ünnepi Kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára, Szeged, 2012

ROGALL, Klaus: Der Beschudigte als Beweismittel gegen sich selbst. Duncker&Humblot GmbH. Berlin 1977

ROSO, Zvonimir: Poligraf u kriminalistici. Ministarstvo unutarjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1987

ROSO, Zvonimir: Informativni razgovor i intervju. Ministarstvo unutarjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1995

ROXIN, Claus: Strafverfahrensrecht, München, 1983

SALVIOLI, Giuseppe: Storia delle procedura civile e criminale – Dal VI secolo al XII secolo, in Storia del diritto italiano. III/1. Szerkesztette: del Giudice, Pasquale, Milano, 1925

SCHILD, Wolfgang: Alte Gerichtsbarkeit. München, 1985.

SCHNEICKERT, Hans: Tajna presztyupnika i putyi k jeho raszkrutijü. Moszkva, 1926

SCHROTH, Ulrich: Beweisverwertungsverbote im Strafverfahren – Überblick, Strukturen und Thesen zu einem umstrittenen Thema. In: Juristische Schulung 1998

SCHUBAUER László: XXVIII. Fejezet A hivatali bűncselekmények. In: BLASKÓ Béla-MIKLÓS Irén-PALLAGI Anikó-POLT Péter-SCHUBAUER László: Büntetőjog. Különös rész. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013

SCHWART, B.: The Case-Law of the European Court of Human Rights in 1993. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 1994/2.

SIMIĆ, I.: Davanje iskaza. Pravni život, 1991/5-7.

SIMONOVIĆ, Branislav: Pribavljanje i ocena iskaza. Pravni Fakultet Kragujevac, 1997

SKOLNICK, H. Jerome: Justice Without Trial, New York, 1994

SPASOJEVIĆ, Gligorije: Odbrana okrivljenog prema unutrašnjem i međunarodnom pravu, Medija centar Odbrana, Beograd, 1998

STEFANOVIĆ-ZLATIC, Milica: Privilegija nesvedočenja i privilegija ćutanja u krivičpostupku. Glasnik AKV, 1975/4

STEFANOVIĆ-ZLATIC, Milica: Dokazna vrednost priznanja okrivljenog. Anali, 1963/1-2.

SOULIER, Gerald: L'égalité de parole, principe de la démocratie et du procès pénal. In: Mireille Delmas-Marty: Proces pénal et droits de l'homme. Presses Universitaires de France, 1992

STONE, Marcus: Cross-Examination in criminal Trials. London, 1995

SVANIDZE, Eric: Effective investigation of ill-treatment. Guidelines on European Standards Council Europe, 2009

SZABÓ András: Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása. Belügyi Szemle, 1999/10.

SZABÓ István: A „blöffölés” mint kihallgatási taktika. Belügyi Szemle, 1971/6.

SZABÓ Zsolt-SZOMOR Sándor: Fegyveregyenlőség. Rendészeti Szemle, 2007/3.

SZÍJÁRTÓ Eszter: A krimináltaktikai blöff. Belügyi Szemle, 2013/5.

SZIKINGER István: Miranda ügy. Belügyi Szemle, Budapest, 1990

SZLEMENICS Pál: Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Buda, 1836

SZOBONYA József: A kihallgatás etikájához. Belügyi Szemle, 1971/11.

TOMPA József (szerk.): A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan, II. kötet. Mondattan. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962

TÓTH Andrea Noémi-HÁGER Tamás: A terhelt vallomása a büntetőeljárás bírósági szakaszában, egyes eljárási szabálysértések megítélése. Miskolci Jogi Szemle 8., 2013/2.

TÓTH Mihály: A taktikai blöff alkalmazása. Belügyi Szemle, Budapest, 1980/5.

- TÓTH Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma a magyar büntető eljárásban, különös tekintettel a nyomozásra. Jogász Szövetségi Értekezések, Budapest, 1982
- TÓTH Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma és konfliktusai, különösen a nyomozásban. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1988
- TÓTH Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve. In: Tények és kilátások. Szerk. ERDEI Árpád. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995
- TÓTH Mihály: Csemegi Károly és a magyar büntető eljárásjog fejlődése. In: TÓTH Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi Olvasókönyv, Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- TÓTH Mihály (a): A kényszervallatás bűncselekményének hagyományos formái és újabb határesetei. In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Pécs, 2004
- TÓTH Mihály (b): Kihallgatási műfogások az igaz vallomás érdekében. A taktikai blöff. In: BÓCZ Endre (szerk.): Kriminológia I-II. kötet., BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004
- TÓTH Mihály szerk.: A büntetőeljárás alapelvei. In: Büntető eljárásjog. Harmadik átdolgozott, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009
- TÓTH Mihály: Közvetett bizonyítás, prekonceptiók és előítéletek. In: A büntetőítélet igazságtartalma. Szerkesztő: ERDEI Árpád, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- TÓTH Mihály-NAGY Zoltán (szerkesztők): Magyar büntetőjog. Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2014
- TÓTH Mihály (a): A „konceptiós perek” egykori hétköznapijai és megismétlődésük veszélyei. A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017
- TÓTH Mihály (b): A bizonyítás a büntetőeljárásban. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntetőeljárásjog. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. Harmadik aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017
- TÓTH Mihály (c): Leplezett eszközök a büntetőeljárásban. In: BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntetőeljárásjog. Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve. Harmadik aktualizált kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017
- TRANKELL, Arne: Reliability of Evidence, Indian Law Institut, Stockholm, 1972
- TRAYTLER Endre: Néhány igazságszolgáltatási elleni büntetről. Magyar Jog, 1962
- TREMMEL Flórián: Továbbfejleszthetők-e a bizonyításelmélet alapfogalmai? In: Büntetőeljárás olvasókönyv. Szerk. TÓTH Mihály, Osiris kiadó, Budapest, 2003
- TREMMEL Flórián: Az egyes alapelvek. In: FENYVESI Csaba-HERKE Csongor-TREMMEL Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004
- TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006
- TRECHSEL, Stefan: Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford University Press, 2005

TRIFFTERER, Otto (szerk.): Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court. Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 1999

UNDEUTSCH, Udo: Beurteilung der Glaubhaftigkeit von Zeugaussagen. Handbuch der Psychologie. Göttingen, 1967

VARGA Zoltán: A bizonyítékok értékelése. In: JAKUCS Tamás (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata I. kötet. KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2003

VASILJEVIĆ, Tihomir.: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Naučna Knjiga Beograd, 1981

VODINELIĆ, V.: Laž okrivljenog kao dokaz u krivičnom postupku, Pravni život, 1962/3.

VUCHETICH Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere II. könyv. Gyakorlati büntetőjog. (Ford. KIRÁLY Tibor), Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Lajosmizse, 2007

WALKLEY, John: A gyanúsított gondolkodásmódjának megváltoztatása. Belügyi Szemle, 1986/2. (kivonatolts közlés a Police Review 1985. március 1.-jei számából)

WEIGEND, Thomas.: Die Reform des Strafverfahrens. Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Bd. 104. Heft 2. 1994

WALTOS, Stanislaw: A terhelt eljárási helyzete a Lengyel Népköztársaság büntető eljárásában Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle 1974/12.

WHITE, Welsh S.: Defending Miranda. Reply to professor Caplan Vanderbilt. Law Review 1986/1.

WHITMAN, J. Q.: Presumption of Innocence or Presumption of Mercy? Weighing Two Western Modes of Justice, Texas Law Review, 2016

WIENER A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2000

ŽARKOVIĆ, M.-ILIĆ, G.: Dokazna vrednost priznanja okrivljenog. Pravni život, 2002/9.

Felhasznált Internet-letöltések

Allen v the United Kingdom <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122859> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Aranybulla <http://aranybulla.hupont.hu/> (Letöltés ideje: 2018. június 18.)

Balogh kontra Magyarország 47940/99. számú kérelem.
<https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B>
(Letöltés ideje: 2015. március 04.)

BÁRD Károly: A hallgatás ára. Fundamentum 2005/3.
http://real.mtak.hu/65792/1/A_hallgatas_ara2005_u.pdf (Letöltés ideje: 2015. március 18.)

BÁRD Károly: Erkölcs és büntető igazságszolgáltatás - a hallgatás joga. <http://real.mtak.hu/65763/>
(Letöltés ideje: 2016. október 3.)

Béres és mások kontra Magyarország <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 21.)

BUNYITAY Vince: A váradi Regestrum Második könyv a püspökség második százada (1190-1290) In:
<http://mek.oszk.hu/04700/04735/html/20.html> (Letöltés ideje: 2018. május 6.)

Case of Delcourt v Belgium <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57467%22%7D>
(Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Aksoy v Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58003%22%7D>
(Letöltés ideje: 2019. január 21.)

Case of Allenet de Ribemont v France, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57914%22%7D>,
<https://etudiant.lextenso.fr/sites/default/files/Note%20d%E2%80%99information%20sur%20la%20jurisprudence%20de%20la%20CEDH%20-%20Allenet%20de%20Ribemont.pdf> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Aydin v. Turkey <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58371%22%7D>
(Letöltés ideje: 2019. január 21.)

Case of Barberá, Messegué and Jabardo v Spain <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57429> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Crociani and Others v Italy <https://www.jcpc.uk/cases/docs/jcpc-2014-0061-judgment.pdf>
(Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Csonka v. Hungary
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%7D,%22documentcollectionid%22:%5B%22JUDGMENTS%22%7D,%22itemid%22:%5B%22001-192465%22%7D> (Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.)

Case of Daktaras v Lithuania <http://en.efhr.eu/2010/02/11/case-daktaras-v-lithuania-application-no-4209598/> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Deweer v Belgium <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57469%22%7D>
(Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Doorson v the Netherlands <https://www.hr-dp.org/contents/545> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of El Kaada v Germany

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806a80b0 (Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.)

Case of Funke v France [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57809%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57809%22]})

Letöltés ideje: 2019. augusztus 16.)

Case of Gäfgen v. Germany [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-99015%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-99015%22]})

(Letöltés ideje: 2019. január 28.)

Case of Jaspers v Belgium <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95751> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of John Murray v the United Kingdom [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57980%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57980%22]}) (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Karakas and Yesilirmak v Turkey [https://hudoc.echr.coe.int/ENG#{%22itemid%22:\[%22001-67178%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ENG#{%22itemid%22:[%22001-67178%22]}), (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Kemal Coşkun v Turkey. [https://www.fairtrials.org/ecthr-](https://www.fairtrials.org/ecthr-kemal%C2%A0co%C5%9Fkun%C2%A0v%C2%A0turkey)

[kemal%C2%A0co%C5%9Fkun%C2%A0v%C2%A0turkey](https://www.fairtrials.org/ecthr-kemal%C2%A0co%C5%9Fkun%C2%A0v%C2%A0turkey) (Letöltés ideje: 2019. augusztus 21.)

Case of Kostovski v the Netherlands <https://swarb.co.uk/kostovski-v-the-netherlands-echr-20-nov-1989/> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Krause v Svitzerland <https://www.njb.nl/Uploads/2019/5/KRAUSE-c.-SUISSE.pdf> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Lüdi v Switzerland <https://www.hr-dp.org/contents/630> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Matijasevic v Serbia http://www.zastupnik.gov.rs/images/matijasevic_p_23037-04_eng.pdf (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Minelli v Svitzerland [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57540%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57540%22]}) (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of Mamedova v Russia <http://echr.ketse.com/doc/7064.05-en-20060601/> (Letöltés ideje: 2019. okt.5.)

Case of Peers vs. Greece

https://www.hrdp.org/files/2013/09/09/CASE_OF_PEERS_v._GREECE_.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 15.)

Case of Saunders v. United Kingdom [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58009%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58009%22]}) (Letöltés ideje: 2019. július 6.)

Case of Schenk v Svitzerland (<https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/2881/gjo-echr-schenk-en-pdf.pdf>) (Letöltés ideje:2019. október 5.)

Case of Selmouni v. France ügy [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58287%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58287%22]}) (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

Case of Tekin v. Turkey ügy <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/tekin-torokorszag-elleni-ugye-2249693> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

Case of Telfner v. Austria. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-59347&filename=001-59347.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 08. 21.)

Case of Tomasi v. France ügy [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57796%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57796%22]}) (Letöltés ideje: 2015. 03. 04.)

Case of Turyev v Russia Application no. 20758/04. ECHR 2013.10.11., Final: 2017.01.11.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-167087%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-167087%22]}) (Letöltés ideje: 2019.08.16.)

Case of Worm v Austria http://www.hraccion.org/wp-content/uploads/worm_v_austria.pdf, (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of X v Norway <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-1759> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case of X v United Kingdom [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-74929%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-74929%22]}) (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Case van Mechelen and others v the Netherlands

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58030%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58030%22]}) (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

CSÉKA Ervin: A bizonyítást kizáró szabályok a büntetőeljárásban. In: TÓTH Károly (szerk.): In memoriam Dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár, Szeged, 1991 http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00051/00191/juridpol_040.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 9.)

GÁCSI Anett Erzsébet (a): A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban. PhD értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Szeged, 2015 http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2738/1/Gacsi_Anett_Erzsebet_ertekezes.pdf (Letöltés ideje: 2019. augusztus 9.)

HAMMARBERG, Thomas. "There must be no impunity for police violence" (Nasilje policije ne smije proći nekažnjeno.) Internet stranica Savjeta Evrope. In: Borba protiv mučenja, iskustva OSCE-a 22. o. <https://www.osce.org/sr/odih/37971?download=true> (Letöltés ideje: 2018. július 8.)

HERKE Csongor: Az osztrák és a spanyol büntetőeljárás alapintézményei, <http://www.herke.hu/tan/16os.pdf>, (Letöltés ideje: 2019. okt.4.)

HERKE Csongor: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei <http://www.herke.hu/tan/13fo.pdf>, (Letöltés ideje: 2019. okt.4.)

HERKE Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei <http://www.herke.hu/tan/11na.pdf> (Letöltés ideje: 2019. okt.4.)

<http://cograf.hu/tudastar/az-1843-evi-bunteto-torvenyjavaslatok-es-a-csemegikodex> (Letöltés ideje: 2017. május 11.)

<http://historia-cronologia.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1204156> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

<http://lexikon.katolikus.hu> (Letöltés ideje: 2014. január 22.)

<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-2001.html> (Letöltés ideje: 2019. július 18.)

<http://mek.oszk.hu/04700/04735/html/20.html> (Letöltés ideje: 2016. május 20.)

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/raa2007_/raa2007_en.pdf(Letöltés ideje: 2019. október 5.)

<http://www.historia.hu/userfiles/files/2009-02/Solymosi.pdf> (Letöltés ideje: 2016. március 20.)

https://m.mult-kor.hu/20140321_valogatott_kinvallatasok_a_multbol (Letöltés ideje: 2016. március 06.)

https://web.archive.org/web/20090426200132/http://www.rasmussenreports.com/public_content/politics/general_politics/258_say_release_of_cia_memos_endangers_national_security(Letöltés ideje:2019. október 5.)

<https://www.ejiltalk.org/%E2%80%98is-torture-ever-justified%E2%80%99-the-european-court-of-human-rights-decision-in-gafgen-v-germany/>(Letöltés ideje: 2019. október 5.)

<https://www.hrlc.org.au/human-rights-case-summaries/gafgen-v-germany-2010-echr-759-1-june-2010>. (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

<https://www.hrw.org/news/2005/11/20/cia-whitewashing-torture> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

<https://www.hrw.org/news/2006/04/05/open-letter-attorney-general-alberto-gonzales>, (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

KÓKAI Károly: Az igazság keresésének módszere.

http://acta.bibl.u-szeged.hu/11495/1/gondolatjel_1993_1_2_067-079.pdf (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

<https://www.mediamatters.org/sean-hannity/architect-cias-waterboarding-program-and-fox-friends-host-mislead-about-torture> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Magyar Helsinki Bizottság: „Lejt a pálya - a hivatásosok által elkövetett bántalmazások”

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_APT_kinzas_tanulmany_osszefoglalo_fin.pdf, 2015. (Letöltés ideje: 2016. március 6.)

MEYER MEWS, Hans: Hände weg von den verbotenen Früchten – Fernwirkung im

Strafverfahrensrecht <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/15-10/index.php?sz=9> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Malleus maleficarum <http://historia-cronologia.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1204156> (Letöltés ideje: 2019. október 5.)

Miranda of State Arizona <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/384/436/> (Letöltés ideje: 2019. június 05.)

NAGY Sándor: Kínvallatás a hajdúvárosok és hajdúkerületi törvényszék előtt indított bűnügyekben <http://hbml.archivportal.hu/data/files/145061653.pdf> (Letöltés ideje: 2016. június 29.)

NYITRAI Endre: A szervezett bűnözés elleni küzdelem büntetőjogi és kriminalisztikai eszközei PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2017 <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/nyitrai-endre/nyitrai-endre-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés ideje:2019. június 20.)

https://www.parlament.hu/web/guest/kepviselok-elozo-ciklusbeli-adatai?p_p_id=hu_parlament cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_auth=EpW5VvlG&hu_parlament cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcpls%2Ffogy_naplo.naplo_fadat%3Fp_ckl%3D38%26p_uln%3D165%26p_felsz%3D90%26p_szoveg%3D%26p_felszig%3D90

SCHANDA Balázs: Az eskü a mai magyar közjogban. Iustum Aequum Salutare 2006/3-4. <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/200634sz/varia.pdf> (Letöltés ideje: 2019. május 6.)

https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_jogtortenet/ch02s04.html Ideiglenes Törvénykezési Szabályok magyarázat (Letöltés ideje: 2016. szeptember 27.)

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013.0002_pszichologia_es_szemelyisegfejleszt_es_i/tananyag/JEGYZET-10-2.1._Szemelyiseglemelek.scorml (Letöltés ideje: 2019. február 13.)

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Buntetojog/ch01s02.html
(Letöltés ideje: 2019. február 10.)

Werbőczy István: Hármaskönyv http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm
(Letöltés ideje: 2019. június 04.)

Felhasznált jogszabályok

- 100/2018 (VI.8.) Korm.rend. a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól:
1861. Ideiglenes Törvénykezési Szabályok
1869. évi IV. törvénycikk a bírói hatalom gyakorlásáról
1878. évi V. törvény a magyar büntetőtörvénykönyv, a büntettekről és vétségekről
1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról
1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról
1962. évi 8.törvényerejű rendelet a büntetőeljárásról
1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról
1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nmezetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1988. évi 3. törvényerejű rendelet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről
1989. évi XXVI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról
1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- 22/2010 (OT) ORFK utasítás
- 8/2018 (VI. 29.) LÜ utasítás a büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenységről
- 9/2018 (VI. 29.) LÜ. utasítás az előkészítő eljárással, a nyomozás felügyeletével és irányításával, valamint a befejező intézkedésekkel kapcsolatos ügyészi feladatokról
- II. Lipót 1790/1791.évi dekrétuma
- Legfőbb Ügyészség LFNIGA//142/2019 (Emlékeztető)
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- 23/2003. (VI.24.) BM-IM együttes rendelet

**Felhasznált alkotmánybírósági, bírósági határozatok, büntető elvi döntések,
határozatok és ítéletek:**

28/2015. Büntető Elvi Határozat

3258/2015.(XII.22.) AB határozat

3328/2017. (XII.8.) AB határozat

39/1997. (VII.1.) AB határozat

4/1991. (XII. 17.) AB határozat

64/1991 (XII.17. AB. határozat

7/2014. (III.7.) AB határozat

7/2014. (III.7.) AB határozat

8/2013 (III.1) AB. határozat

8334 BDT

9054 BDT

9055 BDT

9056 BDT

BGH Beschluss v. 27.2.1991. – 5 Str. 190/1991

BH 1982/38

BH1982.222.

BH 1980/314.

BH1983.147

BH 1983/223.

BH1987/462

BH 1991.463.

BH 1995.449.

BH 1996.353

BH 1996.353.

BH 1998.267.

BH 1998.418.

BH 1998.418.

BH 2000.482. (Legf. Bir. Bf. III. 2449/1998. sz.)

BH2000.525

BH 2009.11.

Bundesgerichtshof 1StR 140/05.

Döntvénytár II.71. szám
Döntvénytár VII.30. szám
Döntvénytár XV.114. szám
Döntvénytár XXXIV. 92. szám
Döntvénytár XXXIX. 78. szám
EBH2015. B.29. [55]
ÍH 2005.136.
ÍH 2015.48.
Legf. Bír. Katf. III.346/1981.
Legf. Bir. Bf. III. 2449/1998.
Budapesti Megyei Bíróság B.I.001249/1951.
Budapesti megyei Bíróság B.II.001278/1951.
Budapesti megyei Bíróság B.III.001249/1951.
Budapesti megyei Bíróság B.III.001202/1951.
Budapesti megyei Bíróság B.II.2102/1952.
Budapesti megyei Bíróság B.III.002169/1952.
Budapesti Központi Járásbíróság B.02106/1953.
Budapesti Központi Járásbíróság B.02106/1953.
Budapesti V. kerületi Bíróság B.0546/1954.
Debreceni Ítéltábla Bf.II.254/2015/17.
Fővárosi Ítéltábla 13. Bf.167/2016/44. (A Pécsi Ítéltábla kirendelt tanácsa)
LG-Celle Vorlagbeschluss v. 26.3. 0991 – 1 Ss 2/91
Pécsi Ítéltábla Bf.I.87/2011.
Tolna Megyei Bíróság B.82/2010.